INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA, XXXII

PERE FREIXAS I CAMPS

L'ART GÒTIC A GIRONA

SEGLES XIII-XV

PREMI J. PUIG I CADAFALCH, 1982

BARCELONA
1983

L'ART GÒTIC A GIRONA

This One
8ZHU-56F-QDNB

UN ALTRE TIRATGE D'AQUESTA OBRA
HA ESTAT FET PER L'INSTITUT
D'ESTUDIS GIRONINS
(dins la seva col·lecció de Monografies)

Publicat per acord de l'INSTITUT d'ESTUDIS CATALANS
pres en sessió del 28 de maig de 1982.

© Pere Freixas i Camps, Girona

Imprès a Gràfiques Curbet - Migdia, 10 - Girona

Realització de la coberta: Joan Casanovas

Dipòsit legal: GE. 1.026 - 1983

ISBN. 84-00-05481-4

La present edició és propietat de
l'INSTITUT d'ESTUDIS CATALANS
i de l'INSTITUT d'ESTUDIS GIRONINS

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA, XXXII

PERE FREIXAS I CAMPS

L'ART GÒTIC A GIRONA

SEGLES XIII-XV

PREMI J. PUIG I CADAFALCH, 1982

BARCELONA
1983

A proposta d'una ponència formada pels senyors Manuel Mundó i Marcet, membre de la secció Històrico-arqueològica de l'Institut, Alexandre Cirici i Pellicer, agregat de la mateixa secció, i Francesc Fontbona, de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, l'Institut d'Estudis Catalans, en sessió plenària tinguda el dia 28 de maig de 1982, acordà per unanimitat de concedir el Premi Josep Puig i Cadafalch al senyor Pere Freixas i Camps pel seu treball **L'Art Gòtic a Girona: segles XIII-XV**.

En la sessió plenària del dia 9 de juliol de 1982, l'Institut prengué l'acord de publicar, en coedició amb l'Institut d'Estudis Gironins, la dita obra, la qual és editada a cura del senyor Pere de Palol, agregat de la secció Històrico-arqueològica de l'Institut.

PRÒLEG

Els estudis entorn del passat medieval de Catalunya tenen una llarga tradició en el nostre món cultural. S'han succeït algunes generacions d'investigadors d'ençà dels temps en què la Renaixença despertà l'interès envers aquells segles, enyorant la realitat de plenitud cultural i política que representaven. Aquest interès s'ha manifestat en diverses direccions, però ens interessa particularment aquella que s'ha decantat cap a la recerca dels documents que són un testimoni molt fidel d'aquella realitat. Un altre testimoni són els monuments artístics, realitzats en aquella època i que, malgrat circumstàncies molt sovint adverses, han arribat fins a nosaltres. Amb la seva presència, que és muda –però d'una gran eloqüència per a qui n'entén el llenguatge i té un mínim de sensibilitat per fer-se ressò de llur missatge– aquest patrimoni artístic és un testimoni permanent de l'esperit que li donà vida i un potent crit d'atenció respecte a un passat que encara és viu i manifesta activament la seva vigència.

Sembla innecessari de remarcar l'atractiu que pot tenir un document que ens aclareix o ens amplia el coneixement d'un determinat fet històric, del qual potser ja tenim alguna referència prèvia; una peça que ens permet d'afegir una dada més o menys definitiva a una circumstància que se situa en el passat de la nostra personalitat col.lectiva. Però l'atractiu assoleix nivells apassionants en el moment que una afortunada troballa d'arxiu, com a conseqüència de metòdiques i pacients recerques, ens permet d'aclarir quelcom relacionat amb una obra d'art sortosament conservada. Aleshores, aquest fet ens permet de conèixer una munió d'elements que ens connecten molt més estretament amb allò que fou una realitat, un esplèndid present situat a una distància de cinc-cents o sis-cents anys. Gràcies a aquests nous

elements, aquella obra d'art reforça la seva raó d'ésser i agafa una nova vida per comunicar-nos dades directes i fidels sobre el pensament, les inquietuds o les esperances d'uns homes que estan situats en les nostres arrels.

Són bastants els noms destacats entre els nostres investigadors que ara podríem esmentar, encapçalats per alguns noms tan coneguts com els de J. Puiggarí, Josep Mas, Antoni Rubió i Lluch o Josep M. Madurell, per exemple, que són d'esment obligat en qualsevol bibliografia especialitzada. Però, no és pas aquest el moment d'establir una panoràmica àmplia d'allò que ha estat l'estudi del nostre passat cultural de l'època medieval. Ens hem de limitar al comentari del treball que ara ens ocupa i on han cristal.litzat tantes i tantes hores de recerca, perfectament planejada, dels fons arxivístics gironins i particularment dels que són integrats en l'Arxiu Històric Provincial i en l'Arxiu de la Seu. S'hi han trobat una quantitat considerable de documents que han estat la base per fer l'estudi d'una diversitat d'aspectes que corresponen als sectors habituals de la creació artística de tots els temps. Com a resultat d'aquest fet, han quedat reforçades les aportacions gironines a l'art de l'època gòtica en els Països Catalans, tant pel que fa a l'art major de l'Arquitectura com per allò que correspon a la Pintura o l'Escultura, sense que hi manquin les referències a les branques que habitualment són considerades com a menors, entre les quals sobresurt l'orfebreria.

D'una manera general podem apreciar per la lectura de llurs pàgines com es confirma, a través de la documentació estudiada, la situació, ben lògica d'altra banda, de la ciutat de Girona com a element d'enllaç entre nombrosos focus europeus i el Principat, gràcies a l'activitat d'artífexs procedents de Savoia, de Flandes o de Picardia entre d'altres, els quals, juntament amb els artistes de procedència local, ens donen una àmplia sèrie de realitzacions. Si ens fixem en les obres arquitectòniques, caldrà remarcar l'interès que aporten els nous punts de vista entorn d'un problema tan debatut com és el de l'aixecament de la nau única de la Seu gironina pels volts del 1386, sota la direcció de Pere Sacoma. No és pas menys interessant la panoràmica urbana que se'ns presenta de la Girona del Quatre-cents, amb les muralles i els nombrosos ponts sobre l'Onyar, el Galligants o el Güell, els carrers, les cases i altres aspectes que són recollits en un pla de la ciutat, bàsic per a la reconstrucció de la fesomia de Girona a l'època baix-medieval que hom estudia.

Els capítols corresponents a l'escultura ens permeten un replantejament d'allò que és essencial quant als nous punts de vista entorn de la figura del mestre Bartomeu de Girona, o dels arquitectes que alhora eren també escultors; ajustades consideracions sobre els sepulcres i els capitells gòtics del claustre de la Seu, i sobre la plenitud del gòtic, gràcies a les realitzacions d'artistes de primer ordre, per acabar amb la revisió d'allò que hom realitzà al llarg del Quatre-cents.

Potser és més atractiu el sector del treball dedicat a la pintura, per l'anomenada de la família dels Borrassà, entorn de la qual s'estableixen les coordenades de l'escola pictòrica gironina de les acaballes del segle XIV i els començaments del XV, la qual es projecta amb força i eficiència cap a Barcelona gràcies a la figura fonamental de Lluís Borrassà. Fou secundada per membres de la família Solà, com els Ramon, pare i fill, que estan plenament situats dins el segle XV. Les aportacions que ara es fan, confirmen i amplien allò que en línies generals ja era conegut d'aquells artistes, mentre que la identificació documental de Joan Antigó com el pintor gironí –desconegut fins ara– que realitzà l'anònim retaule de la Verge de l'Escala (segons documents dels anys 1437 i 1439), a Sant Esteve de Banyoles, delicadíssima mostra de la pintura catalana del Quatre-cents, resta així perfectament situada.

Si passem a l'àmbit corresponent a l'orfebreria, hi podem comprovar quasi la mateixa cosa. Al costat d'unes dades que refermen la consideració que el nucli de Girona era un dels situats en primeríssim rengle dins l'horitzó dels Països Catalans, cal subratllar-ne les que fan referència a fets sobresortints per diferents conceptes, com ara l'aclariment documental de l'existència de dos argenters, anomenats Francesc Artau, tan important el pare com el fill, i la comprovació, també mitjançant un document notarial, d'un fet que, si és lògic, no el coneixíem situat en dates tan primerenques. És el que fa referència a la notícia que l'argenter Narcís Estrader contractà el 1418 amb l'abat del monestir de Sant Pere de Besalú la realització dels busts de plata daurada de Sant Prim i Sant Felicià, prenent com a model el dibuix que per a aital efecte havia fet el pintor Guillem Borrassà II. Aquesta col.laboració d'artistes de diferents terrenys creatius per dur a terme una obra d'orfebreria d'alt nivell serà després, i fins als nostres dies, força freqüent, però aquesta n'és la data més antiga de què tenim esment. A nivell inferior cal situar tot allò que és

afegit entorn de les reixes, les vidrieres, els orgues o les campanes, que constituïen el complement imprescindible de l'àmbit religiós, tan predominant en aquells segles.

Com a apèndix, s'hi inclou un assaig biogràfic d'artistes actius a Girona, uns quadres genealògics de les principals famílies d'artistes, i també relacions de mestres majors de la Seu i dels mestres d'obres i pedrers, dels escultors, dels pintors, dels argenters i d'altres mestres i artesans actius a Girona durant els segles XIV i XV. Si considerem allò que és contingut en aquells capítols fonamentals i allò que és recollit en aquests darrers, arribarem fàcilment a la conclusió que amb aquest treball, que serví al seu autor, en Pere Freixas i Camps, per assolir brillantment el grau de Doctor, ens trobem davant un esquema sòlid, perfectament realitzat, com es pot veure en les pàgines següents. Sens dubte caldrà tenir-les molt en compte en qualsevol estudi que en el futur es faci sobre el panorama artístic català d'aquesta època baix-medieval. A més, són una clara demostració que la continuïtat d'allò que feren al seu moment grans investigadors del nostre passat està perfectament assegurada per mans joves i fermes.

Gener de 1983

SANTIAGO ALCOLEA
Universitat de Barcelona

INTRODUCCIÓ

Quan hom tempta d'esbrinar el nostre passat *medieval,* els estudis sobre el qual han minvat avui considerablement, potser per causa del protagonisme que ara té la història recent de Catalunya, resulta difícil de copsar amb precisió el significat verídic de la documentació escrita i, alhora, de manejar els conceptes que més o menys fidedignes ens ha aportat la historiografia artística. Molts són els obstacles que, ara com ara, cal superar en el moment que ens introduïm en l'anàlisi de la Edat Mitjana, època que fins fa ben poc s'ha tingut incorrectament com la *nit dels temps,* com a sinònim d'ignorància i subdesenvolupament[1].

La necessitat de conferir una precisió no tan genèrica a la periodització de la història –escriu L. Gatto–, ha induït a inserir una *Edat Mitjana* entre el món antic i la civilització moderna, la qual, sovint, ha estat interpretada des de la perspectiva d'una solució de continuïtat, un parèntesi menys noble entre dos períodes influents, ço és, l'Imperi Romà d'Occident i la formació de l'Europa Moderna[2].

Autors com E. Gilson, E. Panofsky, E. Garin, R. Pernoud i d'altres, han posat en relleu l'arbitrarietat d'aquesta definició, així com han denunciat la interpretació rutinària d'una època de pas, un espai de temps correntment anomenat de *transició.* Quant als testimonis de la història, tota edat és una Edat Mitjana –argumenta E. Gilson– entre aquella que la precedeix i aquella altra que la segueix; i, més endavant,

1. R. PERNOUD, *¿Qué es la Edad Media?* Madrid, 1979, pàg. 53.
2. L. GATTO, *Viaggio intorno al concetto di Medioevo,* Roma, 1977, pàg. 9.

aquest autor hi afegeix: *...en la història viscuda, tota edat és moderna pels qui la viuen*[3].

Els humanistes del Renaixement catalogaren l'Edat Mitjana com un període de decadència, però és ben segur que fou sentida pels qui la visqueren amb plena consciència d'ésser protagonistes d'innovacions i de progrés, en especial, durant els segles XIII i XIV. A casa nostra, els frares del Monestir del Carme de Girona, l'any 1435 encarregaren al mestre orguener de Blanes, Salvador Pera, la realització d'un orgue per a llur convent i en un dels capítols del contracte es pot llegir una frase tan aclaridora quant al que diem com aquesta: *...que lo dit mossen Salvador fassa... la caxa e fusta e bastiment als dits orguens de fusta de roure de Flandes, ben obrat e lavorat segons se usa ara modernament...*[4].

Darrerament sembla guanyar força la idea d'un desenvolupament de la tècnica durant aquests segles fins al punt de considerar-los protagonistes d'una vertadera *Revolució Industrial,* anterior a la del segle XVIII i, en tot cas, prèvia als avenços del Renaixement italià[5]. No podem titllar de tenebrosa, ni tan sols d'obscurantista, una època de la història durant la qual es portaren a cap avenços importantíssims en el camp de la siderúrgia i de la indústria de la guerra, en la fabricació mecanitzada del paper, de la llana, del vi, en l'extracció i transport de la pedra, etc. El fort augment demogràfic enregistrat a l'Occident europeu, l'organització del treball, la creació de les primeres companyies capitalistes, la nova mecanització de les fonts d'energia, en particular la hidràulica, i, finalment, la varietat del règim d'alimentació, són factors prou significatius d'una societat de progrés[6].

En parlar de les catedrals gòtiques, H. Jantzen destaca que si bé conservem l'existència material dels edificis –i en molta menys quantitat els objectes mobles–, sembla que, però, llurs dimensions social i espiritual es mantenen semiocultes[7]. Efectivament, ens resulta difícil

3. E. GILSON, *Le Moyen Âge comme «Saeculum Modernum»,* dins *Concetto, Storia, Miti e Imagini del Medio Evo,* XIV. Corso Internazionale d'Alta Cultura di Venezia. Florència, 1973, pàgs. 9-10.

4. Vegeu l'apèndix documental XCII.

5. J. GIMPEL, *La Révolution industrielle du Moyen Âge.* París, 1975, pàg. 5.

6. Sobre el tema dels pensadors que d'ençà del segle XII combateren l'obscurantisme i l'estandardització de la societat, vegeu M. M. DAVY, *Initiation a la symbolique romane.* París, 1977; GIMPEL, *La Révolution...* citat, pàg. 141.

7. H. JANTZEN, *La arquitectura gótica,* Buenos Aires, 1970, pàg. 8.

l'accés a llur essència artística, a llur iconologia. L'admiració per la perfecció arquitectònica d'una catedral es concretava en emocions religioses més que no pas en reaccions estètiques. Al contrari, avui dia hom admira, per exemple, l'extraordinària amplada de la nau de la Seu gironina, la seva espaiositat i qualitats arquitectòniques excepcionals, però, desconeixem, en gran part, les condicions del mitjà social, econòmic i espiritual que mogueren el Capítol i la societat gironina del començament del Quatre-cents a aixecar-la. Quant als béns mobles i, tenint en compte les fonts documentals, cal només recordar i preguntar-se què ha quedat de les pintures i diverses manifestacions de les arts decoratives i industrials gòtiques de la Seu de Girona i de la resta de les esglésies conventuals de la ciutat i de les comarques. La resposta és categòrica: ben poca cosa, per no dir res. Amb tot, a través de la investigació documental i de les restes conservades hom pot acostar-se tímidament cap al coneixement de l'art gironí baix-medieval, impossible ara de reconstruir-lo ni que sigui d'una manera aproximada. Hem de conformar-nos amb avaluacions parcials i esperar que la investigació sigui tinguda en consideració al nostre país i col·locada al lloc que li correspon dins una societat avançada.

Deixant ara de banda les experiències religioses i les especulacions metafísiques que juntament amb les realitats polítiques i materials dugueren a la concreció del que anomenem *gòtic*, el present llibre ofereix el resultat de la recerca que hem dut a terme als fons documentals gironins, en especial, a l'Arxiu Històric Provincial i a l'Arxiu de la Seu tot cercant aquestes realitats materials i qui les crearen. Prop de vuit anys de conrear un buidat sistemàtic dels protocols notarials, des dels primers llibres que l'esmentat arxiu conté fins als corresponents a la darreria del Quatre-cents, ens ha permès descobrir noves dades sobre l'activitat artística gironina en aquests temps. Malgrat que algunes referències obren nous camins fins ara inaccessibles, cal avançar que la tasca no ha fet sinó començar; resta molt encara per desamagar. A nosaltres solament ens ha estat possible de posar l'ull, des del primer fins al darrer full, a poc més d'un miler de protocols dels 2469 que posseeix l'Arxiu Històric. Quant a la resta dels arxius gironins, hem consultat els llibres d'obra de la Seu i, a salts, diversos fons documentals darrera d'una o altra referència concreta.

En un principi hom havia pensat centrar les recerques en l'àmbit de l'escultura, els estudis sobre la qual es troben a casa nostra considerablement endarrerits respecte a la resta de la producció artística gòtica i és també la que comporta més interrogants. Si bé podem precisar ja l'activitat a Girona d'Aloi de Montbrai, dit mestre Aloi, gairebé res

no sabem amb certesa sobre les obres que dugueren a terme aquí el mestre Bartomeu, Jaume Cascalls, Pere Oller, per a citar el més destacats, i encara romanen en l'anonimat els autors d'altres obres tan prominents com els sepulcres del bisbe Bernat de Pau i de l'ardiaca Dalmau de Raset, conservats a la Seu de Girona.

En canvi, tant en el terreny de l'arquitectura com en el de la pintura i de l'orfebreria, hom ha tingut la sort de cara, en ésser-nos permès d'extreure de l'anonimat un nombre considerable d'artistes com, per exemple, Joan Antigó, autor del retaule de la Verge de l'Escala, conservat al monestir de Sant Esteve de Banyoles; l'orfebre Francesc Artau II, dissenyador i artífex, en part, de l'arqueta de Sant Martirià, també conservada al monestir de Banyoles fins a l'expoliació de què fou objecte recentment; l'escultor o mestre d'obra Arnau Sans, el qual bastí el sobreclaustre del convent gironí de Sant Daniel; el mestre de fer vidrieres Antoni Tomàs, originari de Tolosa, autor dels vitralls dels apòstols a l'absis de la Seu de Girona, etc.

D'altra banda, el mètode emprat per a traslladar aquesta documentació a l'estat de la qüestió que ofereix la historiografia artística als nostres dies, es troba mancat d'una seqüència continuada i orgànica. La nostra atenció s'ha centrat en aquells capítols de l'art gironí que d'una manera o altra s'han vist afectats per les dades que adduïm amb la finalitat de plantejar noves aproximacions i punts de vista que, en tot cas, contenen clares imperfeccions.

Cal esmentar que, en un primer intent, ens hem entestat a esbossar la configuració de la Girona baix-medieval, situant en un plànol l'emplaçament de les muralles amb llurs torres i accessos, la comunicació de la *Força Vella* amb la resta dels burgs de la ciutat i, finalment, la relació i la posició dels edificis medievals desapareguts[8].

Ens cal afegir que per tal de facilitar-ne la lectura hem estructurat el present treball de la següent manera: hom ha col·locat darrera de cada capítol l'apèndix documental corresponent, mantenint la numeració correlativa en xifres romanes des del principi fins al final. D'altra banda, després del capítol cinquè i últim incloem quatre apartats més, on presentem respectivament les conclusions finals, l'apèndix general, la bibliografia i l'índex onomàstic.

8. EXPOSICIÓ *Arquitectura de Girona, la ciutat i la seva evolució urbana.* Girona, 1980.

Quant a l'apèndix general, hom divideix el seu contingut en vuit subapartats en els quals figuren un assaig biogràfic d'alguns artistes actius a Girona, els quadres genealògics de les principals famílies gironines d'artistes, i una relació de mestres d'obres, pedrers, escultors, pintors, argenters i mestres de fer vitralls, reixes, campanes i orgues, amb indicació del seu nom, professió, anys que són documentats, i algunes dades de llur activitat, aquestes últimes incloses a les notes que en xifres romanes figuren, independentment les unes de les altres, al final de cadascun dels diferents elencs segons les professions. Cal destacar que, dins aquests llistats d'artífexs, prop del 80 per cent romanien en l'anonimat.

Pel que fa a la bibliografia, ha estat emplaçada al final, abans de l'índex onomàstic, ordenada per temes i, dins aquests, des de les obres generals fins a les monografies locals, alhora que els autors segueixen l'ordre alfabètic.

CAPÍTOL I

L'ARQUITECTURA A LA CIUTAT DE GIRONA

1. LA SEU

1.1. LA CAPÇALERA

No sabem res de l'edifici de la Seu gironina fins l'entorn de l'any mil. Al començament del segle XI, el Capítol vengué l'església de Sant Daniel a la comtessa Ermessenda per la quantitat de cent unces d'or. La intenció del Capítol era d'utilitzar aquests diners en l'adobament del primitiu temple catedralici, el qual oferia aleshores un estat molt precari de conservació. Aviat, però, hom abandonà aquesta idea i tot seguit s'inicià la construcció d'un nou edifici la consagració del qual tingué lloc l'any 1038[9].

La catedral romànica que aixecà el bisbe Pere Roger (1010-1050), germà d'Ermessenda, era de planta basilical, probablement amb creuer. Hom assegura, a més, que la situació dels absis corresponents a les tres naus coincidia amb el lloc on avui es troben els ambons[10]. Al

9. F. MONTSALVATJE I FOSSES, *Los monasterios de la diócesis gerundense*, a *Notícias Históricas;* XIV. Olot, 1904, pàgs. 310-311. Aquest edifici fou subsegüentment destruït per a la construcció gòtica, i restà solament dempeus una part del seu campanar, alçat a partir de l'any 1081. Cfr. W. M. WHITEHILL, *L'art romànic a Catalunya, segle XI.* Barcelona, 1973, pàg. 59. A més del claustre, la cadira episcopal i l'ara de l'altar, hom conservà fins els primers anys del segle passat el frontal i els plafons laterals que cobrien la mesa i que són descrits, entre d'altres, per G. ROIG I JALPÍ, *Resumen Historial de las Grandezas y Antigüedades de la ciudad de Gerona y cosas memorables.* Barcelona, 1678, pàg. 207 i ss.; P. PONZ, *Viaje de España.* Madrid 1947 (1ra edició, 1772), pàg. 1253; J. VILLANUEVA, *Viaje Literario a las iglesias de España,* XII. Madrid, 1850, pàgs. 180-182; J. DE LA CANAL, *España Sagrada,* XLV. Madrid, 1832, pàgs. 8-9.

10. J. BASSEGODA I AMIGÓ, *La Catedral de Gerona.* Barcelona, 1889, pàgs. 51-52, Coincideix amb la mateixa conjectura de Bassegoda, LAMBERTO FONT, *Gerona: La catedral y el Museo Diocesano.* Girona, 1952, pàg. 13. Amb tot, solament l'acompliment d'excavacions davant l'absis actual podria deixar al descobert la situació exacta i les característiques arquitectòniques de la capçalera de l'església romànica consagrada l'any 1038.

començament del segle XIV, durant la construcció de l'actual capçalera gòtica fora del recinte del temple romànic, el culte continuà desenvolupant-se en l'altar consagrat l'any 1038 fins que s'enllestí el nou l'any 1347, el qual passà a utilitzar-se juntament amb les naus romàniques i la galilea o pòrtic adossat a la façana[11].

Els preparatius i l'endegament de l'activitat constructiva de la Seu gòtica coincidiren, doncs, amb els primers anys del segle XIV, moment a partir del qual l'art català inicià lentament el camí cap a la renovació dels procediments constructius de tradició romana i paleocristiana emprats fins aleshores, tot assimilant el llenguatge formal sortit de França d'ençà de la segona meitat del segle XII. Els arquitectes que treballaren primeramente a Girona vingueren de Narbona. L'any 1312 el Mestre Enric[12] inicià les obres del nou absis amb els diners del llegat de Guillem Gaufred que muntava a deu mil sous. El model escollit pel Capítol fou la capçalera de la Seu de Barcelona. Tot i essent la de Girona més reduïda quant a proporcions, les nou capelles que envolten la girola i les dels extrems del creuer, el qual no destaca en planta ni en alçat, constitueixen un conjunt harmoniós no gens corrent en els grans edificis coetanis. Exceptuant les petites variants quant al nombre de columnetes adossades als pilars, i a la gruixària d'aquests segons llur funció de sosteniment, la uniformitat és absoluta. De fet, el temps que transcorregué fins a l'acabament de l'absis fou vertaderament exigu. Hom suposa que l'any 1330 l'absis restà pràcticament enllestit sota la direcció de Jaume Faveran, procedent també de Narbona i successor del seu germà Enric des del 1321[13]. Damunt els arcs corre un

11. P. FREIXAS I CAMPS, *Antoni Canet: Maestro Mayor de la Seo de Gerona*, dins *Revista de Gerona*, n.º 60. Girona, 1972, pàg. 50. La galilea era un espai cobert al costat de ponent front a la façana principal, semblant als nombrosos exemples conservats. Ultra la seva finalitat de soplujar els assistents al culte, era emprada sovint per a enterrament.

12. Hom desconeix cap altra notícia d'aquest arquitecte. Sabem solament que morí l'any 1321 i que Jaume Faveran fou el seu successor en el càrrec de mestre major de la Seu. D'altra banda, F. FITA COLOME, *Los Reys de Aragó y la Seu de Girona*, II. Barcelona, 1876, pàgs. 100 i ss., afirma que ambdós arquitectes eren catalans i tal vegada de Girona, opinió que no comparteix BASSEGODA, *La catedral de Gerona...*, citat, pàg. 49.

13. P. LAVEDAN, *L'architecture gothique religieuse en Catalogne, Valence et Baléares*. París, 1935, pàgs. 148 i 153. P. DE PALOL I SALELLAS, *Gerona Monumental*. Madrid, 1955, pàg. 36, atribueix a Jaume Faveran l'estructura íntegra de l'absis basant-se en la cronologia aproximada de la capella dels sants Màrtirs, instituïda l'any 1330 pel bisbe Arnau Montrodó (1335-1348) quan era canonge obrer, on fundà també un benefici el mes d'abril de l'any 1332. Al mateix temps, hom assenyala el termini de les obres d'aquesta capella el dia que fou establerta la festa de Sant Carlemany, ço és, el 29 de gener de 1345. Al segle passat, el papa Sixt IV decretà l'any 1845 la prohibició de celebrar aquesta festa.

diminut passatge amb senzills finestrells que s'obren al deambulatori, l'estructura dels quals, expressió mínima del trifori prototípic, es mantingué després a tota la llargada i amplada de la nau. La sobrietat constructiva constitueix, sens dubte, el tret característic d'aquest bell exemple de capçalera gòtica, consagrada solemnement, com s'ha dit, l'any 1347. En l'endemig Jaume Faveran havia deixat d'ésser mestre major, i havia estat substituït l'any 1330 per Guillem de Cors[14].

D'ençà de la consagració del nou altar, les obres restaren gairebé paralitzades per causa, d'una banda, de la manca de recursos econòmics i, en general, de les conseqüències desastroses que aportà la tristement cèlebre pesta de l'any 1348. Hom pensa que el projecte inicial del Capítol, una vegada enderrocats els absis de la Seu romànica, consistia a unir la capçalera gòtica a les naus romàniques mitjançant un tram de creuer, sense oblidar, però, la possibilitat d'una ampliació del temple quan les necessitats d'espai ho justifiquessin i les circumstàncies econòmiques favorables així ho permetessin[15].

El període anterior a l'any 1368 que Pere Sacoma ocupà el càrrec de mestre major ens és poc conegut. Guillem de Cors fou rellevat per Pere Campmagre, l'activitat del qual alguns situen entre els anys 1357 i 1359, i d'altres, fins més tard[16]. L'única notícia que hem trobat de

14. BASSEGODA, *La catedral...*, citat, pàg. 50, i P. PIFERRER-F. PI MARGALL, *España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Cataluña*, I. Barcelona, s. d., pàg. 100, assenyalen que no fou Bartomeu Argenta qui succeí Jaume Faveran, sinó Guillem de Cors (1330), opinió que creiem encertada juntament amb F. FITA i E. SERRA I RÀFOLS, *La Nau de la Seu de Girona*, a *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, I. Barcelona, 1947-1951, pàgs. 192-193. Hom ignora la font documental que portà STREET, PALOL, CIRICI, entre d'altres, a assegurar la condició del susdit Bartomeu Argenta com a mestre major de la Seu de Girona.

15. BASSEGODA, *La catedral...*, citat, pàgs. 66-67. Fins aquí no s'havia plantejat la idea d'aixecar una nau en substitució de les romàniques, ans d'acord amb la traça de la capçalera havien d'ésser tres les naus que completessin el temple. D'altra banda, les escasses referències documentals no ens permeten de conèixer amb certesa les intencions del Capítol ni tampoc la marxa de les obres durant el segon terç del segle XIV. És precís assenyalar, amb tot, que una de les qüestions que el Capítol plantejà als arquitectes durant la consulta de l'any 1416 feia referència a la compatibilitat tècnica i estètica entre l'absis i el projecte d'una o tres naus, assumpte que havia estat tractat a bastament l'any 1386 quan foren cridats a Girona quatre arquitectes de Barcelona.

16. SERRA I RÀFOLS, *La Nau de la Seu...*, citat, pàgs. 192-194 atribueix a Pere Campmagre la direcció de les obres, des del 1357 al 1360, del claustre de l'excol·legiata de Sant Feliu. PALOL, *Gerona...*, citat, pàg. 38, i A. CIRICI I PELLICER, *Arquitectura Gòtica Catalana*. Barcelona, 1968, pàg. 77, asseguren –ignorem sobre quina base documental– que Pere Campmagre projectà l'any 1360 la gran nau que, però, ningú no s'atreví a aixecar. Per la seva banda, C. HOMS ROURICH, *Los constructores de la catedral de Gerona*, dins *Historia Económica de Cataluña*, XVII. Barcelona, 1977, pàg. 76, no dóna cap referència escrita quan afirma que Francesc Plana substituí Guillem de Cors en la direcció de les obres.

Pere Campmagre data de l'any 1357 on és designat com a *lapicida operis sedis Gerunde*[17], això és, pedrer o escultor de la Seu, i no mestre major. Malgrat el caràcter genèric que a l'Occident medieval tenen els mots *magister operis, master of the works, Werkmeister,* etc., quant a la designació de l'arquitecte, hom ha de suposar que el qualificatiu de *maior* al·ludeix a la seva contractació com a director de les obres, mot que, com s'ha vist, no figura en la notícia documental de Pere Campmagre[18].

L'any 1203, un altre Pere Sacoma, arquitecte de la Seu de Lleida, és nomenat *magister et fabricator.* El títol de *magister operis* o el de *lapicida operis* l'ostenta normalment l'arquitecte, però, hi ha excepcions. A la catedral de Chartres, el mestre d'obres s'ocupava de l'aprovisionament dels materials i de supervisar la seva utilització, així com també de contractar els obrers[19]. Com es veurà més endavant, l'arquitecte, en canvi, porta a cap l'execució dels plànols, dirigeix els treballs i, fins i tot, pot arribar a establir el pressupost de les obres a realitzar.

L'any 1362 és documentat a Girona Dionís de Lovaina, *petrarius ac magister maior operis* de la Seu[20]. Vingué juntament amb un tal Francesc Bornat, originari de Savoia, versemblantment escultor o, senzillament, pedrer. Ambdós eren actius a la *llotja* de Girona des de l'any 1360[21]. Quant a Francesc Bornat, resulta difícil precisar la seva activitat; els escultors es confonen sovint enmig de la gran massa de picapedrers que intervenen en l'edificació d'una catedral. Genèricament, apareixen llurs noms juntament amb els mots *imaginarius,*

17. A. H. G. Bossegais. Notaria 3. Signatura 6. Segons SERRA RÀFOLS, que consultà els llibres d'obra de l'ex-col·legiata de Sant Feliu, Pere Campmagre és mencionat com a mestre major de la Seu.

18. *Magister Maior* o senzillament *Magister* s'usen per a citar el cap de les obres i l'autor del projecte en alguns casos. Vegeu FREIXAS, *Antoni Canet...,* citat, pàg. 55.

19. P. COLOMBIER, *Chantiers des Cathédrales.* París, 1953, pàgs. 52-55. Com és sabut, durant l'Edat Mitjana, el *Trivium* i el *Quadrivium* no inclouen cap activitat mecànica. *Magister* era la titulació que hom obtenia després d'acomplir un determinat cicle d'estudis en el camp de l'artesanat. És per això que, d'entre els tres exemples, els notaris i, en general, els doctors en lleis no apareixen en la documentació amb el qualificatiu de mestres, ans al contrari, amb el de doctors.

20. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 64. Vegeu l'apèndix documental I.

21. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 66. No coneixem cap obra ni cap altra notícia de Francesc Bornat. Per la seva banda, Dionís de Lovaina es casà amb una dona d'Anglès de nom Blanca, i amb tota probabilitat visqué continuadament a Girona.

imaginator, imaginaire, ço és, faedors d'imatges, per a distingir-los dels *petrarius* o picapedrers. Aquests darrers tallaven també carreus, dovelles, columnes, impostes, capitells i un seguit d'elements arquitectònics decorats que requerien coneixements o experiència propis de l'activitat d'un escultor[22].

Malgrat la manca de dades referents a Pere Campmagre i a la direcció de les obres per part de Dionís de Lovaina, hom pot pensar en el desig que des de ben aviat sentí el Capítol de Girona de substituir les naus romàniques. Necessitats en l'aspecte litúrgic, l'augment constant de la població després de superats els estralls de la pesta, així com la intenció de prestigiar el primer edifici de la ciutat, foren els factors determinants per a considerar la solució al problema de l'espai disponible i, conseqüentment, encomanar la traça d'un nou cos d'edifici més funcional i coherent respecte de la capçalera.

Aquesta intenció es palesa des que Pere Sacoma ocupà la direcció de les obres l'u de juny de l'any 1368 moment que contractà també la construcció de la torre campanar de l'ex-col·legiata de Sant Feliu alhora que gairebé havia enllestit un pont sobre el riu Ter, probablement el Pont Major[23]. Pere Sacoma donà un impuls molt considerable a l'activitat constructiva de la Seu i a les obres de fortificació de la ciutat[24], al mateix temps que s'estudiava la possibilitat d'aixecar una gran nau que abracés tota l'amplària de les naus romàniques de la Seu vella[25]. En efecte, l'any 1386, l'ardiaca de Besalú Galceran de Vilanova i el prevere del Capítol, Pere Carrera, ambdós obrers de la Seu, es dirigiren al bisbe Berenguer d'Anglesola (1384-1408) per tal de sol·licitar la presència a Girona del mestre Roca, mestre major de la Seu de Barcelona i tractar de la continuïtat de les obres[26].

22. COLOMBIER, *Chantiers...*, citat, pàg. 84. Niccolò Pisano és nomenat *magister lapidum* en el contracte per a realitzar la trona del Duomo de Siena, expressió força exacta d'acord amb el que diem, car reunia la condició d'arquitecte i d'escultor.

23. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 236. Alguns autors, entre ells Gudiol, sostenen que Pere Sacoma continuà dirigint les obres de l'ex-col·legiata de Sant Feliu fins l'any 1376.

24. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 261. L'any 1381 Pere Sacoma era ocupat en la construcció d'una torre i un pany de muralla tocant al monestir de Sant Domènec.

25. SERRA RÀFOLS, *La Nau...*, citat, pàgs. 187-188. Nombrosos tractadistes han atribuït a Pere Sacoma el projecte de cobrir la Seu amb nau única. Malgrat que pugui semblar que no fou el primer a pensar-hi, ignorem si hom inicià algún preparatiu abans de prendre la decisió l'any 1386 de continuar els treballs segons la traça de tres naus.

26. A. C. G. Llibre d'Obra, XIII. Fols. 65 i 68.

1.2. LA PORTA DELS APÒSTOLS

Entretant, en el lloc que ocupava l'antiga llotja o atri cobert, adossat al costat sud de la Seu romànica, s'hi aixecava la porta dels Apòstols[27]. La primera notícia de la construcció d'aquest portal data de l'any 1370. Les obres s'iniciaren sota la direcció, primer, de Berenguer Aixulí[28] i, després, del mestre major Pere Sacoma. Segons era acostumat en aquella època, a més dels tècnics usuals, hi participà activament també la gent de la ciutat bé amb donacions econòmiques o de matèries primeres, o bé fent feines de transport de materials[29]. Entre els qui intervingueren en la realització del portal cal citar Guillem Bofill, Berenguer Aixulí, Guillem Morell, i el mateix Pere Sacoma. Les fonts documentals no són prou explícites com per a poder determinar la mà de cadascun d'ells, ni els elements de la portada mostren una diferenciació prou clara com per a assenyalar dades segures i atribucions fiables. L'any 1381 s'havia arribat a edificar fins a l'alçada de l'*entaulament* o cornisa i es començà la talla dels tabernacles dels quals consta que Guillem Bofill en féu cinc com a mínim[30]. Amb tot no es pot afirmar que la part esculturada fos obra de Guillem Bofill puix que mai no apareix citat com a imaginer. En canvi, Pere Sacoma i Guillem Morell sí que pogueren obrar les peanyes com a arquitectes i escultors que eren.

Bofill i altres noms citats en la documentació, com Bernat Escuder, Caçà, etc., eren en aquell temps simples pedrers[31] i, per tant, resulta dubtosa llur participació en la decoració de la portalada amb la qualitat d'escultors.

Les obres es paralitzaren diverses vegades (1379-1386) especialment l'any 1386 en què hom discutia la continuació de la Seu en una o tres naus. Més endavant, l'any 1406 es col·locaren les portes[32], men-

27. La llotja era el taller on es treballava la pedra utilitzada per a l'edificació de la Seu gòtica.

28. A. C. G. Llibre d'Obra, VI. Fol. 75. Les notícies que fan referència a la construcció de la Porta dels Apòstols són molt nombroses al llarg dels anys 1377 i 1378. Als comptes dels llibres, Guillem Bofill hi figura ja com a picapedrer.

29. J. MARQUÈS CASANOVAS, *El Portal de los Apóstoles en la Seo de Gerona*, dins *Revista de Gerona*, n.º 71, Girona, 1975, pàgs. 2-3.

30. Ibídem, pàgs. 4-5. A. C. G. Llibre d'Obra, VIII, fol. 81 v.º; IX, fol. 68. El 1379, dos anys abans d'iniciar la talla dels tabernacles, hom construïa una teulada sobre el portal; Llibre d'Obra, VII, fol. 70 r.º i v.º. Les notícies sobre aquesta teulada es repeteixen els anys 1387 i 1391: Llibre d'Obra, XIV, fol. 48 v.º; XVI, fol. 78. Es tracta, en definitiva, de reparacions molt freqüents al llarg de tot el segle XV.

31. A. C. G. Llibre d'Obra, VIII, fol. 57. L'any 1386 es compraren deu pedres grans per fer la *fiola* del portal: Llibre d'Obra, XIII, fol. 62 v.º

32. A. C. G. Llibre d'Obra, XXIV, fol. 62 v.º.

tre la resta del portal encara no era acabat, situació semblant a la que també es trobava a mitjan segle XV quan les capelles gairebé eren ja totes construïdes. La precarietat dels recursos econòmics en un moment de preguerra determinà la paralització quasi absoluta de tota activitat. Solament es treballava en l'adaptació del pas des de les naus al claustre, i no existien encara l'actual porta de Sant Miquel ni tampoc el vestíbul comú del claustre i de les sales capitulars on avui és instal·lat el Museu Catedralici[33].

Per últim, la construcció de la Porta dels Apòstols no experimentà cap represa fins fa pocs anys, quan d'entre diversos projectes més o menys ortodoxos hom escollí amb poca fortuna aquell que, en principi, significava la continuació de les obres interrompudes des del començament del segle XV.

1.3. LA TORRE-CAMPANAR DEL SEPULCRE

L'any 1379 trobem la primera referència de l'edificació d'aquesta torre sobre la galilea romànica i damunt la capella del Sant Sepulcre. Pere Sacoma, aleshores mestre major de la Seu, fou el director de les obres, les quals es perllongaren durant els dos anys següents[34]. Són particularment nombroses les cites referents a l'execució de la volta de la torre, on també treballà Guillem Bofill en qualitat de pedrer. Aquest fet ens permet de constatar que la susdita torre era gairebé enllestida l'any 1381. D'altra banda, l'arquitecte i escultor mallorquí Guillem Morell féu un àngel de coure que girava segons la direcció del vent i que assenyalava amb la creu que duia en una mà[35]. Guillem Morell fou també qui s'encarregà de pintar aquest àngel, avui perdut, amb vius colors blanc i ocre, per tal d'ésser visible a distància. El mateix any 1381 s'iniciaren els preparatius per a la fosa d'un dels senys majors, acomplida definitivament el 1383[36]. Un tal Mestre Joan fou qui dirigí els treballs de la fosa d'aquesta campana[37].

33. J. MARQUÈS CASANOVAS, *El Portal de los Apóstoles en la Seo de Gerona*, dins *Revista de Gerona*, n.º 72. Girona, 1976, pàg. 9. A. C. G. Llibre d'Obra, XXXVIII, fol. 30 v.º.

34. A. C. G. Llibre d'Obra VIII, fols. 46, 66 v.º, 69 v.º, 70 v.º, 71 v.º.

35. A. C. G. Llibre d'Obra, , fol. 57 r.º i v.º.

36. J. CALZADA I OLIVERAS, *Les campanes de la Catedral de Girona*, Girona, 1977, pàg. 18. Segons esmenta aquest autor, un quadre de Pere Mates conservat al monestir de Sant Esteve de Banyoles, mostra un paisatge de fons on apareix reproduïda la Torre del Sepulcre amb més o menys fidelitat.

37. A. C. G. Llibre d'Obra, VII, fol. 47. PALOL, *Gerona...*, citat pàg. 89. Es tracta, sens dubte, de JOAN DE BORJA.

La torre del Sepulcre fou totalment acabada, incloent-hi les campanes, pels voltants de l'any 1400[38].

1.4. LA LLOTJA

La *loge* o llotja era el lloc prop d'una obra important, sovint al costat d'una catedral en construcció, on es treballava la pedra que procedia de la pedrera en blocs ja desbastats. Coneguda a Alemanya amb el nom de *hütte* i a Itàlia amb el de *cassina,* la dirigia un mestre maçó, mestre de tallar la pedra, amb l'ajut d'un segon mestre maçó. Ambdós eren els responsables davant el Capítol de la catedral de la bona marxa dels treballs[39]. Normalment els picapedrers no habitaven a la llotja –malgrat que moltes vegades i segons les diverses estacions hi feien la migdiada–, sinó que el mateix Capítol assegurava l'allotjament als mestres i sovint als altres obrers.

Quant a la llotja de Girona, la seva existència data del segle XI quan s'alçà la Seu romànica[40]. Situada davant l'actual Porta dels Apòstols, ocupava una superfície que creiem relativament gran, on hi havia un edifici cobert, adossat versemblantment a la fàbrica de la Seu, i un pati que servien alhora de taller i de magatzem. A més, formava part del conjunt de la llotja una casa destinada a habitacions o *dormidor* per als picapedrers i situada en algun indret de l'actual Pujada de la Catedral, sota el mateix obrador[41].

Al començament del segle XV es portaren a cap diverses obres de reparació a les instal·lacions de la llotja[42] i, molt probablement, es construí un nou edifici, més ampli i espaiós per causa de l'impuls que el Capítol havia determinat de donar a les obres de la Seu, aleshores força endarrerides[43].

La proximitat dels materials al peu de l'obra, en especial, la pedra, i l'existència d'una infrastructura adequada a les necessitats d'una producció lenta i extremadament laboriosa, constituïren durant l'Edad Mitjana les principals exigències per a portar a bon fi la construcció d'una gran obra. Les primeres basíliques cristianes s'alçaren amb materials procedents d'edificacions romanes properes, així com també, en èpoques successives, particularment durant l'Alta Edat Mitjana, han

38. A. C. G. Llibre d'Obra, XXII, fol. 59; XXIII, fol. 32.
39. COLOMBIER, *Chantiers...*, citat, pàgs. 41-42.
40. MARQUÈS CASANOVAS, *El Portal...*, citat (n.º 71), pàg. 2.
41. A. H. G. Pere Pont, Notaria 1. Signatura 237. Vegeu l'apèndix documental II.
42. A. C. G. Llibre d'Obra, XXIII, fol. 59
43. A. C. G. Llibre d'Obra, XXIV, fol. 56; XXVII, fol. 32.

estat nombrosos els exemples d'edificis desbastits per a ésser aprofitats llurs materials en construccions de nova planta. Aquest fenomen no constituïa cap acte vandàlic i tampoc no obeïa a canviaments incompatibles d'ordre funcional o estilístic, ans al contrari, responia a una necessitat estrictament econòmica. La proximitat de la pedrera a l'obra fou quelcom imprescindible durant tota l'Edat Mitjana.

Tot i que les notícies documentals són escasses i ben poc explícites a l'hora de tractar dels sistemes emprats per al transport de la pedra, sabem que els obrers i carreters les portaven a pes, o bé utilitzaven animals de càrrega, carretons de mà i carros tirats per animals[44].

D'altra banda, el Capítol de la Seu posseïa la concessió per a explotar una determinada pedrera, la qual, al seu torn, subarrendava a diferents pedrers. L'any 1424 Arnau Arenys, pedrer de Girona, obtingué una concessió per vint anys amb la condició que solament podia extraure pedra d'un determinat lloc que el canonge obrer de la Seu gironina li havia fixat amb la finalitat de no entorpir l'extracció en el sector *ara bon e profitos per trencar peres a la dita obra de la Seu*[45]. Quatre anys abans, Joan Saplana havia venut a Joan Guilana, pedrer de Girona, l'explotació de la pedrera situada extramurs de la ciutat, prop del portal conegut popularment amb el nom de *Vilanova*[46].

El transport de la pedra suposava una de les partides que més encarien els costos. A Girona, la proximitat de la Seu als punts d'extracció de la pedra: Pedret, les Pedreres, comportava un estalvi considerable en temps i en diners puix que els carreters es llogaven ocasionalment quan convenia[47]. D'altra banda, aquesta proximitat no solament reduïa els costos sinó que afavoria també el desplaçament dels mestres i dels picapedrers a la pedrera, on els blocs eren tallats i escalabornats d'acord amb llurs indicacions i segons la destinació. Situacions com la de Girona són molt freqüents en altres indrets: A Troyes, a la darreria del segle XIII, els obrers anaven a la pedrera acompanyats de l'arquitecte. A Tournai hi havia tallers que mitjançant un contracte previ executaven dovelles, columnes, bases, capitells i altres elements en el mateix lloc de l'extracció de la pedra per a ésser exportats directament

44. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 258. Els camins que des de la pedrera conduïen a la Seu a través del portal de Sant Cristòfol, sovint eren objecte d'arranjaments per tal de facilitar el transport. Vegeu l'apèndix documental III.

45. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 86. L'any 1385, l'arquitecte Pere Sacoma vengué el domini útil de dues feixes de la pedrera de Pedret, prop el portal del mateix nom, el qual li havia estat cedit temps enrera pel Capítol de la Seu quan aquest posseïa la concessió. Vegeu l'apèndix documental IV.

46. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 160.

47. HOMS, *Los constructores...*, citat, pàgs. 89 i 100-102.

a Bruges. Al final del segle XIV i durant tota la centúria següent, les pedreres angleses de Purbeck i de Corfe posseïen una organització veritablement industrial[48].

A casa nostra, durant la mateixa època, Girona i Figueres foren centres principalíssims en la fabricació de peces per a finestres i portes segons patrons estandarditzats[49]. L'any 1409 Pere Bassa i Bernat Escuder, pedrers de Girona, contractaren amb l'abat de Valldigna la talla i transport d'un faristol i setanta-dues pedres de marbre blau destinades a l'esmentat monestir. Les pedres obrades foren embarcades al port de Sant Feliu de Guíxols i descarregades a Cullera[50].

1.5. LA NAU. ANTONI CANET, MESTRE MAJOR

A l'entorn de l'any 1380 les capelles de les dues primeres crugíes prop l'absis eren ja enllestides. Durant aquest decenni és inqüestionable que hi havia una forta polèmica sobre el projecte de cobriment de les dues crugies suara esmentades. Un primer projecte hagué d'ésser sotmès l'any 1386 a la consideració d'un cert nombre d'arquitectes i pedrers per causa del pretès risc que per a alguns comportava cobrir l'espai amb una nau[51]. Els consultats foren els següents: Pere Arvey, mestre de l'obra de la llotja dels mercaders de Barcelona; Bartomeu Sisbert i Arnau Bargués, mestres de cases de Barcelona; Bernat Roca, mestre major de la Seu de Barcelona; Pere Sacoma, mestre major de la Seu de Girona, Guillem Morell, escultor i pedrer resident a Girona; i Guillem Mieres i Pere Ramon Bosch, pedrers gironins[52].

Amb posterioritat a aquesta consulta es decidí de retornar al projecte inicial de tres naus. Pere Sacoma continuà dirigint les obres fins la seva mort ocorreguda el mes d'abril de l'any 1393[53]. El seu succes-

48. COLOMBIER, Chantiers..., citat, pàgs. 20-21.

49. A. H. G. Roger Dons. Notaria 10. Signatura 53. Vegeu l'apèndix documental V.

50. El port de Sant Feliu desenrotllava una activitat força considerable durant aquesta època, en especial, pels productes exportats des de Girona a la Catalunya Nord, a les Illes i al País Valencià.

51. SERRA RÀFOLS, *La Nau...*, citat, pàgs. 198-204. El projecte d'una nau comportava, sens dubte, problemes de realització per causa dels perills que representava aixecar un edifici de tècnica i dimensions ben diferents a la resta dels exemples civils o religiosos de l'època.

52. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 229. El document és publicat per SERRA RÀFOLS, *La Nau...*, citat, pàgs. 198 i ss.

53. FREIXAS, *Antoni Canet...*, citat, pàg. 52. L'any 1395 s'efectuaren uns pagaments als successors de Pere Sacoma d'unes quantitats que li eren degudes: A. C. G. Llibre d'Obra, XXI, fol. 79. Vegeu també MARQUÈS CASANOVAS, *El Campanario de San Félix*, dins *Revista de Gerona*, n.º 43 Girona, 1968, pàg. 15.

GIRONA. Catedral, interior de la nau. Antoni Canet, 1416-1426 (Foto de l'autor).

sor, fou Guillem Morell, el qual hem trobat fa poc col·laborant en la construcció de la Porta dels Apòstols. Procedia de Mallorca, on probablement col·laborà amb el seu germà Pere al Portal del Mirador de la Seu de Ciutat de Mallorca. Malgrat que Guillem Morell era a Girona des de l'any 1364, la seva activitat ens és coneguda d'ençà de l'any 1376. Aleshores ocupava el temps en diversos treballs com a oficial o *mestre de pere* de la Seu[54]. D'entre aquests treballs cal destacar la seva participació, com ha estat dit, en la construcció de la Porta dels Apòstols[55]. Com a escultor, Guillem Morell treballà en els sepulcres del comte Ramon Berenguer II i de la seva esposa Mahalta, segons encàrrec del rei Pere el Cerimoniós. Altrament féu l'esmentat àngel de la torre del Sepulcre i diversos agençaments dels vitralls.

L'obra que ocupà aquest artista durant els anys següents a la susdita consulta del 1386 consistí en la construcció d'un pilar tocant a la capella de Sant Esteve, al costat de l'Evangeli. Juntament amb un altre que s'aixecava davant la capella de Sant Miquel, aquest pilar formava part del projecte de tres naus i ambdós havien de sostenir el primer tram de la volta central[56]. Són molt nombroses les dades documentals que ens parlen de l'edificació d'aquests pilars, la compra d'arbres per a la bastida i de teules per a cobrir la *volta nova,* la qual cosa demostra que efectivament hom construí com a mínim el primer tram de la nau central[57]. Guillem Morell signà per la quantitat de 14.000 sous el contracte del pilar el dia 8 de juny de l'any 1390[58]. Cinc anys més tard, el pilar era gairebé acabat. Entretant, el 27 d'abril de l'any 1394, ocupava el càrrec de mestre major[59], encara que quasi al mateix temps el Capítol de la Seu de Ciutat de Mallorca sol·licità al de Girona el trasllat

54. A. C. G. Llibre d'Obra, VI, fol. 51; A. H. G. Ramon Egidi. Notaria 4. Signatura 48. L'any 1380 cobrà 2.200 sous per raó de la dot de la seva muller Francesca, filla de l'apotecari gironí Berenguer Arloví. Vegeu també MARQUÈS CASANOVAS, *El Portal...,* citat, pàg. 6.

55. A. C. G. Llibre d'Obra, VII, fol. 46 v.°. MARQUÈS CASANOVAS, *El Portal...,* citat, pàg. 2.

56. SERRA RÀFOLS, *La Nau...,* citat, pàg. 195. Aquests pilars no són els mateixos on avui hi ha les trones. Els pilars que aixecà Guillem Morell foren enderrocats després del 1416 quan s'adoptà la decisió definitiva de projectar i realitzar la nau única.

57. FREIXAS, *Antoni Canet...,* citat, pàg. 52.

58. A. C. G. Llibre d'Obra, XVI, fol. 54. Signaren també Francesca, muller de Guillem Morell, i el sogre, cas que per mort o per altra raó Guillem no pogués acomplir l'obra. Vegeu la nota 41. El dia següent de signar el contracte, Guillem Morell cobrà els primers 60 florins per tal que les obres comencessin immediatament.

59. A. C. G. Llibre d'Obra, XIX, fols. 65 v.° i 67. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 248. L'any 1397 Guillem Morell cobrà la darrera paga del pilar contractat.

de Guillem Morell per tal que ocupés el mateix càrrec que el seu germà Pere havia deixat vacant per mort[60]. Tot i que hom ignora la resposta del Capítol de Girona, el viatge no tingué lloc almenys fins l'any 1397[61] en què el succeí Pere de Sant Joan[62].

Originari de l'àrea picardo-flamenca, Pere de Sant Joan havia treballat a Ciutat de Mallorca col·laborant en la construcció del Portal del Mirador juntament amb Joan de Valenciennes i Rich Alamant i sota la direcció de Pere Morell. A Girona, aquest artista picard ocupà la plaça de mestre major fins l'any 1404 que fou substituït per Guillem Bofill[63] per a traslladar-se després a la Seu d'Urgell on juntament amb Antoni Canet tallà el cadirat del cor. El Museu Lázaro Galdiano de Madrid en conté l'únic seient conservat, potser obra d'Antoni Canet per causa de la seva afinitat estilística amb les obres de Pere Sanglada, de qui fou deixeble[64].

60. FITA, *Los Reys...*, citat, pàgs. 25 i 101. El Capítol de Mallorca qualificà Guillem Morell com *magister artificiosior et expertus.*

61. A. C. G. Llibre d'Obra, XXII, fols. 59 v.º, 61 i 62. Aquest mateix any Guillem Morell comprà fusta dels boscos de Tarradelles i Vilablareix per a les obres del campanar.

62. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 259. Vegeu l'apèndix documental VI. A Girona Pere de Sant Joan nomenà procurador Jaume Llobet, el qual, entre altres assumptes, tenia l'encàrrec de gestionar la reclamació dels deutes pendents quan era actiu a Mallorca. Pel que fa a Guillem Morell, el seu nom desapareix dels documents i, per tant, desconeixem el lloc i la data de la seva mort. Marquès atribueix l'oblit generalitzat de Guillem Morell a les desavinences mútues amb Guillem Bofill. Vegeu també GABRIEL ALOMAR, *Guillem Sagrera y la arquitectura del siglo XV.* Barcelona, 1970, pàgs. 51 i 60.

63. A. C. G. Llibre d'Obra, XXIV. fol. 51. BASSEGODA, *La catedral...*, citat, pàg. 63, suposa que ocorregué un canvi recíproc d'arquitectes, ço és, Guillem Morell aniria a Mallorca i des d'ací arribaria a Girona Pere de Sant Joan, nomenat mestre major de la Seu l'any 1397. Vegeu J. MARQUÈS CASANOVAS, *Guillermo Bofill, maestro mayor de la Seo de Gerona,* dins *Los Sitios, suplemento de Ferias,* Girona, 1967. Guillem Bofill fou nomenat mestre major el dia 5 de novembre del 1404, càrrec que ocupà en solitari fins l'any 1417. Quatre anys més tard, probablement per raó de l'edat, la seva paga restà reduïda a dos sous i l'any següent abandonà l'activitat, deixant d'aparèixer en els Llibres d'Obra de la Seu.

64. A. DURAN I SANPERE, *La escultura gótica,* dins *Ars Hispaniae,* X. Barcelona, 1956, pàg. 236. Hom li atribueix una Verge amb el nen conservada al Museu d'Art de Girona, procedent de l'Hospital de Santa Caterina. Les escultures de la portalada de Santa Maria de Castelló d'Empúries, encara avui sense atribuir, podrien haver estat executades per algún dels artistes suara esmentats. Vegeu *Archivo Español de Arte.* Madrid, 1964, pàg. 266, on en una recensió a l'article de M. DURLIAT, *Un artiste picard en Catalogne et à Majorque: Pierre de Saint Jean,* hom comenta la possibilitat que aquest escultor-arquitecte resident a Perpinyà, fos l'autor de la portada de Castelló on també hauria participat Guillem Sagrera aleshores aprenent.

La personalitat de Guillem Bofill, nat a Galliners (Gironès), ha estat estretament lligada a la Seu de Girona[65] on treballà més de cinquanta anys; coneixia, per tant, tot el procés que dugué a la resolució final de la nau única amb el seu vot favorable[66]. És sabut que el Capítol decidí de continuar les obres de la Seu d'acord amb la traça d'una nau després de la consulta d'arquitectes de l'any 1416[67]. Ambdues consultes, aquesta i la del 1386, han ocupat l'atenció de la historiografia artística sota un aspecte bàsicament tècnic[68]. És més, el fet d'advertir la preferència que Guillem Bofill demostrà pel projecte d'una nau, i atesa la seva condició de mestre major al llarg dels anys anteriors a la celebració de l'esmentada consulta, han estat factors determinants com per a considerar-lo l'autor i gairebé l'heroi indiscutible d'aquesta obra qualificada per alguns arquitectes de l'època com a extremament arriscada.

Recentment, l'existència d'un contracte entre el Capítol de Girona i l'escultor Antoni Canet, i el fet que aquest fou nomenat mestre major de la Seu el dia 18 de març de l'any 1417, palesen la falsa atribució a Guillem Bofill i la paternitat de la nau a favor del primer[69].

Excepcionalment la Seu de Girona tingué alhora dos arquitectes en qualitat de mestres majors. I la lectura del contracte d'una banda, i les notícies recollides dels llibres d'obra, de l'altra, permeten d'assegurar que Antoni Canet dissenyà els plànols bé que pogué comptar amb la valuosa col·laboració de l'experimentat Guillem Bofill, coneixedor de tota la problemàtica que la construcció de la nau única havia plan-

65. FREIXAS, *Antoni Canet...*, citat, pàg. 52.

66. L'activitat de Guillem Bofill es remunta a l'any 1369 quan treballava de picapedrer al Portal dels Apòstols de la Seu gironina. Fins l'any 1422 no abandonà la seva vinculació amb la Seu exceptuant unes breus estades a Ripoll, a Sant Joan de les Abadesses i a Sant Feliu de Guíxols.

67. La celebració d'aquesta mena de consultes era relativament freqüent en aquella època. Durant la construcció del Duomo de Milà, es realitzaren nombroses reunions d'arquitectes per tal de prendre decisions sobre qüestions tècniques. L'any 1316 tingué lloc a Chartres una de les més famoses, en la qual participaren Jacques Longjumeau, Nicolau de Chaumes i Pierre de Chelles. Vegeu COLOMBIER, *Chantiers...*, citat, pàgs. 80-81.

68. A. C. G. Llibre d'Obra, XXVIII, fols. 34 i 67 v.º. El dia 22 de gener de 1416 foren convocats, entre d'altres, els arquitectes més destacats de Barcelona, Lleida, Tortosa, Cervera i Tarragona per determinar i acordar expressament *si le dite obre fus poc segure a I nau...*, abonant-los els salaris corresponents als 15 dies d'estada a Girona els quals muntaren en total 24 lliures i 15 sous per als de Tortosa, i 28 lliures i 16 sous per als de Tarragona.

69. FREIXAS, *Antoni Canet...*, citat, pàg. 55; CIRICI, *Arquitectura...*,citat, pàg. 86.

tejat des de molt temps enrera[70]. Fou versemblantment per causa d'aquesta debatuda qüestió que el Capítol prengué la determinació que fossin dos els arquitectes responsables de l'obra.

El primer tram de volta era gairebé enllestit l'any 1421. Bo i considerant que en aquest temps el gòtic anomenat *florit* s'havia estès arreu de l'Occident europeu, a Girona la traça dels diversos elements constructius és d'una sobrietat absoluta, semblant a la de les primeres catedrals franceses. Els perfils triangulars dels arcs i pilars de la nau són molt pròxims als de la catedral d'Amiens (1220-1236), la qual cosa atorga una major lleugeresa a l'estructura de les voltes i dels pilars que, juntament amb la grandiositat de l'espai, contrasta amb la imatge gràvida i, en certa manera, primitiva de l'absis. A la capçalera, el perfil rectangular dels elements estructurals, en canvi, accentua el caràcter de pesantor més propi d'una seqüència protogòtica.

L'any 1424 es col·locà la primera clau de volta de la nau amb el tema de la Verge amb el Nen, obrada per Antoni Canet, sota la direcció del qual es cobrí poc temps després el segon tram de la volta.

A mitjan segle XV es treballava de valent en els darrers dos trams de la nau. Els mestres d'obres que intervingueren en les reformes i noves edificacions del convent de Sant Daniel de Girona, Bernat Escuder i Pere Ciprés, aleshores mestre major de la Seu i un dels constructors més renomenat, pactaren l'any 1431 un seguit de treballs a la Seu entre els quals destaquen els finestrals del claristori corresponents als trams de nau esmentats, la portalada principal, més tard modificada, la galeria i trifori dels peus del temple i, finalment, les darreres capelles.

Havent-se perdut els Llibres d'Obra de la Seu gironina entre els anys 1427 i 1429, desconeixem el moment en què Antoni Canet deixà d'ésser mestre major. Amb tot, la nau continuà bastint-se al llarg del Quatre-cents sota la direcció dels arquitectes Raulí Vaulter (1427-1430), el suara esmentat Pere Ciprés (1430-1434)[71], Berenguer Cervià (1434-1470), Joan Agustí (1471-1479), Julià Julià (?-1488), i Francesc Gomis (...1490-1511...) fins que fou coberta del tot a la primeria del Sis-cents.

70. Ibídem, pàgs. 57-60. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 383. L'any 1420 el Capítol destinà deu mil sous per tal d'accelerar-les i cobrir ràpidament la nau única.

71. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 111. Vegeu apèndix documental VII.

2. EL PALAU EPISCOPAL

L'existència prop de la Seu gironina d'un edifici per a residència del bisbe data del segle X[72], i no posseïm referències documentals de la seva construcció fins a l'entorn de l'any 1300. Modificat i ampliat al llarg de l'Edat Mitjana, el Palau Episcopal de Girona constitueix avui un conjunt arquitectònic format per dos cossos ben diferenciats: Un d'època romànica amb dues capelles superposades, la dels Sants Evangelistes, a la part baixa, i la de Santa Maria, a la part alta[73], una galeria i un bloc d'edificació, la sala més important del qual era llavors l'actual Sala de l'Arc, dita així perquè la coberta plana de l'estança recolza damunt un gran arc transversal de punt rodó[74]. Es tracta d'una solució força original que pel seu caràcter indeterminat palesa, d'una banda, un origen sobre esquemes del món romànic i, de l'altra, la inclinació cap a l'ús de l'arc diafragma, generalitzat a casa nostra des de la darreria del segle XIII. Un bell exemple, en definitiva, de l'arquitectura protogòtica gironina.

A l'entorn de l'any 1300 s'inicià l'ampliació del palau prenent la fesomia de mansió fortificada que té avui. Al llarg del segle XIV, el primitiu edifici romànic fou voltat d'una muralla que pel costat Sud comunicava la torre de la Presó amb una altra torre que aleshores es construïa, la qual restà incorporada a la façana actual de la Plaça dels Apòstols. Aquí es poden observar, a nivell del primer pis, les espitlleres i les petites obertures de l'esmentat baluard. Paral·lelament hom iniciava la construcció del Saló del Tron. L'any 1369 el Capítol de la Seu es reuní *in aula nova... que est aparte occidentis et versus cimiterium ecclesie Beate Marie sedis Gerunde...*[75], és a dir, al Saló del Tron, acabat de bastir feia poc temps. Aquesta gran sala rectangular que en un altre document de l'any 1437 és citada *sala maior del tinel*[76], era

72. J. MARQUÈS CASANOVAS-J. M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, *Apuntes históricos sobre el Palacio Episcopal de Gerona,* dins *A.I.E.G.*, XIV. Girona, 1960, pàgs. 270.

73. J. CALZADA I OLIVERAS, *La capella de Sant Salvador del Palau Episcopal i les pintures gòtiques suara descobertes,* dins *Revista de Girona,* n.º 90. Girona, 1980, pàgs. 25-29, situa la construcció de la capella de Sant Salvador en l'època del bisbe Guillem de Peratallada (1161-1169), la qual cosa ens sembla discutible perquè, malgrat que la concepció de l'espai i bona part de l'estructura de la capella responen a la tipologia romànica, la coberta era de fusta a doble vessant recolzada sobre arcs diafragma, com ha estat posat en relleu recentment.

74. MARQUÈS-MARQUÈS, *Apuntes históricos...*, citat, pàg. 277.

75. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 90.

76. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 143.

coberta amb un sostre de fusta sobre arcs diafragma, el qual fou substituït al segle XVIII per una volta de rajol enguixada. Les obres d'ampliació continuaren sense solució de continuïtat durant la segona meitat del segle. L'any 1378 hi treballava el fuster gironí Bernat Botet[77], i en el decurs del dit any es col·locaren vint-i-quatre *filades d'arch*[78]. Tres anys més tard, el també fuster Berenguer Serra deixà enllestides vàries portes de fusta[79] i, el 1384, Guillem Bofill cobrà deu florins per la seva participació en les obres[80].

Hom pot afirmar, doncs, que a la darreria del Tres-cents el palau assolí la configuració que tingué al llarg de l'Edat Mitjana, la qual girava a l'entorn de tres nuclis principals: la Cúria, a la banda est, la zona residencial d'habitacions, sales grans, galeria i capelles, situades entre la Cúria i la Seu i, a l'últim, l'àrea fortificada compresa entre la torre de la Presó i la façana principal, ambdues unides per la muralla citada més amunt[81]. Després dels terratrèmols de l'any 1427, el bisbat decidí de realitzar reparacions als edificis de la seva propietat, malmesos i/o en estat precari de conservació. Entre d'altres, cal citar els castells de Rupià, Sant Sadurní i Vila-romà, i el palau de Bàscara. Quant al de Girona, els mestres de cases Antoni Marcó i Pere Ciprés, aquest també fuster, posaren portes al *portal maior* i al pati, davant la cuina, referen la coberta de la *gran scala del tinel* i de la casa *sobra la cisterna apelada gorda meniar,* i disposaren una *porta levadissa* sobre la escala *qui munta devers la cunya al palau vey*[82].

Més endavant, l'any 1451 el bisbat emprengué novament reformes importants, sobretot al *palau nou:* a les cambres dels *scudes,* del *gra,* del *forn vers cers e sol ixent,* d'en *Monrodon,* a la casa del *balaguer,* situada al costat de l'escala major del *tinel,* i a la cambra *baix de parament,* on s'obrí una porta vers la Seu[83].

77. A. C. G. Llibre d'Obra, VI, fols. 50 i 51 v.º.

78. E. SERRA RÀFOLS, *La cambra de paraments del Palau Episcopal a Girona,* dins *A.I.E.G.,* XV, Girona, 1961-1962, pàgs. 375-376.

79. A. C. G. Llibre d'Obra, IX, fol. 67.

80. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 68.

81. MARQUÈS-MARQUÈS, *Apuntes históricos...,* citat, pàg. 279.

82. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 143.

83. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 184.

3. L'EX-COL·LEGIATA DE SANT FELIU

Després d'iniciades les obres en una data no determinada del Doscents i paralitzades durant llarg temps, l'edificació de Sant Feliu fou represa a mitjan segle XIV sota la direcció de Francesc Saplana[84], i foren acabades definitivament a la darreria del XV. Durant aquests dos segles de construcció intermitent hi participaren els principals mestres d'obres de Girona. A més del citat Francesc Saplana, cal anomenar mestre Botet[85], Pere Sacoma[86] i Pere de Sant Joan, als quals diferents autors els atribueixen la traça del campanar[87]. D'altra banda, Pere Campmagre i Arnau Estany, figuren com a possibles autors entre els anys 1357 i 1368 del desaparegut claustre, juntament amb Francesc Saplana. Aquest claustre fou enderrocat l'any 1385 amb motiu dels treballs de fortificació de la ciutat que decretà el rei Pere el Cerimoniós. També hi participà Guillem Bofill en qualitat de pedrer o mestre d'obres[88]. Amb anterioritat, el 1313 hom aixecava l'absis, el 1318 es cobria el presbiteri i el 1326 la volta de creueria sexpartida de la nau central era força adelantada[89]. Finalment, l'any 1435 es donaren per

84. F. P. VERRIÉ, *L'arquitectura gòtica*, dins *L'Art Català. I.* Barcelona, s.d., pàg. 130.

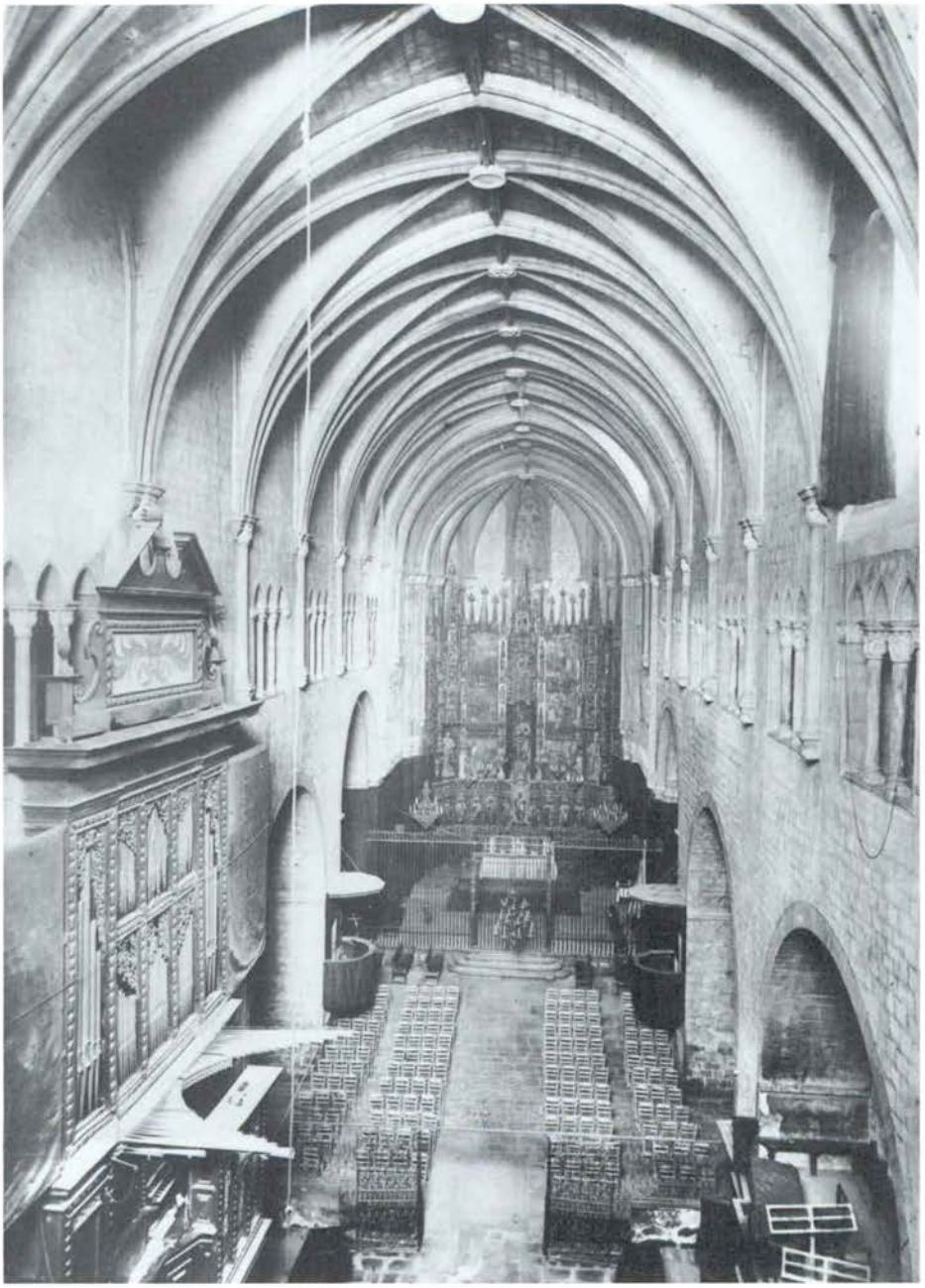
85. A. C. G. Llibre d'Obra, VI, fols. 79 v.º, i 82 v.º. L'any 1378 cobrà una quantitat per diversos treballs, ensems que hom apujà els seus honoraris un sou i dos diners.

86. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatures 223 i 225. Durant els anys 1383 i 1384 era el director de les obres.

87. VERRIÉ, *L'arquitectura...*, citat, pàg. 130. Gudiol i Palol atribueixen a Pere de Sant Joan la construcció del campanar, acabat el 1392 a imitació del gòtic europeu nòrdic. Street i Marquès, en canvi, sostenen que la traça del campanar és deguda a Pere Sacoma. Entre els qui darrerament s'han ocupat del tema, J. MARQUÈS CASANOVAS, *El campanario de San Félix*, a *Revista de Gerona*, n.º 43. Girona, 1968, pàgs. 13-18, aporta notícies documentals per tal de ratificar la seva opinió a favor de l'atribució a Pere Sacoma, la qual nosaltres compartim basant-nos en una referència de l'any 1378 on Pere Sacoma és citat amb motiu d'uns pagaments *ad opus campanilis:* A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 233. El campanar que, però, avui constitueix la principal emergència arquitectònica de la ciutat juntament amb la massa pètria de la Seu, no és el que aixecà Pere Sacoma. Darrerament JOSEP CLARA, *El campanar de Sant Feliu no és del segle XIV*, a *Punt Diari*. Girona, 27 de juny de 1982, ha posat en relleu, sobre documentació extreta de l'Arxiu Històric Provincial, que la torre de Sant Feliu, a partir del primer cos de finestres, és una mostra tardana del gòtic gironí, bastida lentament entre els anys 1532 i 1581 en la qual intervingueren successivament els mestres Joan de Belljoch, Enric Gelabert i Pere Boris.

88. A. H. C. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 68. Vegeu l'apèndix documental VIII.

89. PALOL, *Gerona monumental...*, citat, pàgs. 145-147.

GIRONA. Església de Sant Feliu. Interior de la nau central abans de l'any 1936. Bastida al llarg dels segles XIV, XV i XVI. Intervingueren entre d'altres arquitectes Francesc Saplana, Pere Sacoma, Pere de Sant Joan i Julià Julià. Entre els anys 1488 i 1499, aquest darrer bastí els dos trams de la nau major més pròxims a la façana occidental (Foto Arxiu Mas).

acabades les obres de l'altar de Sant Narcís[90]. L'esbeltesa i gracilitat del campanar de Sant Feliu, element característic de la silueta que ofereix el centre històric de Girona, fou en el seu temps tan celebrada que cristal·litzà en la formació d'una escola, essent imitat en altres temples de les comarques veïnes, com es palesa a les esglésies de Sant Martí Vell[91], obra de Berenguer Genesta, Fornells de la Selva, aixecat cap el 1565, Cassà de la Selva, Bordils i la Pera[92].

L'interior de Sant Feliu serva importants obres d'art. En són exemples, el grup de sepulcres romans i paleocristians, les restes escultòriques del retaule major, en part, recompost després del 1936 sense les pintures que Pere de Fontaines i Joan de Burgunya havien realitzat a començaments del segle XVI[93], el Sant Enterrament del Mestre Aloi, estudiat en el capítol segon, del qual es conserva solament el Crist Jacent, i, darrerament, el sepulcre de Sant Narcís, atribuït a Joan de Tournai, executat abans del 1328[94].

4. EL CLAUSTRE GÒTIC DEL CONVENT DE SANT DANIEL

Darrerament hom ha pogut extreure dels arxius gironins dues importants dades documentals relacionades amb el convent de Sant Daniel. La primera fa referència a l'atribució segura del sepulcre d'ala-

90. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 414. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 89. Amb tot, l'església actual no era acabada ni de bon tros, car fins l'any 1488 no es decidí de cobrir els darrers dos trams de la volta de la nau central. Els mestres majors de la Seu Julià Julià i Francesc Gomis enllestiren, entre aquesta data i l'any 1499, els treballs de la nau major, alhora que repararen els murs nord i sud, i enderrocaren diverses pareds per tal de procedir a l'aixecament de l'estructura de la façana oest la qual deixaren a punt fins l'alçada del rosetó per a rebre la façana definitiva, bastida al cap de cent anys i escaig pel mestre Felip Regí. Vegeu JOSEP CLARA, *Qui va construir la façana de Sant Feliu?*, dins *Punt Diari*. Girona, 4 de abril de 1982.

91. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 44. Signatura 129. L'any 1433 el mestre de cases de Sant Martí Vell, Berenguer Genesta portà a terme la construcció de la casa de la capellania d'aquesta població alhora que edificava la nova església.

92. MARQUÈS, *El campanario...*, citat, pàgs. 13-18.

93. PALOL, *Gerona monumental...*, citat, pàg. 150. Darrerament hom ha pogut documentar mitjançant diversos contractes la realització d'aquest important retaule en el que intervingueren l'alemany Joan Dartrica, el burgalès Pere Robledo i el gironí Joan d'Aragó pel que fa a la part escultòrica, i el flamenc Pere de Fontaines i el francés Joan de Burgunya, autors respectivament de la predel·la i de les taules pictòriques. Les pintures i algunes escultures de retaule es troben avui al Museu d'Art de Girona.

94. A. D. G. Secretariat del Capítol. Fol. 34. Vegeu PIFERRER-PI I MARGALL, *España...*, II, citat, pàg. 125.

bastre de Sant Daniel al Mestre Aloi, segons el document publicat per J. M. Marquès[95]. La segona detalla una sèrie de notícies contractuals relacionades amb la construcció de les dues andanes superiors del claustre, duta a terme entre els anys 1427 i 1430, i l'aixecament d'un nou dormidor l'any 1443 pel fuster i mestre d'obres de Girona Pere Ciprés, el qual malauradament no s'ha conservat. Un tercer contracte, datat l'any 1453, ens dóna coneixement de la talla de la portalada principal de l'església del monestir, realitzada pel també mestre d'obres gironí Bernat Vicens.

Les notícies que posseïm sobre la fundació i engrandiment del monestir de monges benedictines de Sant Daniel ens han estat proporcionades principalment per Roig i Jalpí i per Montsalvatje. Les descripcions, però, que ambdós donen del conjunt conventual es limiten, pel que fa a Roig i Jalpí, a una breu al·lusió a l'església i a una indicació, a títol d'inventari, dels béns mobles que s'hi aplegaven al segle XVII[96].

Al començament de la centúria actual, Montsalvatje remarca genèricament l'aspecte d'un lloc empobrit, encerclat aleshores per murs semi-enrunats, ensems que havia desaparegut de la vista la traça primitiva del complex arquitectònic del monestir –segons recorda aquest autor–, d'ençà de l'incendi ocorregut durant la Guerra del Francès[97].

Després de les obres de restauració portades a cap durant el decenni dels cinquanta, hom ha recuperat, en part, el caràcter originari que oferia el monestir a la darreria de la Baixa Edat Mitjana, puix que, tenint en compte la seva situació extramurs del burg de Sant Pere, ha estat una de les edificacions més maltractades per les diverses conflagracions en què s'ha vist envoltada la ciutat de Girona.

Emplaçat a la vall del mateix nom, ran del riu Galligants, el monestir de Sant Daniel conserva quasi íntegrament l'església, la torre i el claustre, aixecats durant la segona meitat del segle XII i començament del XIII[98]. En el decurs de les esmentades obres de restauració es procedí, amb el mètode vuitcentista d'una *restauració estilística* a la manera de Viollet-le-Duc, a la supressió de guixos decoratius d'aparença neoclàssica que emmascaraven l'església, així com també s'elimina-

95. J. M. MARQUÈS, *El sepulcre de Sant Daniel, del mestre Aloy*, dins *Revista de Girona*, n.º 96. Girona, 1981, pàgs. 195-201.

96. ROIG I JALPÍ, *Resumen Historial...*, citat, pàgs. 385-392.

97. MONTSALVATJE, *Los monasterios...*, citat, pàgs. 305-306.

98. A. PLADEVALL, *Els monestirs catalans*. Barcelona, 1974, pàg. 181; *El Monestir de Sant Daniel*, dins *Enciclopèdia Catalana*, XIII. Barcelona, 1979, pàg. 212. Coincideix a fixar una cronologia aproximada E. CARBONELL-J. GUMI, *L'Art Romànic a Catalunya. Segle XII*. Barcelona, 1975, pàg. 29.

ren el recreixement dels murs de la torre i les tàpies que aparedaven les seves obertures[99]. Quant al claustre, solament necessità treballs d'arranjament puix que es mantenien dempeus les quatre galeries baixes, bastides a la primeria del Dos-cents, i les dues superiors, les quals Montsalvatje no pogué contemplar de prop per causa –com ell addueix–, del rigorós règim de clausura en què es desenrotllava la vida dins el convent. No obstant això, contemplant-lo furtivament des de l'elevació del terreny a l'altra banda del riu Galligants, Montsalvatje endevinà l'estil gòtic del sobreclaustre i, amb veritables ulls d'ocell, fixà encertadament la seva cronologia dins el segle XV, com ho ratifica la documentació que ara aportem[100].

Les dependències privades o particularment recollides d'aquest monestir de monges benedictí, l'únic que ha persistit a casa nostra des de l'Edat Mitjana juntament amb el cenobi femení de Sant Pere de les Puelles a Barcelona[101], com ara el claustre, el refetor i el dormitori, han restat gairebé inaccessibles fins fa poc temps conforme a la més estricta observança de Cluny[102]. És per això que cap autor anterior a la Guerra del Francès, època probable en què es perdé el cos d'edifici destinat a dormitori, no fa esment d'aquesta important construcció. Tenint en compte la distribució conventual que hom pot observar a la majoria dels monestirs medievals, el dormitori de Sant Daniel era emplaçat tocant a l'ala est del claustre. Les referències més reculades daten del Quatre-cents. L'abadessa Ermessenda (1424-1427...), d'igual nom que la comtessa fundadora del monestir vers l'any 1020, emprengué importants obres de reforma i ampliació, les quals afectaren substancialment el dormitori.

L'any 1427, Dalmau de Raset, ardiaca major de la diòcesi de Girona, es reuní a Sant Daniel amb l'abadessa i el Capítol del convent per tractar diverses questions referents a l'estat de conservació de les de-

99. M. OLIVA I PRAT, *El Monasterio de Sant Daniel*, a *Revista de Gerona*, n.º 7. Girona, 1959, pàg. 59.

100. MONTSALVATJE, *Los monasterios...*, citat, pàg. 308.

101. PLADEVALL, *Els monestirs...*, citat, pàg. 180.

102. Sobre la vida a l'interior dels monestirs i organització de l'orde de Cluny, vegeu l'obra més important apareguda fins ara de GUY DE VALOUS, *Le monachisme clunisien des origines au XVe siècle*, 2 vols. París, 1970.

pendències del monestir i també de la seva possible ampliació[103]. Hom parlà d'emprendre una reforma a fons del dormitori que implicava desmuntar la teulada, reparar els arcs, obrir noves finestres i cobrir novament la teulada. Alhora, el dormitori havia de comunicar amb el sobreclaustre la construcció del qual hauria d'iniciarse tot seguit. A més, les galeries previstes d'aquest claustre alt *ab beles colones e arquets e maqui e padris tot de pedra e ab volta de raiola...*, s'unirien al pati del claustre baix ja existent mitjançant una escala també de nova construcció. Finalment, hom estudià les possibilitats de tapar finestres i/o obrir-ne de noves al mur meridional del temple per tal de guanyar llum a l'interior d'aquest, i bastir àdhuc una porta que des del cor simplifiqués la comunicació amb el dormitori a través del sobreclaustre.

Després d'una breu reflexió sobre aquest programa d'obres i d'assegurar-ne el finançament, l'abadessa Ermessenda i el Capítol decidiren de portar-lo a terme immediatament. En efecte, el dia 8 de març del mateix any 1427 fou signat el contracte entre el procurador del monestir, Pere Capmany, i els mestres d'obres de Girona Arnau Sans (...1358-1429...), Bernat Pericas (...1408-1447...), alies *Forani,* i Bernat Escuder (...1409-1451...), essent designat supervisor de les obres el fuster gironí Pere Ciprés (...1420-1447...)[104].

D'entre aquests, el més actiu era, sens dubte, Arnau Sans, el qual reunia alhora la condició de mestre d'obres, equivalent en alguns casos a l'arquitecte actual, i d'escultor. Els rebuts de les quantitats pagades pel convent al llarg de la realització de les obres demostren ben clarament que Arnau Sans tallà la pedra de les arcades i de les columnes amb les seves bases i capitells corresponents a les andanes superiors, i també féu la volta de l'escala que puja des del pati inferior[105].

Anteriorment, l'any 1415, Arnau Sans havia obrat una lauda sepulcral amb les armes d'Antoni de Villaclara que es trobava al desaparegut convent de Sant Francesc[106]. Cal creure, doncs, que ultra la professió d'arquitecte, aplegava les qualitats d'un escultor de certa no-

103. P. FREIXAS, *El Monestir de Sant Daniel. Reformes i ampliacions gòtiques,* dins *Estudi General,* Revista del Col·legi Universitari de Girona, n.º 1. Vol. I. Girona, 1980, pàgs. 113-118. Ensems que publicava en aquest article una síntesi del present capítol dedicat als elements gòtics del convent de Sant Daniel, vaig incloure-hi la transcripció de la documentació corresponent, per a la consulta de la qual remeto al lector a l'apèndix de l'esmentat article, o bé directament a la font documental mitjançant les referències que dono en les notes següents.

104. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 161.

105. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 167.

106. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 363.

torietat. A ell es deuen, en gran part, les dues arqueries citades, l'escala que puja des del pati inferior i les portes del cor i del dormitori, aquesta darrera perduda. Les voltes de creueria d'una de les galeries, obrades de rajol i guix, recolzen sobre sis arcades de columnes quadrilobulades, dreçades damunt un ampit, excepte aquella que, al capdamunt de la susdita escala, dóna ingrés a l'andana nord. Els capitells mostren una senzilla i delicada decoració fitomòrfica, amb doble renglera de fulles corinties estilitzades, mentre els àbacs contenen les típiques rosetes tan freqüents en la decoració d'impostes de portes i finestres.

Semblantment a nombrosos claustres, com el de Sant Joan de les Abadesses, les dues galeries altes ofereixen a Sant Daniel la peculiar senzillesa del gòtic mediterrani i que, arreu dels Països Catalans, té un origen pretesament llenguadocià[107].

Al Principat, Girona i Figueres s'havien convertit en els principals centres d'exportació d'elements arquitectònics de pedra, principalment columnes, bases, capitells i arquets especejats els quals eren expedits a través dels ports de Sant Feliu de Guíxols i de Roses[108].

L'any 1430 les obres eren pràcticament acabades, puix que el fuster gironí Joan Cervià havia cobrat ja l'execució i col·locació de les portes del dormitori i del cor, que donaven ingrés al claustre[109]. Hom ha conservat aquesta darrera portalada, la qual és formada per la gràcil combinació d'un arc carpanell i un altre de conopial, de línies extremament simples.

D'altra banda, el dormitori primitiu correspondria a la mateixa època de l'església i el claustre baix. Reformat, com s'ha dit, l'any 1427, la seva traça no s'allunyaria pas gaire del model de nau única amb coberta de fusta a doble vessant, recolzada sobre arcs diafragma. En realitat s'aproparia al model internacional generalitzat a Europa d'ençà del segle XIII, i que era emprat sovint per la seva funcionalitat i, sobretot, per l'economia de materials i facilitat de construcció. Tot i

107. G. ALOMAR, *Guillem Sagrera y la arquitectura*, citat, pàgs. 37-40. Creiem que solament es construïren les dues galeries citades el nombre d'arcuacions de les quals és de divuit, recolzades sobre pilars, i les dotze columnes citades en la documentació.

108. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 100. Són nombroses les notícies de la realització i expedició d'elements arquitectònics especejats, des de Girona a diversos indrets de la geografia catalana. Per exemple, l'any 1435 els picapedrers gironins Bartomeu Riembau i Pere Serra s'havien compromés a tallar 144 columnes amb els seus *guarnimens*, això és, bases i capitells, per ésser enviats al claustre de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre (Maresme).

109. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 167.

que l'aspecte del dormitori de Sant Daniel seria més modest, la seva fesomia tal vegada s'aproparia a la *Sala de Mallorca* del castell-palau de Perpinyà. Més endavant, però, l'estructura d'aquest dormitori fou modificada completament amb la finalitat d'assolir un major grau d'aïllament tèrmic i poder gaudir d'una temperatura més suportable dins un espai tan ampli com és el dormitori d'un monestir medieval. Per acord signat amb l'abadessa Francesca de Palau (...1443-1458) davant el notari Berenguer Ferrer Sassala[110], Pere Ciprés, assessor del convent en matèria d'obres, fou l'encarregat de substituir la teulada de fusta existent per una volta de creueria gòtica, completament enguixada i formada per vuit *croarades* o trams confeccionats amb arcs creuers i plementeria de rajol. Les parets, per contra, sembla que solament foren netejades i enguixades[111].

L'abadiat de Francesca de Palau no acabà aquí pel que fa a les reformes del monestir sinó que dugué a terme també obres de reparació al mur de tancament del sector est[112]. El document que transcrivim esmenta les recents obres executades al dormitori, al refetor i a la sala capitular, emplaçats en aquest sector Est, les quals havien determinat la deterioració del mur citat on recolzaven les voltes noves del dormitori. Després del reconeixement realitzat per Berenguer Cervià, aleshores mestre major de la Seu, Pere Cervià, Joan Cervià i Joan Tomàs, mestres de cases *e obres los pus femosos de Gerona,* per unanimitat aconsellaren la construcció de cinc contraforts per tal d'assegurar la verticalitat del susdit mur.

Quant al monestir de Sant Daniel ens resta tractar breument d'un altre element quatrecentista: la porta de la façana de l'església, desmuntada durant la restauració de què parlàvem més amunt i que es conserva especejada al jardí conventual. El pedrer gironí Bernat Vicens (...1443-1486...) fou qui signà el contracte l'any 1453 per a l'exe-

110. MONTSALVATJE, *Los monasterios...,* citat, pàg., 321. En el *Catálogo de las ilustres y nobles abadesas de San Daniel,* l'autor dóna com a segures les dates de 1448 al 1458 per a l'abadiat de Francesca de Palau, el començament del qual cal recular-lo almenys fins l'any 1443. D'altra banda J. PLA CARGOL, *Gerona Arqueológica y Monumental.* Girona, 1946, pàg. 60, sense citar la font, retarda a l'any 1433 el començament de l'abadiat de Francesca.

111. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 169. De la lectura d'aquest contracte es desprèn una dada important quant a la personalitat i qualitat laboral del *mestre d'obres* o *mestre de cases* medieval. Les clàusules econòmiques del contracte citat palesen l'aplicació del sistema de contractació directa i a preu fet de les obres a realitzar pels mestres d'obres, els quals, com a caps d'una *empresa constructora,* assumien totes les despeses tant dels materials com dels sous a pagar als picapedrers, carreters, etc.

112. A. H. G. F. Calvó. Notaria 2. Signatura 220. Vegeu l'apèndix documental IX.

cució d'aquesta porta que substituí la romànica bastida al segle XII, els carreus de la qual foren ara reutilitzats[113]. Mitjançant velles fotografies hom pot observar que aquesta porta gòtica era constituïda per un arc equilàter amb *sobre volt* o motllura voltant l'extradós. L'arc descansava sobre muntants llisos, i el timpà, emmarcat, a més, per un dintell dovellat, era decorat amb una rosa o traça gòtica molt simple, de tipus flamíger. Bernat Vicens, qui l'any 1452 havia treballat a Perpinyà *ad opus generalis Cathalonie*[114], realitzà també a Sant Daniel un salpasser de pedra per a l'interior de l'església.

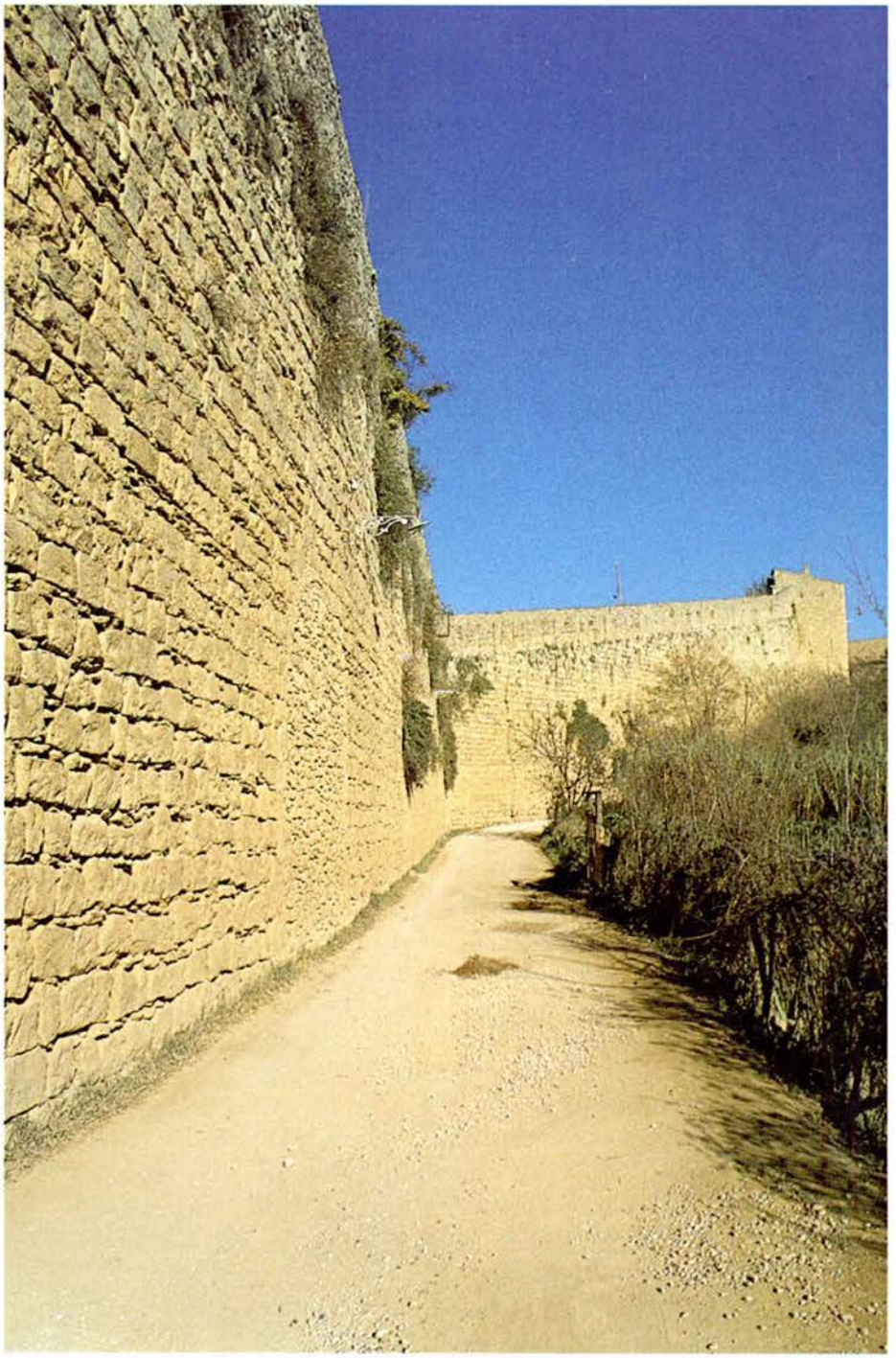
5. L'ARQUITECTURA MILITAR I CIVIL

La fesomia de la Girona baix-medieval no era molt diferent de l'actual centre històric llevat dels ravals del Mercadal i de Sant Pere de Galligants, els quals s'han transformat, especialment el primer, d'ençà de la demolició de les muralles l'any 1934. Santiago Sobrequés la descriu amb ràpides pinzellades sobre la base documental d'un cens d'abril de l'any 1465[115]. L'historador gironí al·ludeix també a les activitats artesanes, comercials i administratives que es desenrotllaven aleshores a la ciutat, i a llur qualificació i situació en els diferents barris. Mentre a Pedret abundaven els pedrers que explotaven les pedreres de la muntanya de Montjuïc en règim d'arrendament, el districte de la *Plaça de les Cols* –actual zona de la Rambla de la Llibertat– i l'Argenteria constituïen el centre de la vida mercantil on argenters i pintors posseïen els obradors i tallers.

113. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 188. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 51. Anteriorment, poc abans del 1452, Bernat Vicens havia tallat les columnes i capitells per al convent desaparegut dels franciscans a Castelló d'Empúries, i el mateix any signa el contracte amb el mestre de cases de l'esmentada vila, Joan Ferrer, per a la realització de vint-i-quatre columnes i capitells més, semblants als que havia fet per al claustre de framenors. Vegeu l'apèndix documental X. L'any 1899 C. BARRAQUER, *Las casas de religiosos en Catalunya*, vol. I. Barcelona, 1906, pàgs. 518-519, visità el convent, fundat el 1245 i aixecat a l'est de la vila de Castelló, al començament de l'antic camí de Roses. A la darreria del Vuit-cents no en quedava pràcticament cap rastre llevat d'uns pocs carreus i elements tallats. Un vilatà que havia vist el claustre dempeus, que ja sabem que és degut al taller de Bernat Vicens, manifestà al mateix Barraquer que era molt semblant al claustre romànic de Vilabertran.

114. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 440.

115. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...*, citat, pàgs. 193-246. Vegeu també P. FREIXAS, *Girona medieval: Muralles i ponts*, dins *A.I.E.G.*, vol. XXV-I. Girona, 1979-1980, pàgs. 395-406.

GIRONA. Muralla nord. En dirigí les obres l'arquitecte Pere Sacoma, durant la segona meitat del segle XIV (Foto de l'autor).

Recentment l'obra de Jaume Marquès *Girona Vella*[116] ens condueix d'una manera quasi definitiva cap a la reconstrucció del semblant de la Girona medieval. Resta encara força per precisar i descobrir; els fonaments, però, són sòlids i cal només aixecar els alçats a poc a poc, mitjançant la investigació pacient dels fons documentals, molts dels quals romanen inexplorats.

Fins als darrers dos segles el centre històric havia conservat quasi enterament el recinte emmurallat medieval, aixecat gairebé tot durant el segle XIV. Considerant la situació de la ciutat com un nucli estratègic de primer ordre per a la defensa del Principat, i tenint en compte que tant les restes de les muralles romanes com els recintes fortificats posteriors oferien una minsa solidesa des del setge que Felip l'Ardit dugué a terme l'any 1285, el rei Pere el Cerimoniós va ordenar l'ampliació de les fortificacions a la banda dels ravals de Sant Pere, Sant Feliu i del Mercadal, així com també la construcció del pany de muralla al costat de la muntanya i la consolidació de les existents que tancaven la *Força Vella.*

La primera notícia sobre les disposicions que el susdit monarca decretà per a l'edificació de les noves muralles data de l'any 1362. Hom ordenà aleshores la protecció de l'ex-col·legiata de Sant Feliu, el reforçament del portal de la *Font de les Ballesteries* i la construcció d'una muralla prop la *Torre del Call*[117].

Més endavant, l'any 1378 el rei donà pressa als jurats de Girona perquè disposessin l'acabament de la muralla al burg de Sant Pere de Galligants, la qual abastava des de la fortificació de la capçalera de l'església del convent i dels edificis situats cap al nord, on encara persisteix, fins a la zona oest ran de l'actual traçat del ferrocarril. Des de l'exterior hom podia accedir a aquest raval mitjançant dues portes: a la banda nord, pel *Portal de Santa Maria,* anomenat també *Portal de Pedret* i, més endavant, *Portal de França* el qual desaparegué al començament del segle actual; per l'est, des de la vall de Sant Daniel, hom entrava a la ciutat pel *Portal de Sant Pere,* ran dels absis del temple. Aquest darrer portal ha estat enderrocat recentment.

Pel que fa al Mercadal, extens i important barri que s'havia desenvolupat extramurs de la ciutat, l'any 1368 hom disposà l'aixecament d'una nova muralla, la construcció de la qual, que per la seva llargària i per la manca de recursos econòmics, es paralitzà nombroses vegades.

116. J. MARQUÈS CASANOVAS, *Girona Vella,* 2 vols. Girona, 1979.

117. J. M. MADURELL I MARIMON, *Las obras de las murallas de Gerona* (1362-1685), dins *A.I.E.G.,* XVII. Girona, 1964-1965, pàgs. 331-332.

Tot i que el mateix rei hi intervingué sovint, l'obra no arribà a completar-se fins a la darreria del segle XIV i començament del següent[118]. L'emplaçament d'aquest pany de muralla així com la situació de les portes resta, ara com ara, difícil d'esbrinar. Cal imaginar-se que a l'extrem occidental de cadascun dels ponts o palanques que comunicaven el Mercadal amb la ciutat hi havia un porta. D'aquesta manera compten set accessos que correspondrien als llocs dels actuals ponts, afegint-hi el *Pont dels Perolers,* a l'extrem nord, i les palanques, una entre els portals de *Bonaventura* i *Malaventura,* i l'altra, davant el *Portal de l'Àngel,* altrament dit *Portal de l'Areny* i *Portal de Sant Antoni,* a l'extrem sud.

Per aquest portal hom accedia al carrer *Albadivers,* anomenat d'ençà de l'any 1574 *Pes de la Palla* i actualment Rambla Verdaguer[119]. Constituïa la primitiva entrada sud-occidental de Girona, oberta l'any 1438 potser per facilitar el pas del bestiar, car al costat s'hi trobava la *Plaça del Bestiar* on fins fa ben pocs anys tenia lloc el mercat dels animals. L'arquitecte Berenguer Cervià, llavors mestre major de la Seu, s'ocupà de la realització i decoració del *Portal de l'Àngel,* de el qual havia de tenir les mateixes mides que el *Portal de Bonaventura,* situat prop de la *Plaça de les Albergueries,* també dita *Plaça de la Vila*[120]. Damunt la clau de l'arc, al costat interior, Berenguer Cervià esculpí un bust de Sant Antoni sota un tabernacle. És per això que, com s'ha dit, aquest portal es coneixia també amb el nom de *Portal de Sant Antoni.*

Paral·lelament s'anaven fent importants obres de fortificació a la banda de la muntanya, prop del convent de Sant Domènec i al llarg de l'antic *Carrer de la Muralla* fins al carrer del Carme. Actualment el carrer de la Muralla arriba fins al passeig del General Peralta puix que la resta de l'antic *Camí fora Muralla* té avui el nom de carrer de Caputxins. Des de l'any 1370, l'arquitecte Pere Sacoma dirigí la construcció de la muralla est[121], on l'element més destacable és la Torre de Sant Domènec, de planta circular, projectada l'any 1376 i acabada a

118. E. GRAHIT, *Las murallas de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XIII. Girona, 1889, pàg. 15.

119. MARQUÈS, *Girona Vella,* 2, citat, pàg. 122.

120. A. H. G. Nicolau Frugell. Notaria 5. Signatura 467. El contracte signat per Berenguer Cervià ha estat transcrit en l'article meu citat en la nota 115.

121. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatures 179 i 188. Vegeu l'apèndix documental XI i XII.

l'entorn del 1380[122]. Malauradament el pany de la muralla des de la torre fins al Portal del General Peralta fou enderrocat el 1814 per ordre del govern napoleònic, i la subsegüent restauració, molt precària, no permet de fer una anàlisi fidel del parament medieval. La muralla seguia en direcció al riu a través del pendent de les Pedreres fins al Portal del Carme, des d'on continuava ran del riu per a retrobar la torre del *Pont de Sant Francesc* i el recinte del Mercadal.

Des de la presència romana a Girona, els rius que la travessen han estat notícia de manera freqüent. Les vies de comunicació i la pròpia ciutat han sofert les conseqüències, a cops calamitoses, de les inundacions periòdiques que, en especial, el Ter i l'Onyar han provocat en temps de pluges fortes[123]. Per la seva banda, els rius Galligants i Güell han ocasionat també destrosses considerables, com deixen entreveure-ho les fonts documentals[124].

Les recerques sobre aquest tema abasten fins als voltants de l'any 1300[125]. Els aiguats més importants ocorreguts durant el segle XIV foren els del 1367 i del 1380[126]. Anteriorment, l'any 1311 l'Onyar s'havia endut el pont de *Framenors,* l'únic pont de pedra que comunicava la ciutat amb el burg del Mercadal, situat prop del convent de Sant

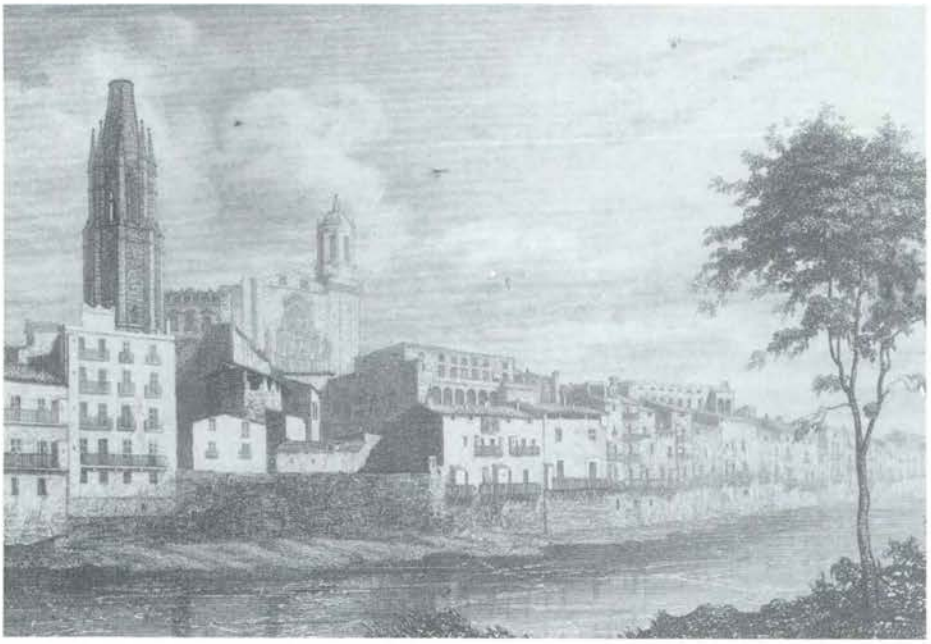
122. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatures 202, 203, 204, 207, 212, 213; Francesc Cantallops. Notaria 4. Signatura 48. Són molt nombroses les notícies referents a la construcció de la *Torre i mur nou sobre el convent de Sant Domènec.* Les despeses foren costejades pels Jurats i pel Capítol de la Seu. L'any 1380 aquest concedí 10.000 sous per a l'acabament de la torre.

123. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 130. L'any 1434 hom portava a cap a les ribes del Ter importants i costoses obres per tal de defensar la ciutat i les hortes de futurs aiguats. Aquesta vegada les despeses es repartiren també entre el Capítol de la Seu en una tercera part i el Jurats de la ciutat en les dues restants. D'entre la bibliografia que s'ocupa d'aquest tema vegeu: J. DE CHIA, *Inundaciones de Gerona,* Girona, 1861; J. BOTET I SISÓ, *Provincia de Gerona,* dins *Geografía General de Catalunya.* Barcelona, s.d.; J. PLA I CARGOL, *Gerona Popular,* Girona, 1949; M. M. COSTA I PARETAS, *Els antics ponts de Girona,* dins *A.I.E.G.,* XXII, Girona, 1974-1975. Aquest darrer treball recull noves dades extretes de l'Arxiu de la Corona d'Aragó sobre les obres de reparació dels ponts de la Girona baix-medieval, malmenats per les avingudes del Ter i de l'Onyar. D'altra banda té un notable interès pel que fa al recinte emmurallat, als ravals de Sant Pere i del Mercadal i a les disposicions referents a diversos tipus de peatge.

124. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 18. L'any 1357 els Jurats de Girona programaren de refer els camins de Santa Eugènia i d'altres vies veïnes del pla, els quals es trobaven impracticables per causa del desbordament del Güell i del Ter. En aquest mateix sentit, el Galligants n'era protagonista assidu d'acord amb les riuades que esmenta MARQUÈS, *Girona Vella,* 2, citat, pàgs. 24-25.

125. COSTA PARETAS, *Els antics ponts...,* citat, pàg. 131.

126. PLA CARGOL, *Gerona Popular...,* citat, pàg. 305; MARQUÈS, *Girona Vella...,* 2, citat, pàgs. 52-53.

GIRONA. Perspectiva de la ciutat des del riu Onyar. Gravat del segle XIX, extret d'un daguerrotip per A. Roca.

GIRONA. Muralla del **Pes de la Palla**, *actual Rambla de Jacint Verdaguer, enderrocada l'any 1902 juntament amb el portal dit de l'***Areny** *i de* **Sant Antoni**, *bastit per Berenguer Cervià l'any 1438 (Foto Fargnoli).*

Francesc[127]. Aquest pont posseïa una torre de defensa aixecada a la darreria del segle XIV. Es troba citada juntament amb la torre de *Santa Maria,* a la banda de Pedret, des de l'any 1374, amb motiu de la construcció de les muralles en aquell sector[128].

L'any 1390 la torre del pont de *Sant Francesc* no era acabada. El pedrer de Girona Guillem Mieres fou comissionat pels Jurats de la ciutat per tal de valorar la casa de Pere Tort, situada sobre el riu Galligants, la qual havia d'ésser enderrocada i utilitzada la pedra per a edificar la muralla de Galligants i per a bastir la torre de l'esmentat pont[129].

La resta dels passatges sobre l'Onyar eren palanques de fusta l'emplaçament de les quals en alguns casos se'ns fa difícil de precisar, unes vegades perquè el nom que hom dóna als ponts canvia sovint al llarg de l'Edat Mitjana i, finalment, perquè hom suposa que n'hi hagué més que en l'actualitat.

A més del susdit pont de *Sant Francesc* o de *Framenors,* antecessor de l'actual pont de Pedra, hi ha referències del de la *Pescateria,* anomenat per Botet i Sisó de les *Palanques Vermelles*[130] el qual enllaçava la *Plaça de les Cols* amb el burg del Mercadal. Aquesta palanca era situada on avui hi ha el pont de ferro construït l'any 1877 per la companyia Eiffel. Recentment l'Ajuntament ha disposat la col·locació d'un placard que conté el text següent: *Pont de les Pescateries Velles. Aquest pont va ser construït l'any 1877 per la casa de G. Eiffel de París. Fou instal·lat en aquest indret on abans hi havia les Palanques Vermelles. La seva construcció costà a la ciutat 22.500 Pessetes.*

Un tercer pont comunicava també els indrets suara esmentats amb la *Placeta del Mercadal* on avui els carrers de l'Obra i del Perill abo-

127. Ibídem, pàg. 119. En donen també notícia E. C. GIRBAL, *Guia-Cicerone de la Inmortal Gerona.* Girona, 1886, pàg. 29; CHÍA, *Inundaciones...,* citat, pàg. 430; I en reprodueixen vells gravats N. BLANCH E ILLA, *Gerona Histórico-Monumental.* Girona, 1862, pàgs. 286-287; BOTET, *Provincia de Gerona...,* citat, pàg. 191; PLA CARGOL, *Gerona Popular...,* citat, pàgs. 10 i 143. Aquest darrer autor, a *Gerona Histórica.* Girona, 1962, pàg. 311, conta que Botet i Sisó es lamentà que hom enderroqués el pont de Sant Francesc per tal d'esser substituït per l'actual de Isabel II, alhora que demanà inútilment que aquest darrer fos construït al costat del primer, riu amunt.

128. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 23. Contribuïren també a la construcció de les muralles els pobles veïns com, per exemple, Sant Andreu Salou. En compensació llurs habitants tenien dret a refugiar-se dins els murs de la ciutat en temps de guerra. Vegeu l'apèndix documental XIII.

129. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 35; Pere Pont. Notaria 1. Signatura 225. Vegeu l'apèndix documental XIV i la transcripció del document II en el meu treball citat a la nota 115.

130. BOTET, *Provincia de Gerona...,* citat, pàg. 190.

quen al de Santa Clara. No posseïm, però, notícies prou explícites d'aquesta palanca, que coincidiria en línia recta amb l'actual carrer d'Abeuradors, aleshores accessible pel portal de *Bonaventura.*

Una altra font dóna notícia del pont dit d'en *Cardonet,* situat probablement entre el *Portal d'en Pelegrí,* al peu de la Pujada de Sant Feliu, i l'*Horta de Figueroles,* és a dir, la zona nord del raval del Mercadal[131]. Costa Paretas pensa que aquest quart pont pugui ésser l'antecessor de l'actual de Sant Agustí[132]. Tot i que, en la font citada, el pont apareix a la banda del Mercadal, perfectament explicable car l'*Horta de Figueroles* era considerada aleshores com a part integrant d'aquest barri, pensem, tanmateix, que el *Portal d'en Pelegrí* es trobava al lloc anomenat popularment la Creu Blanca, ran de la Pujada de Sant Feliu, i no al cap de l'Argenteria.

Hom dubtava també de l'emplaçament d'un cinquè pont, anomenat dels *Perolers.* Botet i Sisó identifica aquest pont amb el de *Na Clara* i el situa sobre l'Onyar sense fixar-ne amb seguretat un lloc concret, mentre Costa Paretas, que segueix Botet en la coincidència per a un sol pont d'ambdues denominacions, apunta la possibilitat que es trobés sobre el Galligants[133].

Davant aquestes inseguretats hom ha cercat amb més atenció diverses fonts documentals per tal de dissipar els dubtes que sobre la qüestió planteja la historiografia. I una prova irrefutable de l'existència de dos ponts diferents coneguts en èpoques distintes per pont de *Na Clara* i pont de *Perolers* ens la forneix indirectament Chia, el qual tingué l'oportunitat de llegir a l'Arxiu Municipal un text del llibre de correspondència del 1329 al 1333 que esmenta el pont de *Na Clara*[134].

Malgrat que Chia transcriu amb algun error una part del document, resta clar que el susdit pont de *Na Clara* havia estat un pont llevadís davant mateix del portal de Sobreportes, construït, juntament amb l'excavació d'un fossat, pels jurats de la ciutat després de l'assetjament de Felip l'Ardit en ocasió de la croada franco-pontifícia.

131. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 360. L'any 1414 hom parla d'una casa... *en lo Mercadal de Gerona al cap del pont apelat den Cardonet.*

132. COSTA PARETAS, *Els antics ponts...,* citat, pàgs. 138-139.

133. BOTET, *Provincia de Gerona...,* citat, pàg. 192. COSTA PARETAS, *Els antics ponts...,* citat, pàgs. 139-140.

134. J. de CHIA, *Bandos y bandoleros de Gerona,* vol. I. Girona, 1888, pàg. 21. A. M. G. Llibre de Correspondència, 1329 a 1333. 1.er llibre, fol. 97 r.°. L'estudi d'aquest text, el coneixement del qual dec a Lluís Batlle, m'ha permès de rectificar el que expressava en el treball citat a la nota 115 on, seguint Botet i Costa Paretas, havia comès l'error de citar un sol pont amb les dues denominacions.

Atès que les tropes franceses envaïren la ciutat pel lloc més feble, justament pel portal de Sobreportes, els jurats de Girona havien comprat i enderrocat poc temps després de la contesa algunes cases d'aquell indret, adossades a la muralla, alhora que feren excavar un fossat i determinaren per a més seguretat la construcció d'un pont llevadís *«qui ara comunament sapela de na Clara»*. En definitiva, ran del setge de Felip l'Ardit i, almenys, al llarg de tot el segle XIV, el burg de Sant Feliu i la *Força Vella* restaren separats per un fossat i comunicats solament pel pont llevadís de *Na Clara.*

Quant al pont dels Perolers, el seu emplaçament era ben segur en el tram comprès entre la Pujada de Sant Feliu i la plaça del mateix nom. El dia 19 de febrer de 1427, amb motiu d'un seguit de terratrèmols, els gironins que s'aplegaren a la catedral per participar en una processó van fer el següent itinerari: *«... pertint de la dita Seu entrera en la esgleya de Sent Feliu e exira de la dita esgleya devellant per la scala en la plaça de Sent Feliu, vinent dret cami per lo pont dels perolers e per les Ballesteries tro al canto den Pellicer e passant per lo carrer de la galea tro al portal del pont dels Framenors e passant lo dit pont dreta via tro a la font maior axira per lo portal del Areny e entrera per lo portal den Banyoles e passant devant lalberch den Jacme Vila dret cami vendra per la plaça de les Albergaries vinent fins al portal del Call e per lo Call tornara puiar en la dita Seu*[135]. Resta clar, doncs, que el pont dels Perolers es trobava emplaçat entre la plaça de Sant Feliu i el començament del carrer de les Ballesteries. D'altra banda, el document dóna notícia de l'existència al burg del Mercadal, en el sector de *Canaders,* d'una font important anomenada *Font Major*[136], així com també la presència d'un altre pont en aquell indret, puix que la processó esmentada havia de tornar a travessar el riu després de passar pel pont de *Framenors,* per a entrar novament dins la ciutat pel portal d'en *Banyoles,* nom amb el qual al·ludeix àdhuc el *Portal de l'Àngel.*

Els camins que portaven a Girona des de Salt i Santa Eugènia travessaven el riu Güell per diversos indrets, el principal dels quals era situat versemblantment on fa poc temps hi havia el pont gòtic anomenat del *Diable*[137]. La construcció d'aquest pont data de l'any 1357,

135. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 401.

136. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 410. Un altre document de l'any 1431 dóna notícia d'una casa prop *... fontem maiorem dicti Mercatalli... afrontatur ab oriente in vico publico inde transeunte et ab occidente in viridiario den Avellaneda partim et partim in hospicio de Na Logaya.*

137. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 18. Vegeu la transcripció del document III en el meu treball citat a la nota 115.

després que un aiguat s'emportà un pont anterior. Els Jurats de Girona emprengueren llavors l'arranjament dels camins de Santa Eugènia i d'altres vies veïnes del pla de Girona, i contractaren amb el mestre d'obres de Montfullà Guillem de Granollers un pont sobre la riera Güell, que identifiquem amb el susdit del Diable. Ensems, i per tal de poder afrontar les despeses, els Jurats acordaren de cobrar el dret de barra o de pas a tots els vianants que amb animals utilitzessin els camins d'aquella zona. Botet i Sisó escrivia al començament del segle que *...sobre lo riu Güell hi ha tres ponts: un d'estret, molt fet malbé, en l'antich camí de Santa Eugènia; altre, de pedra, en la nova carretera de Gerona a Les Planes, que uneix lo camí de ronda de la Devesa; y, lo tercer, de ferre, que conduheix de la ciutat al passeig de la Devesa, sortint pel carrer del Nort i pel derruït portal de Figuerola*[138]. El primer pont citat per Botet és, sens dubte, el que data d'època medieval i que ben segur fou adobat moltes vegades, tantes com els aiguats i el pas del temps el malmenaren. L'any 1977 fou absurdament desmuntat amb la intenció de traslladar-lo a un altre emplaçament. Avui, les diverses peces es troben emmagatzemades en algun indret tot esperant endebades el nou destí.

Finalment, dels ponts medievals sobre el Ter, no en queda rastre visible enlloc, tant del que hi havia a Pedret com de l'emplaçat a la zona de la *Barca,* ambdós construïts o reconstruïts pel mestre d'obres Pere Sacoma[139]. En un d'aquests dos ponts, l'any 1384 hom hi realitzava obres de reparació, dutes a terme pel mestre d'obres gironí Pere Bassa amb la supervisió del citat Pere Sacoma i Pere Mieres[140].

6. NOTÍCIA SOBRE INDRETS DE GIRONA I COMARQUES

Si els antecedents sobre l'arquitectura religiosa són més abundants i, fins i tot, més explícits que aquells referents a l'emplaçament i a la descripció de carrers, places i edificacions civils, la qual cosa ens permet de recompondre prou bé les fites arquitectòniques i urbanístiques de la ciutat, l'estructura i evolució de la xarxa urbana, en canvi, ens és força desconeguda.

La manca de cartografia antiga, llevat dels pocs gravats de contingut bàsicament militar i, per tant, poc fiables des del punt de vista ur-

138. BOTET, *Provincia de Gerona...*, citat, pàgs. 190-191.
139. MARQUÈS, *Girona Vella...*, citat, pàgs. 15 i 39.
140. Vegeu el primer dels documents citats a la nota 129.

banístic, constitueixen un obstacle quasi insalvable per a la fixació de la planta de la Girona baix-medieval. Darrerament, s'han produït aportacions notables[141] a les quals seguidament adjuntem algunes informacions que esporàdicament hem recollit per tal de contribuir a la confecció de les peces del *puzzle* gironí a penes dissenyat. Com a hipòtesi de treball hom ha delineat un plànol on la ciutat del Quatrecents es divideix en sis barris principals: la *Força Vella,* amb els districtes de la Seu i del *Call* jueu, el barri emplaçat al voltant de les places de les *Cols* i de les *Albergueries,* els ravals de Sant Feliu i de Sant Pere de Galligants i, a l'últim, el burg del Mercadal, aquest darrer subdividit alhora en dues zones, *Canaders* i l'*Horta de Figueroles,* al sud i al nord respectivament de l'actual carrer Nou.

Al llarg de l'Edat Mitjana, els diferents ordes monàstics bastiren a Girona un nombre notable de convents. Als conjunts arquitectònics dels monestirs de Sant Pere i de Sant Daniel, ambdós aixecats arran del riu Galligants, succeïren el de la Mercè, fundat al barri anomenat de *Vilanova* i començat a edificar l'any 1326 amb la llicència del bisbe Pere d'Urrea[142]; el de Sant Domènec, la consagració de l'església del qual data de l'any 1339; el de Sant Francesc, fundat el 1368; el del Carme, del qual sabem que l'any 1371 Pere Ramon Saplana havia tallat 16 columnes per al claustre[143], i el de Sant Martí Sacosta. Aquest darrer ha estat un dels que ha viscut una evolució més intensa, car s'amplià successivament des de l'Alta Edat Mitjana fins al Setcents. L'any 1432 s'hi construïa una capella dedicada als Sants Joan i Jaume i a les Santes Maria Magdalena i Agnès[144].

D'entre els edificis gòtics importants, cal citar a més l'església del Mercadal. A mitjan segle XIV la construcció del temple es trobava força avançada, puix que l'any 1355 hom aixecava el primer arc de la volta[145] i el 1367 Arnau Sans bastia una de les darreres capelles[146].

141. MARQUÈS, *Girona Vella...,* citat; EXPOSICIÓ, *Arquitectura de Girona, la ciutat i la seva evolució urbana, catàleg de l'Exposició.* Girona, 1980; C. GUILLERÉ, *Aspects de la societé géronaise à la fin du XVème siècle,* dins *A.I.E.G.,* XXVI, pàgs. 333-355.

142. VILLANUEVA, *Viaje literario...,* citat, XIII, pàg. 20.

143. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 191. Vegeu l'apèndix documental XV.

144. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 411.

145. A. H. G. Bartomeu Vives. Notaria 5. Signatura 85... *construendo seu operando quendam archum primum qui videlicet fieri seu operari debet in dicta ecclesia de Mercatallo Gerunde qui tamen archus sit primus in dicta ecclesia...*

146. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 83. Vegeu l'apèndix documental XVI.

Al plànol assenyalem els conjunts conventuals més notables, compresos els desapareguts entre els quals cal destacar els de Sant Domènec i Sant Francesc[147]. El primer conserva quasi intactes l'estructura primitiva del temple, claustre, sala capitular i refetor. L'any 1367 el citat mestre d'obres Arnau Sans inicià la construcció d'una de les capelles, la qual cosa palesa l'acabament en aquesta data de la capçalera i el començament dels alçats de la nau.

L'any 1654 i també per raons defensives s'enderrocà un altre edifici gironí d'època medieval: l'hospital de Santa Caterina, per a bastir al mateix lloc el baluard de Sant Francesc[148].

Ultra el traçat de les muralles, situem també al plànol aquelles portes d'accés a la *Força Vella* i als diversos ravals, tenint sempre present la provisionalitat de llur ubicació per causa dels dubtes que contenen tant la bibliografia existent com les dades que adduïm. Quant al traçat dels carrers, hom introdueix poques modificacions respecte a l'actual, limitant-nos a consignar els noms actuals i llur correspondència amb les denominacions antigues. Serveix així d'exemple el carrer de Ciutadans, una de les vies més importants del centre històric, el qual durant el Quatre-cents esdevingué un carrer habitat per la noblesa de cavallers, donzells i ciutadans, i que canvià el nom de carrer del *Draper* pel de *Cavallers* i, després, *Ciutadans.* Aquests canvis de noms eren llavors habituals segons la condició de la majoria dels estadants i/o de llur professió. Altres vies, al contrari, mantingueren durant llarg temps la mateixa denominació per raó que el nom amb el qual eren conegudes feia referència a una determinada tipologia geogràfica o urbanística. Així coneixem l'existència d'un carrer prop de l'Argenteria anomenat *carrer de les Voltes*[149]. En aquest mateix indret, el pintor

147. Del monestir de Sant Francesc es conserven alguns arcs i columnes avui en mans privades. Darrerament, amb motiu de les obres d'arranjament dutes a terme en una botiga del carrer Nou, aparegueren dues arcades del claustre i una porta dovellada que versemblantment comunicava el claustre amb alguna dependència annexa.

148. LL. BATLLE I PRATS, *Demolición del Hospital de Santa Catalina en 1654,* dins *Revista de Girona,* n.º 74. Girona, 1976, pàgs. 8-10. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatures 376 i 418. Hem trobat dades de l'Hospital corresponents als anys 1394 i 1418. L'any 1440, amb motiu d'unes reformes realitzades pels mestres de cases de Girona Pere Ciprés i Joan Cervià, l'Hospital és citat com a Hospital Nou.

149. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 413. El document datat de l'any 1435 esmenta la casa de Mateu Nuell... *in vico vocato de les voltes partis propter carniceriam dicte civitatis et afrontatur ipsum hospicium ab oriente in quadam alio hospicio vestro proprio dicto emptoris, a meridie in hospicio Jacobi Adholf apuntatoris, ab occidente subtus dictum hospicium et a circio in hospicio Jacobi Geronella scriptoris civis Gerunde mediate quodam carrerono publico...*

Honorat Borrassà era propietari d'una casa ...*iuxta dictum vicum de la Galera*[150].

Sens dubte que la fesomia de molts indrets de la Girona medieval s'ha perdut per a sempre més. Des de llavors fins avui han desaparegut un gran nombre d'edificis i altres han sofert transformacions que amaguen completament llur estructura original. Tant el carrer dels Ciutadans com la plaça de l'Oli mostraven un aspecte ben diferent al que ara tenen. Hem de pensar que les plantes baixes de les cases, com ho demostra l'edifici de la Fontana d'Or, eren formades, en general, per espais porticats. L'any 1424 els mestres de cases gironins Pere Sala i Narcís Pedrer portaren a terme reformes importants en dues cases contigües propietat de Caterina, muller del cavaller Francesc Boxols, una de les quals tenia façanes al carrer de Ciutadans i a la plaça de l'Oli, i ambdues posseïen arcades a la planta baixa semblantment als edificis de la plaça del Vi o de la Rambla de la Llibertat[151]. Un altre document del 1482, ens parla de la casa de Jaume Banyils, emplaçada... *en les voltes devant lo portal qui ix a Onyar apellat de Mestre Girard la qual affronta a sol ixent en laltra casa maior del dit Banyils e ensemps ab una cambra apellada dels leons de la dita casa maior...*[152].

Per acabar, ens resta donar notícia de la construcció de dos temples gòtics: la capella de Santa Eugènia d'Agullana, desapareguda llur traça original, i la parroquial de Romanyà de la Selva, de la qual sabem que l'any 1364 les obres eren molt avançades[153]. Pel que fa a la primera, citada per Badia[154], fou aixecada l'any 1447 al lloc anomenat *bosc d'en Mallol*[155] i no se'n conserva en l'actualitat cap vestigi, com s'ha dit, de la construcció primitiva.

150. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 433. L'esmentat edifici limitava a l'est amb la casa de la muller del també notari Llorenç Miró. D'altra banda, sabem que Honorat Borrassà posseïa una altra casa entre el carrer de l'Argenteria i la muralla arran del riu Onyar; al nord, hi havia la casa de la muller de Pere Begudà i, al sud, la de Bernat Llop, ambdós notaris.

151. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 391. Vegeu l'apèndix documental. XVII.

152. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 482.

153. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 70.

154. J. BADIA I HOMS. *L'arquitectura medieval de l'Empordà. II-A-Alt Empordà.* Girona, 1978, pàg. 10.

155. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 178. Vegeu l'apèndix documental. XVIII.

APÈNDIX DOCUMENTAL DEL CAPÍTOL I (I-XVIII)

I

1362. Dionís de Lovaina, mestre major de la Seu de Girona, i Francesc Bornat, originari de la Savoia, treballen plegats a la llotja de la Seu des de l'any 1360 al 1362.

A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 64.

Dionisus de Lovayn petrarius ac magister maior operis ecclesie sedis Gerunde, excerta scientia per me et meos diffinio et absolvo et quitium voco et facio vos Franciscum Bornat, oriundum de Rupea comitatus de Savoya presentem ab illis duobus annis per quos nos mecum operari promiseratis in logia sive opera dicte sedis cum instrumento de dicta promisionis confecto, XXVI die novembris anno a nativitate domini M.CCC.LX secundo inpose notari infrascripti pro ut in eodem instrumento quod vobis de presenti trado in sui forma sincerum et integrum et quod amodo casum sit inane et nullius efficacie seu valoris haec et alia lacius continentur et ab omnibus securitate iure et obligacione per nos mihi prestitis pro predictis faciendo vobis et vestris de predictis omnibus et singulis et etiam de omnibus questionibus, petitionibus et demandis quas inter nos et bona vestra pro predictis facere possem ac etiam intemptare in judicio vel extra quoquomodo absolucionem et difinicionem ac bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius non petendo pro ut melius et utilius ad vestrum vestrorumque bonum et sanum intellectum possit intellegi sive dici. Concitens me pro predictis satisfaccionem plenariam a vobis habuisse et recepisse. Et ideo renunciando excepcioni plenarie satisfaccionis de predictis non habite et non recepte et doli promitto et etiam sponte juro per deum et eius sancta quatuor evangelia a me corporaliter tacta per dictam diffinicionem et omnia alia et singula supradicta rata pro rata et firma semper havere, tenere et servare et nullatenus contravenire aliqua racione iure vel modo. Testes predicti.

II

1389. Guillem Morell contracta un dels pilars ran de la capçalera que havien de sostenir les voltes de les tres naus amb què es decidí de prosseguir les obres, després de la primera reunió d'arquitectes celebrada l'any 1386. La pedra era treballada *dins lo pati de la loge.*

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 237.

Guillelmus Morey lapicida Gerunde sciens et attendens quod diu est fuit tractatum est conventum quod ego operarer de lapide bono et sufficienti quoddam pilarem fiendum in pariete chori ecclesie sedis gerundensis in endresperia cappelle sancti Stephani eiusdem sedis et ipsa convencio facta fuerit inter venerabiles operarios eiusdem ecclesie ex una parte et me ex altera iuxta tenorem quorumdam capitulorem tenoris sequentis: En lo nom de Deu sie. Con per me e profit de le obre de la sgleya de la seu de Gerona sie stat senyer en Berenguer per la gracia de Deu bisbe, el seu honrat capitol de Gerona duna part, en G. Morey ymaginayre e padrer de Gerona daltra, de fer per lo dit G. Morey I dels pilars sobre los quals la volta de la obra nova faedora, sobre mossenyer bisbe e capitol prometen e ab acabament deuen pagar al dit G. XIIII sous barcelonesos de tern ab les condicions e retencions dejus scritas. Primerament que per part dels demunt dits mossenyer bisbe e capitol, la pera de la qual lo dit G. Morey sera tengut de obrar lo dit pilar, sia scalabornada segons que es acustumat e portada e mesa dins lo pati (e dins lo cancel) de la loge de la obra de la dita seu, a propries despeses de la obra de la dita seu e aquelas obrades per lo dit G. asses propries despeses les age aportar dins la claustra de la dita seu o dins la casa apelada dormidor, qui es dejus la dita loge apelat empero lo maestre major e los obrers majors si esserhi volen de la dita seu per regonexer les dites peres si son bonas e senceres e no trencades ni scardades e en cas que ho fossen que les hagues refer bonas e aptas al dit pilar asses propries despesas. Item quel dit G. sie tengut de fer e obrar la pera del dit pilar be pulidament e delicade per la forma que es obrat lo pilar ja començat devant la capela de Sent Michel de la dita esgleya ço assaber solament la pera que sera necessaria aldemunt dit pilar de sobre lo pahiment antro alcapdemunt unt sa comensa lo ensargiment de la dita volta. Item mempres e declarat que en lo dit pilar hage fer compliment lo dit G. del primer capitell amont ço saber que age donar XX filadas de peu dret a la part de la nau maior e que tots los altres membres del dit capitell amont pugen per lur punt cascun membre ab son saumer solament la un sa pertany segons la natura de la dita obra a coneguda del maestre major de la dita obra e que en la part

de la nau maior lo dit G. no sie tengut de fer alguna pera de fill que tengue per part dels demont dits mossenyer bisbe e capitol les peres obrades perfetament per lo dit G. e posades en I dels demont dits lochs hagen esser aportades en lo loch un lo dit pilar se deu edifficar e aqueles sagen aperadar en lo dit pilar a propries despeses de la dita obra. Item que si per ventura les dites peres per lo dit G. obrades en lo dit pilar posadoras dementien de mesura o de massa pocha o de superflua, que aquelles hagen esser per lo dit G. adobades e meses en forma deguda a despeses propries sues. Item que per part de la dita obra de la dita seu, los ferraments necessaris a picar e obrar les dites peres del dit pilar sien al dit G. aportats dins la dita loge e ministrats a despeses propries de la dita obra ço saber, de tot a el e als altres que el logara axi com es acustumat per aquels qui obren en la dita obra. Item mempres e retengut que les ditas peres obradoras per lo dit G. sien abtes e faytisses necessariament al pilar qui en la dita obra se deu edifficar e posar dins los lavadors de la dita esgleya devant la capela de Sent Esteva. Item que per part de la dita obra a raquesta del dit G. li sien presentats o evençats L o LX florins justats donan per el sufficient seguratat a la dita obra de quels atornar en cas que fos necessari e aquela quantitat per el gonyada en la dita obra del dit pilar hun hage semblant quantitat de XIIII sous tota vegada per el sufficient seguratat feta de tornar. Empero que la dita obra li hage a satisfer a raho de V obrers, el masex comptan continuadament obrant en lo dit pilar e que la obra el no puxa jaquir tro sie complida sens licencia e volentat dels senyer bisbe e capitol, e axi o gurara e o prometra. Item sera promes per part dels dits mossenyer bisbe e capitol que les condicions desus preditas e fetas sobre la dita obra seran ateses e conplides ab tot acabament al dit G. Gratis et excerta scientia per me et meos convenio et promito firma validaque et solemni stipulatione at per pactum expressum vobis discreto Francisco de Parietealto presbitero beneficiato in dicta ecclesia Gerundensi et regenti ac ad administranti dictum opus ecclesie Gerundensis presenti et vestris succesoribus in eodem regimine operis antedicti ac notario infrascripto ut publice persone nomine dicti operis et quorum interest et intererit in futurum stipulanti et recipienti legitime quod ego dictum opus faciam continue ac perficiam et complebo iuxta formam et tenorem dictorum capitulorum ac omnia et singula in eis contenta et expressa iuxta et secundum eorum tenorem et formam attendam et complebo in omnibus et per omnia cum effectu. Quod nisi fecero et propterea vos vel dicti vestri successores expensas aliquas faceritis aut dampna vel interesse modo aliquo sustinueritis in iudicio vel extra, totum id vobis et eis et eisdem vestris successoribus in dicto regimine reddere et emendare promito vestre et eorum omnimode vo-

luntati. Et inde credamini vestro et eorum plano et simplici verbo absque testibus et juramento. Et pro predictis omnibus et singulis ettendendis firmiter et complendis obligo vobis in manum et posse notario infrascripto ut supra stipulanti et recipienti, omnia bona mea mobilia et inmobilia ubique habita et habenda promitens nichil ominus et vobis et vestris successoribus predictis ac etiam iurans sponte per deum et eius sancta quatuor evangelia a me corporaliter tacta predicta omnia et singula semper rata grata et firma habere, tenere et servare ac attendere et complere et nullatenus contrafacere vel venire aliqua racione. Et ego dictus Franciscus de Parietealto regens dictum opus gratis et excerta scientia de voluntate et expresso consensu Reverendi domini Episcopi Gerundensis et eius honorabilis capituli presencium et infrafirmancium et consentiencium promito et convenio vobis dicto Guillelmo Morey solide dictos XIIII solidos per modum expressum et contentum in capitulis preinsertis obligando inde propter hec vobis et vestris omnia bona dicti operis ubique habita et habenda. Ad hec nos Berengarius dei gratia Episcopus et universum capitulum ipsius ecclesie Gerundensis de mandato ipsius domini Episcopi ad trinum tactum campane propter infrascripta specialiter peragenda ut moris est convocatum et congregatum intus domun thesaurarie sive sacristie ipsius ecclesie Gerundensis ubi interfuimus et presentes fuimus nos dictus Episcopus et nos Raimundus Rubei et Bernardus de Campis canonici, Petrus de Montecurvo, Berengarius de Fonte, thesaurarius, Petrus Carrera, Petrus Arnaldi, Nicolaus Siffredi, Bonanatus de Ponte et Guillelmus de Brugarolis, sacrista secundus, omnes presbiteri de capitulo dicte ecclesie Gerundensis capitulantes et capitulum facientes, scientes et attendentes quod dicta capitula fuerunt facta et firma inter dictos Guillelmum Morey et Franciscum Parietealto operarium de voluntate et consesu nostris ac nobis volentibus et scientibus gratis et excerta scientia convencioni facte de dicto opere fiendo et omnibus aliis superius appositis et expressis consentimus eaque omnia et singula firmamus et laudamus. Que omnia ut prescribitur acta fuerunt et per dictos dominos Episcopum et capitulum ac Franciscum de Parietealto firmata et laudata nec non et per dictum Guillelmum Morey firmata et laudata ac etiam gurata intus dictam domum thesaurarie sive sacristie dicte ecclesie Gerundensis die Octava mensis junii anno anativitate domini Millesimo Trecentesimo Nonagesimo presentibus et ad hec vocatis protestibus discretis Bernardo Guixar et Guillelmo Celera prebiteris beneficiatis in dicta ecclesia Gerundensi.

Guillemus Morey ymaginarius et lapicida Gerunde sciens et attendens quod iuxta quedam capitula hodie per me facta cum discreto Francisco de Parietealto, presbitero in ecclesia Gerundensi, beneficia-

to ut regenti et administranti opus eiusdem ecclesie, ego debeo semper recipere et habere sexaginta florenos avençatos gratis et excerta scientia promito et convenio per firmam et validam at solemnem stipulacionem et per pactum expressum vobis discreto Francisco de Parietealto ut regenti dictum opus quod si forte per mortem meam vel absentiam aut alia de causa non possem dictos LX florenos sic avençatos lucrari in opere dicte sedis iuxta tenorem capituli de hoc loquentis eo casu reddam et restituam eos seu partem eorum prorata preteriti tunc temporis et futuri vobis vel vestris successoribus in dicto regimine obligando inde propter hec vobis et dicto operi in manu et posse notarii infrascripti ut publice persone nomine dicti operis et omnium quorum interest et intererit in futurum stipulanti et legitime recipients omnia et singula bona mea ubique habita et habenda iurans sponte per deum et eius sancta quatuor evangelia a me corporaliter tacta predicta omnia et singula suprascripta semper rata grata et firma habere, tenere et servare ac attendere et complere et nullatenus contrafacere vel venire aliqua ratione. Insuper nos Francisca uxor dicti Guillelmi Morey et Berengarius Arlovini fabri Gerunde gratis et excerta scientia precibus et amore dicti principalis instituimus nos in predictis fideiussores et principales tenetores et retitutores de dictis LX florenis avençatis si locus restitucionis evenerit promitentes vobis dicto Francisco nomine dicti operis et notario infrascripto ut stipulanti et recipienti de predictis teneri tam in morte vel absencia dicti G. quod quam alias obligando propter hec vobis et dicto operi omnia bonanostra ubique habita et habenda renunciantes scienter super hiis beneficio cedende et dividende accionis et nove constitucioni et epistole divi adriani et iuri dicenti quod prius conveniatur principalis quam fideiussor nec non et ego dicta mulier prius conveniatur principalis quam fideiussor nec non et ego dicta mulier prius cerciorata de iure meo per notarium infrascriptum renuncio scienter super hiis beneficio senatus consulti velleyani et autentice incipienti si qua mulier et omni alii juri hiis obvianti.

III

1399. Laude arbitral entre l'obra de la Seu i Guillem Lloret, relacionada amb el transport de carreus des de la pedrera fins a la Seu, i amb l'arranjament del camí que comunica ambdós llocs.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 258.

Un jo Antoni Baguda, licenciat en leys, arbitra arbitrador e amicable composidor per las ditas parts elegit, vista a uyll la questio ab mol-

tes e diversas notables personas ecclesiasticas e seglas e ab altres mestras elegint via de amicable composició, oidas aplen les parts pretenents prejudicis, dic e declar en la forma quis seguex:

Primerament per tots temps de vuy anant per las ditas parts esser servador que la dita obra, obrers, mestras e manobras de la dita obra puxan de la padrera de la seu fins a la esgleya (tatxat: al portal de Sant Xristofol) ab carretas e sens carretas, ab asens ho altres bestias ho sens ellas, acol de homas ho en altra manera portar ho fer portar totas peras, cau e altres cosas necessarias a la dita obra anant ho vinent de la pradera fins a la seu.

Item dic e declar que la dita obra ho obres de aquella e mestra dela, per si e per sos mestras e manobres puxen sens licencia del dit Guillem de Loret adobar los camins partint de la padrera fins a la seu, tambe baxar aquells com axaguar e que lo dit G no.y puxan fer contrast ni enbarch ara ni per esdevenidor.

Declarat empero que aytant com pugaran lo camin, aytant li hage (texte perdut) la paret feadora la obra a cost e amassion dela.E si per baxar lo camí, la bassa sa perdia que tanges ayga queladons la obra li sia tenguda a ferli una paret bona e sufficient aytant cant ten la cara de cerç de la bassa acost seu e aconaxensa meva. Item que lo dit G. R. de Loret don paciencia a la dita obra que puxa levar los malgranes funditus qui stan sobra lo carrer comptant de una pera signada de creu e una stacha de fust qui es prop Sant Xristofol fins a una altra pera signada de creu ab una stacha qui es en ves la bassa.

Item que la dita obra sa puxa pendra en lo G. R. sia tengut de dar a la dita obra de sa terra o possessio qui es sobre lo cami, tanta que la dita obra haga de bon cami e ferm de ampla de XVII palms comtant de çers del ferm deves lo traster fins al marge den Loret a paret qui aqui sera feta comtant tots temps los XVII palms de las staques qui son posades devers cerç sobra lo verger de tresorer.

Item dic e declar que la dita obra e sos obrers sien tenguts apagar al dit G. R. de Loret per fer una paret en lo cami en satisfeccio e admena del dan a ell donat per fer lo cami (?) XXVII lliures et dimidias en aquestes pages so es lo terç al comansament, laltra terç al mig de la obra, laltra a la fi e aquesta paret haga a fer lo dit G. R. necessariament dins lo limits demont dits.

Item que si per rao de la dita obra per los carros e per altres exercies la paret faedora sa dampnificava o sen derocava, que la dita obra e obres de aquela a messio haga a tornar la dita paret aytantas vegadas com hi sera fet dampnatge.

Item dic que la obra feadora sa aga afer aconaxensa meva sobra las ditas obras ho adops.

Item que si cascuna de las ditas parts fa en esdevenidor alcun dupta que jo puxa declarar interpretar en cara de nou una e moltes vegades pessat lo temps del dit compromes aytantas vegades com ami sera vist feador. Item que quescuna de las ditas parts dins spay de V jorns sia tenguda de amologar e servar la present sentencia sots sagrament e pena en lo dit compromes contenguda.

IV

1385. Pere Sacoma cedeix el domini útil d'una pedrera prop del portal de Pedret, la qual anteriorment havia estat explotada pels obrers de la Seu.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 224.

Petrus Coma lapicida Gerunde gratis et excerta scientia per me et meos vendo et titulo pure et perfecte atque irrevocabilis venditionis concedo et corporaliter seu quasi trado vobis Petro Mieres lapicide Gerunde presenti et Margarite eius uxori licet absenti et vestris et quibus volueritis ad imperpetuum duas meas fexas petrarie existentes in petraria de Pedreto quarum una fuit Guillelmi Maya quondam lapicide et alia Bernardi Costa quondam, et confrontantur ab oriente in montanas de Barussa, ameridie in portali de Pedreto et partim ameridie in honore Petri Martini de Garrigia, ab occidente in rivo Ticeris et acircio in fexa Bernardi Martini padrerii. Predictam siquidem venditionem dictarum duarum fexiarum petrarie cum omnibus suis intratibus et exitibus solo terre rupibus lapidibus et aliis omnibus integritatibus et propietatibus iuribus et pertinentis suis et cum omnibus augmentis et melioramentis ibi factis et decetero faciendis pro ut melius et utilius ad vestri et vestrorum comodum et bonum acsanum intellectum possit intellegi adque dici facio vobis et vestris pro precio videlicet e nomine precii viginti librarum monete barchinone de terno. Inter precium rey vendite et tercium seu foriscapium pertinens dominis directis terrarum duorum fexiarorum ratione presentis venditionis per quos et domini maioris baiulum promitto meis propiis sumptibus et expensis presentibus venditionem facere vobis firmari. Quod precium a vobis confiteor et recognosco me habuisse et recepisse ad meam voluntatem numerando renunciando excepcioni dicte pecunie non numerate... Et salvo et cetera et expresse mi retente quod quoddam michi (?) vita comes possint sive impedimento vestri et vestrorum (?) et operari lapides et vos teneamini ipsos lapides ibi in dictis fexiis promitte (?) et operari ad opus et eadem primum pontis novi civitate

Gerunde et hoc tot quot nomine e ad opus dicti pontis volverunt ibi frangere et operari...

V

1409, 18 d'abril. Pere Bassa i Bernat Escuder, pedrers de Girona, tallen un faristol i 72 peces de pedra de marbre blau per al monestir de Valldigna.

A. H. G. Roger Dons. Notaria 10. Signatura 53.

Pactes e convinences concordades entre lo senyer abbat de Valldigna de una part, e en Pere Bassa e Bernat Scuder, picapedrers de Gerona daltra.

Primerament que per tot lo mes dagost primer vinent los damunt dits sien tenguts donar picades e polides e fetes portar al descarregador de Valldigna e descarregar LXX pedres qui haien dos palms dample e tres palms de lonch, lo lonch de les quals es en suma CCX palms axi empro que si eren mes les dites pedres puys sien de la dita mesura de dos palms dample picades e polides segons se pertany que tals se haien a reeber e aquells per tot lo dit temps haien a donar carregades e enserpellades e meses en barcha a lurs despeses en lo loch de Sent Feliu les quals pedres sien del marbre blau.

Item que en lo dit temps sien tenguts donar dues pedres tals com sera de necessitat la una per lenfront del pahiment, laltra per la on batra o ballara la porta del portal picades, polides e carregades en la manera dessus dita.

Item que axi matex en lo dit temps e en la dita forma sien tenguts donar un feristol de la dita pedra de tres peces, peu, cano e la taula, tot de la dita pedra e axi obrades e enserpellades e carregades com les altres peres dessus dites. E que les dites tres peçes sien lo peu de tres palms dalt e la colonda huyt palms dalt.

Les quals cosen (sic) foren concordades e prometeren fer e complir per preu de sexanta e cinch florins dels quals sexanta e cinch florins de present lo dit senyor abbat es tengut donar e pagar vint florins e los quaranta cinch florins restants en apres los dits en Per Bassa e Bernat Scuder haien donat compliment a totes les dites coses ço es, decontinent que los dits maestres haien posades e descarregades les dites pedres en la plaga davant la (en blanc) del monestir de Valldigna en altre manera appellada dalFandech, e notificarho al dit senyor abbat o en absencia sua al prior del dit monestir.

Item mes fou concordat que los damunt dits sien tengut carregar les dites pedres en barcha bona e de home feel e sie tal que dreta-

ment les porte a la dita vall e si lo contrari ere que los dits mestres sien tenguts de les dites pedres axi empro que de Sent Feliu anant fins al descarregador de Cullera de la vall dalFandech vaien a risch del dit senyor abbat e que los damunt dits haien del nolit lo millor mercat que poran com lo dit senyor abbat haie lo dit nolit a pagar.

VI

1402, 16 de setembre. Pere de Sant Johan, mestre major de la Seu de Girona, dóna plens poders a Jaume Llobet, perquè cobri en nom seu els deutes pendents de quan treballava a Mallorca i, alhora, s'ocupi de totes les futures transaccions.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 259.

Petrus de Sancto Johanne, lapicida magister operis sedis Gerunde gratis et excerta scientia facio et constituo meum verum certum et legitimum procuratorem vos Jacobum Lobeti, mercatorem Gerunde presentem et acceptantem videlicet ad petendum et recuperandum ac recipiendum per me et meo nomine omnes et singulas quascumque pecunie summas inquibus michi tenentur et sunt obligati venerabilis Aymo de Villanova, Commendator Sancti Antonii vienensis in civitate Maioricensi, et Petrus Romei, presbiter operarius sedis Maioricensis et eos ac eorum bona inde conveniendum et reconveniendum in iudicio et extra et quascumque requisiciones et protestaciones super hiis faciendum et ex adverso responsis replicandum et triplicandum et de receptis apochas et fines faciendum cum pacto de ulterius non faciendum.

Et demum omnia alia et singula in premissis et circa ea faciendum et procurandum quod ego facere possem personaliter constitutus etiam si aliter mandatum exigant spaciale (sic) promitens vobis et notario infrascripto ut publice persone nomine omnium quorum interest et intererit in futurum stipulanti et recipienti legitime me semper habere ratum gratum et firmum totum et quitquid (sic) per nos in et super premissis actum fuerit et quomodolibet procuratum. Et quod numquam revocabitur sub bonorum meorum omnium ubique habitorum et habendorum obligacione. Actum est hoc Gerunde XVI die mensis Septembris anno predicto.

Testes Johannes Agur et Petrus Englada scriptores commorantes Gerunde.

VII

1431, 30 de maig. Bernat Escuder, pedrer de Girona, realitza diversos treballs per al mestre major de la Seu, Pere Ciprés.

A. H. G. Berenger F. Sassala. Notaria 4. Signatura 111.

En nom de nostre Senyor sie e de la Verge Maria e tots los sants de par de... aquesta es la convinensa e capitols quis fan entra la obra de Madona Santa Maria de la Seu de Gerona, de una part, e en Bernat Scuder, padrer de la dita ciutat, daltra part, axi com se saguexen: Es convengut que lo dit Bernat Scuder aia a dar a la dita obra totas peres de molle un sara a fer membradura e bestaran en les cotra peses de molla que son seyadas per a b c d, e sien bones e sofaciens e bona pera e sens pel que damnage poges fer, pero esmen entencio que tantes peses vaia a dar de la un mollala com daltra e aia a fer lo sayal del molle a la pera sagons de cal sara es entes que tote ayan abastar a la galga comuna qui mena a la dita obra e la obra sia tenguda de dar per cascuna de les dites peses III sous.

Item mes promet lo dit Bernat Scuder que dara compliment de peres dobles que servesquen a bases e a finestres e capitels salmes e el portal en tot altre loch un lo mestra na volra metra per massion o per balesa e la obra a ha dar per pera IIII sous, pero es entes que les dites peres dobles sien tan grans com lo mestra leshaura mester en lo loc on les metra.

Item promet que dara les cubertes del corrador que han esser totes altreves e lo gros acustumat costaran per cana X sous.

Item donara la cana de la pera de fil per I sou VI diners, pero a cascuna cana haura una pes de burse.

Item promet que dara proves e prencipals tantes com aurem mester a raon de XIIII sous la cana de Gerona.

Item promet que dara tans somadals com aurem mester a raon de I sou per somadal qui sien bones e groses e ben licats de masa e de mortel.

Item vol lo dit Bernat Scuder que com aura logats mestres per trancar e auran trencadas peres de molles tantes que nosaltres naurem preu ca fer que el e los trancadors puxen picar peres de fil que sien bones e sufacients e resabadores e puis com nosaltres aurem mester mes pera tornaran trancar, pero es entes que la obra no aia a pagar de la cana de les peres si no aytant com costara dels altres peres qui picaran.

Item costaran los principals de les capeles per cana VIII sous.

Item costaran los principals de les capeles patrees per cana IIII sous...

VIII

1384, 16 d'abril. Acta sobre l'església de Sant Feliu de Girona, on és citat Guillem Bofill, després mestre major de la Seu.

A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 68.

Guillelmus Boffiy, petrarius Gerunde gratis et excerta scientia confiteor et inveritate recognosco me habuisse et recepisse ac tenere in pura comanda et puro deposito a vobis venerabili et discreto Arnaldo de Buschetis, canonico ecclesie Sancti Felicis Gerunde presenti decem florenos auri de aragonia comunes. Et ideo renunciando excepcioni pecunie predicte non numerate et dicte comande per me a vobis non habite et non recepte et doli promito dictos decem florenos vobis et vestris reddere et restituere nomine pure comande et puri depositi ad vestram voluntatem et requisicionem scilicet incontinenti cum inde ex parte vestri vel vestrorum fuero requisitus. Et si forte per deffectu promissorum vos vel vestri missiones aliquas feceritis seu expensas. In iudicio vel extra quoquo modo aut dampnum aliquod seu interesse passus fueritis qualitercumque totum illud vobis et vestris reddere et restituere promitto vestre omnimode voluntati et requisicioni. Et inde credamini vestro plano simplicique verbo sine testibus et iuramento. Et pro predictis omnibus et singulis attendendis firmiter et complendis obligo vobis et vestris personam meam et omnia bona mea habita et habenda ubique.

Actum est hoc Gerunde XVI die aprilis anno predicto.

IX

1447, 5 de maig. Berenguer Cervià, mestre major de la Seu, Pere Cervià, Joan Cervià, Joan Tomàs, mestres de cases de Girona, i Montserrat Guinau, teuler, es reuneixen al convent de Sant Daniel de Girona, cridats per l'abadessa Francesca de Palau, per tal d'examinar i decidir les formes del mur est sobre el qual recolzaven el dormitori, el refetor i la sala capitular, les voltes dels quals havien estat refetes recentment.

A. H. G. J. F. Calvó. Notaria 2. Signatura 220.

Ihesus Marie filius. Divendres que comtavem sinch dies del mes de Maig del any de la nativitat de nostre senyor Mil CCCCXXXX set, les reverends e honorables masdones Francesca de Palau abadessa, Marquesa de Montpalau, prioressa, Macdalena de Biura, piatera, Beatriu de Pau, Francesca de Foxa, camarera, e Margaride Sariera, monjes del monestir de Sant Daniel prop Gerona, ajustades ensemps en lo dit monestir delliberen sobre le obre e fortificació necessaries a la part envers sol ixent a unt les voltes del capitol, refector e dormidor novellament fetes en lo dit monestir, estan fermades e assegudes haver consell e deliberacio ab mestres en tals coses experts, na quina obra sia pus

fort e util en fortificar le dite paret qui per cause de les dites voltes a ella carragades se era caucom sots plomade e le qual segons oppinio axi dels mestres e persones devall scrites com daltres qui le dite paret havien viste alinela de per temps le dite paret vindria a menys. E de fet, le dite jornade hagueren e feren venir en lo dit monestir en Berenguer Servia, mestre major de la obre de la Seu, Pere Servia, Johan Servia e Johan Thomas, tots mestres de cases e obres los pus femosos de Gerona, e encare en Montserrat Guinau, teuler de la dita ciutat aximatex en tal coses expert, los quals viste axi le dite jornade com altres diverses le dite paret e carrechs en aquella posats apres moltes noves e colloquis entre ells aqui sobre les dites coses hants tots sinch en una opinio concordes consellaren a les dites reverend e honorables masdones la abadessa e altres demont anomenades aqui ensemps ab mossen Jachme Dalmau, prevera de la seu e Pere Capmany, procurador del dit monestir presents que en fortificacio de le dite paret havia necessaris sinch respatlles a le dite paret envers sol ixent los quals respatlles digueren fossen posats e adifficats en la forme e per los termes seguents:

E primerament digueren e ordenaren tots ensems concordes que lo primer dels dits respatlles fos construit e edificat en la cantera de la dita paret pus prop de la casa de la dita madona Margarida Sariera, envers empro la paret de solixent lo qual fagues de gruix sis palms de cana de Gerona e onze palms daxide e que montes en alt fins a quatre palms de la sime o altitut de la dite paret.

Item digueren e ordenaren que lo segon respatle fos edificat a XXVII palms del dit primer axi que...

Item digueren e ordenaren que lo terç respatle fos edificat a XVIII palms e mig del dit segon en la forma ja dite...

Item digueren o ordenaren que lo quart respatle fos edificat a XV palms e mig del dit terç...

Item digueren e ordenaren que lo sinch respatle fos edificat a XXV palms e mig del dit quart...

Item digueren concordatement que per refermacio de la dite obra e descarragament de la dite paret fora molt profitos e util que en le dressere de quescun tram, la bigue de carrech de la taulada del dit dormidor fos mesa una biga o simal sobre la dita volta del dit dormidor lo qual simal fos posat pla e travassant la paret de les claustres o sobre les claustres construides en la qual paret le dite teulade pren cap lo qual simal fos enclavat de part de fora de la dita paret e fos empernat o empiulat en lo cap de la dite bigue de carrec o sen prop del dit cap com puxe apart de dins envers le dite paret de solixent axi que lo dit simal treves tot lo tou qui es de la dite paret sobre les dites claustres a

un la dite teulade com dit es pren cap e le dite paret envers solixent aunt le dite teulade fa vessant...

X

1452, 16 de maig. Bernat Vicens, mestre d'obres i escultor de Girona, contracta amb Joan Ferrer, mestre de cases de Castelló d'Empúries, la talla de 24 columnes i capitells, semblants als que el mateix Bernat Vicens havia fet per al convent de Sant Francesc de Castelló.

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 51.

Capitols fets e concordats entre en Bernat Vicens padrer de Girona de una part. E en Johan Ferrer mestre de cases de la vila de Castello de la part altre sobre vint e quotre colones e vint e quotre capitels de pedre per lo dit Bernat Vicens fasadors.

Et primo es convengut e concordat entre les dites parts que lo dit Bernat Vicens padrer fara e fabricara vint e quotre colones bones beles e rasabadores de pedre de Gerona quescuna de les quals colones hauran de lonch set palms e de gruxs e forma qui son aquelles altres colones que lo dit Bernat Vicens ha fetes e son posades en les clastres del monastir de prehicadors de la vila de Castelo dempuries.

Item mes lo dit Bernat Vicens fara e fabricara vint e quotre capitels de la pedre acustumade fer e capitols e de la obre qui li sera dita e tramesa per lo dit Johan Ferrer.

Item es convengut e concordat que lo dit Bernat Vicens haura fetes e acabades e al dit Johan Ferrer liurades dins la present ciutat de Gerona desi a la festa de carnestoltes de la coresma prop vinent.

Item es convengut e concordat que lo dit Johan Ferrer pagara al dit Bernat Vicens les dites trenta lliures o a qui ell volra per aquests termens so es deu lliures desi la festa de sincogesma propvinent. E altres deu lliures com lo mytat de les dites colones e capitels seran fets. E les restants deu lliures en continent com totes les dites XXIIII colones e XXIIII capitels seran acabades.

XI

1370. Pere Sacoma, mestre major de la Seu, i Pere Taló, pedrer de Castelló d'Empúries, cobren 50 florins per haver construït un tram de les muralles de Girona.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 188.

Petrus de Cumba magister operis sedis Gerunde et Petrus Talhoni

lapicida ville Castilionis Impuriarum ambo simul et uterque nostrum insolidum gratis et excerta scientia confitemus et recognoscimus nos debere vobis discreto Petro Mironi clerico sedis Gerunde et operario eiusdem ecclesie sedis et eidem operi quinquaginta florenos auri comunes de Aragonia ex causa murii per nos bono amore vobis facti de bonis et pecunia operis antedicti. Quosquidem denarios ex causa ipsa a vobis numerando habuimus et recepimus ad nostram voluntatem. Et ideo renunciando excepcione dicte pecunie non numerate et non recepte et ex causa permissa vobis et dicta opera non debite et doli promitimus et convenimus vobis et vestris ac notario infrascripto ut publice persone nomine dicti operis et omnium quorum interest et interesse poterit inferius stipulanti et recipienti legitime dictos quinquaginta florenos solvere vobis et vestris successoribus in regimine dicti operis ad vestri et dictorum vestrorum successorum omnem voluntatem illico cum inde a nobis vel dictis vestris successoribus nos vel alter nostrum fuerimus requisiti. Et super hoc sub pena tercii post querimoniam X dierum (?) baiuli Gerunde cuius foro ego dictus Petrus Talhoni me et bona mea omnia abligo et sub mito et renuncio foro meo atquerenda ad quam penam obligamus nos et omnia bona nostra et posse subscripti notarii nomine dicte...

XII

1370. Llorenç Taló, pedrer de Girona, és a la presó. Amb l'anuència dels obrers de la Seu, Pere Sacoma, mestre major, paga una quantitat per tal d'alliberar-lo en canvi que Llorenç Taló treballi gratuïtament a la Seu fins que amortitzarà amb sous la quantitat avançada, en el pagament de la qual contribuí també Pere Taló, pedrer de Castelló d'Empúries i, versemblantment, familiar pròxim de Llorenç.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 179.

Laurencius Talhoni lapicida Gerunde gratis et excerta scientia per me et meos promito et convenio per firmam et validam stipulationem atque per pactum expressum vobis discreto domino Petro Mironi clerico et regenti et administranti opus sive fabricam ecclesie gerundensis nostris successoribus et regimine dicti operis ac aliorum quorum interest et interesse poterit in futurum stipulanti et recipienti legitime quod ego operabor de arte mea et opere novo dicte sedis continue tam in yeme quam in estate quolibet die feriato tantum et tam diu vobis et dicto operi per me fuerit integre satisfactum in omnibus illis quinquaginta florenos auri de Aragonia quos Petrus de Cumba magister maior dicti operis et Petrus Talhoni pater meus mutuo receperunt a vobis in

dicto opere recognoverunt vobis et operi ante dicto prout in instrumento debitorio inde confecto imposse notarii infrascripti die XXIX presentis mensis Marcii lacius continetur qui quinquaginta floreni conversi fuerunt per eosdem in et pro deliberando et extrahendo me a capcione quam nunc detinebar in carcere regio Gerunde. Ita quod donec per me in dictis quinquaginta florenis fuerunt vobis seu dicto operi satisfactum non possim sine vestri vel successorum vestrorum in regimine dicti operis licencia et consensu operarii alibi nec dimitam dictum opus. Vos vero teneamini et habeatis mi pro loguerio cuius liber diei qua operatus fuero tantum salarium quantum debitur aliis lapicidis operantibus in opere ipso. Vos vero possitis vobis de ipso loguerio quantum vobis et vestris successoribus predictis placuerit retinere pro satisfaccione dicte pecunie quantitatis prorata. Et sic promito et convenio vobis et vestris atque juro sponte per deum et eius sancti IIII evangelia a me corporaliter tacta predicta omnia et singula attendere et complere semper rata grata et firma havere tenere et servare contraque non facere vel venire aliqua ratione...

XIII

1374. Contribució dels diversos focs de Sant Andreu Salou (Gironès) a la construcció de les muralles i torres de la ciutat de Girona. En moments de perill, els contribuents gaudien del dret de refugiar-se dins el recinte de la ciutat.

A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 23.

Pere Setinana civis Gerunde levator talliarum subscriptarum excerta scientia confiteor et recognosco vobis probis hominibus parrochie sancti Andree de Alodio quod solvistis mi et tradidistis et ego a vobis habui et recepi per manus Bernardi Ferrarii et Petri Marchaderii dicte parrochie quadraginta solidos monete barchinone de terno pro tallio operis turris de Sancta Maria muri civitatis Gerunde pro quindecim fochis dicte parrochie ad rationem duorum solidorum et octo denariorum pro quolibet focho. Item solvistis mi ex alia parte pro tallio operis turris pontis fratum minorum Gerunde ipsius muri ad rationem trium solidorum et novem denariorum pro quolibet focho...

XIV

1384. Pere Bassa, pedrer de Girona, realitza obres al *pont nou* (?) sota la supervisió de Pere Sacoma i Pere Mieres.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 225.

Petrus Bassa lapiscida Gerunde sciens et attendens quod vos venerabilis Bonanatus de Ponte canonicus et prepositus ecclesie Sancti Felicis Gerunde et operarii pontis novi ex una parte, et me ex altera fuit conventum quod vos faciatis operarii unum pile pontis per capitols saguens: Primerament es convengut entre lo venerable en Bonanat des Pont, canonge e paborde de Sent Feliu de una part, e en Pere Bassa a ses proprias messions fassa una resclosa de fonsina de la dita pila e escambra dejus en la dita pila, ço es, una balina qui aqui es. Item que roblesca de pera e de cauç bona e sufficient a ses messions la dita balina e cloha com la dita balina ab peres longues axi com milor fer sa puscha, pero que aços fassa be e sufficientment e de convinent obra a conaxensa den Pere Ça Coma e Pere Mieras, padrers de Gerona. E no puscha ni gos obrar areblir la dita balina en no a conaxensa dels dits pedres sia escurada la dita balina darena e de terra ni gos aqui obrar si no sobre rochas a conaxensa dels padrers demont dits qui aqui haver avenir a la primera raquesta del dit Pere Bassa.

E qui per la dita obra lo dit Pere Bassa hau dels bens del dit pont LVI lliures de les quals haura de present XXV lliures, e el remanent darrerament que la dita obra sia feta per el ben e complidament a coneguda dels dits padrers. E ços fa de consentiment del honrat cabiscol de la seu e de micer Bernat des Bac, obrers del dit pont...

XV

1371. Pere Ramon Saplana, mestre d'obres i escultor de Girona, contracta vuit parells de fusts i capitells semblants als que anteriorment havia realitzat per al claustre del monestir del Carme de Girona.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 191.

Petrus Raymundi Saplana lapicida Gerunde gratis et excerta scientia promito et convenio per firmam et validam stipulationem et per pactum expressum vobis Bernardo Ferrarii lapicide ville Campirotundi presenti et vestris quod hinc ad quintadecimam diem post festum pasche domini proxime instans operavero vobis octo paria columpnarum cum capitellis ad modum et formam illarum columpnarum que sunt in claustro monasterii Beate Marie de Carmelo Gerunde et ad illam longitudinem pulcras et pulitas et cum capitellis erunt opere sue fuylages de palma vel florum lilii pro ut malueritis cum rosis et scudetis et ipsas columpnas paratas, oparatas et pulitas habuero infra ipsum tempus in civitate Gerunde...

XVI

1367, 16 de febrer. Arnau Sans, mestre d'obres de Girona, contracta la construcció d'una capella a l'església del Mercadal de Girona.

A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 83.

Aquesta es la avinença feta entra lonrat en Tortosa del Marchadal e lo prior dels preycados de Girona ab Arnau Sanz, padrer, per fer la capela la qual lonrat micer Francesc Batla mana esser feta dels seus bens en la asgleya nostra dels preycados.

Primerament damana lo dit Arnau Sanz que los dines qui axiran e pervenran daquel sançal que la ciutat de Girona fa a Na Asclamonda fila del damunt dit micer Francesch, encara tots aquels dines qui axiran e ne pervenran daquel sançal que fa lo batla da Colomes a la dita Asclamonda. E tots aquels qui axiran e hom posa aver daqueles libras los quals son astats liurats an Sola Badel, prevera, qui son obligats per fer aquesta capela totas aquestas quantitats reabara et cuyera lo dit Arnau Sans tant e tant longament fins que li sia fet compliment a MMMDCCC sous.

Item que si per ventura lo dit Arnau Sanz avia a fer massions o despeses per damanar aquestas pansions ab que fossen rahonables que li sien satisfetes.

... Demanam los demont dits seyos en Tortosa del Marchadal e lo prior e tot lo convent que lo dit Arnau Sanz fassa la capela apres qui es de Corpus Xristi e que el sia tengut de complir aquela en totas cosas a son cost e sa massio ço saber, de taulada dessus la taula e tot ço qui mester li sia i puys davant... semblant de aquela dacratat age encara la ara de altar e aquella a posar aya en la dita capela, a fer graons per senblant com son en les altres capelles qui son en la dita sgleya e tota la capella ampavimentar axi ab totes cosas com son les altres capelles qui en la dita sgleya son e aço a coneguda del prior...

Item que aya a fer una finestra en la dita capella semblant de la de Corpus Xristi...

XVII

1424, 28 d'octubre. Pere Sala i Narcis Pedrer, mestres d'obra, realitzen importants reformes en dues cases contigües, propietat de Caterina, muller de Francesc de Boxols, cavaller de Girona, i versemblantment situades a la Plaça de l'Oli, puix que a l'esborrany del contracte hi ha una clàusula on hom puntualitza això següent: *«Item los dits mestres son tenguts de escapçar lo arch qui sta foran vers la plaça del Oli»*.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 391.

Los capitols devall escrits son stats convenguts e concordats entre la honrada madona Caterina, muller del honrat mossenyer Francesc de Boxols, cavaller de una part, e en P. Sala e Narcis Pedrer, mestres de cases, daltre part, dos alberchs de la dita madona ço es en aquell contiguu.

Primerament es estat concordat entre les dites parts que los dits mestres de cases desfaran una paret forana del dit alberch la qual es en lo carrer publich devant los alberchs den Pere Pitre e den Citiar, del terç arch on ha una cambra nova. E apres que sera desfeta la dita paret han atornar per la dita paret faent en aquella bon fonament lo qual fonament asseuran a coneguda den Narcis Serra e den Guillem Boffiy, mestres de Gerona. E si per ventura en lo dit fonament sera trobad rocha en manera que sens axi gran affany con era ho arbiter hom se posques fer lavors sera abatut de la quantitat devall scrita a coneguda dels dits Narcis Serra e Guillem Boffiy. E en la dita paret han a tornar I portal rodon qui vuy es en la botiga de la scrivanie del dit alberch. E haura la dita paret que feran quatre palms de gros.

Item los dits mestres son tenguts de descobrir e tornar cobrir la taulada de la sala del dit alberch axi com vuy sta e aço aytant com tenen les dues archades de la sala...

Item han a desfer los dits mestres un arch que es en mig de la sala del dit alberch e han lo a tornar fer ab aquelles pedres matexes que ara hi son pero si fallen pedres la dita madona Caterina es tenguda de fer hi compliment.

Item es concordat entre les dites parts que los dits mestres desfaran un arch que es en la scrivania o botiga del dit alberch el tornaran fer de nou ab son fonament ab les pedres mateges e mes son tenguts los dits mestres de metre al cap demont del peudret del prop dit arch les pedres quey seran necessaries a cost e amassio dels dits mestres e a conaguda dels dits Narcis Serra e Guillem Boffiy.

Item es concordat entre les dites parts que los dits mestres faran una finestra en la paret que desfaran e tornaran fer de nou a cost e a massio dels dits mestres en aquella part de la dita paret que madona volra.

Item es convengut que los dits mestres desfaran un arch qui es en la entrada del alberch petit e en loch del dit arch son tenguts de fer un pilar abil e sufficient a sostenir lo carrech que vuy soste lo dit arch.

Item los mestres son tenguts de desfer e tornar fer un peu dret dun arch del dit alberch qui es en la entrada del dit alberch vers la part del alberch den Jacomin.

Item han adobar la ferradura de la paret del dit alberch petit metent hi tres o quatre liguesbordes.

Item es convengut que la dita madona Caterina es tenguda donar compliment als dits mestres de totes coses necessaries als dits obres axi de pedres, de calç, de fusta, elevahor, con a totes altres coses e de donar lus los cantons picats axi que solament los dits mestres han afer les dites obres metent hi lurs jornals e havent hi manobres.

Item es concordat que si per raho de les dites obres era o podia esser questio entre les dites parts quen hagen estar a coneguda dels dits Narcis Serra e Guillem Boffiy...

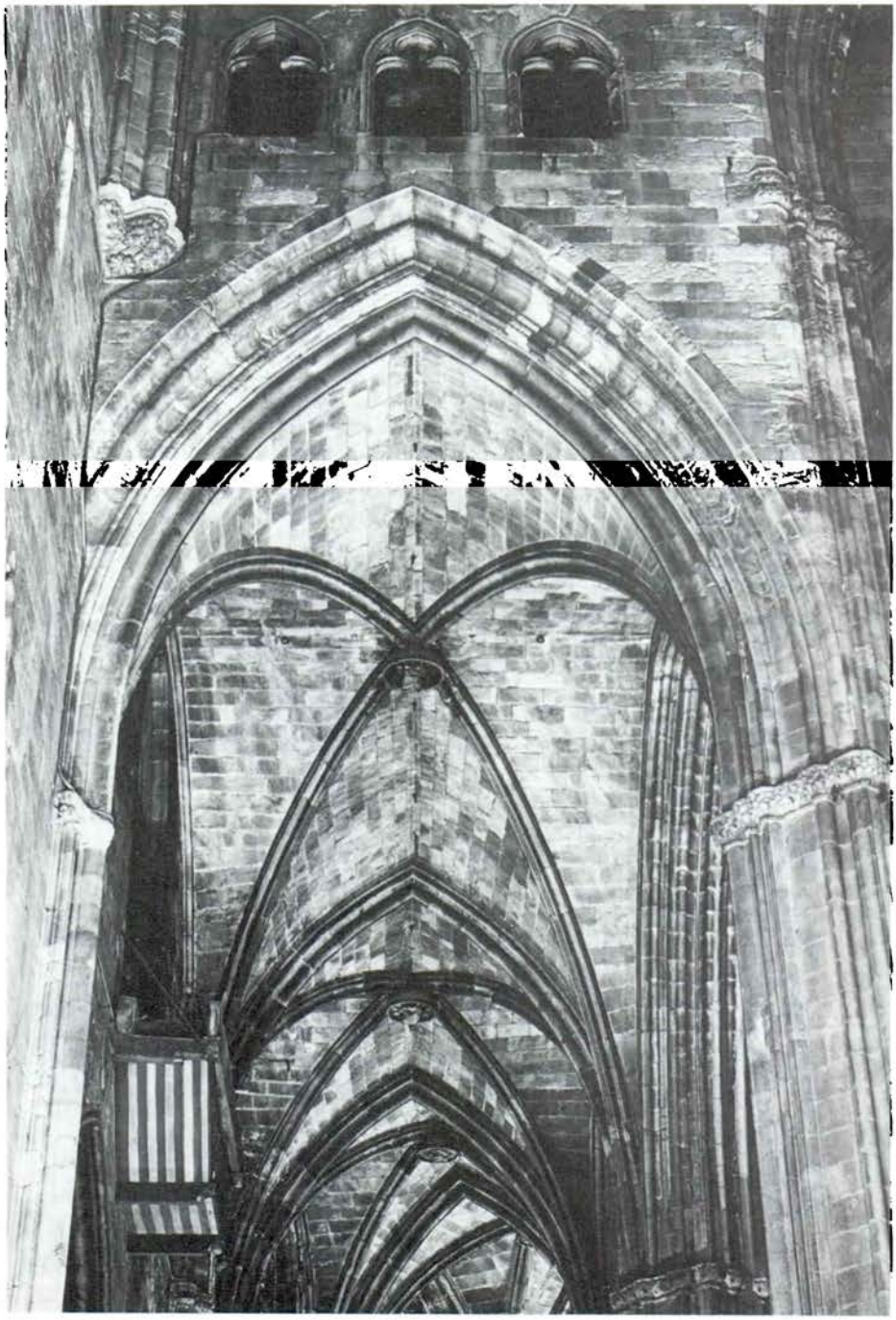
XVIII

1447, 11 d'octubre. Edificació de l'ermita de Santa Eugènia, al terme d'Agullana (Alt Empordà). Actualment no es conserva cap vestigi de la construcció del Quatre-cents.

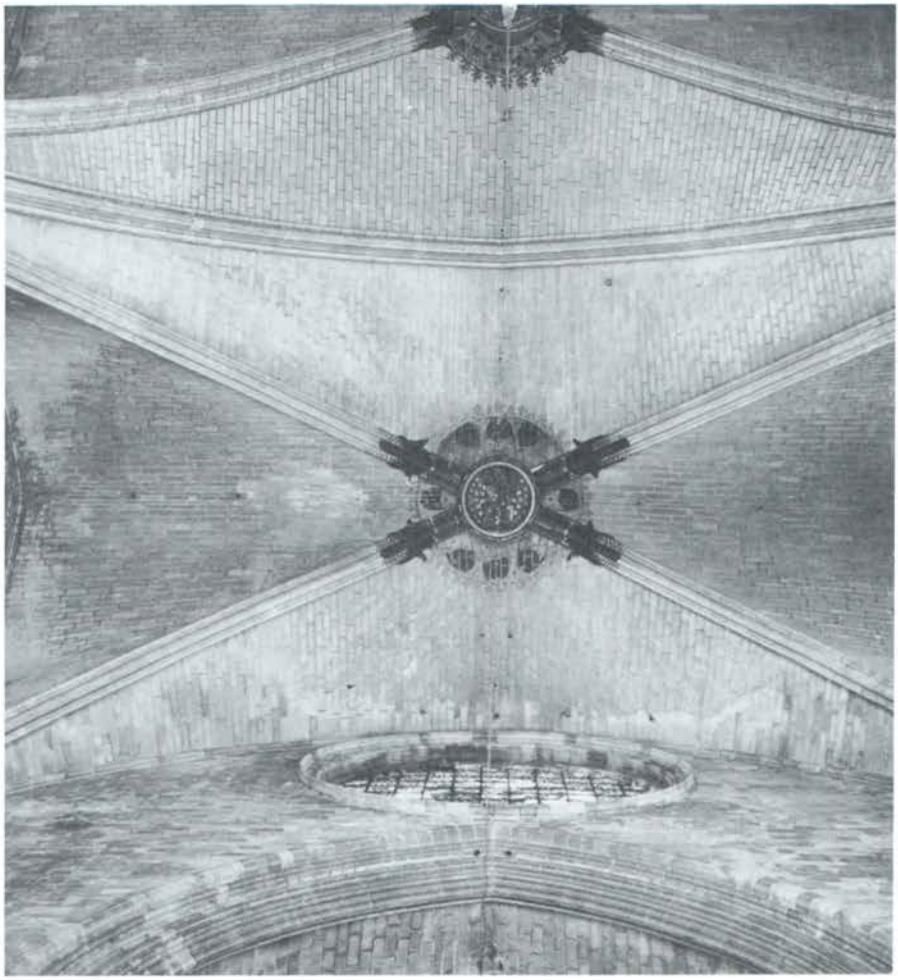
A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 178.

Convengut es e concordat entre lo discret mossen Johan des Parer, prevera sacrista de la sgleya parroquial de Madona Sancta Maria de Agullana, del bisbat de Gerona, e lo discret mossen Pera Bernat, domaer de la dita sgleya de una part, e los senyers e Guillem Pug, alies Cortalls e en Pera Serda, obres de la dita esgleya de Agullana, e los parroquians de la dita sgleya de Agullana, de part altra, que a lahor, honra e gloria de Nostra Senyor Deu Xeshus Xrist e de la Gloriosa Verge Madona Sancta Eugenia ab decret e voluntat del reverent senyor bisbe de Gerona e de son honorable vicari sia feta e construhida una capella sots invocació de la dita Gloriosa Sancta Eugenia dins la dita parroquia de Agullana en lo bosch apellat bosch den Malloll, per vigor de la qual construccio entre les dites parts son stats concordats e fets los capitols de la tenor saguent:

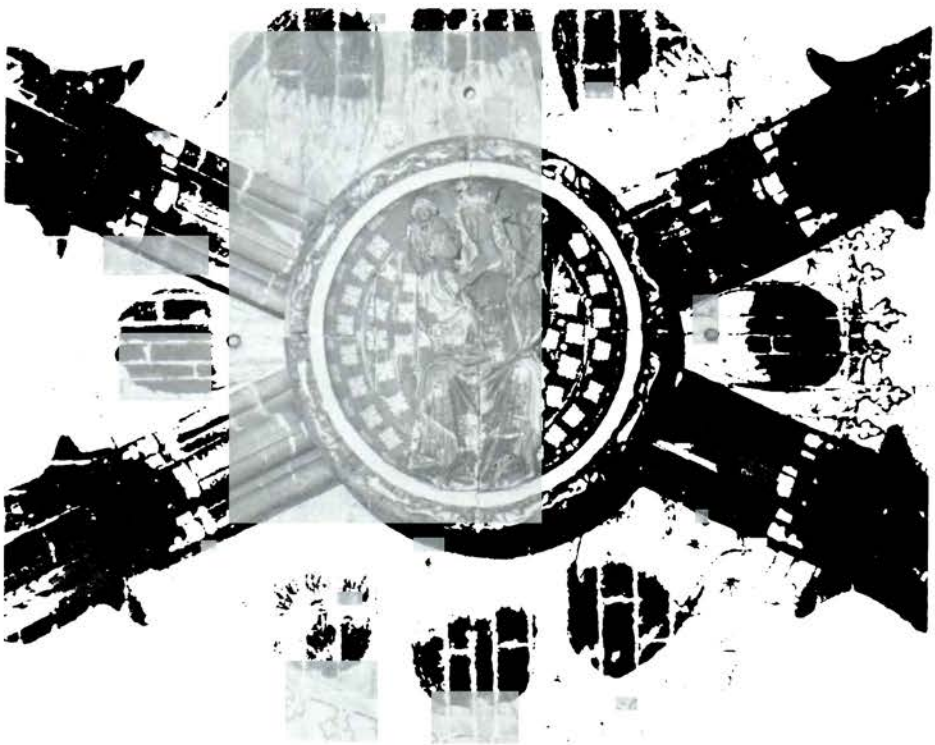
Primo es concordat entre les dites parts que totas les rapresentalles e donacions de qualsevol condicio sien que per honor de Nostra Senyor Deu Jehus Xrist e de la dita Sancta Eugenia per los faells xristians a la dita capella fahedora declinants seran officiats donades e representades de la dita capella de Sancta Eugenia prop sens contradiccio e empatxament dels dits clergues de la sgleya de Agullana.

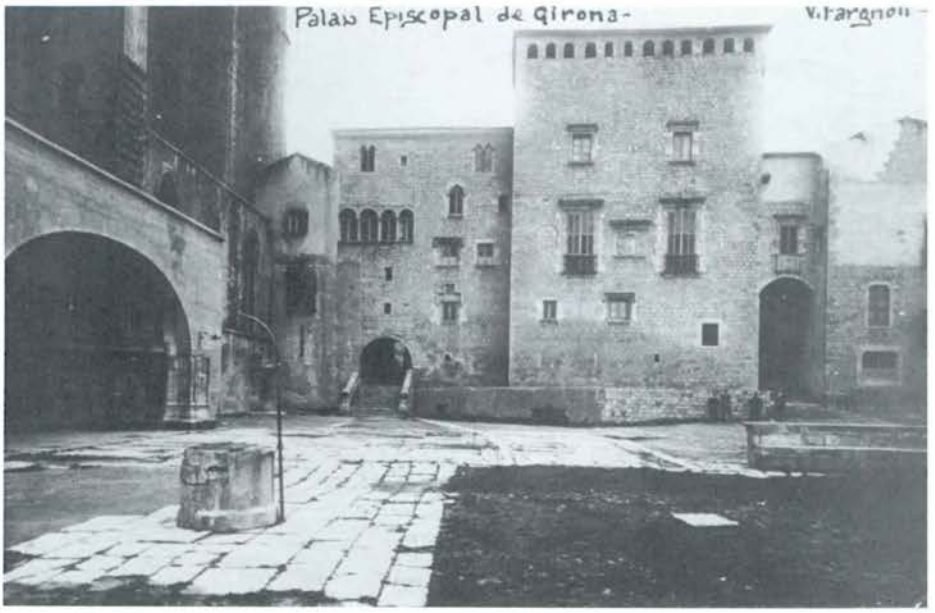
GIRONA. Catedral, interior de la capçalera. Enric i Jaume Faveran, primera meitat del segle XIV (Foto Actini).

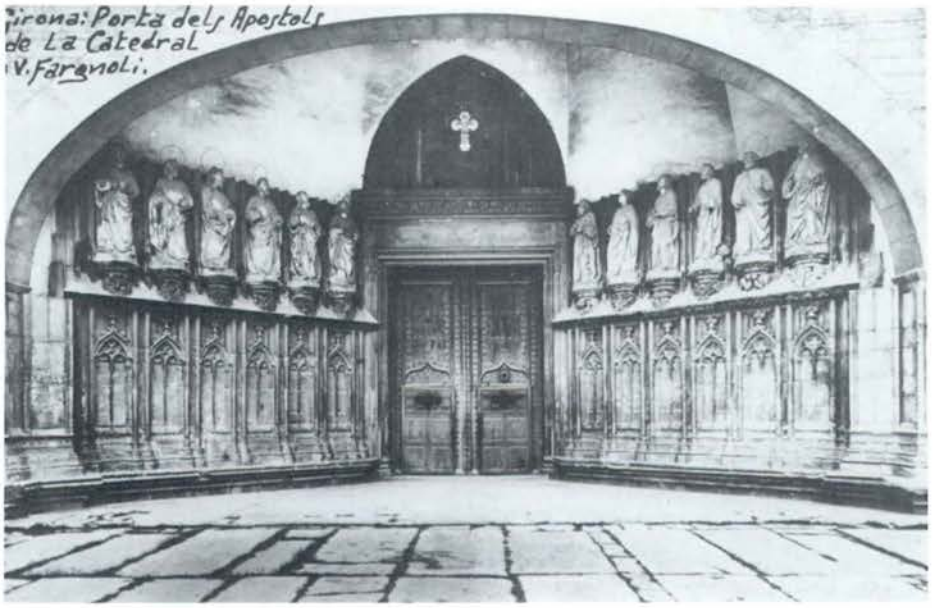
GIRONA. Catedral, interior de la nau. Antoni Canet, 1416-1426 (Foto Actini).

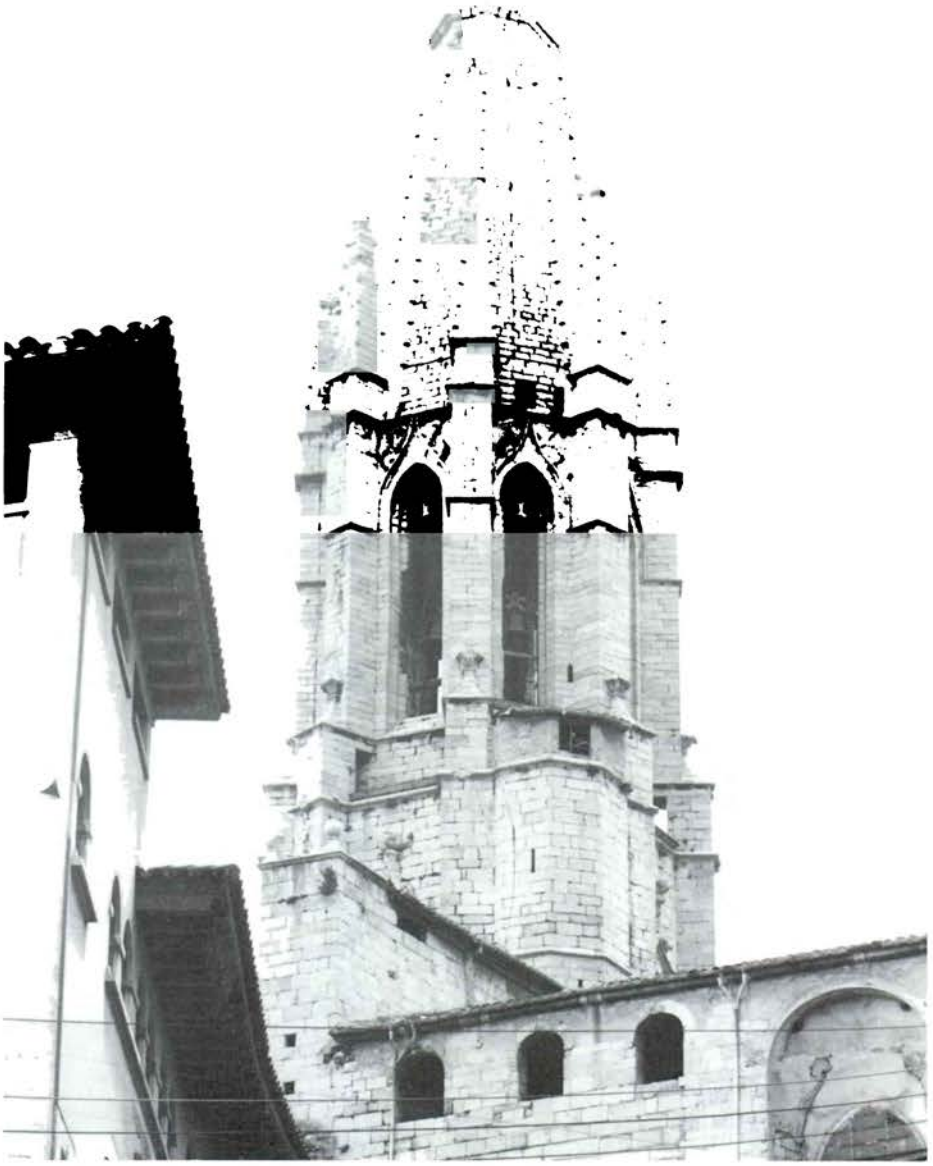
GIRONA. Catedral, clau de volta corresponent al primer tram de la nau, a prop de l'absis. La Verge amb el Nen és obra d'Antoni Canet, 1421 (Foto Actini).

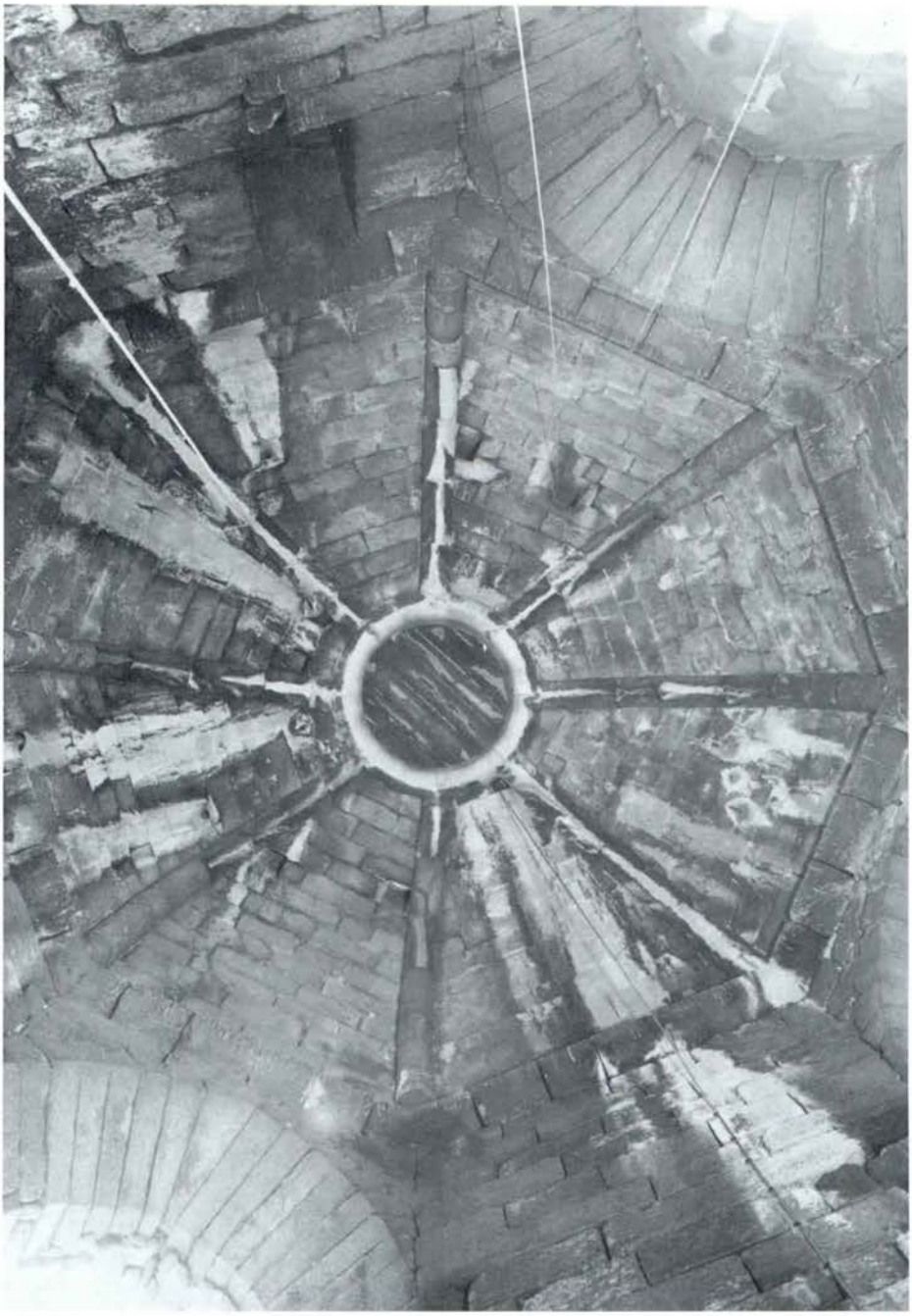
GIRONA. Palau Episcopal, façana oest. Constitueix un conjunt arquitectònic bastit al llarg de l'Edat Mitjana, reformat considerablement durant la segona meitat del segle XV i tot el segle XVI (Foto Fargnoli).

GIRONA. Catedral, porta dels Apòstols abans de l'any 1936. Bastida sota la direcció de Pere Sacoma durant el darrer terç del segle XIV. Més tard, el 1458 Antoni Claperós fèu les escultures dels apòstols, obrades amb terracuita (Foto Fargnoli).

GIRONA. Església de Sant Feliu, campanar. A partir del primer cos de finestres, la torre fou aixecada lentament entre els anys 1532 i 1581 amb la intervenció de Joan de Belljoch, Enric Gelabert i Pere Boris (Foto Actini).

GIRONA. Església de Sant Feliu, campanar. Detall de la volta del segon pis, amb una solució arquitectònica sense clau, semblant a alguns exemples del centre i nord d'Europa (Foto Actini).

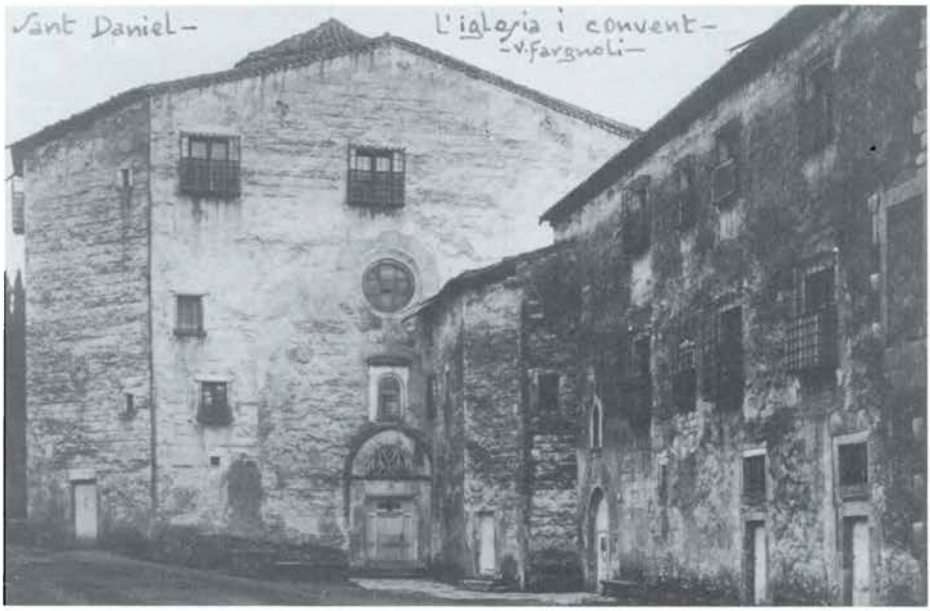
SANT MARTÍ VELL (Gironès). Campanar de l'església parroquial, segle XVI (Foto Actini).

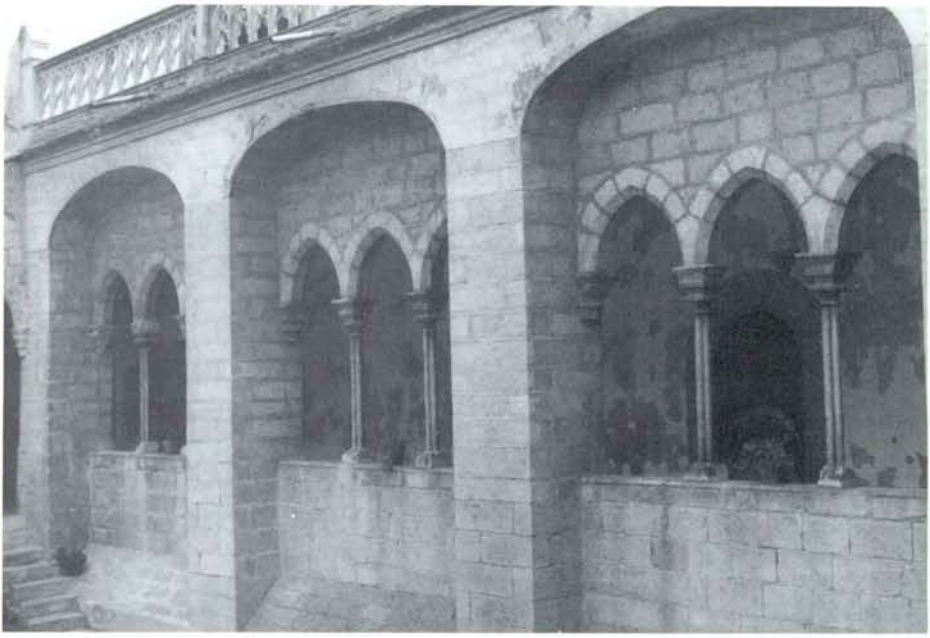
BORDILS (Gironès). Campanar de l'església parroquial, segle XVI (Foto Actini).

LA PERA (Baix Empordà). Campanar de l'església parroquial, segle XVI (Foto Actini).

GIRONA. Monestir de Sant Daniel, façana oest abans de les reformes dutes a terme els anys cinquanta del segle actual. La portalada gòtica fou obrada pel mestre Bernat Vicens, 1453 (Foto Fargnoli).

GIRONA. Monestir de Sant Daniel, sobreclaustre gòtic. Construït entre els anys 1427 i 1430 per Arnau Sans, Bernat Pericas i Bernat Escuder (Foto de l'autor).

GIRONA. Rambla de la Llibertat. Coneguda a l'Edat Mitjana amb el nom de **Plaça de les Cols**, *constituïa, juntament amb l'Argenteria, el centre de la vida comercial de Girona, on bona part dels argenters i pintors posseïen llurs obradors i tallers (Foto Actini).*

GIRONA. Raval de Sant Pere de Galligants, emmurallat i incorporat a la ciutat durant la segona meitat del segle XIV (Foto Fargnoli).

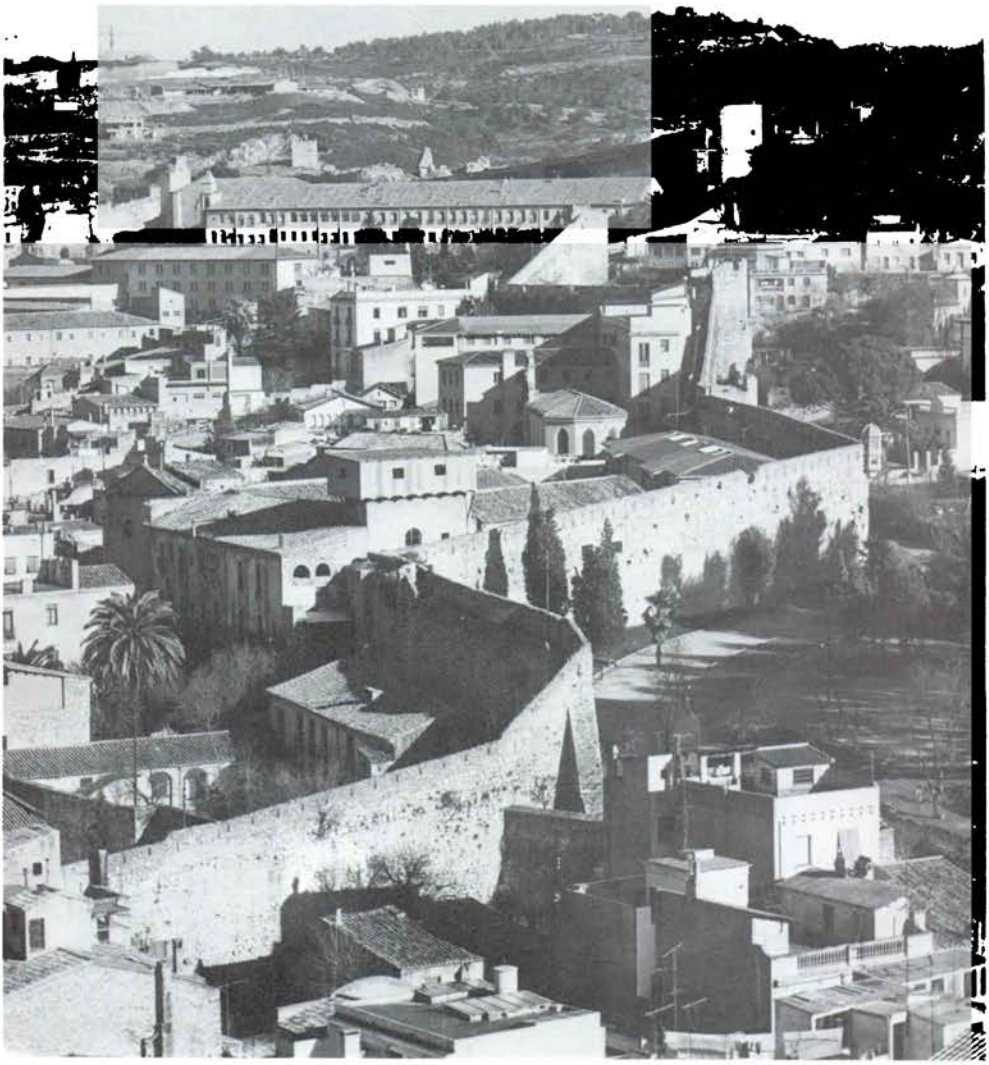
GIRONA. Raval de Sant Pere de Galligants, restes de la muralla on era emplaçat el portal de Pedret, dit també de Santa Maria. Segle XIV (Foto Fargnoli).

GIRONA. Raval de Sant Pere de Galligants, restes de la muralla i portal de Sant Daniel (segle XIV), enderrocat els anys setanta de l'actual segle (Foto Arxiu d'Imatges. Ajuntament de Girona).

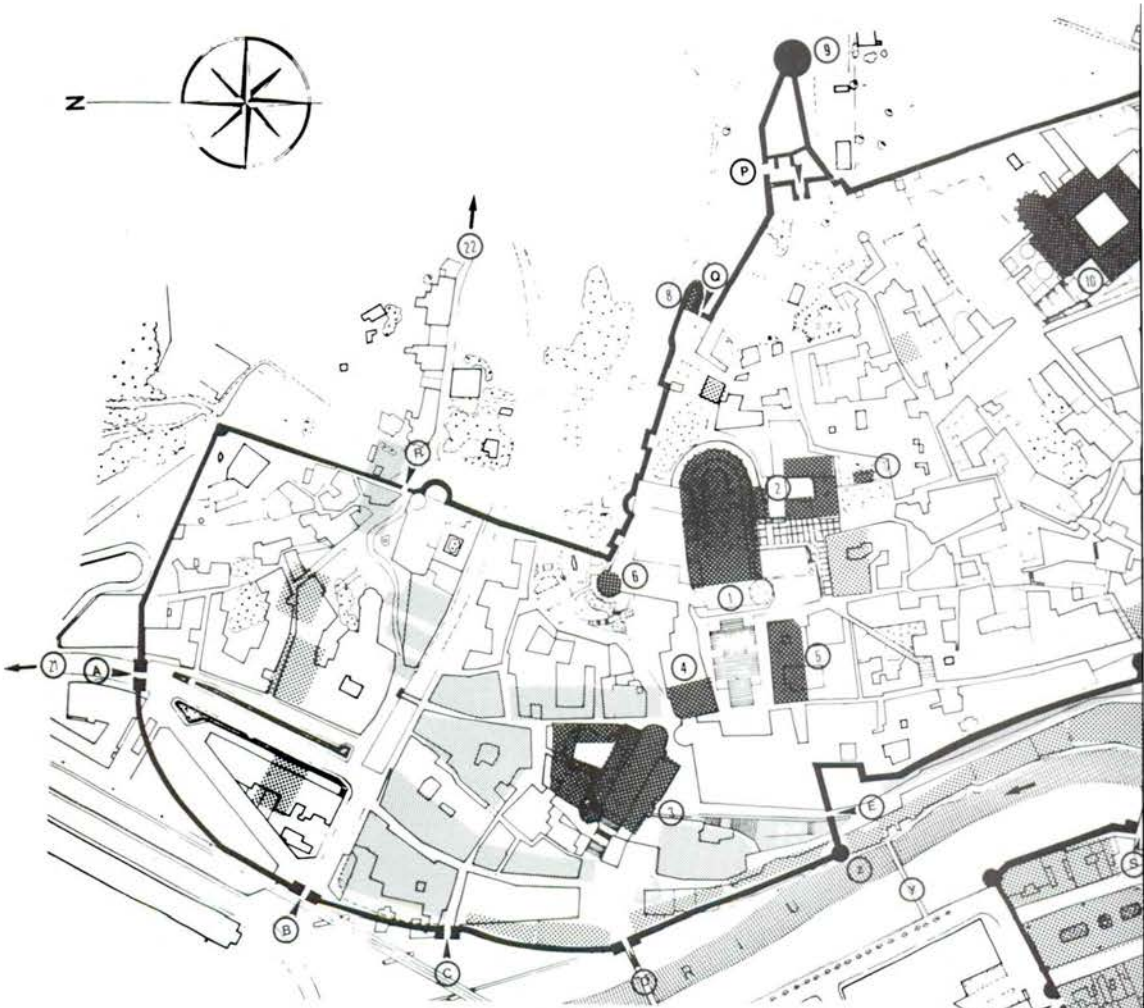
GIRONA. Panoràmica de la muralla nord i torre de Sant Domènec, bastida per Pere Sacoma, darrer terç del segle XIV (Foto Fargnoli).

GIRONA. Panoràmica de la muralla nord-sud. Segona meitat del segle XIV (Foto Arxiu d'Imatges. Ajuntament de Girona).

GIRONA. Carrer de Ciutadans i Fontana d'Or. Aquest carrer fou una de les vies més importants del centre històric medieval, el qual durant el segle XV esdevingué un carrer habitat per la noblesa (Foto Actini).

1. CATEDRAL. ABSIS (1312 - c.1330), TERCERA CLAU DE VOLTA DE LA NAU (1378)
2. PALAU EPISCOPAL SEGONA AMPLIACIÓ (s.XIV), REFORMES IMPORTANTS (s.XV)
3. CLAUSTRE* I EX-COL·LEGIATA DE SANT FELIU (s.XIV)
4. COL·LEGI DE NOVÍCIES ?* (s.XIV)
5. PIA ALMOINA (s.XV)
6. TORRE CORNÈLIA (1362)
7. FONT DELS LLEDONERS (1450)
8. CAPELLA DE SANT CRISTÒFOL (1348)
9. TORRE GIRONELLA RECONSTRUCCIÓ (1412)
10. ESGLÉSIA I CONVENT DE SANT DOMÈNEC (s.XIII-XIV), DIT TAMBÉ DE PREDICADORS
11. TORRE DE SANT DOMÈNEC, ANTIGAMENT DE PREDICADORS (1376 - 1379)
12. ESGLÉSIA I CONVENT DE SANT MARTÍ SACOSTA. AMPLIACIONS GÒTIQUES (1432)*
13. ANTIGA CASA D'AGULLANA
14. ANTIGA ESGLÉSIA DEL CARME ? (s.XIV)*
15. TAULA DE CANVI, CAPELLA DE SANT MIQUEL I CONSELL DE LA CIUTAT (1443)*
16. CONVENT DE LA MERCÈ (s.XIV)*
17. CONVENT DE SANTA CLARA ? (s.XIV)*
18. ESGLÉSIA I CONVENT DE SANT FRANCESC (s.XIII-XIV),* DIT TAMBÉ DE FRAMENORS
19. TORRE (s.XV)* I PONT DE SANT FRANCESC (s.XIV),* DIT TAMBÉ DE FRAMENORS
20. ESGLÉSIA DEL MERCADAL. AMPLIACIONS GÒTIQUES (s.XV)*
21. CAPELLA DE SANT JAUME (s.XIV)
22. CLAUSTRE ALT DEL CONVENT DE SANT DANIEL (s.XV)

GIRONA ALS SEGLES XI I XII

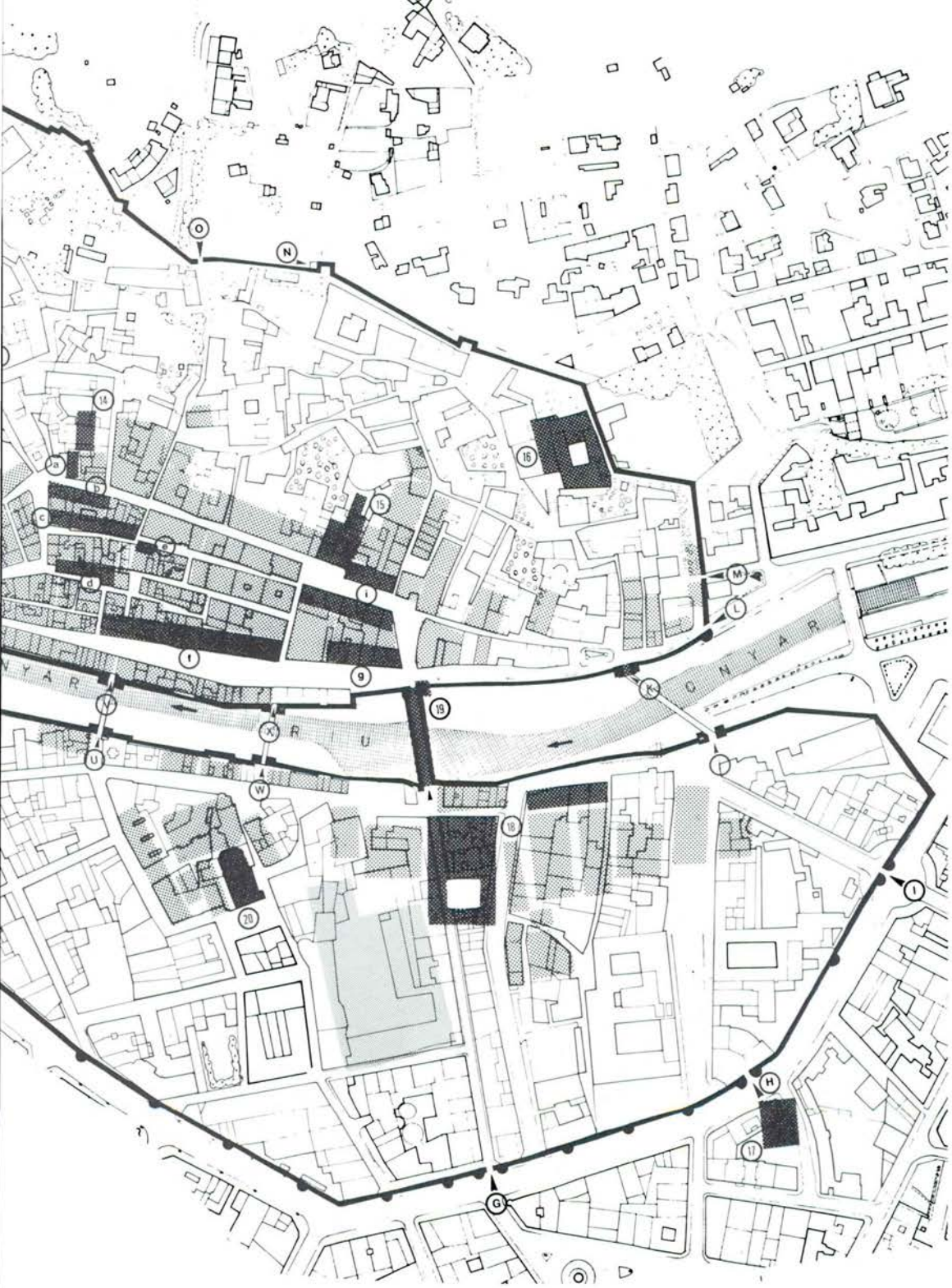
GIRONA ALS SEGLES XIII AL XV

PRINCIPALS EDIFICIS GÒTICS

* EDIFICIS DESAPAREGUTS

A. PORTAL DE SANTA MARIA (s.XV)*
B. PORTAL DE FRANCA*
C. PORTAL DE LA BARCA*
D. PONT DELS PEROLERS,* DIT TAMBÉ DE NA CLARA ?
E. PORTAL DE LES BALLESTERIES (s.XIV)*
F. PORTAL DE FIGUEROLES*
G. PORTAL DIT MODERNAMENT D'ALVAREZ DE CASTRO*
H. PORTAL DE SANTA CLARA (s.XV),* DIT MODERNAMENT DE BARCELONA
I. PORTAL DIT POPULARMENT DE LES PUSSES*
J. PORTAL D'EN VILA,* DIT TAMBÉ DE CUGUSACH
K. PORTAL DE L'ANGEL (s.XV), DIT TAMBÉ DE SANT ANTONI
L. TORRE I PORTAL DEL CARME*
M. PORTAL D'EN BANYOLES*
N. PORTAL DIT MODERNAMENT DEL SOCORS
O. PORTAL DIT MODERNAMENT NOU
P. PORTAL DE LA REINA JOANA
Q. PORTAL DE SANT CRISTÒFOL
R. PORTAL DE SANT PERE*
S. PORTAL DE NOM IGNORAT*
T. PORTAL DE FUSTA (1322),* TORRE D'EN VIELLA (1362)*
U. PORTAL DE NOM IGNORAT*
V. PONT DIT PALANQUES VERMELLES I PORTAL DE NOM IGNORAT*
W. PORTAL DE MALAVENTURA*
X. PORTAL DE BONAVENTURA*
Y. PONT D'EN PELEGRÍ DIT TAMBÉ D'EN CARDONET*
Z. TORRE D'EN PELEGRÍ

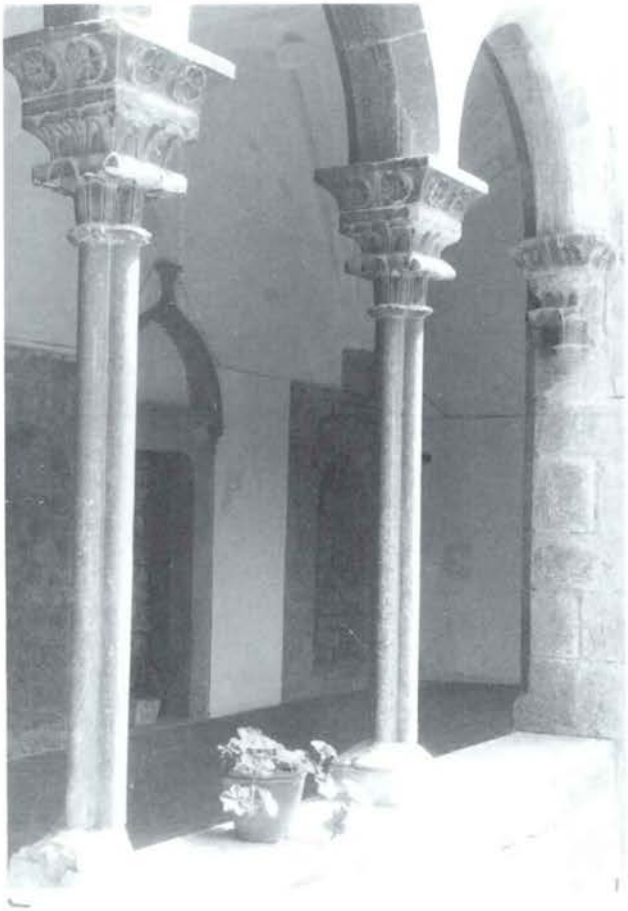
a. VOLTES DE LA PLAÇA DE L'OLI (s.XV)*
b. VOLTES DE LA FONTANA D'OR (s.XIV) I CARRER CIUTADANS*
c. VOLTES DE LES FERRERIES VELLES
d. VOLTES D'EN ROSÉS
e. VOLTES DE LES FERRERIES VELLES
f. VOLTES DE LA PLAÇA DE LES COLS, ACTUALMENT RAMBLA DE LA LLIBER
g. VOLTES DELS ESPARTERS,* DITES TAMBÉ DELS JUEUS
h. VOLTES DE LA PLAÇA DEL VÍ

GIRONA. Pla de la ciutat amb indicació del recinte emmurallat medieval, torres, ponts i els principals edificis de l'època.

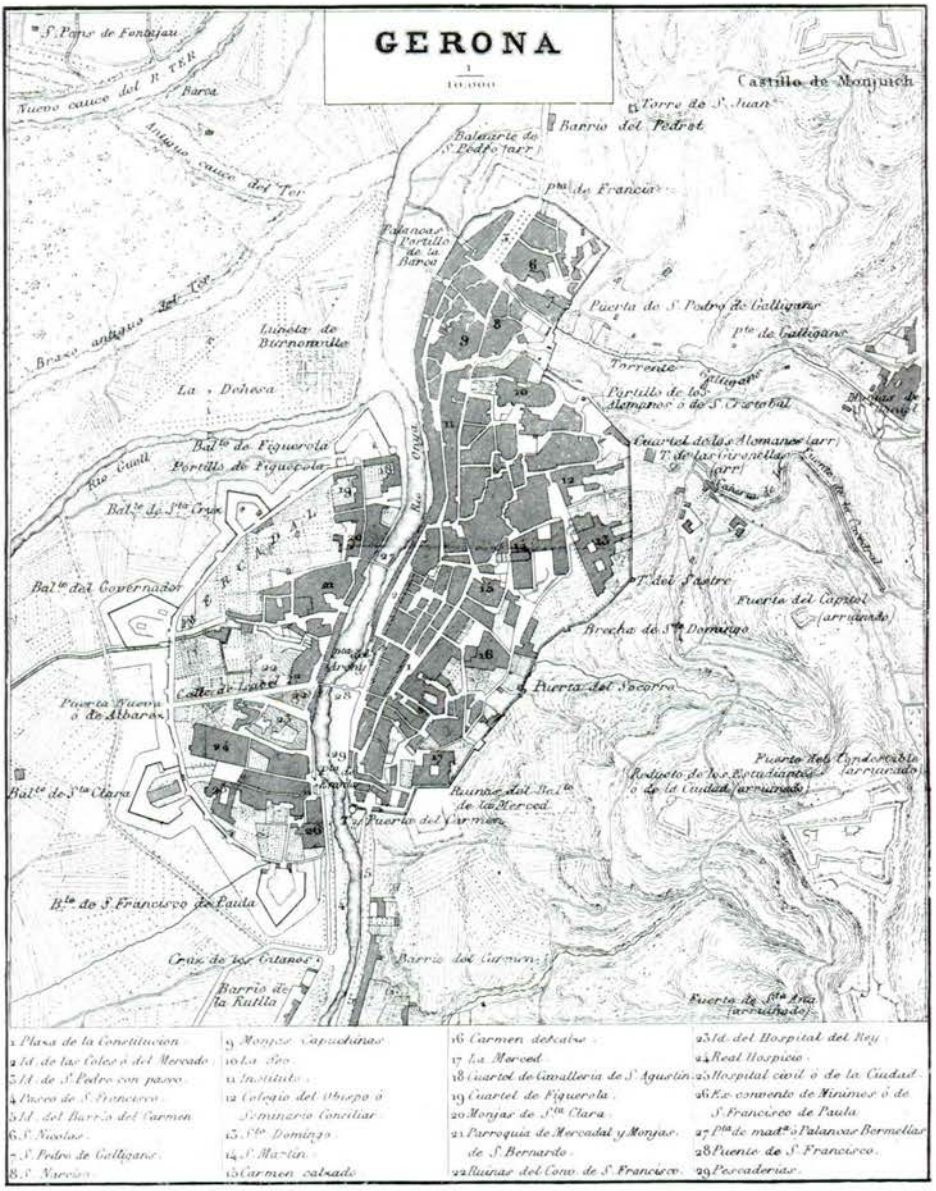
GIRONA. Monestir de Sant Daniel, escala d'accés al sobreclaustre gòtic. Construït els anys 1427 i 1430 per Arnau Sans, Bernat Pericas i Bernat Escuder (Foto Arxiu d'Imatges. Ajuntament de Girona).

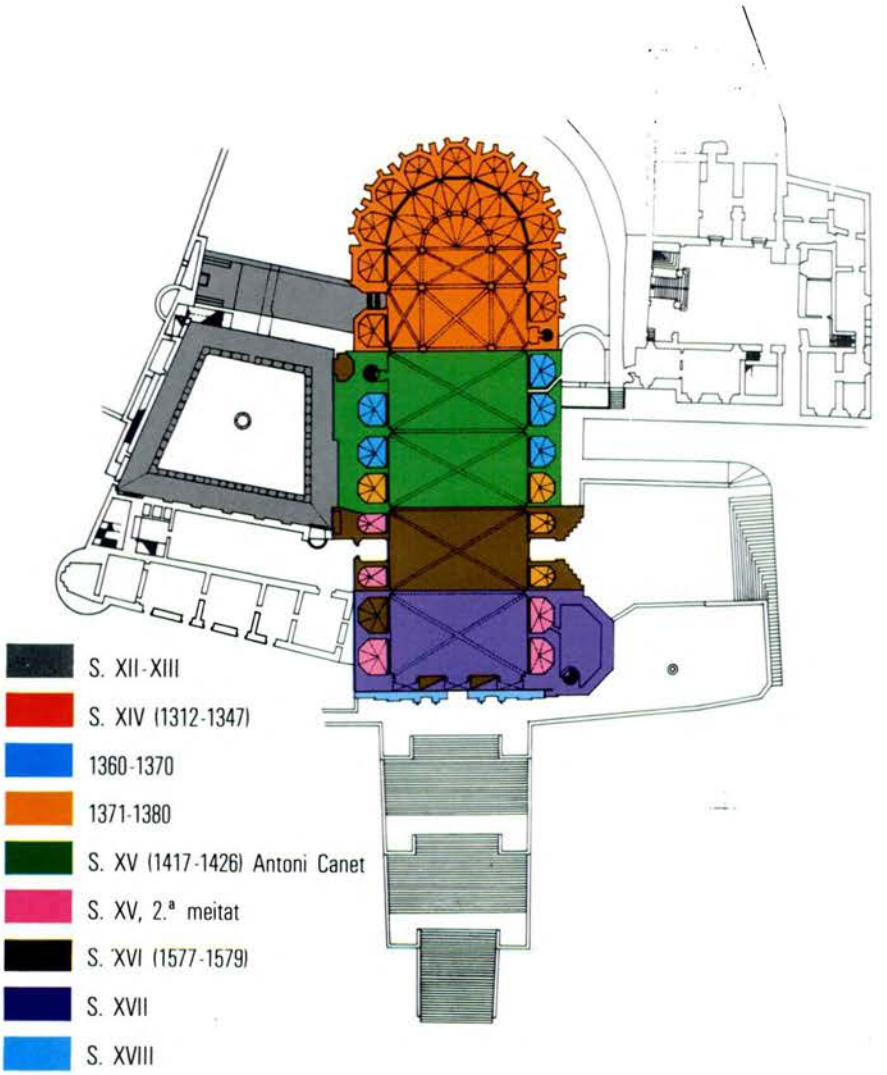
GIRONA. Monestir de Sant Daniel, sobreclaustre gòtic. Construït entre els anys 1427 i 1430 per Arnau Sans, Bernat Pericas i Bernat Escuder (Foto de l'autor).

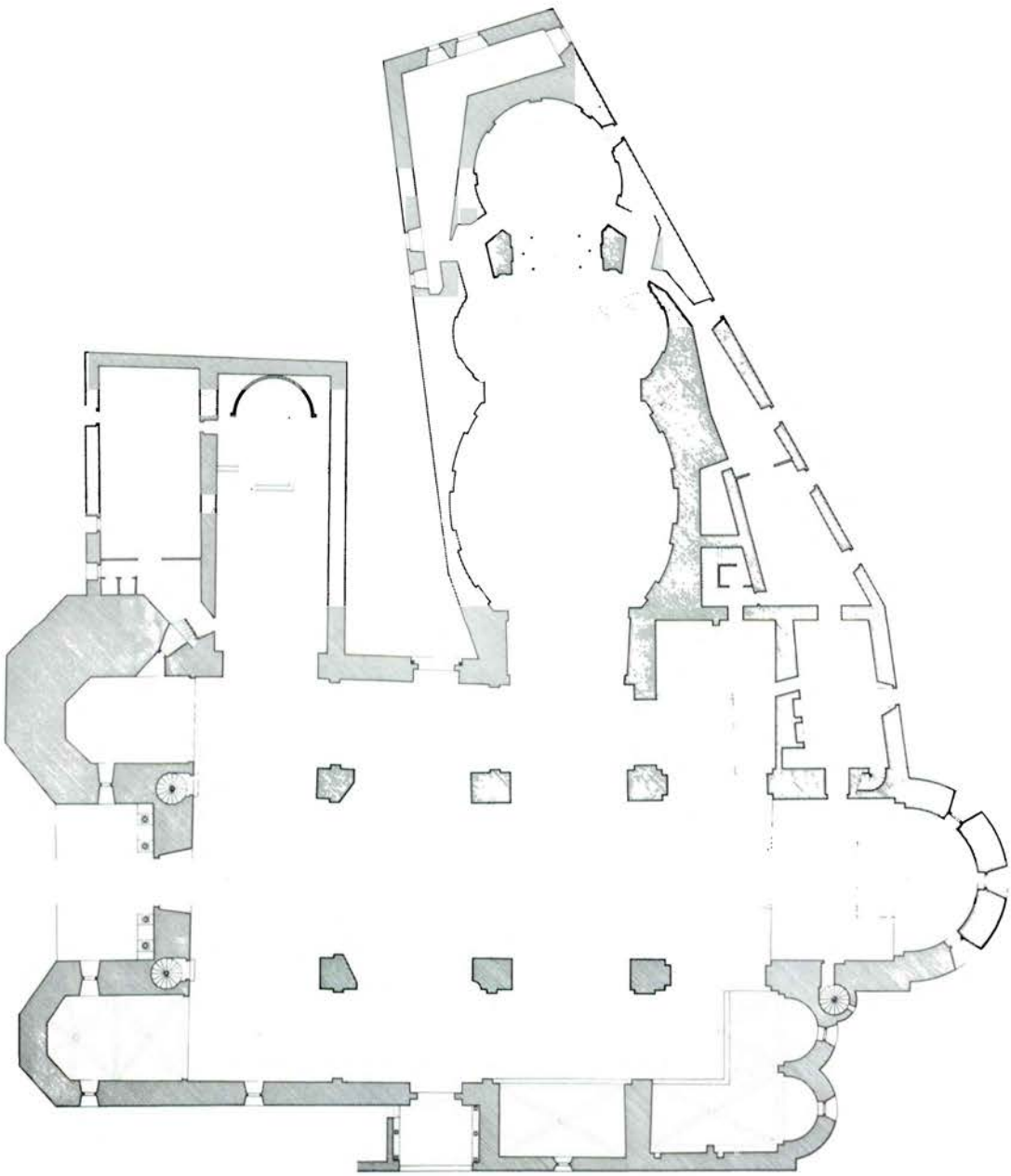
GIRONA. Monestir de Sant Daniel, sobreclaustre. Antiga porta d'ingrés al cor de l'església. Arnau Sans, 1427-1430 (Foto de l'autor).

GIRONA. Pla de la ciutat amb indicació del recinte emmurallat medieval, els baluards del burg del Mercadal i els principals edificis de l'època d'aquest pla, fet a mitjan segle XIX.

GIRONA. Catedral, planta amb indicació de les diverses fases constructives.

GIRONA. Església de Sant Feliu, planta (segles XIV-XVI).

GIRONA. Portal de Sobreportes. Constitui l'accés pel cantó nord al primer recinte medieval de la **Força Vella**, *com també ho havia estat de la ciutat romana (Foto Actini).*

CAPÍTOL II

L'ESCULTURA

1. L'ESCULTURA PROTOGÒTICA. EL SEGLE XIII

1.1. SANT JOAN DE LES ABADESSES, EL *SANTÍSSIM MISTERI*

El coneixement que avui tenim de l'escultura gòtica catalana és, inqüestionablement, inferior al de les restants manifestacions artístiques. Duran i Sanpere, un dels historiadors que més aprofundí sobre aquest tema, plantejà el problema que suposa la manca d'estudis monogràfics, la qual cosa fa abrupte i complex d'acomplir amb plena garantia un treball de síntesi complet[1].

Les dades que posseïm sobre l'activitat artística a Catalunya durant el segle XIII són escasses i poc precises. La primera notícia documental es refereix al grup del *Santíssim Misteri* del monestir de Sant Joan de les Abadesses (1250), en un moment que començaven a arribar a casa nostra els ordes de franciscans, dominics i mercedaris que afavoriren notablement l'evolució de les arts vers noves fórmules[2].

El *Santíssim Misteri* és un grup escultòric tallat en fusta i que es troba dins l'àmbit d'allò que correntment la historiografia artística ha batejat amb el mot de *transició,* això és, fi i principi alhora. Sens dubte que és arriscat i complex d'assenyalar en el temps i en l'espai la separació puntual entre dos estils o formes d'expressió que se succeeixen. Com i en quin moment acaba una època històrica, una determinada

1. A. DURAN I SANPERE, *Monumenta Cataloniae. Retaules de pedra,* I. Barcelona, 1932, pàg. 15.

2. F. DURAN I CAÑAMERAS, *La escultura medieval catalana,* Madrid, 1927, pàgs. 149-150, cita l'activitat a Catalunya d'arquitectes musulmans –Banys Àrabs de Girona– i escultors provençals durant la segona meitat del segle XII. Hi afegeix també que al llarg de la primera meitat del Dos-cents degué augmentar considerablement el nombre d'aquests darrers. El Museu de la Seu de Girona serva quatre arquetes, una de metall, dues de marfil i una de banús que versemblantment corresponen al segle XIII.

forma d'expressar-se per a deixar pas a la subsegüent?. En quin moment i sota quines circumstàncies hom pot entreveure la fi de l'art romànic i el començament del gòtic? El canvi o, si es vol, el procés evolutiu s'esdevé dibuixat amb un perfil brusc, imprevist o, al contrari, cal advertir un lapse de temps mitger, una línia discontínua que sovint hom anomena de *transició*?

Per a qui es disposa a emprendre l'estudi de l'art romànic i, sobretot, el del Dos-cents i primera meitat del Tres-cents a Catalunya i, en particular, a l'àrea gironina, els interrogants apareixen encara més dramàtics. Dificultats d'ordre material com la pèrdua d'una gran quantitat de béns mobles, i la carestia de notícies documentals, impossibiliten de conèixer amb precisió ambdós cicles evolutius i el moment puntual en què arriben a casa nostra els diversos corrents europeus.

Veritablement és ben poc el que sabem dels artistes catalans del Dos-cents. La primera dada documentada, probablement de tota l'escultura catalana, es refereix a l'esmentat *Santíssim Misteri* de Sant Joan de les Abadesses. Mantenint la divisió cronològica tradicional és, doncs, el primer exemple gòtic. La data del 1250 situa aquesta obra dins la nova concepció artística que a mitjan segle XIII es desenrotllava a la major part dels tallers escultòrics de l'Occident europeu, ço és, el gust cada vegada més decidit cap a la concepció naturalista de l'art i el reconeixement progressiu de la forma i volums clàssics.

La difusió del naturalisme gòtic arreu d'Europa des de la darreria del segle XII, en particular a França, incidí a Catalunya molt lentament. El món fantàstic, carregat de dominacions sobrenaturals, plasmat per la iconografia apocalíptica que els escultors i pintors executen a les portades, claustres i absis dels temples romànics, es troba present a Catalunya després de tombar l'any 1200. Les aportacions iconogràfiques de l'abat Suger de Saint Denis, així com les noves formulacions ideològiques dels ordes mendicants, tardaran temps a captar l'atenció de bisbes i abats i, àdhuc, a trobar acolliment en la població.

El *Santíssim Misteri* revela una faisó gòtica solament en alguns detalls iconogràfics. L'origen del tema procedeix de les Deesi bizantines, bé que es tracta aquí d'un Davallament. A la darreria del segle XII i durant la primera meitat del següent, hom constata la presència al Rosselló, Cerdanya, Ripollès i àdhuc al Lluçanès d'uns tallers que produeixen una gran quantitat d'obres bizantinitzants[3]. La reacció dels escultors catalans enfront de l'estilització i la rigidesa bizantines

3. M. DURLIAT, *Christs Romans*. Perpinyà, 1956, pàg. 16.

serà coincident amb la que tingué lloc a Itàlia, arran de la creació de l'escola florentina i de l'activitat de mosaistes com J. Torriti i P. Cavallini.

Al Davallament de Sant Joan de les Abadesses el tipus iconogràfic del Crist és ben diferent del que és propi de les *Majestats* catalanes del segle XII que imiten el *Volto Santo* de Lucca. Desapareix el *colobium*, la corona reial és substituïda per la d'espines, i els peus apareixen encreuats i fixats amb un sol clau[4]. L'estudi de les anatomies, sota l'influx dels models bizantins, evoluciona cap al natural, com ho palesen les costelles de Crist i del lladre i, a més a més, els rostres mostren ja una forta empremta naturalista que anuncia els temps gòtics. D'altra banda, el rostre de la Verge és potser l'element més característic de la inspiració en un model natural; un rostre físic, familiar, molt lluny certament de les impenetrables i imposants imatges del món figuratiu romànic[5].

Fins l'any 1270 no trobem a Catalunya notícies de cap obra escultòrica digna d'ésser ressenyada. En aquesta data tenim coneixement del retaule de Vic, encarregat per Ramon d'Anglesola, però, malauradament perdut. A més, és la primera notícia d'un retaule gòtic català. Ramon d'Anglesola ocupà la mitra de Vic i abans, essent canonge de Lleida, viatjà molt per Itàlia, en especial, a Bolonya i a Roma. Davant això, Duran i Sanpere es pregunta si aquest retaule de Vic seria d'estil italià[6].

Ha estat un infortuni de perdre aquest retaule, car si s'hagués conservat ens hauria donat molta llum sobre l'origen i evolució de l'escultura gòtica catalana, que creiem relacionada estretament en els seus començaments amb l'estil italià, bé que, per ara, solament ens és permès d'utilitzar el camí de la hipòtesi.

1.2. EL MESTRE BARTOMEU

Durant el segle XIII l'activitat dels tallers d'escultura gironins fou molt poc rellevant si hem d'atenir-nos a l'escassedat d'obres conservades. No obstant això, a Girona i en altres indrets de Catalunya, emergeix cap a la darreria del Dos-cents una figura tan rellevant com obs-

4. P. THOBY, *Le Crucifix*. Nantes, 1959, pàgs. 155-157.

5. Al Castell-Palau de Peralada es conserva un Calvari en el qual el caràcter èpic de la iconografia romànica disminueix notablement. En aquesta obra és molt més important el valor humà i el reflex exacte del fet representat. La mà a la cara del Sant Joan i la disposició de les mans sobre el pit de la Verge, constitueixen gestos de dolor i aflicció que es repeteixen constantment en aquests tipus iconogràfics.

6. DURAN, *Monumenta Cataloniae...*, citat, pàg. 23.

cura i, a cops, ignorada. Es tracta de l'anomenat Mestre Bartomeu de Girona. Els historiadors de l'art li han concedit un protagonisme que al nostre parer és difícilment acceptable. Sobre l'única font documental certa del contracte per a l'execució del sepulcre del rei Pere el Gran (1294) a Santes Creus, hom ha atribuït al Mestre Bartomeu nombroses obres conservades a Girona i a Tarragona. Aquí, el dia 15 de juny del 1277, el bisbe Bernat d'Olivella (1271-1287) contractà amb el Mestre Bartomeu la decoració d'una portada i una finestra per a la Seu. Tradicionalment la historiografía artística ha interpretat que la descripció que conté l'esmentat contracte al·ludeix a l'actual frontispici de la seu tarraconina. En conseqüència, les imatges de la Verge amb el Nen del mainell, i els vuit o nou apòstols més propers a Ella han estat atribuïts al mateix Mestre Bartomeu.

Per la seva banda, Serra Vilaró sosté, per contra, que el repetit contracte no correspon a les imatges de la façana principal de la Seu de Tarragona puix que en el moment de signar-lo l'actual façana encara no existia[7].

Tanmateix, un seguit de detalls quant a l'estructura de la porta del claustre tarraconí mostren ben clarament l'adaptació d'aquesta porta al lloc on avui és emplaçada o, allò que és el mateix, la seva reutilització després d'ésser desmuntada en un altre indret de la Seu. A més, el timpà decorat amb el *Pantocràtor* i el *Tetramorfos,* estructurats segons l'estil romànic, la data del qual cal situar-la com més tard dins la primera meitat del Dos-cents, fou aprofitat, al seu torn, juntament amb la porta, detall que qüestiona certament la identitat, com sosté Serra Vilaró, entre el contracte de l'any 1277 i l'actual frontispici de la Seu de Tarragona.

Establerta la no participació del Mestre Bartomeu en els treballs escultòrics del frontispici de la Seu de Tarragona i essent qüestionable que realitzés la portada del claustre suara comentada, resta pendent de resposta l'interrogant sobre el moment en què es portaren a terme les escultures de la façana principal i sobre qui les realitzà. Les afinitats

7. J. SERRA VILARÓ, *El Frontispicio de la catedral de Tarragona,* dins *I. E. T., Ramon Berenguer IV.* Tarragona, 1960, pàgs. 9-13. Durant el pontificat d'Olivella les obres de la Seu assoliren el cobriment dels trams prop de la façana i, segons aquest autor, es construïren les portes laterals, on són paleses semblances des del punt de vista arquitectònic amb la portada del claustre, la qual cosa condueix a Serra Vilaró a afirmar que aquesta darrera portada fou construïda en temps de Bernat d'Olivella i, en conseqüència, la decoració del timpà correspondria al contracte esmentat del 1277. És a dir, que el Mestre Bartomeu seria l'autor de la decoració de la porta que avui dóna ingrés al claustre, i no de la portalada central de l'actual frontispici, el qual fou construït en temps del bisbe Rodrigo Tello (1289-1308), i l'acabament de les obres fins al seu coronament tingué lloc quan regia la diòcesi Arnau Sescomes (1334-1346).

estilístiques observades per Serra Vilaró entre els vuit apòstols de la portalada central i el sepulcre de Joan d'Aragó (1327-1334) permeten de situar-los dins la primera meitat del segle XIV[8].

Quant a la Verge amb el Nen del mainell, l'ignot autor sembla voler sintetizar els dos corrents gòtics que des del 1300 conflueixen a Catalunya. La sinuositat del cos i el refinament amb què és tractada la figura mostren ben clarament l'influx francès. Al contrari, els plecs de la indumentària, molt afins als de l'estàtua jacent del sepulcre de Joan d'Aragó, constitueix un reflex de la moda italiana a l'estil de Giovanni Pisano, tret italianitzant que, d'altra banda, s'accentua en les draperies de l'apostolat[9].

L'autor probable d'aquestes imatges del fontispici de la Seu de Tarragona, posteriors, sens dubte, a l'any 1300, sembla ésser Pere de Guines, ciutadà de Tarragona de qui solament coneixem que a l'entorn del 1340 treballà amb el Mestre Aloi[10]. Amb tot, i independentment de qui fos l'autor de les escultures de la façana de Tarragona, l'art català no assimilà el corrent gòtic fins després de tombar l'any 1300. Artistes procedents de la Catalunya Nord i del centre de França donaren a conèixer aquí les formes d'un gòtic ja molt evolucionat, les quals coexistiren amb el corrent italianitzant tot originant una bipolarització de l'escultura catalana que persistí almenys durant tot el Tres-cents[11].

D'altra banda, al llarg del segle XIII l'escultura es manté al Principat dins les coordenades del localisme i de la tradició romànica, ço és, l'activitat artística es desenrotllà amb un desconeixement quasi absolut de la transformació iconogràfica que des de la segona meitat del se-

8. Ibídem, pàgs. 20-22. Recentment, E. LIAÑO, *Arquitectura gótica de la provincia de Tarragona. Campo de Tarragona y Conca de Barberá*, tesi doctoral inèdita, Barcelona, I, pàgs. 148 i ss., proposa l'atribució a Mestre Bartomeu de la porta lateral de l'Epifania.

9. C. BERNIS, *La moda y las imágenes góticas de la Virgen*. Madrid, 1970, pàgs. 200, 207-208. SERRA VILARÓ, *El frontispicio...*, citat, pàgs. 27-29.

10. L'any 1337 li foren encarregats a Pere de Guines els sepulcres del rei Alfons el Benigne, traspassat el 1336 i, quan morís, el de la seva muller segona.

11. M. DURLIAT, *Sculpteurs français en Catalogne dans la première moitié du XIV siècle*, dins *Annales publiées par la faculté des lettres de Toulouse*, 1959, pàg. 91, constata la presència al Principat des de la primera meitat del segle XIV de nombrosos escultors d'origen francès que contribuïren a desenvolupar el coneixement i la pràctica de l'art gòtic. Entre aquests artistes cal citar Pere de Guines, qui després d'una breu estada a Mallorca anà a Tarragona, on obtingué la ciutadania. Vegeu també M. DURLIAT, *L'art en el regne de Mallorca*. Mallorca, 1964. Un altre escultor destacat que arribà a Catalunya a la primeria del Tres-cents i del qual parlarem més endavant fou Joan de Tournai. Hom li atribueix el sepulcre de Sant Narcís, conservat a l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona.

gle XII tenia lloc a la resta de l'Occident europeu. L'escultura, vinculada directament a l'arquitectura, no trobà en aquesta el marc adeqüat. Els pocs edificis que es bastiren i també la nuesa i simplicitat de les esglésies dels ordes mendicants, impedí qualsevulla possibilitat de crear escoles o tallers amb saba renovada. A més, hom constata una pèrdua creixent de l'activitat i de la tècnica escultòriques en aquest segle XIII. Solament els tallers que romanien prop de les catedrals assoliren un cert nivell quant a la talla de noves obres. El Mestre Bartomeu, un dels pocs artistes coneguts del Dos-cents, aconseguí una notable perfecció tècnica en el sepulcre del rei Pere II el Gran, però ignorem el camí que seguí fins el moment de realitzar aquesta obra. Hom constata la seva activitat a Tarragona durant el darrer terç del segle XIII, però, ara com ara, desconeixem allò que hi pogué dur a terme.

Tanmateix l'atribució al Mestre Bartomeu del Calvari del Museu d'Art de Girona, i de la Verge del mainell a la Seu de Tarragona és, creiem, absolutament insostenible. No comptem amb cap dada fiable que ens permeti d'ullar la seva formació. Tampoc no ens és possible d'atribuir-li amb fonaments sòlids cap de les obres gironines d'aquesta època que romanen sense autor conegut. L'esmentat Calvari, obra atribuïda tradicionalment al Mestre Bartomeu, és enterament romànic, tant pels plecs geomètrics de les draperies de la Verge i Sant Joan com pel tractament del nu de Crist i els lladres. Un altre tret característic d'aquesta possible obra del Mestre Bartomeu és la forma amb què han estat executats els cabells i les barbes, mitjançant sécs allargats i ondulats que, alhora, acaben amb uns petits rissos. L'única nota goticista que hom pot destacar és la disposició de Crist a la creu, clavat amb tres claus, i amb el cap lleugerament inclinat.

Per tot això, i considerant per un moment la hipotètica atribució al Mestre Bartomeu d'aquest Calvari, caldria situar l'aprenentatge de l'autor al taller d'escultors que temps enrera havia realitzat la decoració dels claustres de la Seu i del monestir de Sant Pere de Galligants. Potser fou deixeble del que hem anomenat Mestre Pere de Galligants, autor de la rosassa de l'església d'aquest monestir i, potser, el més destacat dels escultors gironins de la darreria del segle XII i començament de la centúria següent[12].

Sense deixar el camí de la hipòtesi, el pas següent en l'evolució de l'estil del Mestre Bartomeu és marcat per les figures que decoren el timpà situat damunt la porta de la capella de Nostra Senyora de Grà-

12. P. FREIXAS I CAMPS, *El Mestre Pere de Galligants i Ripoll*, dins A. I. E. G., XXIII. Girona, 1976-1977, pàgs. 321-323.

cia i de Bellull al claustre de la Seu gironina[13]. Quant a la imatge de la Verge, no és possible de formar-nos una idea exacta del seu estat primitiu puix que ens ha arribat amb alteracions substancials[14]. Asseguda en un tron que descansa sobre monstres i decoració vegetal entrellaçada, porta el Nen a un costat i amb la mà dreta presenta el fruit que al·ludeix a la seva condició de *Nova Eva*. El Nen coronat, porta el llibre de la vida mentre beneeix amb la mà dreta. Cal remarcar que les vestimentes, amb poquíssims plecs i sense cap mena d'estridència, mostren un cert interès decoratiu que bé podria correspondre's amb la moda de l'època. Tanmateix el cànon allargat i l'estilització del coll i de les mans, palesen el parentesc d'aquesta Verge amb el gòtic francès. Per contra, els àngels ceroferaris, molt més arcaics, són obra del mateix artista que executà les figures del Calvari del Museu d'Art de Girona. Els caps rodons, galtuts, i els tres plecs que surten d'un costat de la cintura, posen en relleu la manera de fer d'un artista, potser el mateix Mestre Bartomeu, en un moment que s'allunya de les fórmules apreses, per a iniciar-se en el nou estil dins uns models d'origen italià.

És també obra del mateix escultor el sepulcre de Guillem de Montgrí, mort el 1273. Fou sagristà major de la Seu gironina i col·laborà amb el rei Jaume I en les campanyes de Mallorca i Eivissa. No deixa d'ésser curiós que renunciés al càrrec d'arquebisbe de Tarragona per tal de reintegrar-se a la seva condició de sagristà major de la Seu de Girona[15].

13. L'actual capella, situada a l'ala sud del claustre, prop de l'entrada que avui s'utilitza, fou originàriament una de les dues portes que comunicaven la nau de l'Evangeli de la Seu romànica amb el claustre. J. MARQUÈS I CASANOVAS, *Le cloître de la Cathédrale de Gerona*. Girona, 1963, pàgs. 35-36, escriu que la construcció de la porta data de la segona meitat del segle XIV o del començament del següent, i que aquesta porta fou muntada a la capella de Bellull procedent d'un altre lloc.

14. Les referències sobre la procedència d'aquesta Verge amb el Nen són escasses i contradictòries. A mitjan segle XIX no es trobava al lloc que avui ocupa, segons es desprèn de N. BLANCH E ILLA, *Gerona histórico-monumental*. Girona, 1853, pàgs. 272-273. D'altra banda J. MARQUÈS CASANOVAS, *El paseo arqueológico de Gerona*, dins *A. I. E. G.*, XVI, Girona, 1963, pàg. 152, pensa que la susdita Verge amb el Nen fou objecte de culte l'any 1532 a la capella de Nostra Senyora del Claustre o de l'Esperança, antic refetor de la canònica, aixecat pel bisbe Guillem Ramon Boïl (1508-1532), on féu construir també el seu sepulcre. Al contrari, J. PLA CARGOL, *Gerona Arqueológica y Monumental*. Girona, 1943, pàg. 194, recollint una cita d'E. C. GIRBAL, escriu que en el moment d'instal·lar el sepulcre del bisbe Boïl a l'antic refetor, hom procedí al trasllat de la Verge al lloc on és actualment, fet que succeí durant el mes de maig de l'any 1532.

15. J. MARQUÈS CASANOVAS, *Guillermo de Montgrí*, dins Revista de Gerona. Girona, 1970, pàg. 30.

2. L'ESCULTURA DEL TRES-CENTS

2.1. EL CAMÍ CAP A LA PLENITUD

Al llarg del segle XIV, coincidint amb el període de màxim desenvolupament econòmic de Catalunya, Girona es convertí en un dels centres artístics més importants juntament amb Barcelona i Perpinyà. D'altra banda, fou una etapa sobrecarregada d'esdeveniments polítics: noces del rei Jaume II amb Maria de Xipre a Vilabertran (1315); celebració de corts (1321) als claustres de la Seu gironina, convocades pel mateix Jaume II i que tenien l'objectiu d'iniciar la conquesta de Sardenya; concessió del títol de duc de Girona a l'infant Joan (1351), fill de Pere el Cerimoniós; setge de la ciutat dut a terme sense èxit pels francesos (1385); en fi, Joan, duc de Girona, concedeix a la ciutat el mateix any 1385 el privilegi de posseir una llotja[16].

Fou també una època de canviaments profunds en l'ordre social. La indústria i el comerç es desenvoluparen considerablement. Mercaders i artesans formaven amb la noblesa les tres mans o estaments, cadascun dels quals s'agrupava en un determinat sector de la ciutat. Una notable extensió d'aquesta era ocupada pel Call jueu on es desenrotllaven no menys importants afers comercials [17]. S'aixecaren la capçalera de la Seu i els convents de Santa Clara i de Sant Francesc, avui desapareguts. Quant a l'arquitectura militar, les fortificacions ocuparen l'atenció principal; d'entre altres obres es bastí la torre Cornèlia prop de les sales de l'actual Museu de la Catedral.

2.1.1. ELS PRIMERS ARQUITECTES-ESCULTORS

L'any 1321 fou cridat a Girona l'arquitecte i escultor Jaume Faveran, aleshores mestre major de la Seu de Narbona. El bisbe Pere de Rocabertí (1318-1324) desitjava que Faveran assumís les obres del nou absis que restaven paralitzades d'ençà de la mort del Mestre Enric (1321), el primer arquitecte, com s'ha dit, de la Seu gòtica[18]. Probable-

16. J. PLA CARGOL, *Gerona Histórica*. Girona, 1945, pàgs. 65-68.

17. J. MARQUÈS CASANOVAS, *Judíos de Gerona en el siglo XII*, dins *A. I. E. G.*, XXII. Girona, 1974-1975, pàgs. 3-5. El document més antic on es parla del Call jueu com a tal data de l'any 1160.

18. M. DURLIAT, *Sculpteurs français...*, citat, pàg. 92, fa notar que Jaume Faveran fou mestre major de la Seu de Narbona des del 1309 fins al 1336 i, concretament, l'any 1324 era documentat en aquesta ciutat on desenvolupava la seva activitat juntament amb els treballs de l'absis de la Seu de Girona.

ment Jaume Faveran continuà dirigint els treballs d'ambdues catedrals fins el 1330 en què renuncià al càrrec de la de Girona.

Com a escultor executà el sepulcre del bisbe Guillem de Vilamarí (1312-1318), veritable promotor de les obres de l'absis i fundador del convent de Santa Clara[19]. El sepulcre és avui a la capella de Sagrat Cor de la Seu gironina, situat sota un nínxol o arcosoli. L'estàtua jacent duu capa, mitra i bàcul, i mostra les mans creuades damunt el pit en actitud d'oració. Als peus apareix un lleó, clara al·lusió a l'amistat i lleialtat, segons és acostumat dins la iconografia funerària del moment. Tant la inscripció com l'estàtua jacent, d'una gran senzillesa quant a l'execució dels plegatges de les vestimentes, mostren un estat avançat de deterioració, provocat per la humitat que sol haver-hi en aquesta zona del temple.

De característiques semblants a aquest i realitzat també amb pedra és el sepulcre de Bernat de Vilamarí (1291-1312), oncle i antecessor de Guillem de Vilamarí en la mitra de la diòcesi. Es troba emplaçat a la capella de Tots Sants de tal manera que oncle i nebot són enterrats un al costat de l'altre, en el mateix mur, però en capelles diferents[20]. La inscripció del sepulcre ens dóna notícies sobre el personatge; així sabem que fou el primer bisbe de Girona nomenat per la Santa Seu i que defensà aferrissadament els Templers durant el Concili de Viena del Delfinat, en el decurs del qual morí. L'afinitat estilística d'ambdós sepulcres és ben evident.

Durant aquest primer quart del segle XIV hom observa un avenç cada cop més acusat vers el naturalisme, tot i la senzillesa amb què és esculpida la figura. El rostre de Bernat de Vilamarí mostra el nas lleugerament corbat i els pòmuls sortits, la qual cosa palesa l'arrencada de l'escultura funerària cap a la representació de veritables retrats

19. J. FITA COLOMÉ, *Los Reys d'Aragó...*, citat, pàgs. 103-104 publicà el contracte –25 de setembre del 1322– entre els marmessors del bisbe i Jaume Faveran llavors mestre major de la Seu, pel preu de 40 lliures barceloneses. El dia 20 d'abril de l'any següent, acabat ja el sepulcre, es complimentà el pacte establert. El contracte precisa que el sepulcre havia d'ésser de pedra, amb l'estàtua jacent del bisbe acompanyada de dos lleons.

20. Alguns autors fixen l'any 1311 per a la mort del bisbe Bernat de Vilamarí. Correspon aquesta data a l'any de l'Encarnació que es compta a partir del 25 de març. Des del regnat de Pere el Cerimoniós la cronologia als Estats de la Corona d'Aragó va prendre com a base de còmput el dia de Nadal. És per aquest motiu que hom dóna la data del 1312. El lloc que avui ocupa el sepulcre de Bernat de Vilamarí no és el primitiu. Als peus de l'estàtua jacent no hi ha cap animal i, d'altra banda, la mitra del bisbe no és completa. Malgrat que la inscripció hi és tota, no apareixen els escuts als costats, com és acostumat.

els quals, més endavant, assoliran trets gairebé macabres amb motiu d'utilitzar-se la màscara del difunt.

Un tercer sepulcre no documentat i que cal situar dins la mateixa línia dels anteriors, ço és, atribuïble a Jaume Faveran[21], és el del bisbe Rocabertí, emplaçat davant el de Guillem de Vilamarí, a la capella del Sagrat Cor. El front del sepulcre conté la inscripció i una escena als costats sota arcuacions trilobulades, on apareixen tres dones que assisteixen al funeral. El lòbul central circumscriu l'escut del bisbe, repetit també al fons i als costats de l'arcosoli. Al mur interior d'aquest hi ha una mènsula que antigament sostenia un relleu amb l'ànima del difunt sota la figuració d'un infant portat cap al cel per àngels.

Aquest sepulcre presenta algunes novetats respecte als anteriors, en particular, l'estàtua jacent, executada com si es tractés d'un relleu, extraordinàriament rígida i idealitzada. El rostre, amb els ulls tancats, mostra uns esquemes abstractes molt lluny del natural, i que contrasta amb el graciós realisme dels tres gossos sota els peus de la figura jacent, amb les orelles enarborades. Igualment, les citades escenes del front del sepulcre, ofereixen un relleu molt pla a excepció dels caps de les dones on l'escultor assoleix una notable expressivitat d'aflicció. Aquests trets fan dubtar de la paternitat de Jaume Faveran per causa de les diferències tècniques i estilístiques respecte als sepulcres suara al·ludits.

Més endavant, hom constata a Girona l'activitat d'un mestre Joan. Es tracta versemblantment de Joan de Tournai, el qual l'any 1328 acomplí a Girona la realització del sepulcre de Sant Narcís, conservat a l'ex-col·legiata de Sant Feliu. Els fronts de la caixa són decorats amb diversos passatges de la vida del Sant[22]. Tant les imatges de les escenes aquí representades com la jacent, executada en alabastre, mostren un notable avenç naturalista, desconegut aleshores al Principat. El seu art novedós era ignorat pels escultors locals alhora que la seva presència a Girona degué ésser decisiva per al desenvolupament de l'art gòtic cap a una major perfecció tècnica i una no menys gran sensibilitat per als

21. Pere de Rocabertí fou qui cridà a Girona Jaume Faveran per tal d'encomanar-li les obres de la capçalera de la Seu, i és probable que li féu fer també el seu sepulcre. Durant els sis anys que governà la diòcesi de Girona, Pere de Rocabertí organitzà la Cúria del Palau Episcopal i construí el temple de Santa Marta, del qual hom desconeix la configuració i la situació. Creiem que no pot relacionar-se amb l'actual capella del Sagrat Cor, la qual primitivament tingué l'advocació de Santa Marta i Sant Bernat.

22. A. D. G. Secretariat del Capítol. Fols. 40 i 41. L'any 1326 el Capítol de Sant Feliu destinà 3.000 sous a la construcció d'un tram de volta, reprenent així les obres que feia temps que eren aturades. Una part d'aquests diners anava destinada a la talla del sepulcre de Sant Narcís i consta que ja hi treballava el mestre Joan.

models naturals. Això no vol dir, però, que calgui omplir l'activitat entre nosaltres d'aquest artista amb atribucions poc fonamentades de les diverses obres anònimes corresponents a la primera meitat del Tres-cents, com han pretès alguns tractadistes. No creiem pas possible que hom li pugui atribuir alguns dels sepulcres que es conserven al claustre de la Seu gironina. Ans al contrari, l'activitat de Joan de Tournai ens és totalment desconeguda llevat de l'esmentat sepulcre de Sant Narcís.

2.1.2. ELS SEPULCRES DEL CLAUSTRE DE LA SEU DE GIRONA

És ben conegut que fins l'any 1331 no es dugué a terme cap enterrament al claustre de la Seu gironina[23]. A l'andana sud hi ha nombroses sepultures, entre les quals cal destacar la d'Arnau de Soler –mort el 1326–, ardiaca de Besalú, i el sepulcre d'Elionor de Cabrera[24] mare del desafortunat conseller del rei Pere el Cerimoniós, decapitat a Saragossa l'any 1364. Ambdós sepulcres són, sens dubte, obra d'un mateix artista i pertanyen a aquest primer moment de l'escultura gòtica que tingué el seu inici a la Seu de Girona, com s'ha vist, amb la arribada de Jaume Faveran.

Amb motiu de la supressió del pòrtic o galilea quan s'emprengué la construcció de l'actual façana barroca de la Seu, el sepulcre d'Arnau de Soler fou traslladat al claustre (1604) i situat en el mur tocant a la capella de la Verge de Bellull[25]. Arnau de Soler, donador del baldaquí que abraça el retaule de plata de la Seu, exercí el càrrec d'ardiaca de Besalú, una de les quatre zones administratives amb què es dividia la diòcesi de Girona. Va habillat de diaca en el moment de la celebració del solemne ofici, porta l'evangeliari en una mà i recolza el cap damunt un coixí. Als peus apareix un lleó, símbol tradicional en aquest camp iconogràfic del valor i també de la fidelitat. L'estil, bé que arcait-

23. J. FITA COLOME, *Los Reys d'Aragó...*, citat, pàg. 105.

24. J. BOTET I SISÓ, *El sepulcre d'Elienor de Cabrera*, dins *Revista de Gerona, XIV*. Girona, 1890, pàgs. 225-230.

25. MARQUÈS, *Le cloître...*, citat, pàg. 38. El sepulcre és emplaçat a manera de llinda en un arc que comunica el claustre amb una dependència estreta que forma un recolze al fons del qual hi ha uns altres dos sepulcres que corresponen als bisbes Bernat de Vilacert (1282-1291) i Alamand d'Aiguaviva, mort el 1227. Ambdós sepulcres, acotxats per un arcosoli, mostren inscripcions i escuts a la part frontal alhora que se sostenen sobre columnetes de bases i capitells gòtics.

zant quant al disseny de l'estàtua jacent, assenyala la mà d'un artista dotat d'una refinada sensibilitat. La perfecció en el tractament de les mans i del rostre, les faccions del qual són ja ben delimitades, evidencien la incorporació de l'escultura gironina al corrent gòtic europeu[26].

Elionor de Cabrera, traspassada cap al 1336, rebé sepultura pocs anys més tard a la capella de Sant Rafael[27]. La vescomtessa, senyora del castell d'Anglès, féu nombroses donacions a la Seu de Girona, tant és així que l'any 1331 li fou concedit el privilegi d'ésser enterrada en l'esmentada capella del claustre[28]. Tallat en pedra de Girona, el sepulcre és emplaçat dins un nínxol d'arc rebaixat. Les imatges de la part frontal del sepulcre han desaparegut, o potser mai no foren realitzades. La jacent mostra, en conjunt, una senzillesa formal semblant a la d'Arnau de Soler. No obstant això, conté detalls d'un naturalisme exquisit com, per exemple, el tocat que envolta el cap de la vescomtessa, el qual deixa descobert solament el rostre. Hom pot observar el detall certament subtil de dues agulles de cap que subjecten la toca, particularitat que correspondria més a la manera de fer del Quatre-cents que no pas a aquests primers moments de la plàstica gòtica a casa nostra. Duran i Sanpere ha fet notar que el rostre d'Elionor de Cabrera constitueix un precedent directe de l'obra de Guillem Morell. L'acurada execució, amb trets ben definits, permeten de qualificar aquest rostre com un vertader retrat. L'estilització i delicadesa de les mans,

26. JAUME MARQUÈS CASANOVAS, *El mausoleo de Arnaldo de Soler,* dins *Revista de Gerona,* n.º 36. Girona, 1966, pàgs. 21-27. Ens sembla errònia l'atribució d'aquest sepulcre a l'escultor i orfebre gironí conegut com a Mestre Bartomeu. D'altra banda, pensem que el Mestre Bartomeu escultor no pot identificar-se amb l'argenter del mateix nom, autor aquest darrer del cos central del retaule de plata. Tanmateix no pogué pertànyer al sepulcre d'Arnau de Soler, per raons d'estil, un àngel que es troba a la sala del Calvari del Museu d'Art de Girona, atribuït per Marquès al susdit Mestre Bartomeu.

27. JAUME MARQUÈS CASANOVAS, *El sepulcro de Dña. Leonor de Cabrera en la Seo de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* n.º 12. Girona, 1960, pàgs. 19-25. La comtessa és descendent de la casa castellana Aguilar la qual cosa explica la presència de l'aguila monocèfala pintada en l'escut situat damunt la porta d'ingrés a la capella de Sant Rafael.

28. J. N. ROCA, *Los templos y claustros románicos de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XII. Girona, 1888, pàgs. 208-216. Hom pensava temps enrera que es tractava del sepulcre de la comtessa Ermessenda. Un cop identificat el sepulcre com a pertanyent a Elionor de Cabrera, hom suposà que les despulles de la muller del comte Ramon Borrell eren a l'interior de la Seu on, després, s'ha sabut que el sepulcre emplaçat enfront al de Ramon Berenguer II pertany no a la comtessa Ermessenda sinó a Na Mahalta de la Pulla, obrat per Guillem Morell. Per últim, tot sembla indicar que Ermessenda fou enterrada a la galilea de la Seu romànica, però, hom ignora on es pot trobar el seu sepulcre en el cas de conservar-se.

creuades damunt el pit, alhora que la subtilesa dels botonets que embelleixen els punys del vestit, palesen l'extraordinària vàlua de l'autor, encara avui desconegut. L'habilitat d'aquest es remarca sobretot a les imatges dels patges situades als peus de la jacent, recolzats en els lloms de dos gossos, un dels quals porta un collar amb esquellerincs esculpits i ben identificables.

Prop de la capella de Sant Rafael, a l'andana sud del claustre, es troba el monument funerari dels canonges de la Seu Berenguer de Pau, mort el 1333 i del seu nét Francesc Alió, traspassat un any després. Els sepulcres es distribueixen a manera d'un carrer de retaule, el qual conté els epitafis, els nínxols i dues escenes parcialment perdues. A la que és situada a la part inferior, s'hi representen dos àngels sobre núvols que s'enduen cap al cel l'ànima del difunt en forma de nen. A l'escena superior s'endevinen les imatges que representen la Coronació de la Verge, tema freqüent en obres d'aquesta mena. Podria tractar-se també d'un dels canonges rebent quelcom d'un personatge, potser Sant Pere obrint-li les portes del cel. Tenint en compte el caràcter certament avançat d'ambdues escenes, hom considera que pertanyen a la segona meitat del Tres-cents. Al contrari, les arquitectures que decoren el monument són idèntiques a les del frontal del sepulcre d'Elionor de Cabrera, exceptuant l'arc conopial que serveix de coronament, als costats del qual apareixen els escuts de Berenguer de Pau.

A la galeria est del claustre, adossats al mur i sota tres arcuacions que recolzen sobre columnes estriades i pilarets, hi ha els sepulcres que corresponen a Berenguer de Palau, ardiaca de l'Empordà, mort el 1314; Berenguer de Vilaric, traspassat el 1318 i Guillem de Vilaric, el qual ocupà el mateix càrrec que el primer i morí l'any 1343. La decoració arquitectònica, llevat de les dues columnes estriades que pertanyen a una reforma posterior, i els relleus dels tres personatges, executats amb guix alabastrí, assenyalen una data que s'apropa a l'any 1450. Van provistos de vestimentes riques i ampul·loses; però l'interès del grup se centra en els rostres, els quals són, sense cap dubte, retrats d'un verisme molt acusat. En aquest sentit cal ressaltar el fet que dos d'ells mostren barbes incipients.

La resta dels sepulcres del claustre són ossaris senzills d'un valor artístic escàs. D'entre les dignitats de la Seu que hi són enterrades cal citar el bisbe Gastó de Montcada (1329-1334), germà de la reina Elisenda, muller de Jaume II i fundadora del monestir de Pedralbes.

2.1.3. CAPITELLS GÒTICS DEL CLAUSTRE DE LA SEU

Un bon nombre de capitells del claustre de la Seu gironina foren

afegits durant els segles XIV i XV per tal de substituir-ne d'altres segurament deteriorats. Són set capitells, dos dels quals mostren decoració zoomorfa. Probablement fóren aprofitats d'altres construccions o comprats a algun dels tallers industrialitzats de Girona[29].

A l'andana sud: 1 Ex. Decoració vegetal molt estilitzada, dins la línia del *crochet* propi de l'art del Cister, formant dos frissos de fulles simètriques. Data de la darreria del segle XIII.

1 Int. Igual que l'anterior, però de formes més ondulades. El collarí, molt gruixut, s'acobla amb dificultat damunt el fust romànic.

5 Int. Té la forma mixtilínia i és d'estil més avançat que la resta dels capitells. Probablement data de mitjan segle XV. Mostra un tema eucarístic d'aus afrontades en grups de dos, que piquen raïms. La qualitat de la talla és molt notable car els motius decoratius es troben units a la massa del capitell mitjançant escassos punts de contacte, la qual cosa accentua la sensació de clar-obscur.

5 Ex. Quasi perdut, les cares est i oest són ocupades per dos animals monstruosos encreuats. A les cares nord i sud hi ha dues cabres amb els cossos afrontats i els caps mirant al front, a la vegada que mosseguen fulles d'eura.

8 Int. Igual que els 1 Ex. i 1 Int. A l'andana nord del claustre n'hi ha dos més: 5 Int. i 6 Int., decorats amb fulles superposades, molt estilitzades i geometritzades. Corresponen al final del segle XIII o començament del següent.

2.1.4. L'ARCA DELS SANTS MÀRTIRS

Com s'ha vist, l'escultura corresponent a la primera meitat del Tres-cents a la Seu de Girona és gairebé tota de caràcter funerari. L'arca dels Sants Màrtirs n'és una de les mostres més rellevants. Situada a la capella del mateix nom, aquest reliquiari recorda els Sants Germà, Paulí, Just i Sici. Realitzat en pedra, mostra una decoració figurada a la part frontal, als costats i a la vessant anterior de la coberta, on hi ha tres medallons lobulats que circumscriuen els escuts dels Mont-rodó i les imatges de Déu Pare, assegut i en actitud de beneir. Aquests medallons alternen amb uns altres tres quadrilobats que contenen cadascun una creu grega florejada. Als costats de l'arca apareixen en baix

29. CARLOS CID PRIEGO, *La iconografía del claustro de la Catedral de Gerona*, dins *A. I. E. G.*, VI. Girona, 1956, pàgs. 5 i ss.

relleu Sant Miquel amb el dragó[30] i Santa Caterina amb la roda i la palma, atributs propis de la seva iconografia. El rostre de la santa no ha estat esculpit semblantment al del Pantocràtor de la coberta i sí, per contra, ha estat pintat. D'altra banda, el cos de la Santa descriu una corba, la qual cosa diferencia aquesta imatge de la del Sant Miquel i, en conseqüència, cal pensar en la participació de dos escultors en moments força distants.

L'interès cabdal de l'arca se centra en la part frontal on, sota arcades trilobades coronades amb flors de lis, apareixen les imatges tallades en marbre dels quatre màrtirs i la Verge amb el donant agenollat als seus peus. Cadascun d'ells porta els atributs iconogràfics del seu martiri[31]. Pel que fa a la Verge, apareix sentada i coronada sota la representació de la *Galaktotrophousa,* ço és, la Verge de la Llet, tema, d'altra banda, molt corrent en l'escultura i pintura medievals catalanes.

Obra important del Tres-cents gironí, aquesta Verge amb el Nen sosté amb la dreta un colom que pica la mà del Nen. Quant a l'estil, hom intueix l'influx de l'escultura italiana coetània. El cos de la Verge és dissenyat segons un cànon força baix, alhora que les vestimentes mostren uns plecs de gust clàssic, aspecte que, a més, s'accentua en les dels Sant Màrtirs. Tot això creiem que expressa una mena de nacionalització dels models importats de procedència toscana. Res no sabem de l'autor. El fet que els fons decoratius de sanefes i orles apareguin recoberts de vidres de color blau, material que al Principat s'emprà correntment durant aquesta època per a relleus funeraris com, per exemple, als sepulcres reials de Poblet, planteja la hipòtesi de l'atribució de l'arca a algun dels escultors que treballaren en els sepulcres que encarregà el rei Pere el Cerimoniós per a Poblet, o bé, a qualsevol dels artistes actius a la zona de Sant Joan de les Abadesses, els quals s'ocuparen, entre d'altres obres, de la talla de retaules.

30. FONT, *La catedral...*, citat, pàg. XV. L'autor confon Sant Miquel amb Santa Margarida en no parar esment que la imatge, amb ales, porta llança i escut. Qui obrà aquesta imatge de Sant Miquel s'inspirà, sens dubte, en el Beatus de Girona, atès el caràcter arcaïtzant de la composició i les semblances estilístiques amb la miniatura mossàrab.

31. Nats a la Pera, sofriren el martiri a l'entorn del 300, en temps de Dioclecià. Germà fou mort a cops de martell; Sici, cremat viu; Paulí morí degollat, tot i que l'artista ha col·locat l'espasa damunt el cos de manera que s'introdueix pel costat dret travessant-lo, i torna a sortir a l'esquena pel costat contrari; Just porta un gran ganivet clavat al coll per a indicar que fou decapitat. La devoció popular vers aquests màrtirs fou extraordinàriament intensa al començament del segle XV. Vegeu J. PLA CARGOL, *Santos Mártires de Gerona.* Girona, 1962, capítol Vè.

2.2. EL GÒTIC DE PLENITUD

2.2.1. L'ACTIVITAT D'ESCULTORS FORANS

La reincorporació del regne de Mallorca (1349) a la Corona d'Aragó i l'expansió territorial pel Mediterrani oriental completà allò que el professor Reglà nomena la *reintegració mediterrania*[32] alhora que s'obriren nous camins i noves possibilitats per a l'activitat artística. El comerç català s'estengué fins les costes dels ducats d'Atenes i Neopàtria, i fruit d'aquests contactes fou l'aparició a mitjan segle XIV d'un taller d'escultors grecs a Ciutat de Mallorca, on sobresortí un dels artistes més destacats del Tres-cents: Jordi de Déu. Aquest treballà durant un temps a Poblet, com a esclau de Jaume Cascalls. Quan adquirí la llibertat prengué el cognom de Johan, i féu nombrosos retaules d'entre els quals es conserva el dedicat a Sant Llorenç per a l'església de Santa Coloma de Queralt (1386).

A les comarques gironines participà en la decoració de la galeria nord del claustre del monestir de Ripoll.

D'altra banda, als encàrrecs de la classe eclesiàstica s'afegeixen d'ençà aquesta època nombroses comandes de la reialesa, de la noblesa i de la burgesia de comerciants, la qual cosa determinà una substancial diversificació de la producció artística.

Els escultors deixaren, en part, els treballs quasi exclusius en esglésies i catedrals on fins aleshores gairebé no es distingien de la resta dels artistes, i organitzaren llurs tallers propis. Els encàrrecs reials com les tombes de Poblet, les fundacions de nobles personatges i alts dignataris instituïdes a les capelles dels temples, i els treballs d'ornamentació de palaus i cases nobles, necessitaven un gran nombre d'artistes associats en un o més tallers, els quals assoliren una autonomia plena i una personalitat pròpia. Durant el segon terç del segle XIV, Jaume Cascalls, arquitecte, escultor i pintor, formà amb el Mestre Aloi una de les companyies més destacades i prolixes. Ambdós assimilaren els corrents artístics d'Itàlia i de França alhora que iniciaren a casa nostra una renovació definitiva de l'escultura incorporant-la als corrents europeus coetanis.

32. J. REGLÀ CAMPISTOL, *Introducció a la Història de la Corona d'Aragó*. Ciutat de Mallorca, 1969, pàgs. 21-29.

2.2.2. JAUME CASCALLS. L'ESTÀTUA DE CARLEMANY

Jaume Cascalls era originari de Berga i sembla que es formà a Girona[33]. L'any 1345 donà cim al retaule de Cornellà de Conflent, la seva obra més antiga coneguda i que mostra encara la tradicional estructura en sentit longitudinal i un perfecte equilibri quant a la composició de les escenes.

Dedicà una gran part de la seva vida a la realització del conjunt funerari de Poblet, on col·laborà amb el Mestre Aloi i amb Jordi de Déu. L'any 1360 havia estat nomenat mestre major de la Seu de Lleida, càrrec que ocupà durant deu anys i que alternà amb diversos treballs a Poblet i a Tarragona.

L'activitat de Jaume Cascalls a Girona és, avui, dubtosa. L'estat present de la qüestió li atribueix erròniament el Crist jacent de l'ex-col·legiata de Sant Feliu, i l'estàtua de Pere IV, conservada al Museu de la Catedral[34]. Ambdues obres mostren, certament, una lleugera afinitat estilística, bé que la primera resulta més naturalista, en particular, l'anatomia del cos de Crist.

La pèrdua de gairebé totes les obres reials fa que la diminuta imatge –85 cm. d'alçada– coneguda amb el nom de Carlemany tingui un relleu especial. S'ha escrit molt sobre la seva significació i possible identitat amb Pere el Cerimoniós. Consta que fou objecte de culte a l'altar de la capella dels Sants Màrtirs des que el bisbe Arnau Montrodó instituí l'any 1345 el culte a Sant Carlemany, la qual cosa ha portat alguns tractadistes a identificar aquesta imatge amb l'emperador dels francs. Les vestimentes i els atributs amb els quals és revestida permeten d'afirmar que es tracta d'un retrat reial. A més, tenint en compte la data de la seva realització, caldria pensar en un retrat més o menys idealitzat del rei Pere el Cerimoniós[35].

33. A. DURAN SANPERE i AINAUD DE LASARTE, *Escultura gótica,* dins *Ars Hispaniae,* VIII. Madrid, 1956, pàg. 204.

34. PLA CARGOL, *Gerona Arqueológica...,* citat, pàg. 90; DURAN *Monumenta Cataloniae...,* citat, pàg. 49. C. PÉREZ, *En torno a Jaume Cascalls: Su obra en Girona,* dins *D'Art.* Universitat de Barcelona. Departament d'Art. Barcelona, 1979, pàgs. 65-77.

35. BARON DE LAS CUATRO TORRES, *Estatua de San Carlomagno,* dins *Revista de Gerona,* XVIII. Girona, 1894, pàgs. 129 i ss. Davant el problema cronològic que representà de bell antuvi per als qui estudiaren aquesta obra escultòrica, l'autor citat en fixà la cronologia dins la segona meitat del Tres-cents mitjançant una anàlisi minuciosa dels atributs que adornen la imatge, així com també les vestimentes i altres detalls. Tot plegat portà aquest autor a identificar-la amb el rei Pere el Cerimoniós. Vegeu també l'interessant treball d'E. C. GIRBAL, *La estatua de Carlomagno,* dins *Revista de Gerona,* XIII, Girona, 1889, pàgs. 13-24.

La imatge vesteix el brial adornat amb ribets que mostren una sanefa romboïdal, i una capa decorada amb motius vegetals. Així mateix porta corona, espasa i punyal, i sota els seus peus apareixen quatre animals fantàstics la significació iconogràfica dels quals ha estat objecte de diverses interpretacions[36].

Amb tot, tant si representa el rei Pere o l'emperador franc, com si és obra de Cascalls o no ho és, aquesta imatge assoleix ja una perfecció tècnica considerable. El seu autor ha sintetitzat amb una gran lucidesa el to monumental de l'escultura toscana amb el cànon gràcil del gòtic francès, alhora que manté una certa rigiditat i expressivitat pròpies de la tradició autòctona.

2.2.3. EL MESTRE ALOI I LA SEVA ACTIVITAT A GIRONA

El descobriment de la personalitat artística del Mestre Aloi es deu fonamentalment a l'insigne investigador Antoni Rubió[37]. La primera notícia documental data de l'any 1337 quan el rei Pere el Cerimoniós encarregà al mestre Aloi el sepulcre de la reina Teresa[38]. Fins l'any 1345 en què traslladà la seva residència principal a Girona, rebé diversos encàrrecs reials com, per exemple, els esmentats sepulcres de Poblet (1340), les vuit imatges dels reis catalans i aragonesos i les onze dels comtes de Barcelona (1342), destinades al Saló del Tinell del Palau Reial Major. La realització d'aquestes obres durà molt temps i Aloi comptà amb la col·laboració, entre d'altres, de Pere de Guines i Jaume Cascalls, amb qui féu societat, com ha estat dit, des de l'any 1347.

La primera obra documentada que contractà Aloi a Girona fou el sepulcre de Sant Daniel[39], el qual li havia estat ja atribuït per la historiografia mitjançant l'anàlisi comparatiu amb altres realitzacions se-

36. GIRBAL, *La estatua...*, citat, diu que la imatge representa Carlemany, vencedor dels musulmans i heroi del cristianisme. DURAN I SANPERE, *L'escultura gòtica*, dins *L'Art Català*, I. Barcelona, 1955, pàg. 130, es manté en una posició intermèdia, advertint que l'escultor intentà de donar al rei Cerimoniós la significació gloriosa de l'emperador franc.

37. A. RUBIÓ i LLUCH, *Documents per a la història de la cultura catalana medieval*, II. Barcelona, 1927.

38. DURAN, *Monumenta Cataloniae...*, citat, pàg. 51.

39. J. M. MARQUÈS, *El sepulcre de Sant Daniel...*, citat, pàgs. 195-201.

ves. La llarga estada d'Aloi a Girona des del 1345 esdevingué prolixa quant a encàrrecs i realitzacions. El dia 5 de maig de l'any 1350 el mestre Aloi establí amb Francesc Savarrés, canvista de Girona, les clàusules per a l'execució d'un Sant Enterrament d'alabastre que havia d'ésser col·locat a la capella del Sagrat Cor, acabada de construir feia poc temps, de l'ex-col·legiata de Sant Feliu[40].

El conjunt iconogràfic d'aquesta obra era format per la imatge jacent del Crist, situada damunt la caixa del sepulcre, Sant Josep i Nicodem als costats menors, i la Verge, Sant Joan i les Tres Maries, als frontals majors. El preu convingut fou de dos mil tres-cents sous barcelonesos. El Crist conservat mostra, en particular, un acurat estudi de l'anatomia que sorprèn tenint en compte l'escàs desenvolupament del naturalisme gòtic a casa nostra en una data tan primerenca. Probablement el mestre Aloi es formà tenint al davant models de l'escultura italiana que conegué directament a través d'obres importades, o bé al costat d'escultors toscans que d'ençà del començament del Tres-cents vingueren a Catalunya. Hem vist com a Sant Joan de les Abadesses es formà un centre artístic italianitzant durant la primera meitat del segle XIV amb la presència poc coneguda d'artistes italians autors del sepulcre del Beat Miró, el retaule de la Verge Blanca i el de Sant Agustí.

Un cert deix de classicisme gòtic florentí s'observa també en una altra obra gironina del mestre Aloi: la cadira episcopal del cor de la Seu, avui traslladada al Museu catedralici. Amb motiu de descavalcar el cor de la nau, ha quedat a la vista l'escena de l'Epifania, al costat dret de la cadira, fins ara amagada pels seients laterals.

Contractada l'any 1351, en temps del bisbe Arnau Mont-rodó[41], l'interès de la cadira se centra en la iconografia del respatller on apareixen els escuts de la família Mont-rodó alternant amb animalets d'un exquisit naturalisme i circumdats per una motllura mixtilínia idèntica, d'altra banda, a l'existent en les primeres portes que Andrea Pisano realitzà al Baptisteri del *Duomo* de Florència.

40. A. H. G. Bernat Vives. Notaria 5. Signatura 59. Vegeu l'apèndix documental XIX.

41. FITA, *Los reys de Aragó...*, citat, pàgs. 106-107. El mestre Aloi contractà alhora que la cadira o *potencia*, el cadirat baix del cor, el qual fou començat poc temps després del trasllat de l'altar major a l'actual presbiteri puix que, segons era costum, el cor se situaria a l'entorn de l'altar. Hom suposa que el mateix bisbe Arnau Mont-rodó va fer decorar el respatller de la càtedra episcopal romànica que mostra un bisbe entre dos acòlits que li sostenen la dalmàtica. L'escena és coberta per un arc pentalobat que recolza en columnes i capitells. Als costats, dues imatges ceroferàries acompanyen el bisbe durant la celebració.

Malgrat que l'activitat a Girona del mestre Aloi ens consta solament entre els anys 1345 i 1353, cal pensar que va romandre aquí força més temps, possiblement fins el 1356, moment a partir del qual sembla que s'instal·là a Tarragona des d'on acabaria els sepulcres de Poblet i realitzaria per a la Seu el retaule de la capella de la Verge dels Sastres (1358).

Sovint era obligat a viatjar a la pedrera de Beuda per tal d'examinar l'extracció dels blocs d'alabastre. A més del taller de Barcelona, d'on era ciutadà, emplaçat primer a la Font dels Arcs i, després, a la zona anomenada *Alipades*[42], posseïa un taller a Girona que utilitzava per a recolzar les operacions de desbastat de la pedra i per a expedir les obres ja acabades, o bé pendents solament dels darrers detalls, als diferents llocs de la geografia catalana, principalment a Barcelona, Tarragona i Poblet. L'any 1353, davant el Batlle de Girona, Aloi es comprometé verbalment a tallar trenta-quatre blocs d'alabastre de Beuda que guardava prop de la seva casa de Girona, destinats als susdits sepulcres de Poblet[43]. Anteriorment, ja havia promès que accelleraria els treballs d'aquests sepulcres i que s'hi dedicaria continuadament segons les seves possibilitats, alhora que reclamava uns deutes al rei[44].

Al mateix temps, igualment que la resta dels escultors més cotitzats del moment, Aloi posseïa la infraestructura necessària per a traslladar la primera matèria, puix que la partida més costosa d'una obra qualsevol era aleshores el transport de la pedra, operació delicada que moltes vegades anava a càrrec de l'escultor. L'any 1352 deixà una carreta a l'escultor Guillem Camprodon, qui havia de transportar alabastre de Beuda a Castelló d'Empúries i a Roses[45].

En definitiva, sembla cada vegada més clar que a mitjan segle XIV hom pot parlar d'una escultura catalana que progressivament s'endinsa en el corrent gòtic europeu. El professor Marcel Durliat[46] i nosaltres mateixos constatem la presència de nombrosos escultors d'origen francès com els flamenco-picards Pere de Guines, Joan de Tournai,

42. A. H. G. Ramon Peradalta. Notaria 5. Signatura 139. Casat amb Cília, havia heretat dels seus pares la casa de la font dels Arcs de la qual s'havia ja després l'any 1351.

43. A. H. G. Ramon Peradalta. Notaria 5. Signatura 142. Vegeu l'apèndix documental XX.

44. A. H. G. Ramon Peradalta. Notaria 5. Signatura 139.

45. A. H. G. Ramon Peradalta. Notaria 5. Signatura 141. Vegeu l'apèndix documental XXI.

46. M. DURLIAT, *Sculpteurs français...*, citat, pàg. 91.

Francesc Bornat (actiu entre el 1360 i el 1362), Pere de Sant Joan (documentat entre el 1397 i el 1404) i Guillem Camprodon (actiu entre el 1350 i el 1352), aquest darrer procedent de Carcassona. Aquests artistes, juntament amb l'activitat de mestres italians, contribuïren decisivament a desenvolupar a Catalunya el coneixement i la pràctica del naturalisme gòtic, d'acord amb el nou pensament escolàstic i la reforma dels ordes mendicants. A Girona, el mestre Aloi, sens dubte, en fou el protagonista principal.

2.2.4. L'ESCULTURA FUNERÀRIA: GUILLEM MORELL

Quant a l'escultura funerària del Tres-cents, la Seu de Girona posseix quatre admirables sepulcres que mostren un apropament a la natura paral·lel als retaules de pedra i a la imatgeria, així com una progressiva individualització de la figura, en particular, de la jacent. Corresponen als bisbes Arnau i Bertran Mont-rodó, conservats a la capella dels Sants Màrtirs, al comte Ramon Berenguer II, Cap d'Estopa i a la seva esposa Mahalta, situats als extrems del tram que precedeix el presbiteri.

El sepulcre d'Arnau Mont-rodó, realitzat en pedra, es troba adossat al mur de la capella sota una doble arcada. Tant les arquitectures de l'arcosoli com les que separen les escenes de la part frontal de la caixa, són formades amb abundant i moguda decoració vegetal i zoomòrfica. La imatge jacent, vestida de pontifical, recolza el cap sobre un coixí decorat amb borles i trenes, i els peus sobre un lleó. El tractament de les draperies i l'exel·lent retrat del difunt, palesen l'habilitat de l'artista ignot. Les escenes de la part frontal del sepulcre, distribuïdes en vuit espais, desenrotllen el tema dels ploramorts; l'artista supera amb força la rigidesa de caràcter abstracte pròpia del protogòtic, especialment en els rostres que mostren un elevat to expressiu de tristor.

Davant el sepulcre d'Arnau hi ha enterrat el seu nebot i també bisbe Bertran Mont-rodó, traspassat el 1384. Més senzill que l'anterior, la novetat més destacable rau en les escenes de la part frontal de la caixa, on les arcades de separació recolzen sobre mènsules, desapareixent així la tradicional separació vertical. Els acompanyants del dol, constituït per tres homes amb espases, i tres dones que flanquegen l'escena central d'un bisbe en actitud de beneir, entre acòlits excaputxats, s'acosten ja a l'estil anomenat flamenco-borgonyó, característic del Quatre-cents. El caràcter avançat d'aquest sepulcre respecte al d'Arnau s'observa també en els rostres, els quals són dotats d'un major

grau de realisme. Quant al seu autor, hom l'ha atribuït a Pere Sanglada[47]. Sabem d'aquest artista que abans de tallar el cadirat alt del cor de la Seu de Barcelona, iniciat cap al 1394, viatjà a Flandes, on tingué l'oportunitat de conèixer l'art flamenc i borgonyó. Un deixeble de Pere Sanglada, Antoni Canet, executà entre els anys 1409 i 1411 el sepulcre del bisbe Escales, que podem considerar plenament integrat en el nou estil suara esmentat.

Els sepulcres de Ramon Berenguer II Cap d'Estopa i de Mahalta havien estat col·locats a la galilea de la Seu romànica. L'any 1385 el rei Pere el Cerimoniós es trobava a Figueres i ordenà que fossin traslladats a l'interior de la catedral, ensems que encarregà a Guillem Morell l'execució de les imatges jacents d'ambdós personatges i les plaques de marbre que cobreixen la caixa dels sepulcres primitius[48].

Ambdós sepulcres, sostinguts per dues grans mènsules de pedra, són de línia molt senzilla. El comte, habillat de guerrer amb casc i bavera, té l'aspecte entre misteriós i idealitzat com si l'objectiu de l'escultor hagués estat el de suggerir els fets que envoltaren la tràgica mort de Ramon Berenguer II. El semblant de la comtessa Mahalta, per contra, posseeix una serenor i tranquil·litat, alhora que l'absència evident de realisme es deu a la manca del coneixement de la realitat física del personatge.

L'activitat a la Seu de Pere Morell com a escultor degué ésser important. Citat des del 1375 com a *mestre de pere,* gaudia d'un salari de quatre sous el dia, a diferència dels tres sous que diàriamente rebia el mestre major Pere Sacoma, bé que aquest cobrava una pensió anual per la diada de Sant Joan com si es tractés d'una paga extra[49].

Per a completar l'escultura gironina de la segona meitat del Tres-

47. DURAN-AINAUD, *Escultura gótica...,* citat, pàg. 230. Cal notar l'error consistent en el canvi de noms dels bisbes Mont-rodó, respecte dels sepulcres. Hom cita el d'Arnau quan en realitat s'al·ludeix al de Bertran.

48. J. MARQUÈS CASANOVAS, *El mausoleo de Matilde de Apulia en la Catedral,* a *Revista de Gerona,* n.º 30. Girona, 1965, pàgs. 15-17. El cronista Sulpici Pontich al·ludeix a una inscripció perduda que donava compte del trasllat d'aquests sepulcres. D'altra banda, i quant a la identificació del sepulcre de la comtessa, la historiografia dubta, encara avui, de si correspon a Mahalta o bé a Ermessenda. Sobre aquest tema, darrerament M. M. COSTA I PARETAS, *Mahalta o Ermessenda?, sobre les sepultures comtals a la Seu de Girona,* dins *A. I. E. G.,* XXV-I. Girona, 1980, exposa l'estat de la qüestió i aporta nova documentació, malgrat que persisteix la incògnita sobre quina de les dues comtesses fou sepultada en el sepulcre que es troba davant el de Ramon Berenguer II, Cap d'Estopa.

49. A. C. G. Llibre d'Obra, VI, fols. 51 i 59.

cents cal citar Francesc Saplana i Pere Ramon Bosch, el primer més conegut que el segon. L'any 1367 Francesc Saplana realitzà una creu de terme per a Guillem Mir de Palafrugell[50]. La iconografia d'aquesta creu no ofereix cap tret diferencial llevat del capitell, decorat íntegrament amb flors de lis.

Pere Ramon Bosch féu l'any 1392 el sepulcre de Narcís Vilella, secretari del rei d'Aragó[51]. El dia 26 de juny rebé, en dues pagues, 60 florins d'or, preu estipulat per a realització d'aquest sepulcre, l'emplaçament del qual desconeixem cas de conservar-se.

3. L'ESCULTURA DEL QUATRE-CENTS

La mort del rei Martí l'Humà (1410) deixà vacant i sense successió directa el tron de la Corona d'Aragó. Aquest fet assenyala el començament de la decadència política del Principat que més tard havia d'abocar a la terrible guerra civil entre la Generalitat, defensora de les pretensions del príncep de Viana, i el rei Joan II. La ciutat de Girona tingué un paper important en el conflicte fins al punt de convertir-se en el focus principal dels moviments del poder reial[52].

Al mateix temps, la revolta dels remenses, que havien iniciat ja fortes protestes i insurreccions d'ençà del començament del segle XV, determinà l'empobriment progressiu de l'economia rural amb l'abandó de les feines del camp. Abans, però de l'adveniment de la crisi, Girona gaudí d'una pròspera economia, la qual cosa li permeté de desenrotllar una més que destacada activitat artística.

L'any 1416 constitueix una data cabdal per a la història de la Seu gironina; després de llargues deliberacions hom decidí, un any més tard, de continuar les obres cap als peus del temple segons la traça d'una sola nau. Aquest espai, amb els seus 22 metres i escaig, es convertiria en la nau més ampla i diàfana de tota l'arquitectura religiosa medieval.

Més tard, els Claperós, família d'artistes procedent de Barcelona, realitzaren entre els anys 1458 i 1460 la decoració de la Porta dels Apòstols. L'orfebreria, com es veurà més endavant, assolí el màxim

50. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 85.

51. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatures 242, 243. Vegeu l'apèndix documental XXII.

52. E. GRAHIT, *El sitio de Gerona del año 1462*, dins *Revista de Gerona*, III. Girona, 1879, pàg. 179.

desenvolupament amb Francesc Artau II i els dos Pere Àngel. El primer obrà, a més de la custòdia de la Seu, les joies per a la coronació del rei Alfons V el Magnànim (1416) i una valuosa vaixella de plata que la ciutat regalà al mateix rei.

Quant a la pintura, els membres de la família Borrassà encapçalaren un seguit de pintors gironins l'activitat dels quals tot just comencem a conèixer atesa la penúria de documentació i d'obres conservades. Més encara, el trasllat de Lluís Borrassà a Barcelona, suposà l'eixamplament de l'art gironí arreu del Principat.

Finalment, l'estatuària gòtica a Girona produeix les obres més monumentals, com els sepulcres de Bernat de Pau, mort el 1457, i de l'ardiaca Dalmau de Raset, traspassat el 1452, exemples d'un moment efímer, però, de molt elevada qualitat, com ha posat en relleu Duran i Sanpere.

D'entre els ciutadans distingits de Girona en aquella època cal citar un altre escultor notabilíssim: Pere Oller, artista que com molts d'altres sortí probablement de l'escola que es constituí quan hom realitzà el cor de la Seu de Barcelona. A la Seu gironina sembla que executà el sepulcre del Cardenal Anglesola, mort el 1408, obra que se situa dins l'onada d'influències flamenques i borgonyones. A Vic realitzà la seva obra cabdal: el retaule de la Seu, dedicat a Sant Pere, que li encarregà el canonge Bernat Despujol l'any 1420. Constitueix el darrer retaule, ha escrit Duran i Sanpere, del tipus tradicional, abans que els retaules de Pere Johan, continuador de l'art de Jaume Cascalls, experimentessin una transformació total[53].

3.1. ELS TALLERS GIRONINS DE LA PRIMERA MEITAT DEL QUATRE-CENTS

Tot i el poc coneixement que tenim de la personalitat de Pere Oller, ciutadà de Girona, les obres documentades i aquelles que li són atribuïdes posen en relleu la seva condició de màxim representant a Girona de l'evolució que l'art escultòric experimentà al començament del segle XV i, en particular, l'escultura funerària.

Pere Oller conegué i aplicà decididament la nova moda que aleshores començava a manifestar-se a Catalunya en els costums de la burgesia, procedent de l'àrea flamenca i borgonyona. Hom li atribueix

53. A. DURAN I SANPERE, *Monumenta Cataloniae...*, citat, pàgs. 27-28. Aquest autor li atribueix també una clau de volta amb Sant Mateu i l'Àngel procedent de la Pia Almoina, i una Maredeu de la Misericordia, ambdues conservades al Museu d'Art de Girona.

l'esmentat sepulcre del Cardenal Anglesola, bisbe de Girona entre els anys 1384 i 1408, conservat a la Seu gironina. Essent un dels pocs exemples de sepulcre exempt que hom pot trobar a Catalunya, palesa l'influx borgonyó, en especial, pel tractament dels personatges amb amples draperies, barbes abundantment rissades i rostres d'una forta expressivitat.

El sepulcre, executat en alabastre, descansa damunt una solera llisa. A ambdós fronts longitudinals de la peanya hi ha personatges encaputxats, separats per pilars i pinacles exornats amb *filloles* i coberts per dossers amb gran profusió d'ornaments; els requadres dels extrems són reservats als escuts del bisbe-cardenal, coronats amb el capell cardenalici que li concedí el papa Luna, que defensà amb gran fermesa. Quant als fronts transversals, solament es conserva tallat el que es troba sota el cap de l'estàtua jacent, on és representada la lluita de Sant Miquel amb el drac.

L'escultor concentrà el seu treball en la imatge jacent, on mostra la seva extraordinària capacitat tècnica. La pulcritud i detallisme amb què ha estat realitzada fa la impressió d'una obra d'argenteria. L'estàtua jacent recolza el cap sobre un coixí on, entre decoració fitomòrfica, apareix la iconografia del pelicà enmig de flames, referència clara a la resurrecció. Idèntica decoració vegetal percorre al llarg de la capa pluvial on, dins quadrilòbuls, alternen els escuts del bisbe amb diversos animals (l'àguila, el gall, el lleó, etc.). Oberta per davant, la capa deixa veure l'alba, l'estola i el maniple.

La pitrera és adornada amb quatre pinyes disposades verticalment. El rostre constitueix un dels exemples més notables de la retratística catalana medieval. L'escultor supera aquí el caràcter macabre dels rostres que sovint hom troba en l'art funerari de la darreria del Tres-cents i durant la segona meitat del Quatre-cents.

Amb posterioritat a aquest sepulcre, Pere Oller contractà l'any 1415 un retaule d'alabastre per a l'altar major del convent del Carme de Girona, malauradament perdut. Dos anys més tard, el 25 d'abril, l'artista cobrava la tercera part de la quantitat fixada per a la realització del retaule[54].

L'estada a Girona d'Antoni Canet, autor, com s'ha vist, de la traça de la nau única de la Seu, centrada amb anades i vingudes a Barcelona entre els anys 1418 i 1426, no es limità pas a l'edificació de la Seu, ans al contrari, degué rebre nombrosos encàrrecs atesa la seva condició

54. A. H. G. G. Descoll. Notaria 2. Signatura 132. Citat *ymaginarius Gerunde,* cobra del frare Francesc Roca cent-vint florins d'or dels trescents cinquanta contractats.

d'excel·lent escultor. A l'igual que Pere Oller, Canet s'havia format al taller de Pere Sanglada. L'any 1397 havia col·laborat en l'obra del Portal del Mirador de Ciutat de Mallorca i l'any 1409 contractà el sepulcre del bisbe Escales, executat en alabastre de Beuda. En el contracte per a la realització d'aquesta obra és anomenat *magister imaginorum,* és a dir, juntament amb la seva condició d'arquitecte renomenat, era també conegut com a escultor. A Girona, l'any 1423 contractà amb el frare del convent de Sant Domènec, Bernat Artiguell, un tabernacle o cibori de fusta per a l'altar major de l'església d'aquest monestir[55], malauradament perdut. L'única obra conservada a Girona d'Antoni Canet és la Verge amb el Nen que realitzà per a la primera clau de volta, prop de la capçalera de la Seu[56].

Altres artistes dels quals solament hom coneixia la dada personal de llur ofici, a poc a poc la documentació ens permet d'atribuir-los una activitat específica i algunes obres que al capdavall la major part s'han perdut. Així, Ramon Boet, pedrer de Girona, sembla que fou especialista en la realització de creus de terme. L'any 1428 contractà una creu amb mossèn Jaume Dalmau, sagristà de l'església de Sant Llorenç de la Muga[57]. Un any després, Nicolau de Puigmoler, hostaler de Figueres, li encomanà una altra creu[58]. D'acord amb els textos dels contractes i amb els exemples conservats, les creus de terme no diferien gaire del següent patró format per un basament, un peu, un capitell i la creu pròpiament dita, amb una alçada total que s'acosta més o menys als 20 pams.

Amb poques variants, a l'anvers de la creu apareix la Crucifixió amb la Verge i Sant Joan als costats, el pobre Llàtzer als peus i el pelicà a dalt. Al revers, la Verge amb el Nen i els quatre evangelistes. D'altra banda, el capitell on recolza la creu és ocupat correntment pels escuts de qui encarregava i pagava la creu, i per quatre imatges, l'Anunciació i dos sants molt variables. El preu oscil·lava durant la primera meitat del segle XV entre els 25 i 30 florins d'or.

55. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 391. Vegeu l'apèndix documental XXIII. Acabada l'obra, el dia 16 de maig de 1424, el pintor gironí Ramon Solà I pintà a l'interior del tabernacle quinze àngels sobre fons blau estrellat, el sol i la lluna sota la coberta i, a les portes, Sant Pere i Sant Pau, tot això per la quantitat de 65 florins.

56. P. FREIXAS I CAMPS, *Antoni Canet...*, citat, pàg. 60

57. A. H. G. Berenguer F. Sassala, Notaria 4. Signatura 97. Vegeu l'apèndix documental XXIV.

58. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 97. Vegeu l'apèndix documental XXV.

Una altra obra important que s'ha perdut i de la qual no posseíem notícies era el cor de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona. L'any 1430, l'arquitecte de la Seu i també destacat escultor Berenguer Cervià rebé la comanda de tallar els respatllers de 34 cadires per a l'esmentat cor[59]. Havia de concluir-los dins el termini d'un any i mig a comptar des del primer d'abril del mateix any. Una altra prova del seu renom com a escultor és el sepulcre d'alabastre de Cabestany que féu juntament amb Jaume Cobies entre els anys 1440 i 1442 per al canonge Dalmau de Sant Afrodisi de Besiers, les apoques de cobrament del qual foren signades a Perpinyà[60].

Girona i Figueres eren al Principat els principals centres d'exportació d'elements arquitectònics de pedra, en especial columnes, bases, capitells i arquets especejats, els quals eren expedits a través dels ports de Sant Feliu de Guíxols i de Roses. Com ha estat posat en relleu[61], per a la decoració d'exteriors, patis, claustres, etc., d'edificis religiosos i civils, hi hagué una producció d'elements arquitectònics i escultòrics a una escala veritablement industrial.

L'any 1435 els pedrers gironins Bartomeu Riembau i Pere Serra, són pregats pels frares cartoixans del monestir de Santa Maria de Montalegre (Maresme) de complimentar la realització contractada temps enrera de 144 columnes per al claustre gran d'aquest monestir[62]. La talla d'aquestes columnes comportava també el que és citat en la documentació com a *guarnimens,* ço és, el fust llis, a cops trilobat o quadrilobat, les bases i els capitells. Cinc anys més tard, hom reiterà a Bartomeu Riembau la necessitat de donar fi a la comanda puix que la negligència d'aquest causava greus perjudicis al programa d'obres que aleshores portava a cap el monestir de Montalegre[63]. Hom retreu a ambdós pedrers el fet d'ocupar-se d'altres treballs tot abandonant allò a que s'havien compromès i, sobretot, que la qualitat de la pedra de les columnes que fins llavors havien obrat no era la fixada de

59. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 101. Vegeu l'apèndix documental XXVI.

60. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 175. Vegeu l'apèndix documental XXVII.

61. G. ALOMAR, *Guillem Sagrera y la arquitectura gótica del siglo XV*: Barcelona, 1970, pàg. 34.

62. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 100. Vegeu l'apèndix documental XXVIII.

63. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 175. Vegeu l'apèndix documental XXIX.

bell antuvi, així com també les columnes no eren de les mides previstes. Davant aquesta situació hom els obligà a refer-les totes de nou. El contracte, que no hem pogut trobar, i els documents que s'inclouen a l'apèndix foren signats pels esmentats pedrers i per Joan de Nea o d'Enea, procurador de Montalegre (1423-1459) i, potser, l'arquitecte de l'obra, segons que afirma Pladevall[64].

Com s'ha dit, les columnes eren destinades al gran claustre interior, de 55 metres de costat i que fou enllestit l'any 1448. Sota un mòdul gòtic molt simple de tres arcuacions inscrites en un gran arc que descansen sobre un alt ampit, aquest claustre constitueix un dels màxims exponents del racionalisme i nuesa decorativa de l'arquitectura quatrecentista catalana.

3.2. LES DARRERES OBRES

A la Seu de Girona, les escultures de la Porta dels Apòstols, obrades per Antoni Claperós, els sepulcres del bisbe Bernat de Pau i de l'ardiaca Dalmau de Raset, anònims, i a Castelló d'Empúries, el retaule major, obra de Vicenç Borràs, són les darreres obres més importants de l'escultura gòtica gironina.

El nom de Porta dels Apòstols, al mur sud de la Seu, prové precisament de les imatges dels dotze apòstols que es trobaven als muntants de la portalada abans de la guerra civil. La porta restà inacabada tot i essent l'entrada principal del temple fins a la construcció de la façana actual.

Entre els anys 1973 i 1974 es realitzaren obres de reconstrucció en aquest portal segons un projecte més que dubtós des del punt de vista de la conservació científica del patrimoni arquitectònic. Els resultats obtinguts amb aquesta acció no han estat pas positius tant pel disseny de les arquivoltes com pel tipus de pedra utilitzada. D'altra banda, cal pensar que, exceptuant el timpà, no s'arribà a construir mai des de la línia d'impostes cap amunt; la guerra iniciada el 1462 impedí la continuació de les obres de la Seu, les quals restaren força temps paralitzades.

Des que el mestre Berenguer Aixulí, vers l'any 1370, inicià la construcció de la portalada sota la direcció de Pere Sacoma, fins a la intervenció de Guillem Morell, les paralitzacions foren freqüents i, per tant, les obres avançaren molt poc. Creiem que cal atribuir a aquest darrer l'impuls quasi definitiu, car la semblança entre la decoració

64. A. PLADEVALL, *Els monestirs catalans*. Barcelona, 1974, pàg. 194.

zoomòrfica de les impostes dels arcs cecs que decoren la part baixa dels muntants de la porta, i les peanyes del costat dret, amb les grans mènsules que sostenen els sepulcres del comte Ramon Berenguer II i de la comtessa Mahalta, assenyalen afinitats estilístiques inqüestionables. Guillem Morell seria, doncs, l'autor d'una part de la decoració juntament amb Guillem Bofill i Francesc Caçà[65].

Darrerament hom ha remarcat l'escassa incidència de Guillem Morell en l'obra del Portal dels Apòstols i la nul·la dependència de l'artista amb el seu germà Pere, director de les obres del Portal del Mirador de la Seu de la Ciutat de Mallorca, durant l'estada del primer a Girona[66]. Ambdues portades mostren notables diferències i no hem trobat cap document que aporti llum sobre la qüestió de la relació directa entre els germans Morell amb hipotètics viatges d'un o altre a Ciutat de Mallorca o a Girona.

La Porta dels Apòstols consta de dos cossos delimitats horitzontalment per una cornisa decorada amb fulles d'alsina, altres en forma de trèvol, fruits, animals, etc., que pel seu naturalisme avançat considerem que cal situar dins la primera meitat del segle XV. El cos inferior es divideix en sis compartiments amb sengles arcuacions conopials geminades, de fletxa major que la semillum, i acabats amb un floró i fulles de perfil que percorren l'extradós de les arcuacions. La presència en aquesta ornamentació d'elements com la llàgrima i el rombe convex, contribueix a fixar la cronologia de la seva execució en el temps més amunt indicat.

Al segon cos, inacabat, es disposen a cada costat sis tabernacles que abrigaven les imatges dels apòstols. Les peanyes i els dossers, treballats ricament, no posseeixen cap relació iconogràfica amb l'apòstol que sostenien. D'altra banda, la repetició d'un mateix tema a Girona i a Tarragona com, per exemple, un àngel músic i un guerrer agenollat en senyal d'obediència, ha fet suposar a alguns autors la possible intervenció de Pere Johan, artífex del retaule de Santa Tecla de la Seu tarragonina, a qui hom li atribueix, en especial, la faixa decorativa de fullatge que percorre la part inferior de la cornisa i de la llinda de la porta, i les peanyes del costat esquerra, d'un estil més avançat que el costat oposat.

Tenim força referències documentals de la família Claperós mit-

65. MARQUÈS, *El portal de los Apóstoles...*, citat, pàgs. 1-5.

66. Ibídem, pàgs. 5-7.

jançant les quals coneixem quelcom de l'activitat a la Seu de Barcelona d'Antoni Claperós i menys la del seu fill Joan[67].

L'any 1458 Antoni signà amb el Capítol de Girona el contracte per a la realització en terracuita de les imatges dels apòstols, les quals havien de fer nou pams d'alçada i ésser envernissades amb el mateix *lustra blanch* que l'escultor havia donat a la imatge de Sant Jaume que guardava al seu taller de Barcelona[68]. L'any 1460 les escultures dels apòstols foren col·locades a la porta, on es conservaren fins l'any 1936 en què foren destruïdes, llevat de dues, força malmeses i restaurades de nou.

Quant al timpà, aquest encara no s'havia construït quan el Capitol encarregà a Joan Claperós, casat amb una filla del mestre major de la Seu, Berenguer Cervià, la seva decoració, igualment en terracuita, amb el tema de la Assumpció de la Verge[69]. No hi hagué temps de col·locar les imatges destinades a aquest timpà per causa de la guerra entre la reialesa aragonesa i la Generalitat.

Hom coneix amb poca precisió l'origen i la vertadera dimensió que tingué a Catalunya l'escultura realitzada segons la tècnica de la terracuita, procediment que apareix a Barcelona a mitjan segle XV i que també cultivà un escultor forà anomenat Llorenç Mercadant de Bretanya, que realitzà diverses obres en fang cuit i vidriat per a la catedral de Sevilla.

A Itàlia, l'escultura florentina elaborada amb fang cuit i vidriat obtingué posteriorment un èxit notabilíssim, i és probable que al Principat s'importessin algunes d'aquestes obres. Amb tot, els Claperós n'assimilaren la tècnica i no pas l'estil, car les seves obres a Barcelona i a Girona es troben dins l'òrbita de la moda flamenco-borgonyona[70].

Les fotografies de la portalada de Girona quan els apòstols ocupaven el seu lloc i l'anàlisi dels dos conservats, palesen el caràcter monu-

67. J. MAS, *Notes d'esculptors antichs a Catalunya,* dins *B. R. A. B. L. de Barcelona.* Barcelona, 1950, pàgs. 115-128.

68. FITA, *Los Reys de Aragó...,* citat, pàgs. 108-109. El contracte és, sens dubte, un dels documents d'aquesta mena més explícits que posseïm. Conté nombrosos detalls d'ordre tècnic i condicions jurídiques entre les parts contractants que haurien de merèixer un estudi exhaustiu. És per això i, tenint en compte la dificultat de trobar aquest valuós document en la bibliografia recent, que hom ha inclós el seu contingut a l'apèndix, així com també el contracte entre el Capítol i Joan Claperós per a la realització de les escultures del timpà. Vegeu l'apèndix documental XXX i XXXI.

69. Ibídem, pàg. 109.

70. A. L. MAYER, *El estilo gótico en España.* Madrid, 1960, pàgs. 127-128.

mental de les draperies amb plecs trencats, d'aspecte metàl·lic, molt afins a les arts figuratives flamenques contemporànies.

A la capella de Sant Honorat, antigament dedicada a Sant Pau, s'alça adossat a un dels murs el grandiós sepulcre del bisbe Bernat de Pau. Aquest bisbe dirigí la diòcesi des de l'any 1436 fins al 1457, i fou un dels grans impulsors de l'acabament de les obres de la Seu. Un any abans de morir costejà i féu construir la capella on avui és enterrat[71]. Es tracta, sens dubte, del conjunt funerari més complex i monumental que ha produït l'art gòtic català. El marc aquitectònic és d'una gran sumptuositat, consistent en pilars de considerable gruix que se subdivideixen en successius pilarets, acabats amb esbelts pinacles. El monumental arc conopial que cobreix el conjunt sepulcral és adornat amb xambranes on apareixen, enmig d'una riquíssima decoració vegetal i animal, un seguit de serafins i àngels que toquen les trompetes del Judici Final. A la part central, aquesta xambrana descriu la forma d'una *llàcrima* dins la qual apareix el Crist Jutge amb els braços aixecats, actitud que respon al tema iconogràfic del Crist Baró de Dolors, tan freqüent en l'art occidental des de la darreria del segle XII.

Com si es tractés d'un veritable retaule, un gran nombre d'imatges són disposades en cinc nivells o registres. Al primer, que serveix de basament, s'hi troben dos acòlits que sostenen un llibre de grans proporcions on figura en versos lleonins la inscripció funerària. Als costats, dues parelles d'àngels sostenen els escuts i la mitra del bisbe. Al segon registre[72], ocupat per la caixa del sepulcre, apareix la Verge al centre voltada de dos bisbes, un agenollat en actitud de resar i l'altre dret. Ambdós representen la mateixa persona del bisbe Bernat de Pau. Acompanyen aquestes imatges dues santes, Santa Caterina i Santa Tecla, i dos sants un dels quals és Sant Joan Evangelista[73]. El conjunt iconogràfic d'aquest registre al·ludeix clarament a l'oració del bisbe davant la Verge amb el Nen que, amb Sant Joan, intercedeixen davant Crist Jutge, de manera semblant com s'observa a les Sacres Conversacions dels retaules contemporanis. Al mateix temps, les dues santes i el sant no identificat, són exemples de la virtut i el valor, la

71. CALZADA, *La catedral de Gerona...*, citat, pàg. 50

72. La descripció del sepulcre respon a l'estructura primitiva, d'acord amb les fotografies conservades, anteriors a l'any 1936. En l'actualitat, el sepulcre ha estat despullat, en part, de les imatges que es conserven al Museu de la Catedral. D'altra banda, la col·locació de les imatges que avui formen part del sepulcre, en alguns casos, no guarden la seva disposició original.

73. Santa Caterina i el sant no identificat es troben avui al Museu. Vegeu FONT, *La catedral...*, citat, pàgs. XIII-XIV.

pràctica dels quals ajuda a l'obtenció de la vida eterna. La imatge del bisbe dret, amb mitra i bàcul, fa referència al bisbe Bernat de Pau en vida. Cal assenyalar la diferència iconogràfica d'aquesta imatge amb la del bisbe agenollat que respon, com s'ha vist, a la mateixa persona. El primer, és representat com a autoritat eclesiàstica i el segon, desprovist de guarniments, es troba ja fora d'aquest món, orant davant la Verge amb el Nen tot donant gràcies també per la seva salvació. La graciosa imatge del Nen que escolta atentament els precs del bisbe, ens sembla un dels exemples més destacats de l'escultura gòtica gironina. Als pilars exteriors es tornen a repetir les imatges de la Verge amb el Nen i del bisbe.

Al tercer registre apareix la figura jacent sobre un fris d'àngels amb filacteris. Vestida de pontifical, és una mostra d'extraordinària riquesa quant a tècnica i minuciositat en el detall, alhora que el rostre assoleix un realisme quasi macabre. La figura jacent és acompanyada d'un nombrós seguici fúnebre format per dotze figures d'homes i dones provistos d'amplis tocats i ampul·losos vestits que reflecteixen ben clarament la moda europea del segle XV. Amb actituds d'aflicció vehement, uns llegeixen, altres preguen i altres ploren amargament[74].

Finalment, dins el mur de l'arcosoli, hi ha un relleu que representa l'ànima del bisbe en forma de nen, en el moment que és pujada al cel per quatre àngels.

L'autor d'aquest admirable sepulcre resta encara avui en l'anonimat. Duran i Sanpere féu notar la semblança del sepulcre amb el del Cardenal Cervantes de la catedral de Sevilla, obra de Llorenç Mercadant de Bretanya[75]. La manca de notícies sobre l'activitat a casa nostra d'aquest artífex forà, el qual, d'altra banda, s'havia especialitzat en la tècnica de la terracuita, ens fa dubtar de la seva participació en el sepulcre de Bernat de Pau. Ans al contrari, ens estimem més mantenir el interrogant fins a poder comptar amb noves dades documentals, més encara si considerem que, per molts conceptes, aquest sepulcre conté aspectes novedosos tant d'estil com de tècnica enfront de l'escultura quatrecentista catalana del moment.

El conjunt captiva per la desbordant riquesa de tots els elements que el componen. La tècnica extraordinàriament refinada amb què és obrat el rostre de la figura jacent, eixut i ple d'arrugues, els plecs

74. De les dotze escultures que originàriament ocupaven aquest registre, sis es conserven al Museu de la Catedral.

75. A. DURAN I SANPERE, *El sepulcro del obispo de Gerona Bernardo de Pau*, dins *La Vanguardia*, 26-VIII-1934.

metàl·lics de les draperies, així com també l'ornamentació del marc arquitectònic, palesen l'influx del darrer art flamenc estès arreu de l'Occident europeu, la qual cosa permet de conjecturar tant la presència d'un escultor forà com l'existència al Principat d'un artista coneixedor directe de l'art flamenc, moltes o poques obres del qual s'haurien perdut.

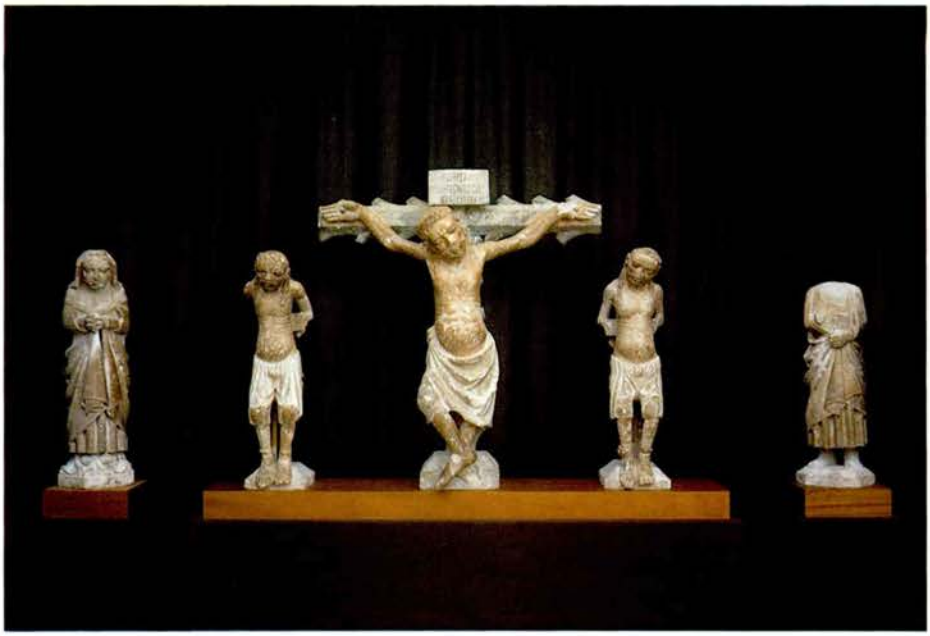
A la Seu gironina es conserva un altre sepulcre de característiques semblants a l'anterior, encara que menys ric i també sense autor conegut. Es tracta del sepulcre de l'ardiaca Dalmau de Raset, situat a la capella de Sant Isidor que ell mateix costejà, antigament dedicada als Sants Dalmau i Jordi[76]. El Conde de Gerona fou qui en descobrí la seva existència quan se suprimiren les respatlleres barroques que hi havien antigament a la capella[77]. El disseny de l'ornament arquitectònic de l'arcosoli i l'ordenació de les imatges en registres assenyalen la correspondència d'aquest sepulcre amb el de Bernat de Pau. És possible que el també ignot escultor fos deixeble del que obrà aquest darrer, puix que no en té la saviesa compositiva ni la condició tècnica. Els personatges de la comitiva fúnebre i, en especial, el grup format pel bisbe beneint entre dos acòlits, tallat en una sola peça, mostra uns cossos força rígids i exempts de vida. Fins i tot, l'aspecte trescentista de les vestimentes dels personatges evidencia un clar arcaisme de to local.

Finalment, davant el sepulcre de Dalmau de Raset s'hi troba el del seu germà Bernat de Raset, mort el 1422, conservat fragmentàriament, en el qual és visible avui una imatge agenollada, tallada en fusta, que representa el cavaller difunt. Quan fou descobert pel Conde de Gerona, aquest sepulcre contenia, a més, un Sant Jordi amb el drac que ha desaparegut[78].

76. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 202. Vegeu l'apèndix documental XXXII. De tot el text del testament, solament transcrivim el fragment que al·ludeix als sepulcres de l'ardiaca i del seu germà Bernat de Raset, on no s'esmenta l'encarregat de realitzar-los. D'altra banda no hem trobat el contracte corresponent al notari Miquel Pere.

77. CONDE DE GERONA, *Sepulturas nobles..., en la catedral de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* X. Girona, 1886, pàgs. 347-350. Vegeu també FONT, *La catedral...,* citat, pàg. XII.

78. És probable que el Sant Jordi sigui la talla que es traslladà a un dels dos pilars del presbiteri de la Seu per a substituir la imatge perduda de la Verge que, amb l'àngel de l'altre pilar, conformaren en altre temps l'escena de l'Anunciació.

GIRONA. Museu d'Art. Calvari procedent de la catedral. Atribuït a Mestre Bartomeu, segle XIII (Foto Actini).

APÈNDIX DOCUMENTAL DEL CAPÍTOL II (XIX-XXXII)

XIX

1350, 5 de maig. Contracte entre el Mestre Aloi, escultor, ciutadà de Barcelona, i Francesc Savarrés, canvista de Girona, per a la realització d'un Sant Enterrament d'alabastre, el qual havia d'ésser col·locat a la capella del Sagrat Cor de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona.

A. H. G. Bernat Vives. Notaria 5. Signatura 59.

Magister Aloy ymaginator civis Barchinone gatis et excerta scientia convenio et promitto firma validaque stipulatione vobis Francisco Savarresii campsori civi Gerunde quod ego faciam vobis et quod vobis ac nomine vestro unum sepulcrum in ecclesia Sancti Felicis Gerunde Domini Nostri Jehsu Xristi situm in capella in ipsa ecclesia noviter facta in qua est edificatum et situm altare Sacratissimi Corporis Domini Nostri Jehsu Xristi quod sepulcrum erit lapidis de alabaustra de Beuda et ipsum sepulcrum fiet in hunc modum seu quod caxia ipsius sepulcri habebit decem palmos canne in longum et supra ipsam caxiam erit quedam ymago figurata ad formam Sacratissimi Corporis Domini Nostri Jehsu Xristi que ymago erit longitudinis novem palmorum cane et dicta caxia habebit quatuor palmos canne de amplitudine et capita ipsius canne inquantum videbuntur operabuntur de masonaria in dicto sepulcro erunt due ymagines una scilicet in capite et alia in pedibus quarum una erit figure de Josep ab ramatia et alia erit figure de Nicodemus et quelibet dictarum ymaginum erit longitudinis octo palmorum cane et etiam in dicto sepulcro erit quedam ymago figure Sancti Johannis Evangeliste et alia ymago Beate Marie et etiam erunt in ipso sepulcro ymagines trium Mariarum scilicet Marie Magdalenis et Marie Jacobi et Marie Salome et quelibet omnium pro proxime dictarum ymaginum erit longitudinis octo palmorum cane. Et omnes dicte ymagines erunt figurate ut melius fierit(sic)poterit iuxta continetur

quod facere debent supra ipsum monumentum et dictum opus faciam et operabor bene et condecenter complete hinc ad festum pasche domini proxime venturi. Promito etiam vobis quod ego antequam revertar ad civitatem Barchinone a qua nunc sum absens bestravero meis propriis sumptibus missionibus et expensiis pro vobis et at de opus vestri et dicti operis et operabor seu operare facere in dicto loco de Beuda lapides aptos et suficientes at predicta facienda et hec taliter quod ipsi lapides bene et competenter possint deportari per animalia at civitatem Gerunde hoc intellecto quod cum dicti lapides deportabuntur at dictam civitatem Gerunde per dicta animalia lapides de quibus quelibet dictarum ymaginum fieri debet sint inter dictas duas pecias et non inter plures vel pauciores dampno etc. vel etc. Et pro predictis servandis et complendis facio vobis homagium ore et manibus comendatum jurans etc. predicta etc. rata etc. ac ea attendere et complere et nullatenus etc. vos vero pro meo salario et labore predictorum teneamini ac habeatis dare et solvere ac detis et solvatis michi vel meis vel quibus voluero duos mille trecentos solidos barchinonenses de terno solito modo de presenti at voluntatem meam quingentos solidos et nongentos solidos in continenti cum medietas dicti operis fuerit factum et alios nongentos solidos residuos cum dictum opus fuerit perfectum et etiam ultra dictos duos mille trecentos solidos vos vestris propriis missionibus sumptibus et expensiis teneamini michi tradere ac dare lapides aptos et suficientes ac dictum opus faciendum allatos et possitos vestris sumptibus in dicta ecclesia Sancti Felicis Gerunde et etiam mi paciente dicto opere vos teneamini michi providere bene et condecenter vestris sumptibus de hospicio pannis lectorum et aliis utensilius domus. Et ego dictus Franciscus Savarresii consenciens predictis laudo hec firmo et promitto vobis dicto magistro Aloy quod ego pro vestro salario et labore predictorum per vos promissorum et at de que facienda pro me et nomine meo et ad opus mei vos pro ut superius obligastis et asecurastis dabo et solvam vobis vel vestris vel quibus volueritis dictos duos mille trecentos solidos dicte monete barchinonensis de terno per dictos terminos ac dabo vobis dictos lapides aptos at predicta facienda allatos meis propriis sumptibus missionibus et expensiis et possitos in dicta ecclesia Sancti Felicis Gerunde ac quod quamdiu vos eritis in civitate Gerunde pro dicto opere faciendo providebo vobis competenter in et de hospicio panis lectorum et aliis utensiliis domus bene et competenter ut superius continetur etc. obligans etc.

XX

1353. Mestre Aloi reitera la promesa davant el representant del rei

de tallar la resta dels 34 blocs d'alabastre de Beuda destinats als sepulcres reials de Poblet. Aloi guardava les peces d'alabastre ja tallades prop de la seva casa de Girona, algunes de les quals eren pràcticament obrades del tot.

A. H. G. Ramon Peradalta. Notaria 5. Signatura 142.

Noverint universi quod die lune octava decima Februari anno a nativitate domini millesimo CCC quinquagesimo tercio in presencia mei Raimundi de Parietealto notarii infrascripti et testum infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum magister Aloy imaginator civis Barchinone nunc habitaror Gerunde constitutus personaliter in quodam hospicio suis habitacionis in civitate Gerunde idem magistro Aloy docuit ad oculum venerabili Raimundo de Cigiario baiulo civitatis Gerunde pro il·lustrissimo domino rege et michi notario et testibus infrascriptis triginta quatuor pecias petre vocate pera de Beuda que erant iuxta dictum hospicium partim operatas iuxta evidenciam et partim basthatas et partim non operatas nec basthatas. Que XXXIIII pecie petre ut dictus magistro Aloy verbotenus coram dicto venerabili baiulo et me notario et testibus infrascriptis dixit erant ex illis petris quas idem magistro Aloi ut asseruit promisit operare et operari facere pro sepulturis illustrissimi domini regis et illustrissime domine regine Aragonum et dominarum reginarum condam bone memorie Aragonum. Qui quidem magistro Aloy in presencia dicti vererabilis baiuli et mi notarii et testium infrascriptorum verbotenus dixit et protestatus fuit quod ipse continuo operat et operabit cotidie iuxta posse suum in dictis operibus faciendis donec in quantum in ipso est et fuerit predictum opus domino nostro Jhesu Christo mediante deduxerit at affectum. Quare ad excusationem mam ut asseruit (?) magistro Aloy peciit de promissis superius doctis et per ipsum recitatis sivi fieri et tradi unum et plura publicum et publica instrumentum et instrumenta...

XXI

1352. Mestre Aloi deixa una carreta a Guillem Camprodon, escultor de Carcassona, per tal que aquest pugui transportar alabastre de Beuda a Castelló d'Empúries i a Roses.

A. H. G. Ramon Peradalta. Notaria 5. Signatura 141.

Sit omnibus notum ego Guillelmus Campirotundi imaginator habitator civitatis Carchassone gratis et excerta scientia per me et meos promito bona fide ac firma stipulatione vobis magistro Aloy imagina-

tori Gerunde ac civi Barchinone presenti. Quod infra unum mensem nunc proxime et continue sequentem et venturum meis et meorum propias superibus et expensas turnabo sive tornari faciam in loco de Castilionis sive in petraria de Beuda vocata in diocesis Gerundensi quandam carretam nostram fusteam quam nunch acomodastis et portando de loco de Beuda quandam petram ad locum de Rosis sive in loco Castilionis Impuriarum. Et pro logerio dicte carrete pro dicta petra portanda dedi vobis de presenti viginti quinque solidos Barchinone de terno. Et quam carretam promito vobis et vestris tornare et restituere meis propis missionibus et expensis in valorem in quo nunch tradidistis et comendastis. Et si aliquomodo culpa mea deficerit in dicta carreta ipsam promito vobis et vestris reparare et tornare in dicto valore quo ipsam michi tradidistis et acomodastis... Et ego dominus magister Aloy consenciens predictus firmo hic et confiteor et recognosco me a vobis habuisse et recepisse dictos viginti quinque solidos Barchinone de terno...

XXII

1392, 26 de juny. Pere Ramon Bosch, escultor de Girona, signa el rebut corresponent per haver obrat el sepulcre de Narcís Vilella, secretari del Rei.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatures 242-243.

Petrus Raymundus de Boscho lapicida Gerunde gratis et excerta scientia confiteor et recognosco vobis domine Francisce uxor venerabilis Narcissi Vilela quondam secretarii illustrissimi domini Regis Aragonum quod vos solvistis mi et ego a vobis recepi et habui ad meam voluntatem numerando inter duas vices et soluciones sexaginta florenos auri comunes de Aragonia pro operando quandam tumbam in qua ossa dicti deffuncti sunt traslatata et quam idem defunctus in eius ultimo testamento operari iussit unde renunciando ex ipsius pecunie non numerate et non recepte et doli de dictis LX florenos facio vobis et vestris hanc apocham de soluto necnon et de omni questione peticione seu demanda quas facere possem pro dicta tumba sive sepultura bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius aliquid non petendo pro ut melius et utilius ad vestri et vestrorum ac heredum dicti defuncti bonum et sanum intellectum possit intelligi atque dici.

XXIII

1423, 17 d'octubre. Antoni Canet, arquitecte i escultor, aleshores

mestre major de la Seu de Girona, contracta un tabernacle de fusta per a l'altar major de l'església del convent de Sant Domènec. Després de donar fi al tabernacle, el 16 de maig del 1424, el pintor gironí Ramon Solà I estipula la manera de pintar-lo.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 391.

Anthonius Caneti magister ymaginum civis Barchinone promitto vobis reverendo frater Bernardo Artiguelli magistro in sancta pagina ordinis fratrum predicatorum Gerunde quod hinc ad festum pentecostes proxime venturum ego fecero quoddam tabernaculum fustis de arbre blanch ad opus altaris maioris ecclesie monasterii dictorum fratrum predicatorum quod tabernaculum vos vestris expensis deauram et depingi et etiam portari a civitate Barchinone ad civitate Gerunde faciarum vestris expensis. Ego autem ipsum tabernaculum facere et operari teneor iuxta quandam effigiem sive mostram per me vobis traditam vos vestro pro laboribus meis solvatis mi quinquaginta florenos auri de Aragonia certi preciis etc. quibus mi de presente solvistis quindecim florenos residuos vestro XXXV florenos solvetis mi ylico cum perfecero dictum tabernaculum et obli etc. Et ego dictus frater Bernardus Artiguelli de consenti reverendi fratris Petri Bramon magistri in sancta pagina vicarii conventus dicti monasterii promi etc. obli etc. consente fratrer Petrus Bramon vicarius etc.

XXIV

1428, 15 de febrer. Ramon Boet, pedrer de Girona, contracta una creu de terme amb mossèn Jaume Dalmau, sagristà de l'església de Sant Llorenç de la Muga (Alt Empordà).

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 97.

Capitols fets e fermats entre mossen Jacme Dalmau prevera sacrista de la sgleya de Sant Lorens de sa Muga de una part, e en Ramon Boet padrer de Gerona, de la altra part.

Primerament es convengut que lo dit Ramon Boet fassa una creu de pedra bona, fina e gentil de Gerona de la forma e granesa que es aquella qui es prop de las alochas del areny del Carma e ab ymages e rematges que es en la dita creu, so es en la una part, lo Crucifix e Maria e Johan, e als peus lo Latzer, e al cap demont lo pellican. Et en laltre part, la Maria ab linfant e ab los IIII evangelistas, e en lo capitel ha haver quatra ymages, so es la Salutacio e Sancte Caterina e Sant Jacme e dos sants per los sayals propris del senyor en P. Rimbau, mercader de Cobliura. Et lo cano hage haver quatorsa palms de Gerona en-

fra tot lo canon la qual creu sie en obratges e de la forma que es la dita creu de la reny demont dit e la dita creu hage acabar lo dit Ramon Boet a totes ses messions daci et per tot lo mes de Juny prop vinent.

Item en convengut que lo dit Ramon Boet hage per preu e treballs de fer la dita creu trenta florins dor daragon valents setza lliures e X sous. Empero que si la dita creu sera acabada en la manera demont dita o milor si milor pot, lo dit mossen Jacme Dalmau dara e pagara al dit Ramon Boet ultra los dits XXX florins tot so e quant lo senyer en P. Cipres, fuster en Gerona, dira lo qual preu lo dit mossen Jacme Dalmau li pagara, so es de present deu florins e tot lo restant quant la dita creu sara acabada. Et en les dites coses quescun dells se obliguen e ho juren.

XXV

1429, 22 de març. Ramon Boet, pedrer de Girona, rep l'encàrrec de Nicolau de Puigmoler, hostaler de Figueres, de obrar una creu de pedra.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 97.

En nom de Deu sie amen. Capitols fets e concordats entre en Nicholau de Puigmoler, hostaler de Figueres de una part, e en Ramon Boet, padrer de Gerona daltra part, per raho de alguna creu de pedra que lo dit Ramon Boet ha e deu fer al dit Nicholau axi com deval se conte.

Primerament es convengut entre les dites parts que lo dit Ramon Boet ha fer de ses mans dassi a la festa de Madona Sancta Maria de Setembre pus prop vinent al dit Nicholau de Puigmoler una creu de bona pedra, be obrada e llavorade de semblant granesa e mides com es aquella creu que es stade posade en vers lareny de Gerona vers lo portal de Santa Catarina en lo loch apellat Cogussach en la qual creu lo dit Ramon Boet ha affer en semblant manera que la dita creu es solament obrada de pedra.

Item ha affer en lo capitell de la dita creu la Salutació e Sent Anthoni e Sent Johan ey ha affer dos senyals ço es en la una part senyal reyal e en laltra part, les armes del dit Nicholau.

Item es convengut que lo dit Nicholau ha a donar e pagar al dit Ramon Boet per fer la dita creu vint e cinch florins e mig dels quals ara de present lo dit Nicholau li dona cinch florins e lo remanent lo dit Nicholau pagara al dit Ramon quant la dita creu sera acabada.

XXVI

1430, 2 de març. Berenguer Cervià, arquitecte i escultor, contracta la realització de 34 cadires per al cor de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 101.

En nom de Deu e de la Gloriosa Verge Medona Santa Maria Mare sua.

Capitols fets inhits convenguts e concordats entre los honrats e discrets mossen Guillem Coma, canonge, e Pere Blanquera, prevera beneficiat en la sgleya de Sent Feliu de Gerona, obrers de la obre o fabregue de la dita sgleya de una part, e en Berenguer Cervia, fuster stant en Gerona de part altre, en la manera quis segueix:

Primerament lo dit Berenguer Cervia conve e promet als dits honorables obrers que ell obrera en fusta la obre o respatlles de XXXIIII cadires del cor de la dita sgleya comptant dos trasts petits qui son en quescuna part del dit cor per una cadira e la qual obre fesadore en vers la part del ont lo prevere te les spatles quant seu en la cadira. E la qual obra e entre teyament sobre aquella fasedor, lo dit Berenguer promet que fara be e gentilment e axi bona o milor segons que lo dit Berenguer ne ha donada forma depint en un fuyl de paper lo qual fuyl es e sta vers lo dit mossen Guillem Coma. E los dits honrats obrers han e son tenguts donar e liurar al dit Berenguer Cervia fusta bone e necessaria per la dita obre la qual fusta los dits obrers li han adonar serrada e de aquell gruix que ell le damanara e volra. E aximateix los dits obrers li han a donar tanta clau con sie necessaria a la dita obre. E tot aço conve e promet e iura lo dit Berenguer fer e complir dins un any e mig continuament seguidor si dons no ere e per malaltia empetxat lo qual any e mig comens a correr lo primer die del mes de Abril prop venidor e asso sots pena de sinconta florins dor valents XXVII lliures e X sous barchinonenses, gonyadors en cars que sie comensa, ço es la meytat a la dita obre e laltre meytat a la cort destrenyent la qual pena comesa o no pagada o no, o remesa una vegada o moltes noresmenys les cosas en los presens capitols contengudes stiguen en se forsa e valor. E per totes aquestes cosas atenidores e conplidores e per la dita pena encars que sia comesa lo dit Berenguer obligue als dits obrers en nom de la dita obre e a la dita Cort per la dita pena en cars que sie comesa tots sos bens presents e sdevenidors e renuncia a son foc propi e sotsmet se en aquell foc e destret que los dits obrers lo volrien convenir. E per la dita pena lo dit Berenguer done per fermanses als dits honrats obrers.

Item es convengut entre les dites parts que en continent con lo dit Berenguer Cervia haura acabada de gornir la primera cadira que obrera, ell aquella mostrara als dits honrats obrers aquella cadira e si aquella cadira no sera obrada axi be o millor con es depint en lo dit paper sobre la qual cosa les dites parts hagen star a dita de dues persones en tal cosa expertes elegidores, ço es, una per quescuna de las dites parts en aquell cars los dits honrats obrers no sien tenguts donar alguna cosa al dit Berenguer sino ço que les dites dues persones diran per la dita cadira que lo dit Berenguer hauria errada e aximateix en aquell cars tots los presents capitols e les cosas en aquells contengudes fossen nulles e de nenguna eficacia e valor.

Item los dits honrats obrers convenen e prometen al dit Berenguer Cervia que ells e sos succeidors en la dita obre daran e pagaran al dit Berenguer per... e trabays de la dita obre ço es per quescuna de las dites XXXIIII cadires 5 florins dor valents LV sous barchinonenses en aquesta manera ço es incontinent con lo dit Berenguer haura acabada obre qui valegue per obratge de dues cadires que aquell Berenguer satisfaran de la obre que feta haura comptat a la dita raho. E per aquestes cosas atenidores e conplidores los dits obrers obliguen al dit Berenguer Cervia e als seus tots los bens e drets de la dita obre presents e sdevenidors.

XXVII

1440, 7 de març. Berenguer Cervià i Jaume Cobies contracten la realització d'un sepulcre, avui perdut, per a l'església de Sant Afrodisi de Besiers. Les àpoques de cobrament foren signades a Perpinyà i l'obra s'acabà el 1442.

A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 175.

En lo nom de Jhesus e Maria:

Concordat es entra lo honrat senyer en Guillem Sellella burges de la ciutat de Beses procurador den Simon Puig maior de dies mercer de Basers e manimessor del testement de mossen des deu dalmau lecensiat en decrets canonge de *sent afrodisi de Beses* duna part e *Berenguer Servia mestre maior de la obra de la Seu de Gerona* e *Jacme Cobies pedrer de Gerona* daltre sobre le obra dejus scrita.

Primerament que los dits Berenguer Servia e Jacme Cobies fasen e sien tenguts de fer una losa de lonch de deu palms de monpeyler segons es ja donat lo palm e de ampla tres palms de monpeyler e tres quarts de palm de monpeyler de gros e sia tota duna pesa.

Item dos capitels qui agen dalt un palm e mig de monpeyler cas-

cun e dos palms e I quart de monpeyler al lit de la losa e al lit dejus dels dits capitells age dampla un palm I cour de monpeyler e que los dits capitels sien ab fulatges e deurats e agen de devant I angel qui tengua I sant en que stiguen les armes semblants com son asi pintades so es cascun capitell I scut e I angell.

Item dos pilas o colonas qui steran dejus los dits capitels e losa de lonch duna cana de monpeyler a vuyt cayras tot lis sens negun obratge e les dites colonas an aver de gros tot duna pessa I palm I corts de monpeyler.

Item dues bases e dues sotebases les quals sostendran les colonas e capitells e lossa les quals dues bases hauran dalt I palm e mig de monpeyler e les dites dues sotebases agen dalt I palm mig les quals bases e sotebases agen a respondra al dit pillas a conexensa del dit mestre e obres les quals bases e sotebases agen alguns obratges a coneguda del dit Berenguer Servia e Jacme Cobies.

Item que es convengut entre les dites parts que tot lo dit hobratge sie de *alebastra de quebestay* asegnero ho abelda a coneguda del dit Servia e Cobies del milor.

Les dites coses se obliguen los dits Berenguer Servia e Jacme Cobies per tot lo mes dagost primer vinent a ser fetes e portades e aquella part unt els se volran(...) port de quareguador dins lo bisbat de Gerona de fustes a tot lur cost e mesions e lur risch so es a Pelemos o a Roses o a Sent Faliu e aquelles obres asi fetes e portades agen a ser meses en botigua o quasa que en Johan Cases hostaler de Gerona anomenara la qual obra a ser posada en aquell loc o botigua o casa age star aperill a cost e mesio del dit Guillem Sellella procurador del dit P. Pug.

Item que lo dit Guillem Selella an nom que demont promet e jura a donar e peguar als dits Berenguer Servia e Jacme Cobies per reho de la dita obra cent sexanta florins moneda corrent en la ciutat de Gerona lo qual preu es concordat migensant e intervinent loste de angell de Gerona Johan Cases le qual quantitat de present lo dit Guillem dona en sort e seyal de pagua als dits Berenguer Servia e Jacme Cobies vint florins valents onza ll. moneda corrent Catalunya(...)

XXVIII

1435, 15 de març. Bartomeu Riembau i Pere Serra, pedrers de Girona, són pregats pels frares cartoixans del monestir de Santa Maria de Montalegre (Maresme) de complimentar la realització contractada temps enrera de 144 columnes per al claustre gran d'aquest monestir.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 100.

Com vos senyor en Barthomeu Riembau, padrer de Gerona, en-

semps ab en Pere Serra, padrer de la dita ciutat de Gerona insoliu vos stats obligats a fer CXLIIII colones de certa forma als frares cartoxants del monastir de Montalegre del bisbat de Barchinona. E haiats resebuda certa quantitat de pecunia ja per raho de les dites colones les quals havets affer dins cert temps e fahents aquelles de L en L e apres XLIIII, los dits frares han apagar certa quantitat. E sia ver e cert quel dit Pere Serra hage ja fetes entorn les XXV colones que son la meytat de les primeres L. E vos dit Riembau encar solament ne haiats fetes dues o tres de les dites colones e jatsia e aquest diverses vegades que deguessets obrar de les dites colones en guisa que cascun per meytat segons la companyia sobre asso feta se pertany per tal que donant cascun XXV colones poguessets haver la segona paga que son cent florins. Vos empero no us sots iurat ni us iurats obrar ni fer de les dites colones ans havets apres emperades e emperats e emperanets affer altres obres negligent lo dit contrat de les CXLIIII colones fet ab los dits cartoxants del dit monastir ab carta feta del dit contrat en poder del discret en Berenguer Ferrer Sa Sala notari de Gerona la qual negligencia vostra e culpa redunda en gran dan daquesta part per tal lo dit Pere Serra volent e desijant prestament dar conpliment al dit contrat segons ques pertany per utilitat de la dita conpanyia segons que millor pot en aquests scrits requerirvos dit Riembau que sens triga fassats les dites colones e no emperets o no fassats altres obres fins les dites colones sien fetes en manera que dins temps conpetent cascuns donets conpliment a les pagues de les dites colones e puxats haver les pagues per la forma demont dita pus largament contenguda en los dits capitols en tal manera que sia profit a cascun e en res aquesta part no sia dampnificada per triga, culpa e negligencia vostra. En altre manera e en tot cas que mills puga protesta quan vos e vostres bens de tots tinga perill dans messions interes e despeses fetes e fahedores.

XXIX

1440. Bartomeu Riembau, pedrer de Girona, contracta la realització de bases, fusts i capitells per al claustre gran del monestir cartoixà de Santa Maria de Montalegre (Maresme).

A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 175.

Com vos en Bertomeu Riambau picapedrer de la ciutat de Gerona aiats promes e us siats obligat ab certa pena a frare Johan Denea ayxi com a procurador e actor del reverent prior e convent de la casa o monestir de Muntalegre del orde de cartoxa de donar e liurar dins tres anys qui comensaren a correr lo primer dia del mes de Abril del any

MCCCCXXXVII al dit prior e convent o al dit frare Johan. En lo dit nom dins la vila de Sent Feliu de Guixols a despeses risch e peril e messions vostres consignades als dits prior e convent o al demonf dit frare Johan, CXXXX guarnimens de colones ço es, bases e capitells per CXXXX colones, ço es LXX bases ab sos capitells entegras e les LXX miges bases e migs capitells de pedra de Gerona bona e fina pedra de Pedret e de la millor que sia en lo dit loc de Pedret per fer tals obres e que no sia sagolosa ne ques menie ne aia en la dita pedra degun litigi. E no res menys que les dites bases e capitells sien ben obrades e ben mesurades e ben polides e ben netes asi que noy aia res clapat ne fassit de batum ne altra cosa sobreposada ne mal stant sino tot net. E les arestes ben netes e viues e segons mida forma grux e proporcio punt per punt de una basa e un capitell los quals lo dit frare Johan a liurats a vos en la dita ciutat de Gerona. Empero lo capitell a aver dalt un palm e tres quarts e la basa un palm e un quart tot a mesura de Barçalona segons totes aquestes coses e moltes daltres en los capitols entre vos dit Bertomeu Riambau e lo dit frare Johan en lo dit nom per la dita rao concordats e fermats millor e pus largament son contengudes. E com vos dit Bertomeu Riambau segons continencia forma seria e tenor dels dits capitols en gran dan e prejudici del prior e convent del desus dit monestir haiats dilatat e diferit les dites coses fer e obrar e encara dilatats e diferits so es que dins lo temps que deviets e que sots tengut e obligat no havets complit. E mes que so que fet avets fins al present die no es de la pedra de Pedret que deu esser ans segons se mostra es de pedra sotil, sagolosa, clapada e mal neta e maculada e mal polida e tal que en manera neguna no es per lo dit convent rehebedora segons los capitols entre lo dit frare Johan e vos concordats e fermats, ans es molt pus curta de que e per les quals coses yo ab los presens fets... a vos dit Berthomeu Riambau totes les dites coses. E no resmenys vos requer que les dites bases capitells e totes altres coses malfetes fins lo dia present segons forma dels dits capitols e convinença dejats cobrat e fer los de la dita pedra de Pedret bo e net e rebedor e polit sens macula alcuna o legesa e ayximetex de la forma e proporcio e larch que devets e sots tengut e obligat segons los capitols entre lo dit frare Johan e vos concordats e fermats afi que les dites bases capitells e altres coses dessus dites liurets al dit prior e convent o al dit frare Johan, bones e suficiens e rebedores dins lo temps que devets en tant que en naguna manera no sien maculades, sagoloses ne agen neguna cosa sobreposada ne hi aia res clapat ne embatumat ne res mal stant e del larc que es en los dits capitols maiorment com lo dit frare Johan sia prest e us ofrira de present de contentar e satisfer vos en la manera que deu e es tengut fins lo present dia segons continencia e tenor dels dits

capitols. En altra manera lo dit... en lo nom dessus dit si lo contrari per vos era fet protesta contra vos e bens vostres e de les fermances quedades avets ço es per fer e donar bon compliment en totes les coses damont dites dins lo temps del qual ha passat ja gran part. E mes encara protesta de les penes en los dits capitols contengudes e de tots altres dapnacies messions e interessos que als dits prior e convent o al dit frare Johan convendra affer o a sostenir per les dites raons. Encara mes finalment protesta lo dit... de totes e sengles coses de que e per les quals en nom dels dits prior e convent li sia licit protestar requerint vos notari.

XXX

1458, 4 de desembre. Antoni Claperós, escultor de Barcelona, contracta amb el Capítol de la Seu de Girona la realització de les dotze imatges dels Apòstols que antigament decoraven la porta meridional de la Seu gironina.

A. D. G. Liber Negociorum Capituli 1458 ad 1493. Folis 9 i ss.

Document publicat per F. Fita Colomé. *Los Reys de Aragó y la Seu de Girona,* II. Barcelona, 1876, pàgs. 108-109.

Capitula firmata inter honorabile Capitulum Ecclesie Gerundensis ex una, Et discretum Anthonium Cleperos ymaginarium, civem Barchinone ex altera partibus super opere Apostolorum fabricandorum.

In nomine domini Amen. Noverint universi quod cum hiis superioribus non longe effluxis temporibus honorabiles viri, domini Capitulum Ecclesie Gerundensis pro decoracione et ornatu olim predicte Ecclesie, sequendo et perficiendo quantum poterint opus inceptum per antiquos precessores suos, proposuissent portale meridionale dicte Ecclesie ornare duodecim Apostolis equa porcione ad dexteram et ad sinistram dicti portalis superpositis in cellulis sive capitellis ab antiquo ibi fabricatis; et propterea de et insuper hujusmodi instructura diversi precessissent tractatus consillia et deliberationes cum expertis; demumque se concordassent super eodem perficiendo opere cum Anthonio Claperos ymaginario cive Barchinone.

Idcirco, ipsi domini Capitulum volentes, ut dixerunt, et cupientes piam devocionem cujusdam venerabilis Petri Perpenya mercatoris civis Gerunde quondam, qui ductus pia racione ad opus perficiendi operis hujusmodi legatum fecit de bonis suis, et eos ad hoc incitavit pro posse quo cicius poterint complere; die et anno et hora subscriptis ad mandatum multum honorabilis viri Jordani de Avinione licenciati in

decretis Archidiaconi, gerentis vices Episcopi Gerundensis sede vaccante, per trinum tactum sanille sepulcri subtus Crucifixum ante introitum Chori dicte ecclesie pro subscriptis peragendis convocati et congragati...

Que fuerunt acta Gerunde, in intervallo quod fit inter vesperos et completorium dicte ecclesie Gerundensis, in loco supradicto die lune intitulata quarta mensis decembris anno a Nativitate Domini Millesimo CCCC Quinquagesimo Octavo; presentibus et vocatis ad hec me antedicto notario, et testibus scilicet discretis Petro de Begudano notario et Berengario Serviani magistro operis dicte sedis Gerunde ad hec adhibitis et signanter electis.

Tenor autem dictorum Capitulorum inter dictas partes inhitorum ut supra habetur, sequitur et est talis.

En nom de Nostre Senyor Deu e de la humil Verge Maria mare sua.

Capitols fets e fermats entre lo honorable Capitol de la seu de Gerona de una part, e lo senyer Nanthoni Claperos, obrer de ymagens ciutada de Barchelona de la part alta sobre les cosas devall scrytas e contengudas.

E primerament es convengut e concordat entre les ditas parts que lo dit Anthoni Claperos age a fer e obrar dotze apostols a obs del portall de la dita seu de Gerona, devers mig jorn e vers lo palau del senyor bisba. E cascun dels dits apostols ha haver de grandaria de nou palms e proporsionat misistriualment. Declarat empero que en lo larch o altidura dels dits nou palms dels dits apostols se enclou un entrepeu en que haura una nansella, poblada de fullas o de bastions a coneguda del dit Claperos, ben fet e obrat, e lo qual dit entrepeu qui stara dejus los peus dels dits apostols e sobre les represes, qui ja vuy hi son fetes e posades, haura mig palm dalt.

Item mes, que lo dit Claperos age e sie tengut de obrar o fer obrar los dits dotze apostols de aquella o semblant terra que es obrada la ymaga de Santa Eularia e la creu del portal Nou de Barchelona.

Item mes, es convengut e concordat entre les ditas parts que los dits dotze apostols se agen fer dins Gerona; e que lo dit Claperos los age a comensar de fer dins lo mes de Març primer vinent. Declerat empero que lo dit Claperos na puxa fer, o fer fer, dos en Barchelona dassi per tot lo dit mes de Març primer vinent, e que lo dit Claperos los age a fer aportar en Gerona a ses propies messions e despeses, risch, perill e furtuna e bona ventura.

Item mes, en convengut e concordat entre les ditas parts que lo dit Claperos a ses propies messions e despesas risch, perill, e furtuna e bona ventura ha aposar e assitiar los dits dotze apostols en lo loch on

han estar. Declarat empero e exceptat que lo Capitol age e sia tengut a ses despeses de fer o fer fer los bastiments a ell necessaris, cascuna vegada que ell volra metra les ymagens dels dits apostols en lo dit portal.

Item mes, que lo dit Claperos ha a donar als dits apostols e a cascun de aquells lo lustra de blanch, o semblant que ha donat en la ymaga de Sent Jacme que te en Barchelona en casa sua, de la dita terra.

Item mes, que lo dit Claperos ha aportar o fer aportar de Barchelona tota la terra que sera mester e necessaria en los dits apostols, a ses despeses e messions en Gerona.

Item mes, que lo dit Claperos age a sie tengut a ses despeses de fer o fer fer lo forn a ell necessari per coure les dites ymagens e pagar la lenya a ell necessaria per les cosas demont ditas.

Item mes, es convengut e concordat entre les ditas parts que lo dit Capitol sia tengut de pendra e resebra una o mes de las ditas ymagens al dit Claperos, si sera o seran resabadores axi cum deuen, tota vegada que per lo dit Claperos lurs sera o seran presentadas, e el dit Capitol sera request per lo dit Claperos, o en aquell o aquells, al qual o als quals lo dit Capitol ho haura comes.

Item mes, es enters e concordat que tota vegada que lo dit Claperos presentara al dit Capitol les ditas ymagens, vulles que sia una o dues o mes, que lo dit Capitol les hage a resebra, a coneguda de duas personas: una elegidora de part del dit Capitol e laltra de part del dit Claperos. E apres que aquella ymage o ymagens, que lo dit Capitol haura resabuda o resabudes, stiguen a carrech del dit Capitol, e no del dit Claperos. Empero declarat, que lo dit Claperos age aposar e assitiar les dites ymaga o ymagens que per lo dit Capitol li sera o seran rasabudas, tota vegada que per lo dit Capitol sera request en lo dit portal; empero dins lo temps que trigara a fer les ditas ymages e no en altra manera.

Item mes, es entes e convengut que los dits dotze apostols han haver e tenir cascu son articla en les mans, o en aquella part o parts que lo dit Anthoni Claperos volra e sera vist fesador en scryts e en ymagens, responent cascu dels dits apostols es spirit e continenza en la Asumpsio de Nostra Dona, qui a star sobra el portal.

Item mes, es enters e convengut que si lo dit Claperos volra obrar los dits dotze apostols, o pertida de aquells, de altra terra e no de la damont dita, que ho puxa fer; empero que ell age a donar les dites ymages bones e perpetual perdurables per tostemps, axi cum si eren fetas de la damont dita terra; obligantse largament... el e cascu de sos fils en fer la dita obra perpetualment duradora.

Item mes, es enters e concordat que lo dit Claperos ha haver fets los dits dotza apostols ben obrats e soptilment proporsionats, axi cum

demont es dit, del primer dia de Janer vinent a un any lavors pus prop seguent.

Item mes, es convengut e concordat que lo dit honorable Capitol ha a donar al dit Anthoni Claperos per obrar e fer los dits dotze apostols e totas altres cosas, segons demont es contingut en los presents capitols, sis cents florins de moneda barçalonesa corrent.

Testes inde sunt honorabiles Petrus de Begudano notarius et Berengarius Servia magister operis sedis Gerunde.

XXXI

1460, 28 d'agost. Joan Claperós, escultor, fill d'Antoni, contracta en nom d'aquest amb el Capítol de la Seu de Girona la decoració del timpà de la Porta dels Apòstols de la Seu gironina, la qual havia de consistir en escultures de terracuita formant el tema de l'Assumpció de la Verge.

A. D. G. Liber Negociorum Capituli 1458 ad 1493. Folis 14-16.

Document publicat per F. Fita Colomé, *Los Reys de Aragó y la Seu de Girona,* II. Barcelona, 1876, pàgs. 108-109.

En nom de nostra Senyor Deu e de la Gloriosa Verge Maria.

Capitols fets per mi Juhan Claperos, ymaginaire, en nom del senyor mon pare, y propi si cas sera no li sian acceptats, sobre la obra ques a de fer al portal de la Seu de Gerona, so es la Assumpsio de la Gloriosa Verge Maria, en la forma seguent.

Primerament, yo enprench a fer, so es a saber, Deu lo Fill axi gran o major cum hun dels apostols, e no menor; e be abilat e ab tal gest com en samblant acte deu star. E la Maria al mig, del gran de vuyt palms o entorn, ben vestide, abillade honestament; e engir e entorn nou angels, ço es, quotra a la un costat e quotra a laltra costat, e un alt al mig; e lo monument als peus de la Maria e sis angels seraphins, ço es, tres a la un costat de deu e tres al costat de la Maria; e aço age a fer tant gran com se pora fer segons lo loch a unt han star; e que de la un angel al altra age algun spay, lo qual spay sia omplert o de nuvols o de membradura per rapresa en los peus de quascun dels nou dels dits angels.

Item que tots los angels dassus dits, ço es cascun, age a tenir son strument, caballadures ben faysonades e de bon art fetes e de diverses maneras, e los arressements del cap de cascun de bons e magestrals e ben arrasats xipelets e de diverses maneres de vestits.

Per lo qual obra lo honorable Capitol de la dite seu me hage a dar

e pagar doscents e vint e sinch florins de moneda corrent, en aquesta manera, ço es, la terce part con la obra sera algun tant principiade, e laltra tersa part com sera a punt de coura, laltra tersa con la obra sera acabade e resabuda.

E tostemps que pendra dine abans de esser resabuda la obra, que age a dar seguratat per so que li sera pagat, e mentra que les dites coses se trigaran a metra en lo dit portal e peradar.

Item ha a donar la roba tal com axira del forn; entes empero que sia neta ja de per poderse pintar.

Retense lo dit Claperos libertat de fer la dita obra en Gerona; o, si ben li vindra, a Barchelona.

Item que si la dita obra havia esser regonaguda, ço es si sera hauda per be cuyta o no, ara se fahes en Gerona ara se fasse en Barchalona, que hage a ser judicade per homans de Barchalona; e aso per tant com ala ha molts homans abils e asperts en aquesta fahena, les quals hi ajan a dir ab sagrament e a daspesses comunes.

Item lo dit Claperos a de fer portar, posar e metra a son risch, perill e daspesa, tota la dassus dita obra; acceptat los bestiments fer e dasfer e altra; apartret lo qual, li ha esser administrat a daspesa de la dite obre.

E si lo dit Claperos amara mes que en Gerona se conega e per homens de Gerona; que lo dit Capitol los ne age a pagar si paga ne volran, e que sian alegits per ab dues les parts, e sian dos o tants com volran les dites parts e que ab jurament hi agen a dir.

Mes avant es concordat ans que sia posade la dite obra sia vista e regonaguda per dos homans experts en tals coses, mesos hun per cascuna part y a la dite obra e ymagens, si seran ben e magistralment fetes, vastides, aresades e posades, e de bones e magistrals mides ben proporcionades.

Item es concordat que tota la dita obra ha esser mesa dejus un arch fasador per lo Capitol com li plaura, e que la dite obra fesadora per lo dit Claperos sia tant gran e ampla que umple e eccup ab bona proporcio lo loch a unt ha star, segons per mides li sera donat per lo senyer en Berenguer Servia mestre major de la obra de la dita Seu.

Item que en cas los alets per les parts nos concordassen de la suficiencia de la obra, que hagen de elegir tercer.

Item emprench de fer la dita obra, he esser acabade e posade dins dos anys.

Item se possen pena de sinconta liuras quescuna de les parts de donar compliment als demont dits capitols.

XXXII

1448. Extracte del testament de Dalmau de Raset, canonge i ardiaca de la Seu de Girona, referent al seu sepulcre i al del seu germà Bernat, ambdós conservats a la Seu gironina.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 202.

...Sepulturam vero meam fieri volo et eligo in capella quam construi feci in dicta ecclesia Gerundensi ex concessione michi facta sub invocacione beatorum Dalmacii episcopi ac Sancti Georgii martirum in tumulo videlicet ante altare ipsius capelle facto in quo mando quod corpus meum cum caxia fustea post absolucionem inibi subhumatur. Et successiva mando fieri et affigi in pariete ipsius in illa parte in qua est janua sacristie nisi in vita mea iam factum fuerit quoddam mauseolum seu carnerium sive tumbam iam inceptam cum perfecta fuerit similem illi mutatis mutandis quam in eadem capella fieri feci pro honorabili Bernardo de Raseto milite quondam fratre meo in quo vel qua suo tempore ossa mea translatantur et recondantur quod carnerium sive tumbam fieri et perfici volo bene et honorifice cum quadam ymagine mea persone et sculptura armorum meorum iam factis et titulo obitus mei suptus ipsam ymaginem ac aliter prout decet quoniam ista et similia fieri pro me et dicto fratre meo fuerunt et sunt michi concessa per honorabile capitulum Gerundensis die septima mensis Septembris anno anativitate domini Millesimo Quadringentesimo Tricesimo septimo. In posse Poncii Stephani scribania vicariatus Gerundensis tunc regentis et post iterum in posse Michaelis Petri notarii quondam Gerunde. Si vero extra civitatem Gerunde decederem volo quod corpus meum portetur ad hanc civitatem Gerunde et fiant sepultura et alia ut supra et infra. Quam meam sepulturam fieri volo cum missa conventuali gratis celebrari solita inter capitulares ipsius ecclesie cum VII salmis penitencialibus dando quilibet in eisdem interessenti quatuor denarios. Et volo quod per manumissores meos habeantur in dicta sepultura quadraginta cerei nigri quorum uterque sit ponderis quatuor vel quinque librarum et ardeant in eadem sepultura donech fuerit finita ex quibus habeat sacrista secundus pro suo iure decem cereos tantum. Et si non contentaretur quod non credo attentis attendendis eo casu dicti Quadraginta cerei non habeantur...

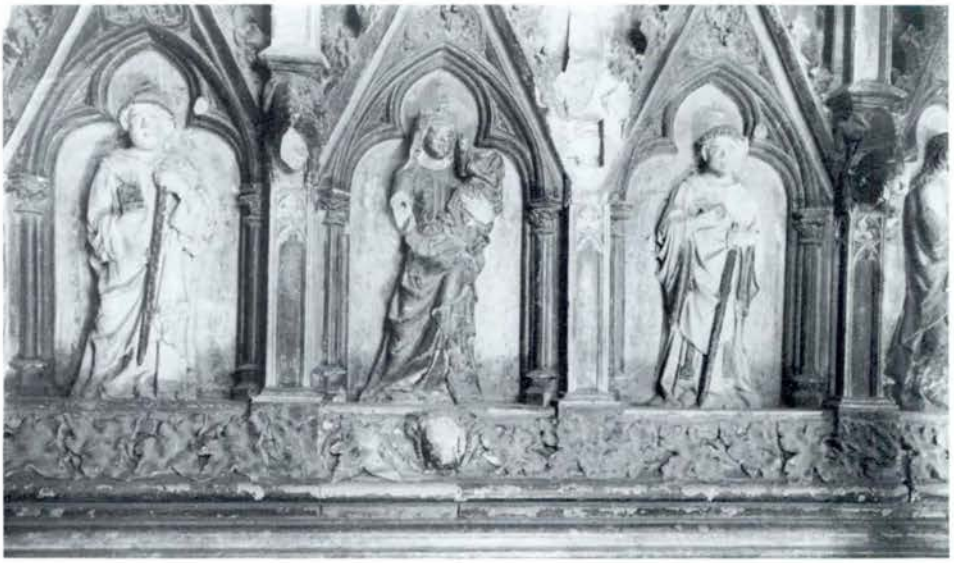
Et volo etiam quod pannus imperial quem ad servicium ipsius ecclesie in vita mea dedi serviat illa die supra corpus meum si servire potest nichil habeant sacrista secundus et thesaurarius cum iam dederim ipsum ecclesie sitque racionabile ut michi serviat illa die...

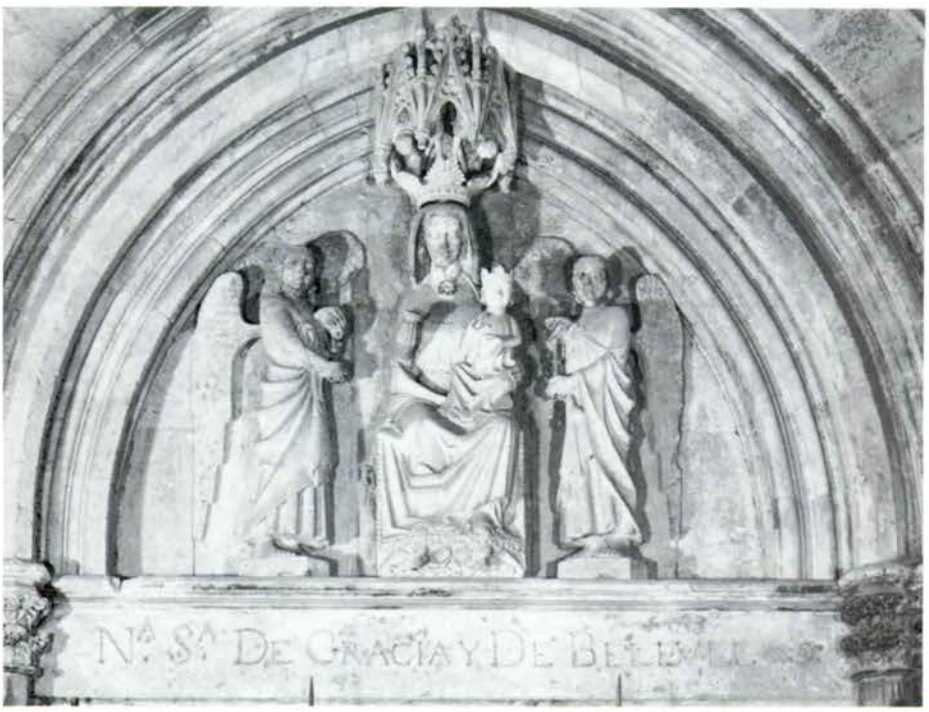
SANT JOAN DE LES ABADESSES. Monestir, el **Santíssim Misteri**. *Grup tallat en fusta, és obra datada del 1250 (Foto Arxiu Mas).*

SANT JOAN DE LES ABADESSES. Monestir, el **Santíssim Misteri**, *detall de la Verge, 1250 (Foto Arxiu Mas).*

AIGUAMÚRCIA. Monestir de Santes Creus, sepulcre del rei Pere el Gran. Mestre Bartomeu de Girona, 1294 (Foto Arxiu Mas).

GIRONA. Catedral, claustre. Capella de Nostra Senyora de Gràcia i de Bellull. Les escultures del timpà, procedents d'un altre lloc dins la mateixa Seu, són atribuïdes a Mestre Bartomeu de Girona, segle XIII (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella del Sagrat Cor. Sepulcre de Guillem de Vilamarí. Jaume Faveran, ca.1325 (Foto Actini).

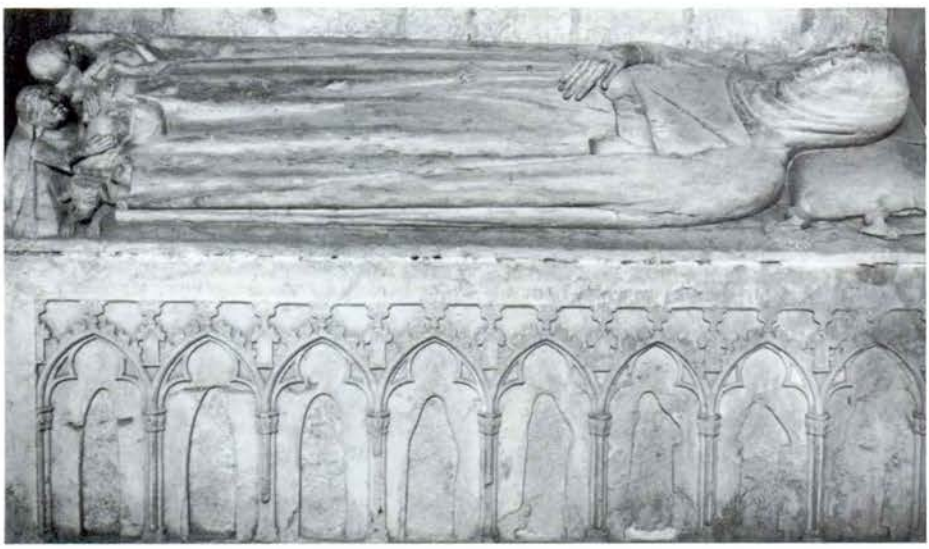
GIRONA. Catedral, capella de Tots Sants. Sepulcre de Bernat de Vilamarí. Atribuït a Jaume Faveran, ca.1325 (Foto Actini).

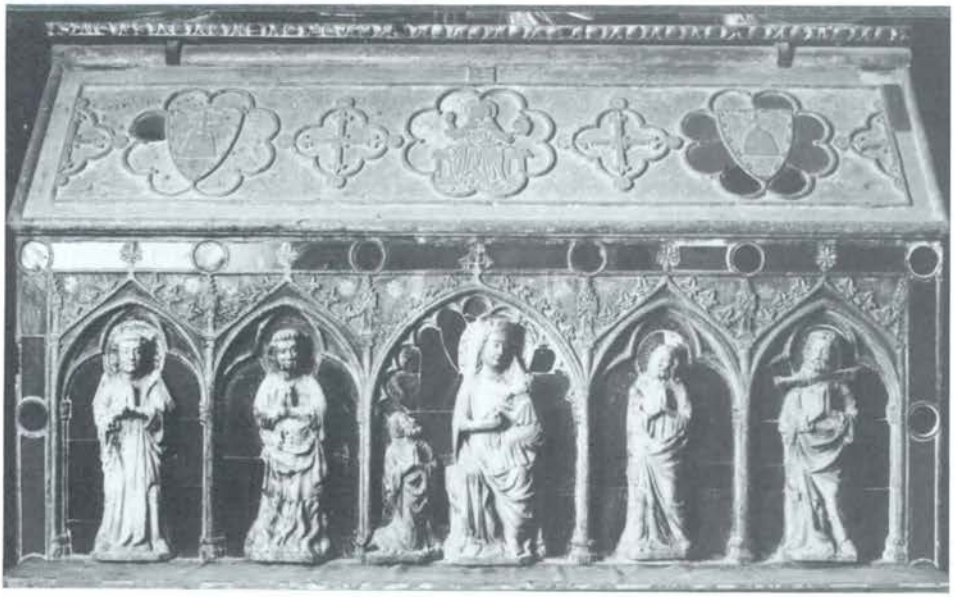
GIRONA. Catedral, capella del Sagrat Cor. Sepulcre de Pere de Rocabertí. Atribuïble a Jaume Faveran, ca.1325 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, claustre. Sepulcre d'Arnau de Soler. Autor ignot, ca.1330 (Foto Arxiu Catedral. Girona).

GIRONA. Catedral, claustre. Sepulcre d'Elionor de Cabrera. Autor ignot, ca.1340 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella dels Sants Màrtirs. Arca dels sants Germà, Pauli, Just i Sici. Autor ignot, ca.1350 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella dels Sants Màrtirs. Detall de l'arca, Verge amb el Nen de caràcter italianitzant. Autor ignot, ca.1350 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, museu. Estàtua de Pere III, dita també de Carlemany. Atribuïda a Jaume Cascalls, primera meitat del segle XIV (Foto Arxiu Catedral. Girona).

GIRONA. Església de Sant Feliu. Crist jacent, única peça conservada d'un Sant Enterrament. Mestre Aloi, 1350 (Foto Actini).

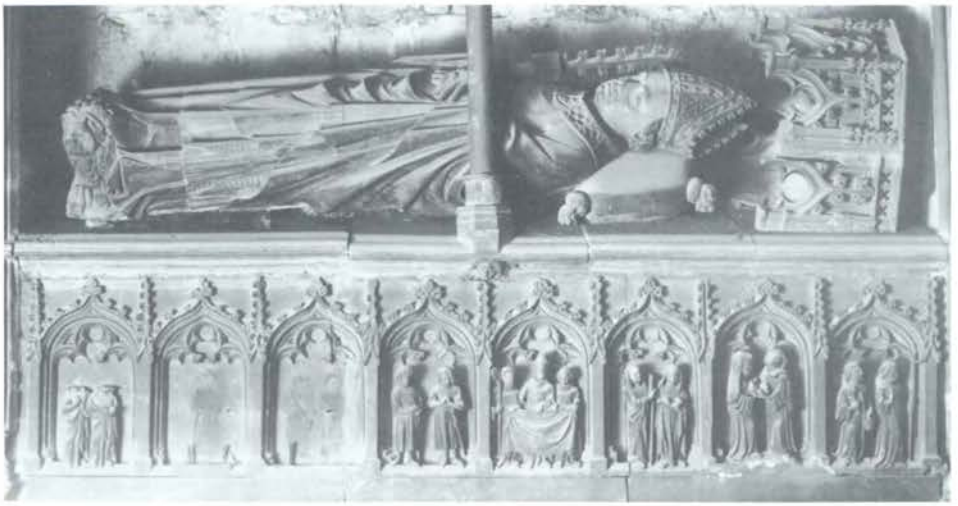
GIRONA. Església de Sant Feliu. Crist jacent, detall. Mestre Aloi, 1350 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, museu. Cadira espiscopal, detall de l'Epifania. Mestre Aloi, 1351 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, museu. Cadira episcopal. Mestre Aloi, 1351 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella dels Sants Màrtirs. Sepulcre d'Arnau Mont-rodó. Autor ignot, darrer terç del segle XIV (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella dels Sants Màrtirs. Sepulcre de Bertran Mont-rodó. Atribuït a Pere Sanglada, darrer terç del segle XIV (Foto Actini).

GIRONA. Catedral. Sepulcre del comte Ramon Berenguer II Cap d'Estopa. Guillem Morell, ca.1385 (Foto Actini).

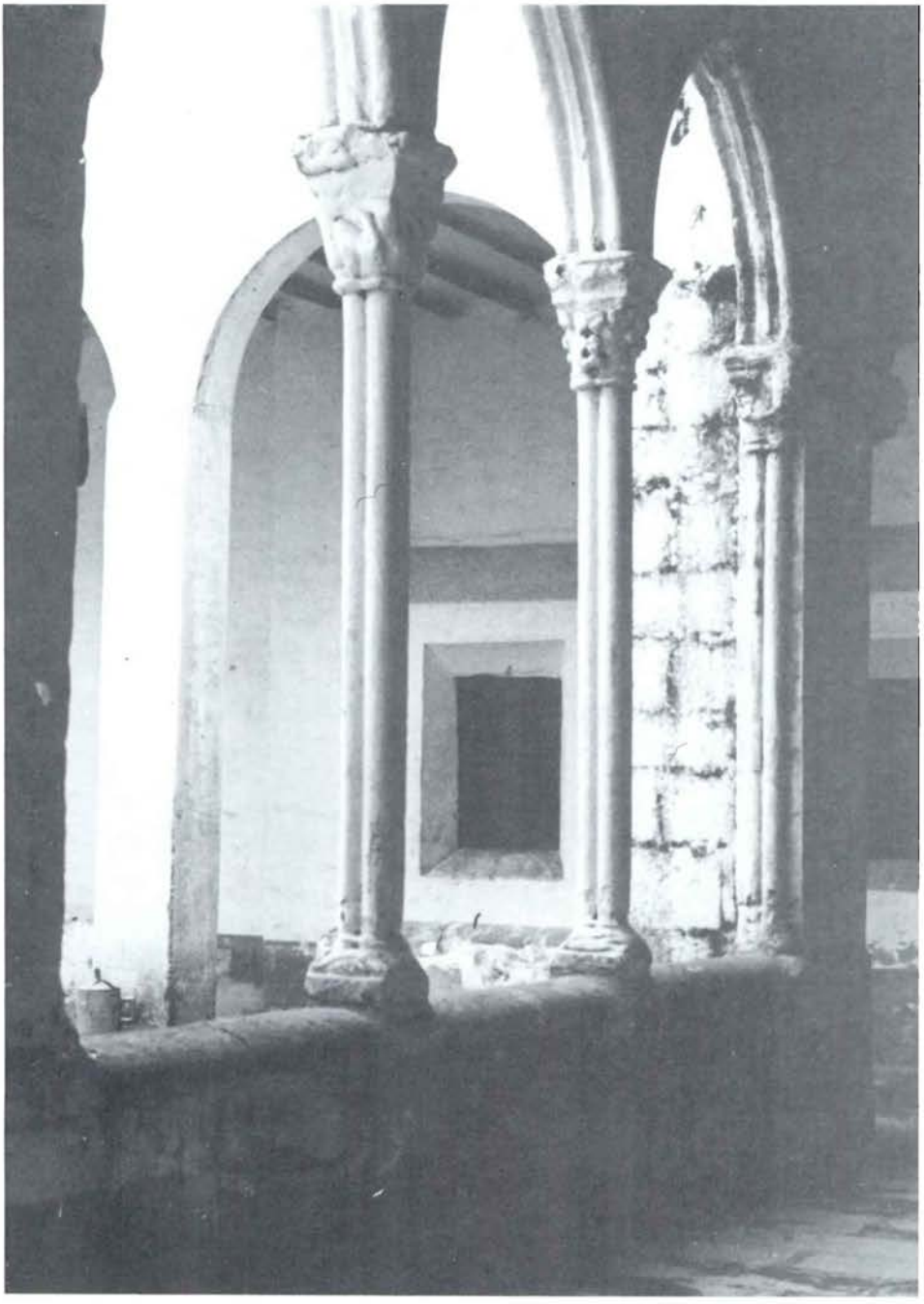
GIRONA. Catedral. Sepulcre de la comtessa Ermessenda. Guillem Morell, ca.1385. (Foto Actini).

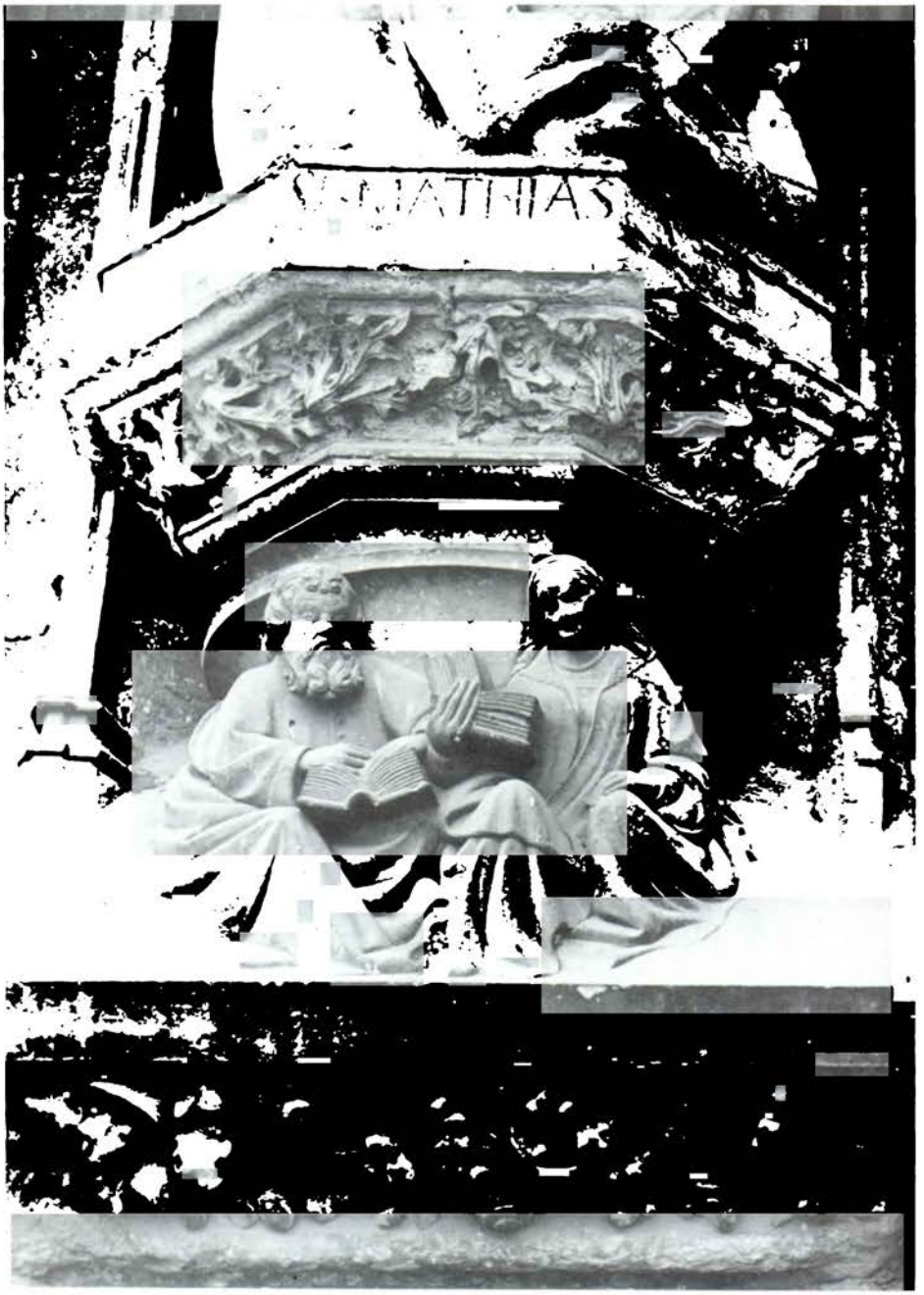
GIRONA. Catedral. Sepulcre del Cardenal Anglesola. Atribuït a Pere Oller, ca.1410 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral. Sepulcre del Cardenal Anglesola, detall. Atribuït a Pere Oller, ca.1410 (Foto Actini).

TIANA (Maresme). Cartoixa de Montalegre, claustre gran. Les bases, els fusts i els capitells foren realitzats a Girona pels pedrers Bartomeu Riembau i Pere Serra, 1435 (Foto Arxiu Mas).

GIRONA. Catedral, porta dels Apòstols abans de l'any 1936. Detall de la mènsula que correspon a l'apòstol Maties (Foto Arxiu Mas).

GIRONA. Catedral, porta dels Apòstols abans de l'any 1912. Detall dels apòstols de la banda dreta, obrats per Antoni Claperós, 1458-1460 (Foto Arxiu Catedral. Girona).

GIRONA. Catedral, claustre. Capitells gòtics. Segles XIII XV (Foto de l'autor).

GIRONA. Catedral, capella de Sant Honorat. Sepulcre de Bernat de Pau, detall. Autor ignot, ca.1460 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella de Sant Honorat. Sepulcre de Bernat de Pau, detall (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella de Sant Honorat. Sepulcre de Bernat de Pau, detall (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella de Sant Isidor. Sepulcre de Dalmau de Raset. Autor ignot, darrer terç del segle XV (Foto Actini).

CAPÍTOL III

LA PINTURA

La pintura gòtica, com la resta de les manifestacions artístiques d'aquest període, comença a Catalunya cap al 1300 i es desenrotlla fins ben entrat el segle XVI. Tradicionalment la seva durada s'ha dividit en quatre etapes a cops poc definides cronològicament i, sovint, entremesclades des del punt de vista estilístic: L'estil *francogòtic* o *gòtic lineal,* que es manté dins un formalisme esquemàtic propi del romànic tardà i que perdura fins a mitjan segle XIV; l'estil *italogòtic,* el qual arriba fins a l'entorn del 1400 i té el seu origen a les principals escoles italianes de Florència i de Siena; l'estil *internacional,* iniciat a la darreria del segle XIV i més avançat en el camí cap al naturalisme gòtic on, sovint, s'entremesclen els corrents italià i francès; i, finalment, l'estil *flamenquitzant,* que comprén la segona meitat del Quatre-cents.

No obstant aquesta divisió estilística, Gudiol i Cirlot fan notar la unitat que posseeix l'escola catalana al llarg de la seva evolució, en la qual se succeeixen els principals mestres coneguts sense pràcticament interrupció[1].

1. EL DOS-CENTS. SEQÜÈNCIA TARDOROMÀNICA

Quant al primer capítol, això és, el nomenat de bell antuvi *francogòtic,* Ainaud i Gudiol, han fet coincidir el seu desenrotllament amb el sempre difícilment definible període de *transició* de l'art romànic cap al gòtic, centrant la durada d'aquesta etapa que ocuparia tot el Dos-

1. J. GUDIOL, *Las artes en España.* Mèxic, 1964, pàg. 146. J. E. CIRLOT, *Pintura gótica europea.* Barcelona, 1969, pàgs. 93-94.

cents, en la figura clau del mestre anònim de Soriguerola[2], autor del frontal de Sant Miquel de Soriguerola (Baixa Cerdanya), avui al Museu d'Art de Catalunya.

Sens dubte, és arriscat i complex d'assenyalar en el temps i en l'espai la separació puntual entre dos estils o formes d'expressió que se succeeixen. Com i en quin moment es clou un període històric determinat, un mode de comunicació, per a deixar pas al subsegüent? En parlar de l'escultura ens qüestionàvem en quin moment i sota quines circumstàncies hom pot entreveure la fi del romànic i el començament del gòtic, i si era precís advertir entre ambdós un lapse de temps mitger que sovint hom nomena de *transició.*

Quant a l'àrea gironina, Gudiol[3], havia considerat tot primer la biga de Cruïlles com una peça fonamentalment romànica, alhora que era situada per aquest autor a l'entorn del 1300, dins una primera fase d'introducció d'influències franceses.

El taller de tradició romànica de Ripoll seguiria també, segons el citat autor, una lenta evolució cap al gòtic[4]. Més tard, Ainaud[5] i també el mateix Gudiol[6], emplaçaven les obres de l'escola gironina corresponents al Dos-cents, dins el gòtic lineal o *francogòtic.* D'altra banda, Azcárate[7] adscriví les pintures murals de Sant Miquel de Cruïlles (Baix Empordà), de gran interès per llur iconografia zoomòrfica de tradició mossàrab, entre els exemples del susdit gòtic-lineal, un cop superada ja la fase *protogòtica,* la qual abasta des del 1170 fins al 1223 i que, segons aquest autor, cal entendre com un període final del romànic i no pas com una primera fase de l'estil gòtic.

Darrerament, Sureda veu aquesta qüestió molt diferent. Intentant avançar, creiem que amb força èxit, en el camí de la precisió termino-

2. J. AINAUD DE LASARTE, *El maestro de Soriguerola y los inicios de la pintura gótica catalana,* dins *Revista Goya,* n.º 2, Madrid, 1954-1955, pàgs. 75-82. J. GUDIOL, *Pintura Medieval,* a *Historia de la pintura en Cataluña.* Madrid, 1957, pàgs. 277-293. Aquesta teoria ha estat acceptada també per M. DURLIAT, *L'art dans le royaume de Majorque. Les débuts de l'art gothique en Roussillon, en Cerdagne et aux Baléares.* Tolosa de Llenguadoc, 1962.

3. J. GUDIOL, *Historia de la pintura gótica en Cataluña.* Barcelona, 1944.

4. J. GUDIOL, *Pintura gótica,* dins *Ars Hispaniae, IX.* Madrid 1955, pàg. 22. Vegeu també COOK-GUDIOL, *Pintura e imaginería románicas,* dins *Ars Hispaniae,* VI. Madrid, 1950, pàgs. 203-209.

5. AINAUD, *El Maestro de Soriguerola...,* citat, pàgs. 75-82.

6. GUDIOL, *Pintura Medieval...,* citat, pàgs. 277-293.

7. J. M. de AZCÁRATE, *El protogótico hispánico.* Discurs d'entrada a la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.* Madrid, 1974.

lògica del mot transició, Sureda estableix, tot i advertint que en l'estat actual de la historiografia artística només és possible d'intentar de proposar aproximacions, una seqüència *tardoromànica* per a la pintura que va des de la darreria del segle XII fins a la darreria del segle XIII[8]. En aquest sentit, dissenteix d'aquells historiadors de l'art que inclouen les obres realitzades a Catalunya durant el segle XIII en un període protogòtic o, el que és el mateix, dins l'estil *francogòtic* o gòtic lineal. Amb tot, aquest autor reconeix que determinades característiques iconogràfiques i estilístiques d'algunes obres del període citat cal considerar-les dins una seqüència *protogòtica,* la qual fixa en la primera meitat del segle XIV[9].

Així les coses, exemples com la biga de Cruïlles resten dins un *mode recurrent* de la seqüència *tardo-romànica,* i altres exemples, com la decoració mural de l'absis de Pedrinyà, dins un *mode marginal* de la mateixa seqüència[10].

Durant el Dos-cents, en definitiva, es desenrotlla a Catalunya un art eclèctic, coincident amb un període d'expansió i de transformació en tots els camps de la societat catalana. A més, hom aprecia una certa incongruència en comprovar que el regnat de Jaume I, considerat d'expansió, no es complementa amb una activitat artística prolífica. Contràriament al que hom podria suposar, l'afebliment interior en l'ordre econòmic no arribà a estabilitzar-se fins al darrer quart del segle. Entretant, a la resta de l'Occident europeu, s'havia assolit allò que Gimpel i altres historiadors anomenen *la primera revolució industrial*[11], ço és, en paraules de Miller, *el punt culminant del pèndol medieval*[12].

Aquest apogeu, per contra, no es produí d'una manera paral·lela a Catalunya fins al regnat de Pere el Cerimoniós. La situació inflacionista de construccions féu que la producció artística catalana del Dos-cents travessés una època d'atur forçós. La pintura mural i damunt fusta, que en el període romànic depenia estretament de l'arquitectura religiosa, patí ara les conseqüències de la paralització del sector constructiu.

En conclusió, l'art gòtic català és retardatari respecte a la resta

8. J. SUREDA, *El Gòtic Català.* I. *Pintura.* Barcelona, 1977, pàg. 6.
9. SUREDA, *El Gòtic Català....* citat, pàg. 7.
10. Ibídem, pàg. 7.
11. J. GIMPEL, *La révolution industrielle du Moyen Âge.* París, 1975.
12. SUREDA, *El Gòtic Català....* citat, pàg. 13.

d'Europa i difícilment hom pot parlar d'un protogòtic ans, com afirma Sureda, cal situar la producció artística dins una *seqüència tardoromànica* de caràcter rural que acull eclècticament formes de transició i que d'una manera del tot assistemàtica absorbeix elements que pertanyen a un congruent fenomen cultural que es desenrotlla a l'Occident europeu[13].

2. EL TRES-CENTS. SEQÜÈNCIA PROTOGÒTICA

Cap al 1300 comença a infiltrar-se a Catalunya l'esperit del gòtic clàssic francès que coincideix amb l'arribada dels models arquitectònics divulgats des d'Itàlia pels ordes mendicants. L'inici de la construcció dels convents dels dominicans de Girona i de Puigcerdà, i de la capçalera gòtica de la Seu gironina, assenyalen l'arrencada novament de l'activitat edilícia i, en conseqüència, de les arts figuratives. L'estabilització de la política expansiva de Jaume I i els seus successors immediats, determina el desenvolupament d'una de les seqüències importants de la pintura medieval catalana que solament es veurà minvada l'any 1333 amb el nomenat *mal any primer* i col·lapsada després en propagar-se la pesta negra de l'any 1348 i llurs efectes remanents fins el 1381.

És també un període en què Arnau de Vilanova i, sobre tot, Ramon Llull eixamplen el pensament de l'escolàstica ortodoxa i del franciscanisme tot substituint la doctrina neoplatònica que havia estat al vèrtex de la producció romànica.

La pintura d'aquesta època, que abasta tota la primera meitat del Tres-cents, fou denominada primerament per Post[14] i Gudiol[15] estil *francogòtic* o *gòtic lineal,* caracteritzat per la planimetria derivada del protagonisme absolut del dibuix i l'aplicació del color en tons uniformes, malgrat que la inspiració sigui sobre models del natural.

Els exponents més característics en terres gironines d'aquest lirisme cal·ligràfic serien el desaparegut retaule de Vilobí d'Onyar (Gironès) i les pintures murals de Sant Domènec de Puigcerdà (Cerdanya) a

13. Ibídem., pàg. 16.

14. POST, Ch. R., *A History of Spanish Painting.* Cambridge-Massachusetts, 1930.

15. GUDIOL, *Pintura Medieval...,* citat, pàgs. 277-293.

més d'altres obres[16], com la taula de Sant Pere Cercada (Museu d'Art de Girona) i el retaule de Sant Tomàs de Lledó (Alt Empordà, Museu d'Art de Catalunya).

D'altra banda, Ainaud[17] assenyala la introducció d'aquest estil, que considera com a plenament gòtic, a mans dels artistes provinents versemblantment de Perpinyà i que treballaren a la Cerdanya i a les zones veïnes.

Més endavant, Gudiol[18] adscriu a l'escola del Rosselló les pintures murals de Puigcerdà, plenament integrades al corrent gòtic, i parla ja de l'existència d'una escola gironina que situa entre la del Rosselló i la de Barcelona. Dins aquesta escola de Girona, segons Gudiol, els retaules esmentats de Vilobí d'Onyar i de Lledó mostren les característiques típiques del gòtic lineal juntament amb l'influx italià; per a aquest autor, les formes italianitzants condueixen la pintura catalana cap al gòtic pur, ço és, des de la producció de Ferrer Bassa.

En últim terme, Sureda[19] reordena la periodització de la pintura corresponent a la primera meitat del Tres-cents, que resta dividida en una *seqüència protogòtica,* entesa no com una època de transició, ans com una primera seqüència gòtica amb la qual s'acaba l'expressió d'un món romànic dominat pel terror i l'angoixa escatològiques per a donar pas a l'estètica gòtica del naturalisme i del sentiment humà.

Aquesta *seqüència protogòtica* es desenrotllaria segons Sureda en un *mode dominant* de to auster representat pel retaule de Santa Cristina, procedent probablement d'Olot (Museu Diocesà de Solsona) i la taula de Sant Pere Cercada, i un *mode secundari,* centrat en el segon quart del segle XIV, que té el focus principal a Perpinyà. Quant a les pintures murals de Puigcerdà, que Sureda situa entre el 1300 i el

16. La primera cita i atribució a Guillem de Manresa d'aquestes pintures fou deguda a J. M. MARTÍ, el qual esmenta les pintures en un article del diari *La Nueva Lucha.* Girona, 24 de maig del 1887, pàg. 12, tesi acceptada per C. BARRAQUER, *Las casas de religiosos.* II. Barcelona, 1962, pàg. 76 i ss., Mn. GUDIOL, *Els Trecentistes...,* I, citat, pàg. 179, i J. F. RÀFOLS, *Diccionario...,* II, citat, pàg. 97. Amb posterioritat a J. GUDIOL, *La pintura gótica...,* citat, pàgs. 22-28, que situa les pintures al començament del segle XIV i no les atribueix a ningú, els estudis de M. DURLIAT, *Les origines de la peinture gothique en Cerdagne. Reflets du Roussillon,* n.º 21. Perpinyà, 1958, pàgs. 17-22, i de C. CID PRIEGO, *Las pinturas murales de la iglesia de Santo Domingo de Puigcerdà,* dins *A. I. E. G.,* XV. Girona, 1961-1962, pàgs. 5-101, no representen noves aportacions sobre el tema.

17. AINAUD, *El Maestro de Soriguerola...,* citat, pàgs. 277-293.

18. GUDIOL, *Historia de la Pintura...,* citat, pàgs. 227-293.

19. SUREDA, *El Gòtic Català...,* citat, pàgs. 32-33.

1340, entén problemàtica llur inclusió dins la *seqüència protogòtica* per causa dels influxos italians que contenen.

2.1. LES PINTURES DEL PALAU EPISCOPAL DE GIRONA

Amb motiu de la restauració portada a cap els anys 1977 i 1978 al Palau Episcopal per a la seva reutilització en Museu, es descobriren a la capella de Sant Salvador restes de pintures murals molt fragmentades i alhora deteriorades[20]. Un primer fragment mostra tres guerrers amb llances i escuts nobiliaris, un castell i una torre. La resta és de molt difícil identificació iconogràfica; hom pot observar amb dificultats el cap d'una figura femenina, dues ales ajuntades simètricament i el contorn sinuós d'un personatge femení.

Quant a l'estil, la geometrització de la figura i dels elements arquitectònics, el sentit sinuós i un cert moviment del cos de la santa, fan pensar en una cronologia contemporània a la de les pintures de Sant Domènec de Puigcerdà. Podria tractar-se, doncs, d'unes pintures de la *seqüència protogòtica,* corresponents al primer terç del segle XIV. Precisar més és difícil, atès el seu estat de conservació fragmentari i molt deteriorat.

2.2. FORMACIÓ DE L'ESCOLA DE GIRONA

Independentment de l'existència d'una escola gironina gens coneguda durant l'etapa protogòtica, i més enllà de la divisió i distribució geogràfica en què la historiografia ha emplaçat les obres i autors coneguts i/o documentats, creiem que el desenvolupament d'una escola pictòrica a Girona amb personalitat pròpia arranca des de l'arribada de l'estil anomenat *italogòtic,* introduït a Catalunya per Ferrer Bassa i, a Girona, pel primer membre de la família Borrassà: Guillem Borrassà I (...1360-1399).

La popularitat creixent d'aquest estil a l'Occident d'Europa s'estengué ràpidament arreu del Principat, on al llarg del Tres-cents mai no s'havia deixat de tenir contactes amb l'art florentí, senès i pisà. Com a conseqüència d'aquest canvi, el nivell i la categoria individual dels artistes seran cada vegada més precisos. La pintura mural disminueix i s'incrementa la pintura damunt taula, en especial, retaules

20. J. CALZADA I OLIVERAS, *La capella de Sant Salvador del Palau Episcopal i les pintures gòtiques suara descobertes,* dins *Revista de Girona,* n.º 90. Girona, 1980, pàgs. 25-29, emplaça les pintures al temps del bisbe Arnau Mont-rodó (1336-1348), sense fer-ne cap comentari iconogràfic ni estilístic.

d'altar, la qual cosa exigeix l'establiment de grans tallers de caràcter fix. A més hi ha la penetració del corrent italià, via Rosselló i Avinyó, on l'establiment durant el segon quart del segle XIV de Simone Martini i els seus seguidors a la Cort Papal va fer que l'escola de Sena assolís una àrea més gran d'expansió i una major intensitat d'influència.

Girona tingué com a vies d'importació dels models florentins i senesos, les relacions comercials de Barcelona amb Pisa, Nàpols i Sicília, a través de l'illa de Mallorca i, per terra, com s'ha dit, a través de Perpinyà i Avinyó.

Amb tot, cal reiterar una vegada més que la pèrdua d'innombrables obres l'existència de les quals coneixem solament mitjançant la documentació i, d'altra banda, la gran quantitat de documents que romanen desconeguts o perduts, són factors determinants per a no poder emetre una valoració real d'aquest període iniciat tímidament, segons Gudiol i Ainaud[21], pels retaules de Sant Tomàs de Lledó, de Queralbs (Museu d'Art de Catalunya) i de Sant Pere Cercada, i plenament desenrotllat vers l'any 1350.

Per la seva banda, Sureda introdueix per a aquest període la nomenclatura de *subseqüència italianitzant* dins la *seqüència altogòtica,* iniciada abans del 1348, i fa notar que els exemples pictòrics conservats i no documentats han estat objecte d'estudis molt controvertits alhora que no es pot parlar d'una clara definició de personalitats[22].

En efecte, els esmentats retaules de Lledó, atribuït per Post al Mestre d'Estamariu i negat per Gudiol, i el de Queralbs, amb prou feines són representatius d'un clar italianisme. Quant a la Verge de la Llet de Torroella de Montgrí (Col·lecció Junyer, Barcelona), Sanpere[23] l'atribueix a Llorenç Saragossa, Mayer[24] dubta d'atribuir-la a Jaume Serra, Post[25] la considera del taller de Pere Serra, i Gudiol[26] la dóna a Francesc Serra II. Al seu torn, Sureda[27] defuig de les atribucions per a concretar que durant la *subseqüència italianitzant* amb prou feines es pot trobar a Girona obres que defineixin una possible manera pròpia.

21. AINAUD, *El Maestro de Soriguerola...,* citat, pàgs. 75-82.

22. SUREDA, *El Gòtic Català...,* citat, pàgs. 132 i 142.

23. A. SANPERE I MIQUEL, *La pintura mig-eval catalana,* dins *Els Trecentistes,* II. Barcelona, 1974.

24. A. L. MAYER, *Historia de la Pintura Española.* Madrid, 1931.

25. POST, *A History...,* citat, II, pàgs. 300-315.

26. GUDIOL, *La pintura gótica...,* citat, pàg. 79.

27. SUREDA, *El Gòtic Català...,* citat, pàgs. 142 i 145.

La família Borrassà, juntament amb els Solà, són al vértex de la pintura gironina al llarg de la segona meitat del Tres-cents i primera meitat del Quatre-cents. De Guillem Borrassà I, cap de la família[28], en tenim notícia des de l'any 1360. Malgrat que és possible que residís sempre a Girona[29], l'any 1394 és citat com a pintor de Barcelona, on probablement obrí un taller que, més tard, dirigí el seu fill Lluís.

Malauradament no es conserva cap obra de les que consta documentalment que realitzà: Retaules de Sant Jaume, a l'ex-col·legiata de Sant Feliu (1360), de Santa Cristina d'Aro (1360), de Sant Martí de Tarradellas (1369),[30]; de Sant Blai, a l'església de Santa Maria de Castelló d'Empúries (1373-1374)[31]; de la Verge, a la capella del castell de Cartellà (Gironès, 1374)[32]; de la Verge, a l'església del Mercadal de Girona (1375)[33]. Atès que no es conserva cap retaule dels esmentats, resulta impossible de fer una valoració ni tan sols aproximada de la pintura de Guillem Borrassà I. No obstant això, i tenint en compte l'extraordinària personalitat del seu fill Lluís, creiem que cal considerar Guillem Borrassà I el pilar de la pintura gironina del seu temps i versemblantment, el veritable iniciador a Girona de la *seqüència altogòtica* italianitzant.

3. EL QUATRE-CENTS

3.1. LA FAMÍLIA BORRASSÀ

Al taller de Guillem Borrassà I degueren formar-se els tres fills

28. A. H. G. Guillem Descoll. Notaria 2. Signatura 106; Pere Pont. Notaria 1. Signatura 197.

29. LL. BATLLE I PRATS, *Los funerales del rey Pedro el Ceremonioso en Gerona*, dins *A. S. T.* Barcelona, 1944, pàgs. 140-143.

30. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 175. Vegeu l'apèndix documental XXXIII.

31. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatures 186 i 197. Vegeu l'apèndix documental XXXIV i XXXV.

32. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 31. Vegeu l'apèndix documental XXXVI. A l'església de Santa Cecília de Montcalb, prop de Cartellà, pintà el mateix any un baldaquí amb el tema de l'Anunciació, els dotze apòstols i el Tetramorf; A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 197. Vegeu l'apèndix documental XXXVII.

33. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 289; Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 37. Vegeu l'apèndix documental XXXVIII.

pintors dels nou que tingué: Lluís Borrassà (...1380-1425), Francesc Borrassà I (...1394-1427) i Guillem Borrassà II (c. 1355-1428).

Lluís Borrassà, el més conegut pel nombre d'obres que d'ell s'han conservat tot i que són tres solament les documentades, i per l'activitat que desenrotllà preferentment al seu taller de Barcelona des de l'any 1384, ha estat considerat per la historiografia artística més com a representant de l'escola barcelonina que no pas de la gironina. Emperò, a l'igual que el seu pare Guillem Borrassà I, la ciutadania de Girona no la perdé mai, car en la documentació dels treballs que realitzà, ambdós apareixen indistintament amb les dues residències. Creiem que el taller obert per Guillem Borrassà I era en plena activitat almenys fins a la segona meitat del Quatre-cents.

L'any 1391, després d'ésser-li avançats uns diners, Lluís Borrassà contractà per 200 florins i inicià un retaule no conservat per a la capella de Sant Narcís a l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona[34]. Aquest retaule era compost per un carrer central amb dues taules de 15 pams d'ample, per setze i mig d'alt, decorades amb les imatges de Sant Narcís i, a dalt, el Calvari, i tres taules a cada costat, de quinze pams d'alt, amb escenes de la vida de Sant Narcís. Més tard, durant el primer quart del segle XV, Lluís Borrassà continuà rebent encàrrecs des de Girona: l'any 1406 es comprometé a pintar el retaule de la Verge[35] i el de Sant Celdoni i Santa Àgata[36], i el 1417, juntament amb el seu germà Francesc Borrassà I contractà el retaule major de l'església del monestir de Sant Martí Sacosta[37]. La darrera notícia documental de Lluís Borrassà a Girona data de l'any 1424, un any abans, segons sembla, de la seva mort[38].

Tant a Girona com després a Barcelona, és tingut com un pintor que introduí a casa nostra l'anomenat estil internacional, abandonant, en part, la tradició florentino-senesa vigent fins aleshores. Mort Lluís Borrassà, l'escola de Barcelona fou encapçalada principalment per Bernat Martorell, mentre a Girona, Guillem Borrassà II, Francesc

34. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatures 236 i 241. Vegeu l'apèndix documental XXXIX, XL, XLI.

35. A. H. G. Guillem Descoll. Notaria 2. Signatura 106.

36. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 333.

37. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 385.

38. A. H. G. Guillem Banyils. Notaria 7. Signatura 86.

Borrassà I i el fins ara anònim Mestre de Banyoles, Joan Antigó, es convertiren en els continuadors de l'estil internacional[39].

Guillem Borrassà II, germà de Lluís[40] degué convertir-se en el cap del taller gironí dels Borrassà d'ençà que aquest darrer es féu càrrec del que havia instal·lat a Barcelona el pare d'ambdós, Guillem Borrassà I. La primera notícia de Guillem Borrassà II data de l'any 1374 amb motiu de la donació d'un cens a favor de l'altar de Sant Rafael al claustre de la Seu[41] i d'haver cobrat la darrera paga per la realització d'un retaule amb destinació a l'altar de Sant Miquel a l'església parroquial de Bordils.

Malauradament no s'ha conservat cap obra de Guillem Borrassà II. Sabem que el 1385 executà el retaule de Santa Marta de Porqueres, a Banyoles[42], i l'any 1388, el de Sant Jaume i Sant Iu per a l'església del Mercadal de Girona[43]. En el contracte per a aquesta obra es fa referència als retaules de Sant Jaume del convent de Sant Francesc de Girona i al retaule de Sant Iu de la Seu gironina, versemblantment executats poc temps abans per Guillem Borrassà II. Les darreres obres conegudes d'aquest pintor són la decoració de ciris i bordons per a la Seu de Girona[44], i el disseny de dos caps (1418) que l'argenter Narcís Estrader havia de realitzar en plata per a l'església del monestir de Sant Pere de Besalú.

De Francesc Borrassà I, germà de Lluís i de Guillem Borrassà I[45], tampoc no ens ha quedat res del seu quefer. Qualificat de *pictor clarissimus*[46], vivia prop de la plaça de l'Oli de Girona i col·laborà amb

39. Caldria afegir a aquest elenc de pintors el Mestre d'Empúries, en el supòsit que fos gironí, artista que en el retaule conservat fragmentàriament al Museu d'Art de Girona, supera en qualitat artística el mateix Bernat Martorell. Vegeu GUDIOL, *Pintura Gótica...*, citat, pàg. 117.

40. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 186.

41. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 198.

42. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 234.

43. A. H. G. Bernat Dons. Notaria 10. Signatura 32. Vegeu l'apèndix documental XLII.

44. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 249. Vegeu l'apèndix documental XLIII.

45. A. H. G. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatura 89; Miquel Pere. Notaria I. Signatura 402.

46. GUDIOL, *El pintor Lluís Borrassà...*, citat, pàg. 8. Aquesta notícia és recollida i destacada també per altres autors com: N. BLANC I ILLA, *Gerona Histórico Monumental.* Girona, 1853, pàg. 215; E. C. GIRBAL, *Discurs amb motiu de l'Exposició de Belles Arts,* dins *Revista de Gerona,* II. Girona, 1878, pàg. 251.

Lluís Borrassà en diversos encàrrecs. L'any 1407 contractà en nom d'aquest el retaule de Sant Miquel de Fluvià[47]; el 1411 reparà el retaule de Sant Miquel i Sant Antoni a l'església del monestir de Sant Feliu de Guíxols[48], obra que probablement havia realitzat ell mateix; el 1421 contractà el retaule de Sant Sadurní (Baix Empordà), acabat l'any següent[49]. Finalment, l'any 1427, data de la seva mort, contractà el retaule de la Verge amb el Nen per a l'església de Vilademany (Gironès) el qual completà l'any 1432 Joan Antigó[50].

Després de la mort de Francesc Borrassà I, el taller familiar fou continuat pels fills d'aquest Francesc Borrassà II (...1420-1432...), Jaume Borrassà (...1427-1432...), Pere Borrassà (...1453...), Honorat Borrassà (...1425-1456...) i per la branca paral·lela de la família el representant de la qual era Asbert Borrassà (...1448-1465...), fill d'Asbert Borrassà, barber de Girona[51].

D'entre aquests, solament ens és coneguda l'activitat d'Honorat Borrassà[52], a través de petits treballs i del retaule no conservat de la capella de Sant Honorat a la Seu de Girona[53]. Fou tutor del pintor Asbert Borrassà[54], i féu també un retaule a la capella de la Seu que el bisbe Bernat de Pau havia construït[55].

Juntament amb altres pintors com Joan Antigó, els Solà i Miquel Rovira, la família Borrassà dirigí el cercle artístic gironí, el qual des de la darreria del Tres-cents i durant la primera meitat del Quatre-cents era a l'avantguarda de la pintura catalana. Sobre la base de la pintura gòtica italiana, en especial la senesa, el coneixement de la qual els

47. CONSTANS, *Dos obras maestras...*, citat, pàg. 251; MADURELL, *El pintor Lluís Borrassà...*, citat, pàg. 66.

48. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 349.

49. A. H. G. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatures 84, 86 i 89. Vegeu l'apèndix documental XLIV.

50. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 368.

51. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 333.

52. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1, Signatura 438. POST, *A History...*, citat, pàg. 315.; MADURELL, *El pintor Lluís Borrassà...*, citat, pàg. 17.

53. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 192. L'any 1432, Francesc Borrassà II participà segons sembla en la realització del retaule de Santa Caterina de la Seu de Girona.

54. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 179. Vegeu l'apèndix documental XLV.

55. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 190. Vegeu l'apèndix documental XLVI.

nostres artistes degueren obtenir, bé directament, o bé per conducte dels centres provençals i rossellonesos, a Girona hom inicià a l'entorn del 1400 noves experiències vers l'observació del natural i la representació de la tercera dimensió.

3.2. JOAN ANTIGÓ. EL RETAULE DE LA VERGE DE L'ESCALA

Una de les grans incògnites que fins ara tenia plantejada la historiografia artística quant al tema de la pintura quatrecentista catalana i, en particular, de l'Escola de Girona, era la identitat desconeguda d'un important pintor que hom anomenava Mestre de Banyoles, autor del retaule major de la Verge de l'Escala que es conserva al monestir de Sant Esteve d'aquesta població.

Es tracta d'un bellíssim conjunt pictòric presidit un altre temps per una escultura tallada en alabastre de la Verge amb el Nen, del segle XIV, i format per vint taules pintades, disposades enmig de sumptuoses arquitectures d'arcs rebaixats i conopials, pilarets i pinacles, que representen escenes de la vida de la Verge, des de l'Anunciació fins a la Coronació. A la predel·la hi figura la Deesi, ço és, Crist Baró de Dolors, la Verge i Sant Joan, voltada dels sants Esteve, Miquel, Benet i Martirià, aquest darrer patró de Banyoles.

S'han perdut les taules centrals de la predel·la i la del coronament del carrer central del retaule on hi havia, respectivament, el Crist Baró de Dolors i la Crucifixió[56].

El professor de la Universitat de Harvard, Dr. Chandler R. Post, en la seva monumental obra *A History of Spanish Painting,* catalogà aquest retaule com el millor i més original dels existents a Catalunya i l'adscriví al cercle del pintor Bernat Martorell, al qual pertany també l'anònim Mestre de Castelló d'Empúries, artífex de dues taules conservades al Museu d'Art de Girona[57]. Altres autors, com Gudiol, han opinat que es tractava d'un artista forà, el qual, en una estada momentània a Banyoles, degué dur a terme la realització del retaule, sens dubte, un dels exponents més destacats de la pintura catalana del segon terç del segle XV[58].

56. J. MARQUÈS CASANOVAS, *El retablo gótico de Bañolas,* dins *Revista de Gerona,* n.º 49. Girona, 1969. Del mateix autor vegeu també, *La Comarca de Bañolas,* dins *Catálogo Monumental de la Provincia de Gerona.* Girona, 1970, pàgs. 80-81.

57. POST, *A History...,* citat, VIII, pàg. 43.

58. GUDIOL, *Pintura gótica...,* citat, pàg. 112.; CONSTANS, *Dos obras maestras del arte gótico...,* citat, pàg. 252.

Avui, els fons notarials de l'Arxiu Històric de Girona, ens han proporcionat la identitat d'aquest pintor misteriós i que ha resultat que era el gironí Joan Antigó (1409-1452...). Nat amb tota probabilitat l'any 1409, estigué durant molt temps relacionat amb la família Borrassà, al taller de la qual degué formar-se[59]. L'any 1432, primera notícia de la seva activitat, realitzà el retaule de Santa Caterina per a la capella homònima de la Seu de Girona, amb la col·laboració, sembla segura, de Francesc Borrassà II i de Jaume Borrassà[60], i acabà de pintar un altre retaule dedicat a la Verge per a la capella del castell de Vilademany que havia deixat inacabat el també pintor gironí Francesc Borrassà I, mort l'any 1427[61].

Quant al mestre de Banyoles, la desconeguda identitat del qual tenia per a molts un origen forà (menyspreant així o, com a mínim, eliminant qualsevulla possibilitat de consideració vers l'escola de Girona que ja havia manifestat el seu pes específic i la seva irradiació cap a altres centres artístics catalans com, per exemple, Barcelona, mitjançant el trasllat i obertura d'un taller prolífic a la Ciutat Comtal per part dels membres destacats de la família Borrassà), és incontestable que respon al nom de Joan Antigó, autor del retaule de la Verge de l'Escala que realitzà entre els anys 1437 i 1439, dates que corresponen als rebuts on consten les quantitats que rebé i que sobrepassen els dos-cents florins[62].

Amb anterioritat, l'any 1435, Joan Antigó havia executat dos retaules, un per a la capella de Sant Roc a l'església de Vilablareix, i un altre, dedicat a Sant Andreu, per a l'església de Sant Gregori respectivament[63].

El coneixement de la personalitat de Joan Antigó, el qual l'any 1442 realitzà un altre retaule per a l'església de Sant Vicenç de Maià de Montcal[64], ens condueix cap a un replantejament de la significació

59. A. H. G. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatura 89.

60. A. H. G. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatura 89. L'any 1432 Joan Antigó cobrà 37 sous de les 55 lliures contractades per a la realització d'aquest retaule, el qual fou col·locat a la capella el mateix any.

61. A. H. G. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatura 89. Vegeu l'apèndix documental XLVII.

62. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 416. El dia 13 de desembre de l'any 1437, cobrà 27 lliures i 10 sous, i el 1439 rebé 200 florins.

63. A. H. G. Antoni Coll. Notaria 11. Signatura 47. Vegeu l'apèndix documental XLVIII.

64. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 162. Vegeu l'apèndix documental XLIX.

de l'escola de Girona dins l'àmbit de l'estil gòtic internacional, malgrat que la destrucció d'obres pictòriques, que xifrem a casa nostra en un nombre molt elevat, no permet ni tan sols una anàlisi aproximada. Amb tot, hom pot esbrinar a través de les restes conservades, com el retaule de Banyoles i els pintats pels Borrassà i pels Solà, entre d'altres, l'excepcional qualitat del cercle artístic gironí que en aquella època creiem que es trobava a l'avantguarda de la pintura d'Occident.

Entre els representants a Girona d'aquest corrent internacional l'activitat dels quals hem intentat de precisar un poc més, si bé no n'hem conservat cap obra seva, cal citar Pere Pinyana, actiu entre els anys 1421 i 1441, autor d'un retaule dedicat a la Santa Creu per a l'església parroquial de Fontclara (1421, Baix Empordà)[65], el qual posseïa quatre taules presidides per la imatge de Santa Elena i la Crucifixió al mig, i als costats, escenes de la història de la Santa Creu i, a la predel·la, la Deesi voltada de Sant Abdó i Sant Senén.

Un altre pintor destacat fou Mateu Ortoneda, actiu a Tarragona, que l'any 1428, davant el canonge de la Seu Joan de Pontós i Pere Sa Real, pintor de Morella, actuant com a testimoni, signà un retaule per a la Seu gironina dedicat a Santa Magdalena, de nou canes de Barcelona inclosa la predel·la, exceptuant, però, el carrer central que en tenia deu[66].

3.3. LA FAMÍLIA SOLÀ

L'estat de la qüestió sobre l'activitat del pintor gironí Ramon Solà mostra un panorama molt precari del seu art, puix que la historiografia solament li atribueix quatre taules conservades al Museu de la Catedral: un Calvari i les imatges de Sant Benet i Santa Clara que formaven part de la taula central del retaule dedicat a aquests sants, i dues taules més que conformen l'escena de l'Anunciació[67]. Més endavant, nous estudis establiren la col·laboració de Ramon Solà amb Antoni Canet, car l'any 1423 pintà la clau de volta de la Verge amb el Nen,

65. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 385. Vegeu l'apèndix documental L.

66. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 402. Vegeu l'apèndix documental Ll.

67. A. H. G. FONT, *Gerona. La catedral...*, citat, pàg. 47.

obrada per aquest darrer, corresponent al primer tram de volta prop de l'absis de la Seu[68].

Ara, els fons documentals ens permeten d'aproximar-nos força més vers la personalitat d'aquest pintor a qui nomenem Ramon Solà I, cap d'una família important d'artistes gironins. Casat dues vegades, tingué sis fills, dels quals Ramon Solà II fou pintor i Miquela Solà casà amb Miquel Rovira, pintor actiu entre els anys 1460 i 1462[69].

L'activitat coneguda de Ramon Solà I ocupa des de l'any 1424 fins al 1462 en que morí i fou enterrat en el claustre de Sant Domènec[70]. Fins l'any 1433 no consta que executés cap retaule ans es dedicà a treballs menors. El 1424 pintà un tabernacle que Antoni Canet havia obrat per al convent de Sant Domènec de Girona[71]. Successivament, els anys 1426, 1429, 1433, 1453 i 1458 realitzà respectivament un baldaquí i altres pintures per a l'església d'Aiguaviva[72]; la decoració d'una creu per a la Seu gironina[73]; el primer retaule documentat, dedicat a Sant Pere, per a l'església parroquial de Torroella de Montgrí[74]; pintà els escuts de la tomba del noble Gregori de Caramany, igualment al convent de Sant Domènec[75], i pintà dos parells d'ales a uns àngels de la Seu[76].

Com s'ha dit, l'any 1456 féu el primer retaule conegut, dedicat a Sant Jaume, Sant Cugat i la Verge, per a l'església parroquial de For-

68. A. C. G. Llibre d'Obra, XXXIII, fol. 58. Anteriorment havia repintat la imatge de Pere el Cerimoniós. Vegeu P. FREIXAS, *Antoni Canet, Maestro Mayor de la Seo*, dins *Revista de Gerona*, n.º 60. Girona, 1972.

69. A. H. C. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 437. Vegeu l'apèndix documental LII. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 75. Amb la primera esposa Caterina, tingué tres fills: Esteve, Narcisa i Miquela, mentre amb la segona, tingué Ramon i Pere.

70. En el seu testament, Ramon Solà I disposà d'ésser enterrat en el monestir de Sant Domènec *«ut est losa mea»*, la qual ha estat trobada recentment, utilitzada per a cobrir un passadís de l'antic convent.

71. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 391.

72. A. H. G. J. Escuder. Notaria 8. Signatura 12. Vegeu l'apèndix documental LIII.

73. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 97.

74. A. H. G. J. Escuder. Notaria 8. Signatura 17. Vegeu l'apèndix documental LIV.

75. A. H. G. Antoni Coll. Notaria 11. Signatura 47.

76. A. C. G. Llibre d'Obra, XL, fol. 126 v.

nells (Gironès), malgrat que poc temps abans havia realitzat per al convent de Sant Domènec un retaule sota l'advocació de Santa Caterina[77].

Cal pensar que Ramon Solà I era ja d'edat avançada o bé de salut delicada car una de les clàusules del contracte d'aquest retaule explicita que *...en cars que lo dit retaule no fos acabat... per culpa o per indisposició sua o obit...*, fos acabat pel seu fill i hereu Ramon Solà II. No obstant, les precaucions dels obrers de Fornells eren exagerades per tal com Ramon Solà I realitzà fins a la seva mort l'any 1462 un nombre considerable de retaules entre els quals sabem el de Sant Miquel (1458), per a la capella homònima del claustre de la Seu[78]; el de Sant Quirze, per a l'església de Sant Julià de Verges (1460, Baix Empordà), executat amb la col·laboració del seu fill[79]; el dels sants Joan Evangelista i Baptista per a l'església parroquial de Foixà (Baix Empordà)[80].

Finalment, d'ençà l'any 1461 féu societat amb el seu gendre Miquel Rovira. Ambdós treballaren plegats en un mateix taller i establiren la normativa que havia de regir la societat en el cas de comptar amb ajudants alhora que repartiren els guanys en parts iguals[81]. Consta que amb la col·laboració de Miquel Rovira realitzà nombrosos retaules entre els quals cal citar els de les esglésies garrotxines de Sant Esteve de Llémena i Santa Magdalena d'Olot, de Castanyet (Selva), de Sant Martí de Surroca (Ripollès) i Santa Creu d'Horta (Osona)[82].

Tenint en compte que Ramon Solà I mor l'any 1462, és possible que Miquel Rovira sigui l'autor de la major part d'aquests retaules, en la realització dels quals col·laborà potser també Ramon Solà II.

De l'activitat del fill Ramon Solà II no n'ha quedat res i solament posseïm referències documentals. Probablement va nèixer a l'entorn de l'any 1445, car la primera notícia data del 1456 quan era tot just un adolescent; morí el 1502[83].

77. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 450. Vegeu l'apèndix documental LV.

78. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 59.

79. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatures 63 i 65. Vegeu l'apèndix documental LVI. El dia 5 de novembre del 1461 cobra la darrera quantitat estipulada.

80. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatures 63 i 64. Vegeu l'apèndix documental LVII i LVIII.

81. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 65. Vegeu l'apèndix documental LIX.

82. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 65.

83. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 437.

Més endavant, l'any 1458 establí relacions laborals amb el pintor francés Pere Terri[84], després que aquest sortís de la presó, i l'any 1460, com s'ha dit, col·laborà amb el seu pare i amb el seu cunyat Miquel Rovira. La primera obra documentada de Ramon Solà II data del 1472 quan pintà la clau de volta de la nau a la Seu de Girona, dedicada a Sant Pere[85], notícia que ens permet de fixar l'acabament del tercer tram de la gran nau.

L'any 1482 pintà el retaule de Sant Marc al convent de la Mercè, segons contracte que signà amb el gremi dels sabaters[86]. Finalment, el 1484 pintà la capella de Tots Sants a la Seu gironina, on anteriorment havia decorat també la capella del Sant Crist, antiga de Sant Domènec.

L'escassa entitat de les obres conegudes documentalment que duu a terme Ramon Solà II fa pensar en la possibilitat d'atribuir, en tot cas, al seu pare les taules del retaule de Sant Benet i de Santa Clara conservades al Museu de la Catedral de Girona.

Els darrers pintors quatrecentistas de nom conegut són Miquel Rovira, emparentat amb la família Solà[87], actiu a Girona entre els anys 1460 i 1462, i Antoni Almell, pintor barceloní, el qual l'any 1497 contractà un retaule i un Sant Cristòfor per a la parroquial de Celrà[88]. Les escenes del retaule eren dedicades a la Verge i als set goigs, mentre a la predel·la apareixia l'Eccehomo entre la Verge i Sant Joan, Sant Sebastià i un altre sant. La resta de l'ornamentació formada per xambranes, arcs, pilars, guardapols, etc. havien d'ésser semblants al retaule major ja existent a l'església de Celrà.

Finalment, cal esmentar l'activitat a Girona d'un pintor basc, Martí Joan, casat aquí amb Beneta i actiu entre els anys 1497 i 1505. El 1497 contractà un retaule per a l'església de Sant Miquel de Palol Sabaldòria (Vilafant, Alt Empordà), dedicat a Sant Miquel, pel

84. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 61. Vegeu l'apèndix documental LX.

85. A. C. G. Llibre d'Obra, XLVI, fol. 29.

86. A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatures 110, 112 i 145 A. Vegeu l'apèndix documental LXI i LXII.

87. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 65. Vegeu l'apèndix documental LXIII.

88. A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 207. Vegeu l'apèndix documental LXIV.

qual cobrà 12 lliures[89]. El 1501 cobra el darrer pagament per haver pintat el retaule de Sant Julià per a l'església parroquial de Llagostera, i un altre pagament per la realització del retaule de la Verge de la parroquial de Celrà, retaule que el 1497 havia contractat Antoni Almell i que no pogué acabar per trobar-se fora de Girona. Martí Joan donà cim a aquest retaule el 1502, alhora que pintava el retaule de Sant Pere i Sant Andreu per a l'església de Vila-sacra[90].

89. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatures 101 i 102. Vegeu l'apèndix documental LXV.

90. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 122; D. Ombert. Notaria 6. Signatures, 220 i 224.

APÈNDIX DOCUMENTAL DEL CAPÍTOL III (XXXIII-LXV)

XXXIII

1369, 4 de setembre. Àpoca referent a pagaments fets a Guillem Borrassà I per pintar un retaule per a l'església de Sant Martí de Terradelles (Alt Empordà).

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 175.

Guillelmus Borraciani pictor Gerunde gratis et excerta scientia confiteor et recognosco vobis Guillelmo Hospital de Terradellis presenti et vestris quod de omnibus illis VII libras monete barchinone de terno pro quibus promisi facere et depingere quoddam retrotabulum ad opus ecclesie Sacti Martini Terradellis et quod vos ut operarii et Bernardus Jofreu dicti loci ut operarii dudum dicte ecclesie per me fieri e depingi et mihi plenarie et integre satisfactum de quibus septem libris habui per manus vestri dicti Guillelmi Hospital monaginta quatuor solidos; residuum vero habui per manus diversarum personarum unde renunciando excepcioni dicte plenarie satisfaccionis per me de premisis non habite et non recepte et doli de omnibus dictis septem libris facio vobis et vestris hanc absolucionem et deffinicionem bonumque et perpetuum finem et pactum de ulterius aliquid non petendo volens quod quoddam debitorum instrumentum de LXVIII solidos ex dicta quantitate per vos et dictum Barnardum Jofreu factum in posse notarii infrascripti sit cassum et vanum et nullius valoris seu momenti ac quod omnia albaranam factam per me vobis de particularibus solucionibus dicte quantitatis sub hoc definicionis instrumento includantur. Actum est hoc Gerunde die IIII mensis Septembris anno predicto.

XXXIV

1373, 3 d'abril. Guillem Borrassà I nomena procurador Pere Ramon Sa Figuera de Castelló, gendre seu, per tal de signar l'àpoca

del retaule de Sant Blai, segurament per a ésser col·locat en una capella de l'església de Santa Maria de Castelló d'Empúries (Alt Empordà).

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 186.

Guillelmus Borraciani pictor Gerunde excerta scientia facio et constituo procuratorem meum vos Petrum Raymundi Ça Figuera paratorem ville Castilionis generum meum licet absentem tamquam presentem ad petendum videlicet et exigendum ac recipiendum pro me et nomine meo a Francisco Castilionis et Michaele Oliverii supraportis officii textori dicte ville Castilionis omnem illam pecunie quantitatem quam racione ipsius officii textoris michi dare tenentur pro pingendo et operando quoddam retrotabulum sub invocacione Sancti Blasi et de illa quantitate quam vobis meo nomine persolvent et tradent dictis supraportis et officio predicto apocham et apochas ac firmare meo nomine faciendum quantumque caucionem eisdandum. Et generaliter omnia alia et singula et promissis et circa eadem facienda que ego possem facere si adessem promittens vos et notario infrascripto ut publice persone nomine omnium quorum interest et intererit et poterit interesse me semper habere ratum et firmum totum et quitquid in predictis et circa ea per vos fuerit actum atque gestum et quomodolibet procuratum et quod nuncquam revocavo sub bonorum meorum ubique habitorum et habendorum obligacione.

Actum est Gerunde die tercia mensis Aprilis anno predicto.

XXXV

1374. Guillem Borrassà I signa l'àpoca del retaule de Sant Blai, una vegada acabat de pintar.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 197.

Guillelmus Borraciani maior dierum pictor Gerunde gratis et excerta scientia confiteor et recognosco me habuisse et recepisse ad meam voluntatem numerando a vobis Guillelmo de Villalonga, Nicolao Pau, Michele de Castello textoribus ville Castellonis Impuriarum et prepositis... licet absentibus omnes illos quatuor florenos auri comunes de Aragonia quos mi dare gratia promisistis pro illo retrotabulo Sancti Blasi quod operatus fui ad opus offici vestri predicti ultra illas XXV llibras quas mi iam persolvistis pro salario ipsius retrotabuli et de quibus iam vobis apocham feci in posse Petri de Ponte notarii publice infrascripti die XXXI mensis Decembris proxime lapsi licet mi ipsa apocha nomina vestra seu cognomina non sunt possita ut deceret...

XXXVI

1374, 14 d'abril. Rebut referent a la realització d'un retaule per a la capella del castell de Cartellà (Gironès), obra de Guillem Borrassà I.

A. H. G. Guillem de Dons. Notaria 10. Signatura 31.

Guillelmus Borrassani pictor Gerunde excerta scientia confiteor et recognosco vobis discreto Guillelmo de Prato presbitero benefiato in capella castri de Cartiliano presenti quod solvistis michi et tradidistis et ego a vobis habui et recepti numerando sex libras monete barchinone de terno ratione et pro pretio cuiusdam rerataula quod ego vobis faci ad opus altaris Beate Marie constructi in dicta capella pro quo rerataula faciendo dimisit venerabilis domina Francisca uxor prima venerabilis Dalmacii Raymundi Xatmarii quondam domicelli centum solidos dicte monete. Et discretus Guillelmus Petri paleti quondam clericus stabilitus in ecclesia de Corneliano viginti solidos dicte monete. Et ideo renunciando excepcioni pecunie non numerate et non habite et non recepte et doli facio vobis et vestris de predictis VI libris bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius non petendo.

Actum est Gerunde die venerdis XIIII Aprilis anno anativitate domini MCCCLXXIIII.

XXXVII

1374. Guillem Borrassà I pinta un baldaquí per a l'església de Santa Cecília de Montcalb, prop de Cartellà, amb temes del Nou Testament com l'Anunciació, els dotze apòstols i el Tetramorf. El mes de juliol cobrà 25 florins.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 197.

Guillelmus Borraciani pictor Gerunde gratis et excerta scientia promito et convenio per firman et validam stipulationem ac per pactum expressum vobis Guillelmo Raymundi de Serris clerico sedis et Berengario Migani ebdomedario Cartiliani et Francisco Vileja jubaterio civi Gerunde manumissoribus ultimi testamenti Petri Perera quondam clerici de Montecalvo presentibus quod ego hinc ad medium proxime instantis mensis Septembris depinxero meis propriis expensis et vobis depictum tradidero realiter et cum effectu quoddam supracelum fustis ad opus altaris Sancte Cecilie de Montecalvo per hunc videlicet modum scilicet burellos et clavem dauro florencie nunc facio ipsius ymaginem Beate Marie et Archangeli Gabrielis et XII apostolorum cum illis in campo videlicet de azur quatuor ymaginum diadema-

ta omnium de dicto auro et totum campum floregatum et sufficienter depictum et omnes capitellos depictor cum literis annis illius qui ipsum... et tempus quo est factum et cum suguis pirorum de auro in campo rubro vel livido et alias bene et sufficientem depictum et paratum...

XXXVIII

1395, 16 d'abril. Àpoca referent a la realització d'un retaule per a l'església del Mercadal de Girona, obra de Guillem Borrassà I.

A. H. G. Guillem de Dons. Notaria 10. Signatura 37.

Guillelmus Borrassani pictor Gerunde gratis et excerta scientia confiteor et inveritate recognosco vobis Francisco de Basso, Petro Ginesta et Dominico Gonech operariis operis ecclesie de Mercatallo Gerunde. Quod fuit per vos michi plenarie et integre satisfactum voluntati mea inter diversas vices et solutiones in omnibus illis quinquaginta libris Barchinone de terno in quibus michi tenebamini nomine predicto ratione cuiusdam retrotabuli Sancti Jacobi et Sancti Ivonis quod feci et pictavi in dicta ecclesia de Mercatallo. Unde renunciando excepcioni pecunie non numerate non habite et non recepte et doli facio vobis nomine predicto et dicto operi... de predictis quinquaginta libris... in quo dictum opus michi teneatur ratione quorum cumque retrotabulorum per me factorum et constructorum in ipsa ecclesia.

XXXIX

1388-1390. Àpoca mitjançant la qual hom avança diners a Lluís Borrassà per a pintar un retaule amb destinació a l'altar de Sant Narcís, a l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 236.

Ludovicus Borraciani pictor Gerunde gratis et excerta scientia confiteor et recognosco me habuisse et recepisse ad meam voluntatem numerando a vobis venerabili Arnaldo Cigiarii capellano et Bernardo Guixar presbitero beneficiato in ecclesia Sancti Felicis, et Johanne de Dons iurisperito et Narciso Simonis notario Gerunde prepositis confratrie Sancti Narcisi Gerunde illos quinquaginta florenos auri de Aragonia quos mihi solvere tenebamini de presenti in solutum pro rata maioris quantitatis pretextu retrotabuli altaris Sancti Narcissi siti in ecclesia Sancti Felicis Gerunde quod vobis pingere teneor. Unde renuncians excepcioni dicte pecunie non numerate et non recepte et

doli, facio vobis et vestris successoribus in dicto regimine hanc apocham de soluto et bonum ac perpetuum finem cum pacto de ulterius non petendo pro ut melius et utilius et vestri et vestrorum comodum et bonum ac sanum intellectum possit inteligi atque dici. Promitens vobis et dictis vestris succesoribus reddere et restituere dictos quinquaginta florenos nisi complevero dictum retrotabulum ut promisi in quodam instrumento inde inter me et vos confecto et pro predictis omnibus et singulis attendendis et complendis obligo vobis et dicte confratrie omnia mea bona ubique habita et habenda promitens nichil ominus vobis et dicte confratrie ac etiam iurans sponte per Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia a me corporaliter tacta predicta semper attendere et complere et nullatenus contrafacere vel venire aliqua racione. Insuper ego Petrus Starach sartor Gerunde gratis et excerta scientia precibus et amore dicti Ludovici instituo me in predictis fideiusorem et principalem restitutorem de predictis L florenis. Si casus restitucionis affuerit promitens vobis dictis prepositis et dicte confratrie dicto casu teneri cum dicto Ludovico et sive eo invita periter et in morte obligans inde omnia mea bona ubique habita et habenda promitens nichil ominus ac etiam iurans sponte per Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia anni corporaliter tacta predicta omnia semper habere rata grata et firma ac attendere et complere et nullatenus contrafacere vel venire aliqua ratione. Virtute cuius instrumenti renuncio scienter super hiis iuri dicenti principalem fideiusorem primitus conveniri et omni alii iuri hiis in contrarium venienti.

Actum Gerunde die IV Madii anno predicto. Testes P. Domingo draperius et Franciscus Elis pasterius Gerunde.

XL

1391, 30 d'abril. Lluís Borrassà contracta la realització del retaule de Sant Narcís a l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona. El dia 4 de maig del mateix any cobra 50 florins d'or d'Aragó.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 236.

Ludovicus Borraciani pictor Gerunde sciens et attendens quod inter me ex una parte et vos venerabilem Arnaldum Cigiarii et Bernardum Guixar presbiterum beneficiatum ecclesie Sancti Felicis et Johannem de Dons jurisperitum et Narcissum Simonis notario Gerunde prepositos confratrie Sancti Narcissi ecclesie Sancti Felicis predicti ex altera. Esse et fuisse tractatum et conventum quod ego expensis meis faciam et depingam unun retrotabulum in altari Sancti Narcissi sito in ecclesia predicta Sancti Felicis iuxta et secundum forman capitulorum

inferius scriptorum. Quorum quidem capitulorum teneor talis est. Avengut es entre los honrats pabordres de la confreria de Sent Narcis de una part e en Luys Borrassan pintor ciutada de Gerona de la altra part que sie fet e construit en laltar de Sent Narcis un rerataula axi en la forma com se segueix: Primo quel dit Luys fasse e sie tengut e hage a fer un rerataula que hage dampla XV palms e sie de tres taulas a las duas foranas hagen dalt XV palms e la miyana XVI palms e mig de cana ab la qual comunament en Gerona cana hom drap. Item que en les dues taulas foranas hage en cascuna III histories de Sent Narcis e dalt lo Crucifix ab la ystoria de Sent Narcis. Item que sie pintat de azur dacre e daur fin. Item que hage a fer gordapolç bon e sufficient segons ques pertany al rerataula e que sie per les ores dargent colrat e lo camper de azur de alamanya ab roses e ab tals senyals com sera deliberat per los pabordres. Item dit Luys hage e sie tengut de accabar e fer lo fer rerataula axi de fusta com de pintar apparelat de posar com los dits pabordres lo han a fer posar. Item que per les dites rahons los dits pabordres hagen e sien tenguts dar e pagar al dit Luys ducentos florenos CC florins en aquestes pagues are de present L florins e lo sobre pus quant sie acabat. Ideo gratis et excerta scientia promito et convenio per firmam et validam stipulationem ac per pactum ex presenti vobis dictis dominis prepositis et vestris succesoribus in dicta prepositura pro tempore quod ego ut cicius comode facere potero faciam et depingam ipsum retrotabulum in dicto altari depictum et posatum sicut in preinsertis capitulis continetur. Quo posito et depicto sine aliqua dilacione solvatis et solvere teneamini mihi et meis dictos docentos florenos; de presenti L florenos et in perfeccione ipsius retrotabuli ut predicitur residuos CL florenos mihi solvendos. Et si pro defectu promissorum expensas feceritis aut damna vel interesse modo aliquo sustinueritis in iudicio vel extra totum id vobis aut dicte confratrie restituere et emendare promito vestre omnimode voluntati et inde credamini solo, plano et semplici verbo absque testibus et instrumento. Et pro predictis omnibus et singulis sic attendendis et complendis obligo vobis et succesoribus vestris predictis in dicta prepositura et dicte prepositure omnia bona mea ubique habita et habenda; promitens nichilominus vobis dicto nomine ac etiam iurans sponte per Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia a me corporaliter tacta predicta omnia et singula attendere et complere et nullatenus contrafacere vel cenire aliqua ratione. Et nos dicti Arnaldus Cigiarii, Bernardus Guixar et Johannes de Dons ac Narcissus Simonis gratis et excerta scientia tamquam prepositi predicti premissis omnibus et singulis consentientes promitimus et convenimus vobis dicto Ludovico Borraciani presenti quod nos solvemus vobis de presenti quinquaginta florenos et

centum quinquaginta florenos cum per feceritis ipsum retrotabulum sicut in preinsertis capitulis continetur obligando propter hec vobis et vestris omnia bona dicte confratrie ubique habita et habenda. Actum est hoc Gerunde die XXX Aprilis anno predicto. Testes Franciscus Vital clericus ecclesie Sancti Felicis, Petrus Domingo draperius et Franciscus Elis pasterius ac Berengarius Morelli scriptor commorans Gerunde.

XLI

1391, 27 de març. Àpoca referent al retaule de l'altar de Sant Narcís a l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona, executat per Lluís Borrassà.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 241.

Ludovicus Borraciani pictor civis Gerunde gratis et excerta scientia confiteor et recognosco vobis venerabilis Arnaldo de Rupe canonico et discretis Bernardo Guixar presbitero beneficiato ecclesie Sancti Felicis Gerunde Petro Pinos et Narciso Symonis notariis prepositis confratrie Sancti Narcissi eiusdem ecclesie Sancti Felicis quod vos inter diversas vices et soluciones solvistis mi et ego a vobis per manus vestri dicti Bernardi Guixar habui et recepi (sic) ad meam voluntatem numerando omnes illos ducentos florenos auri comunes de Aragonia quos mi tanquam prepositi antedicti dare et solvere convenistis racione retrotabuli altaris Sancti Narcissi predicti cum instrumento de ipsa convencione confecto in posse Petri de Ponte notarii publici infrascripti XXX die Aprilis anno anativitate domini MCCCLXXXIX quod instrumentum in sui nota per dictum notarium feci hodie cancellari. Unde renunciando excepcioni dicte pecunie non numerate et non recepte et doli de omnibus dictis ducentis florenis facio vobis et dicte confratrie in manu et posse notarii infrascripti ut publice persone nomine ipsius confratrie et omnium quorum interest et intererit in futurum stipulantis et recipientis legitime hanc apocham de soluto et bonum sive cum pacto de ulterius aliquid non petendo prout melius et utilius ad vestri et dicte confratrie comodum ac bonum et sanum intellectum possit intellegi atque dici. Retineo tamen mi quod omnes apoche de particularibus solucionibus dicte quantitatis per me aliter vobis facte sub presenti apocha et recognicione, includantur.

Testes discretus Franciscus Cantalupis notario et Antonius Inglarii scriptor commorans Gerunde.

XLII

1388. Esborrany del contracte per a l'execució del retaule de Sant

Jaume i Sant Iu a l'església del Mercadal de Girona, obrat per Guillem Borrassà II. El dia 5 de gener aquest cobrà 11 lliures de les 50 fixades per a la totalitat de l'obra.

A. H. G. Bernat Dons. Notaria 10. Signatura 32.

Lo reretaula de Sen Jacme e de Sent Ivo de la sgleya del Mercadal de Gerona sera fet la forma e manera deius escrite.

Primeramente que lo reretaula sera fet de III posts o taules que hauran de lonch XI palms oltra lo gordapols de e dampla XII palms tots de cana de Gerona e en la post del mig seran les figures e ymages de Sen Jacme e de Sent Ivo e de per tot lo reretaula sie lo camp daur fin fore los encasamens qui sien bels e saficiens e Sen Jacme sie fet per la forma que es fet en lo rerataula de Sen Jacme dels Framenors pro sie vestit o abrigat de tot de asur dacre ab fuyatges daur desus lo mentel e que sie fet en la una post aprop el ensemblant manera e forma que es en la post del dit reretaula de Sent Jacme dels framenors so es ab aitals stories pro axi com es de Sen Jacme e de la regina sien vestits de asur dacre o daur.

Item siey Sent Ivo en la post del mig vestit e fet ensemblant manera e ab aqueles istories qui son fetes en lo rerataula de Sent Ivo de la Seu e les figures principals sien vestides de asur dacre o daur.

Item sie en la post del mig dalt lo Crocifix ab la Pasio tota ben e complidament.

Item lo bancal sie e haia aver de alt abax II palms e mig a la dite mesure e sie tot lo camp daur fin e puys sienhi los profetes de cap en cap sino al mig sie Nostre Senyor e sie fet tot de bels colos.

Item lo gorda pols sie bel e ben fet.

XLIII

1396. Guillem Borrassà I pinta brandons i ciris per a la Seu de Girona.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 249.

Guillelmus Borraciani pictor civis Gerunde gratis et excerta scientia confiteor et recognosco vobis discreto domino Petro Berrengario de Casanova presbitero beneficiato in ecclesia Gerundensi quod vos tamquam procurator reverendi in Xristo patris domini domini Berengari dei gratia episcopi Gerundensis ex solvistis michi et ego a vobis recepi ad meam voluntatem et habui numerando octuaginta solidos monete Barchinone de terno in quibus michi tamquam procurator predictus tenebar et dictus dominus episcopus tenebatur pro depingendo octua-

ginta barandonos per vos dicto nomine et demandato ipsius domini episcipi missos pro sepultura nobilis viri domini Gilaberti de Crudilis quondam et quator brandonis quos dictus dominus episcopus tenet in rexiis altaris Beate Marie sedis Gerunde unde renunciando excepcioni dicte pecunie non numerate et non recepit et doli de dictis LXXXIII solidos facio vobis et dicto domino episcopo licet absenti in manu et posse subscripti notarii ut publice persone nomine ipsius domini episcopi quorum interest et intererit in futurum subscriptis elargiens et capiens hanc apocham de soluto et bonum ac perpetuum finem ponens de ulterius aliquid non petendo pro ut melius et utilius ad vestrum et dicti domini episcopi bonum et sanum intellectum ac commodum possit intellegi atque dici.

Actum est hoc Gerunde die prima mensis Februarii anno predicto.

Testes discretus Franciscus Vital mercaderi et Bernardus Torrens scriptor conmorans Gerunde.

XLIV

1421. Francesc Borrassà contracta la realització d'un retaule per a l'altar major de l'església parroquial de Sant Sadurní (Baix Empordà). Tot seguit el pintor cobrà 50 florins, i més tard, diverses àpoques demostren que el retaule s'acabà del tot.

A. H. G. Antoni Bernat Ferran. Notaria 7. Signatura 84.

An nom de nostre Senyor e de la Gloriosa Verge Maria Amen. Com sia avengut pachta e convinensa e preu entre los honrats obres e promes de la asglesia de monsenyer Sent Sedorni de una part e de mi Francesch Borraça pintor de Gerona daltra part soes que los hage afer e pintar a mies propies messions e despeses un reretaule per laltar maior del dit loch me monsenyer Sent Sedorní soes que lo dit reretaule sie darbre blanch ben sech e ben berrat e ben clevat al milo que fer sepuxe.

Item mes que lo dit reretaule hage haver dample cotorse palms de quana e axi matex hage haver dalt lo dit reretaule les taules foranes setse palms dalt ab lo bencal e axi matex que la taule de mig hage haver dalt ab lo bencal e tebernacle XVIII palms de cane e oltre aquestes mesures haga hafer gordepols tot antorn del dit reretaule.

Item mes que lo dit reretaule hage hafer segons es deboxat en la dita mostra qui es anaquest paper queus lex e estiga en poder de vosaltres honrats promes perço que nuls puxats veure si an lo reretaule hauria nengun defeliment axi matex que en lo dit reretaule jo hage afer bencal de images aqueles que als dits promes e obres sera plesent

aximatex que los hage hafer tabernacle sollemna e bell e nores menys quen hage afer redortes dobles e basses e quapitell e rempanes e pinyades e espiges axi matex los hage hafer... e en la taule del mig arxet doble axi matex los hage afer clerevoyes devant sobre lo bencal e tot aço ben entretelat que noy felegue res.

Item mes que en lo dit reretaule hage hafer an les taules foranes en quascuna tres estories sots invocació de monsenyer Sent Sedorni e axi matex en la taula del mig hage hafer la image depint mol gran e bela ab bela quadira al milo que puxe axi matex que en la taula desus alt a la punta sie la Pacio de Nostre Senyor ab les maries e que veles aquels qui son en la dita Pacio axi sollemnament com fer se pora e piedosa axi matex que en lo bencal hage hafer les miges images segons volrets axi com desus es dit.

Item mes que en lo dit reretaule no puge metre sino or fi de florin de Florensa ne en lo dit tabernacle no hage res al mon sino tot deurat e de sur dagra so quis mostre axi matex que noy puxe res fluyar en deurar lo al milo que pore, axi matex quen hage ametre del pus fin asur dagra que pore trobar axi matex quen meta de les pus fines colos que trobar puxe, axi matex que lo gorde pols sie dergent deurat e de sur de lemaye qui sie fin e bon e que lo dit reretaule sie ben endrepat e ben engixat e ben vernisat.

Item mes que yo dit Francesch Borraça hage eser en lo posar del dit reretaule perho a vostres propies messions no perho que yo hage male ne diner de jornal ne cose al mon sino la messio anant e vinent e estant aximatex que los hage a pintar la segristia tot a mes messions de colos e de so quiy era mester sino de fusta e de masestres e de clavadura aximatex que a vostres propies messions vos ne haiats aportar lo dit reretaule de me case.

Item mes vull que quont lo dit reretaule sera aquebat quel fassats regonexer an aquels queus pleura siy fal res hoferint me de bon grat adobar e esmenar aytantes vegades que volran lo qui la dita hobre miraran aximatex ha esser fet lo dit reretaule dins un any primer vinent e sie refet abans quel haiats a resebre.

Item mes que per mos mals trets e despeses aquabada le dita obre a tots opes mheiats adonar e pagar sent e sinch lliures barsaloneses les quals segons les avinenses van mavets adonar tantost sinconta florins qui valen vint e set lliures e i mitja lo restant quont le dita obre sera aquabade a ops seu se lo dit pacte e preu dimenge que teniem XIII de Juliol del any MCCCC vicesimo primo present e consintent los obres e promes ab monsenyer lo batle an desenes per so lomet derrer com es persona entiga per lo senyor aqueste mostre e quepitols vul que vagen per carta entre vosaltres honrats obres e promes del dit loch de Sent

Sedorni e mi Francesch Borraça, pintor de Gerona daltre eulou eua prou e no contrevenir anres al mon e sobre abondant queutela vos somet antre nostres mans quensiats retinents de mi yo sin de vosaltres axi com a bona gent que sots e alias nou vull.

XLV

1448, 26 de juliol. Honorat Borrassà, pintor de Girona, tutor d'Asbert Borrassà, lloga una casa al mestre d'escola Bertran de la Sala que aquest posseeix al carrer de Sant Martí, que puja cap a la Seu gironina.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 179.

Honoratus Borracani pictor Gerunde tutor testamentarius Asbert Borracani pupulli filii Asbert Borracani quondam barbtonsoris Gerunde ac etiam heredis dicti quondam patris sui pro ut de huiusmodi tutella et herencia plene constat ex eius ultimo testamento acto Perpiniani die... dicto nomine a prima die mensis Augusti proxime venturi ad quatuor annos proxime venturos, loco vobis magistro Bertrando de la Sala magistri scolarum civi Gerunde presenti et vestris totum illud hospicium dicti pupulli quod habet et possidet in podiata per qua ascenditur de via Sancti Martini ad ecclesiam sedis Gerunde quam locationem vobis facio per dictum tempus precio et logerio quinquaginta quinque solidorum barchinonensium quod solvatis ipso modo scilicet de presenti quinquaginta quinque solidos et infra spacium unius anni a de presenti incipiens, teneor questere in operibus necessariis dicti hospicii alios LV solidos que opera fieri habeant ad nostram mi et viam vos mii eligere possitis magistrum operarium dictum opus alios vero LV solidos solvere mi teneamini hinc ad duos annos proxime venturos et residuos LV solidos solvere mi teneamini hinc ad tres annos proxime venturos si plus et cedendo et quibus... vobis ratione predictaor primo quod per dictum tempus non exigan ercam vos ratione maioris minoris autem logerii vel operum imo primi per dictum tempus facere habere et de meo et obligo bona dicti pupilli et mea propria et ego dictus Bertrandus de la Sala a me... promito solvere dictum logerio per modum predictum su pena ibi posita tempore X dierum insuper damna et obligo ponere ipsi... retineo tamen mii pro si quid mali dicti pueri et escolariis vestri facerem in dicta domo vobis de vestro proprio illud reficere tenear.

Testes Raymundi Sola pictor et Bartolomeus Masons scriptor ordinarius.

Actum est hoc Gerunde de veneris XXVI Julii anno a nativitate domini MCCCCXXXX octavo.

XLVI

1455. Honorat Borrassà, pintor de Girona, signa un rebut referent a un retaule que aleshores pintava a la Seu gironina. El preu total estipulat era de 300 florins.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 190.

Honoratus Borrassani pictor civis Gerunde recognosco vobis reverendo in Xristo patri et domino domino Bernardo miseracione divina Episcopo Gerundensi quod per manus Ypoliti Saurini scriptoris civis Gerunde solvistis mi numerando quinquaginta quinque libras monete correntes pro prima solucione illorum trecentorum florenorum quos michi solvere et tradere teneamini pro fabricacione cuiusdam retrotabuli quod ego per vos facio ad opus capelle vestre constructe in ecclesia Gerundensis... apocham de dictis LV libris...

XLVII

1432. Joan Antigó, pintor de Girona, dona fi al retaule de la Verge de la capella del castell de Vilademany, iniciat per Francesc Borrassà I.

A. H. G. Antoni-Bernat Ferran. Notaria 7. Signatura 89.

Johannes Antigoni pictor Gerunde convenio et promito vobis fratri Johanni Olives heremite capelle Beate Marie de Vilademany et Stephano Guinau, Johanni Freser, parrochie Sancti Johanni de Aguaviva presentibus. Quod hinc ad festum omnium sanctorum proxime venturum perfecero bene et condecenter de coloribus quoddam retrotabulum Beate Marie quod nunc est in domo mea quodquid Franciscus Borrassa quondam pictor Gerunde iam aliqualiter depinxit sed cum non perfecerat et faciam in eo gordapols et quandam tubeta deauratam sufficienter. Quod misi fecero ex dampna rest. et obl. bona et jura etc. et quia minor XXV annin maior tamen XXIII annis renunciando super hec vos dicti Johannes Oliveres, Stephanus Guinau et Johannes Freser.

XLVIII

1435, 17 de març. Joan Antigó contracta la realització de dos retaules, un per a la capella de Sant Roc de Vilablareix, i l'altre per a l'església de Sant Gregori (Gironès).

A. H. G. Antoni Coll. Notaria 11. Signatura 47.

En nom de Nostre Senyor Deu e de la Gloriosa Verge Madona Santa Maria mare sua Amen.

Convengut es e concordat entre lonrat en Yvo des Camps ciutada de Gerona, lo discret Arnau Celra prevere de Aygaviva... maçana... cases noves... peratge... marrochs, e Johan Piu de perroquia de Vilablareix e Bernat Mollera Pere Amat... orts... Guinau de perroquia de Aygaviva, tots de una part, e en Johan Antigo pintor ciutada de Gerona de la part altra ço es que lo dit Johan Antigó haia fer e acabar per posar en altar un retaule sots invocacio de mossen Sent Roch bell e sobres bell de tres taules de alcaria de onze palms mig ensemps ab lo bancal los campers del qual bancal sian tots dor e de amplaria de vuyt palms e mig quitis sens guardapols en la manera ques lo retaule quel dit Johan Antigo fa per la esglesia de Sent Gregori sots invocacio de Sent Andreu. E lo qual retaule ha esser fet e acabat daci a la festa de Sent Pere de Sent Feliu primer vinent. E lo dit retaule ha esser posat en lo dit temps en la sglesia o capella qui es sots invocacio de Sent Roch situada en la dita perroquia de Vilablareix que lo dit Johan Antigó hi haia esser personalment a ses propies despeses per ajudar aposar aquell lo qual empero retaule haia esser portat en la dita sglesia a propies messions dels demont nomenats.

Item que los demont dits en nom lur propi e en nom de les dites perroquies de Vilablareix e de Aygaviva prometen es obliguen donar e pagar al dit Johan Antigo per salari e preu del dit retaule trenta e cinch florins dor darago valents XVIIII lliures V solidos barcelonesos daqui e per tot lo mes dagost primer vinent dels quals han apagar los damont dits de perroquia de Aygaviva deu florins. E los restants vintsinch florins los altres demont nomenats de perroquia de Vilablareix sots pena del terç a raquesta de X dies etc. Et si messions etc. tot ho prometen restituir etc. obligan bona nostra et cuius libet nostrum et dictorum universitatum. Ab hostatges en mes de paga cessada dins Gerona apres raquesta de X dies etc. sots pena de II solidos etc. E que no fermaren de dret ne allegaren... sots pena de L sous renunciantes etc. juri etc.

Item es concordat entre les dites parts que los dits Yvo de Camps e Arnau Celran sian conexedors del dit retaule e que tots los damont nomenats haian fermar los presents capitols daci a vuyt dies del dia present avant comptadors.

Actum Gerunde die jovis XVII Marcii anno MCCCCXXXV.

Testes Petrus Barrera parroquie de Cartiliano e Franciscus Piera conversus Gerunde.

XLIX

1442, 3 de febrer. Joan Antigó, pintor de Girona, es compromet a realitzar algunes pintures del retaule de Sant Vicenç de Maià de Montcal per tal de donar-hi fi.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 162.

Johannes Antigo pictor Gerunde attendens quod ego feci et depinxi ac perfeci quoddam retrotabulum Beate Marie ad opus ecclesie Sancti Vincencii de Mayano diocesis Gerundensis deficiunt quedam picture auri et de azur supra xembranas dicti retrotabuli. Igitur gratis et cetera renuncio vobis Antonio Sobiros et Johanni Coma operariis dicte ecclesie presentibus quod ego hic ad XV dies proxime venturis meis sumptibus accedam ad dietam ecclesiam et ponam dictum aurum et azur supra dictas xembranas dicti retrotabuli modo et forma inter me et vos concordatis...

Actum Gerunde III Februari anno predicto.

Testes Johannes Botet sabaterius et Guillelmus Capmany scriptor Gerunde.

L

1421, 24 de desembre. Pere Pinyana, pintor de Girona, contracta la realització d'un retaule dedicat a la Santa Creu per a l'església de Fontclara (Baix Empordà).

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 385.

En nom de Deu e de la Verge Madona Sancta Maria e de la Benoyrada Sancta Creu.

Es convengut entre en Pere Pinyana, pintor de Gerona, de una part, e en Francesch Bagur de perroquia de Fontclara del terme del Castell de Palau de la Tor, daltra part, que lo dit Pere Pinyana faça a totes ços messions un retaule qui sera sots invocació de Sancta Creu lo qual reetaule stara en la sgleya de la dita perroquia de Fontclara.

Item mes es convengut entre les dites parts que lo dit reetaule hage daut sis palms... ab lo bancal fins a la... hage set palms e mig... sinch palms e mig dalt cascuna...

Item mes es convengut que... reetaule ço es en la post del mig sia la ymage de Sancta Elena qui... e en cascun costat de la reetaule ço es en cascuna de les dues peçes sien istories de Sancta Creu e dalt en la dita post de mig ço es en la punta del dit reetaule sia la Passio de Ihesus Xrist e en lo banchal del dit reetaule sia en lo mig la ymage de Pie-

tat e apres en la un costat la Verge Maria e en laltre costat la ymage de Sent Johan e apres les ymagens de Sent Abdon e de Sent Sennen.

Item mes es convengut entre les dites parts que lo dit reetaule sie daurat de bon e fin aur e de bon azur e daltres bones colors. E aximateix sia de bona fusta. E que sia be obrat axicom lo dit Pere Pinyana millor pora.

Item es convengut entre les dites part que lo dit reetaule sia fet e acabat per tot lo mes de Maig primer vinent. E que lo dit Francesch Bagur lo sen hage aportar a ses messions de la ciutat de Gerona.

Item mes es convengut que lo dit Francesch Bagur hage apagar al dit Pere Pinyana per preu e per paga del dit reetaula decem septem florenos auri de Aragonia per aquests termens ço es de present sinch florins. E de continent con lo dit reetaule sia acabat sis florins dor. E los restants altres sis florins del die que sera acabat a quatre mesos apres e continuament saguents posats e porrats dins Gerona a totes ses messions del dit Francesch Bagur. E per aço attendre e complir obligara lo dit Francesch tots sos bens e ho jurara largament.

Item es convengut que lo dit Pere Pinyana prometa que haura fet e acabat lo dit reetaule axicom dit es per lo mes de Maig pus prop vinent. E es convengut que en cars que no fos acabat lavors o per avant en qualsevulla... que hagues restituir los dits sinch florins los quals lo dit Francesch Bagur li a pagats en paga prorata dels dits XVII florins que lo dit Pere Pinyana... restituir simplement e de pla sens malicia...

Testes Petrus Ginestarii pictor civis Gerunde, Johannes Vilella et Johannes Liol scriptores Gerunde.

Actum Gerunde die XXIIII dicti mensis Decembris anno anativitate domini MCCC vicesimo primo.

LI

1428, 22 de març. Mateu Ortoneda, pintor de Barcelona, contracta un retaule dedicat a Santa Magdalena per a la Seu de Girona. Més tard signà una àpoca on apareix com a testimoni Pere Sa Real, pintor de Morella.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 402.

En nom de Deu sia e de la humill Verge Maria e de Madona Sancta Maria Magdalena e de tots los Sants de Paradis Amen.

Son concordats aquests capitols entre lonorable mossen Johan de Pontons canonge de una part, e jo Matheu Ortoneda pintor, daltra, sobre I retaula de la apostolesa madona Santa Maria Magdalena lo qual

es del gran de una cana de Barcelona dampla e de alcaria na nou en lo loch de las foranas compranent banqual.

Item en lo loch de la punta migana na deu de la dita mesura compranent banqual lo pru del qual son cinquanta florins dor darago de bon or e de bon pes pagadors per tres terces ço es una per la fusta, la huna e laltra quant sera deboxat perhaor laltra quant lo tindra dins Gerona bell e acabat. E sobretot aço promet lo dit pintor de fer e pintar en la migana taula la image de madona Santa Maria Magdalena ab se cadira aseguda de vermell e vestida axi com sa pertany e demunt la dita ymage promet fer lo Crucifix, Santa Maria e Sent Johan.

Item mes promet de fer e pintar en cascuna de les peses foranes istorias segons per la mostra per lo pintor donada apar aquelas que lonorabla mossen Johan Pontons plaura.

Axi mateix en lo banqual promet pintar en lo mig loch la Pietat ab Maria e Johan e en les cases restans que son vuyt que son quatre de la una part e quatre de la altra aqueles mitges himatges que lo damunt dit honorable plauran vullans vergens vullans apostols.

Item promet de fer en aquel segons per la mostra es donat radoutas sanas ab spigues rampales pinaclas rapreses bases arquets e tota la talla segons apar ja per la mostra daurada daur fi de flori de Florensa o de findurat e de daurat tot quant en aquel sage a daurarse pintar pou pres a metra en aquel bon azur e fi de bona hobra se pertany aximateix fer los guardapols de zur acustumat de lamanya ab senyals del damunt dit honorable ab taquels dargent colrat segons per hobras bones es acustumat.

Item promet lo dit pintor da donar la dita hobra de Pasqua primer vinent que comta hom axi vint e huyt a Sent Miquel del any matex.

Item es convengut que a messions del dit pintor lo dit rerataula vingue de alla on se acabara (Barcelona) fins a Gerona.

Item es convengut que si sobra la obra del dit rerataula apareia entre las ditas parts alguna questio o debat que aquesta questio o debat se faria a determinar a conaxensa de dos pintors elegidors un per cascuna part.

LII

1456, 6 de febrer. Ramon Solà I, pintor de Girona, casat amb Caterina, tingué tres fills: Esteve, Narcisa i Miquela, i amb la segona muller (el nom de la qual desconeixem) en tingué tres més: Ramon Solà II, pintor de Girona, Pere i Narcisa.

A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 437.

Raymundus Solani maior dierum pictor civis Gerunde tanquam pater et legitimus administrator Stephani, Narcisse et Michaele filii et filiarum mei et domine Caterine quondam prime uxoris mee Raymundus Solani minor dierum et Petrus Solani scriptor filii dicti Raymundi Solani senioris. Cum dicte quondam prime uxoris sue ac omnes tam masculi quam femine heredes equis porcionibus dicte quondam domine matris abintestato decesse. Cui domine matri nostre infrascripta domus cum eius exita pertinebat et spectabat ex certis iustis titulis atque causis pro ut et nunc nobis ut heredibus predictis gratis volendo obedire cuidam arbitrali sentencie per honorabiles Bernardum Michaelis, Franciscum Sampsonis, Berengarium Ferrarii ça Sala, Jacobum Felicem Calvoni et Antonium Cavaller illius anni civitatis Gerunde una cum venerabili Jacobo Scola vita functo tanquam arbitros et inter Franciscum Aymar quondam curritorem phelpe.

Et discretum Michaelem Serdani presbiterum sedis Gerunde ex alter parte latem in posse Nicholai Roca notarii publici Gerunde die decima octava mensis Decembris anno a nativitate domini millesimo quadrengentessimo secundo sumpte continuate in manuali dictorum honorabilium juratorum predicti anni vendimus vobis dicto discreto Michaeli Serdani et vestris totam predictam domum cum eius exita eidem contigua quam novam quibus habemus tenemus et possidemus prope monasterium fratrum predicatorum civitatis Gerunde pro ut ipsa domus cum eius exita affrontatur...

Testes Bernardus Vicens minor dierum pictor et Gaspar Furtiani studens in artibus Gerunde de firma domini Raymundi Solani junioris qui firmat et inter de predicta die nona Februari anno predicto sunt testes Anthonius Gasseu procurator et Johannes Verrell scriptor Gerunde.

Actum de die sexta Februari anno MCCCCLVI.

LIII

1426, 23 setembre. Ramon Solà I contracta un baldaquí i altres pintures per a l'església d'Aiguaviva.

A. H. G. J. Escuder. Notaria 8. Signatura 12.

Capitols fets e concordats entre los obres de la sglesia dagaviva e prohomens de la perroquia de una part E en Ramon Solan pintor de Gerona daltre part sobra les coses devall contengudes:

Primo es convengut e concordat entre les dites parts que lo dit Raymon Solan hage e sie tengut e promet pintar un sobraseli de fust

qui sta sobre laltar maior de la dita sglesia de las ymagens e pintures seguents ço es deu lo pare ab los quatre evangelistes e que hagen les diademes dor e tot lo camper que sie de usur de alamanya. E que en lo camper hage algunes steles dor e de argent e que les ymagens de deulopare e dels quatre evangelistes sien vestides cascuna de lurs vestidures a la millor manera que lo dit pintor ho puxe fer.

Item es convengut e concordat entre les dites parts que lo dit Ramon Solan hage e sie tengut e promet pintar en la sagristia de la dita sglesia dues ymagens a cada part de las perets aquellas que als dits obres plaura ab les diademes dor pero si los dits obres acordaren que tant solamen lo dit pintor non pintes sino una a cada part que lo dit pintor ho hage afer a voler dels dits obres. Item ha mes e promet a pintar lo dit pintor una paret tant com ten de la ora de la sacristia fins a una hora de un arch qui aqui es ço es lo camper vermey ab algunes flors en aquella millor manera que lo dit pintor ho puxe fer.

Item es concordat que los dits obres e prohomens hagen e sien tenguts e prometen a donar al dit Ramon Solan per son salari e treball de fer les dites pintures e de las colors or e usur quey metra trenta florins dor de Aragon de bon pes per los termens e pagues seguents ço es en continent com haura acabada tota la dita obra la mitat e VII florins e mig en la festa de sent Pere sent Feliu prop seguent ultra los quals XXX florins los dits obres e prohomens hagen e sien tenguts e prometen afer la messio de menjar e de beure e de lit al dit Ramon Solan tant com trigara dins la dita sglesia fer la dita obra.

LIV

1433, 20 d'abril. Ramon Solà I contracta la realització del retaule de Sant Pere per a l'església parroquial de Torroella de Montgrí. Tot seguit rep el primer pagament, i un any més tard cobra 31 lliures.

A. H. G. J. Escuder. Notaria 8. Signatura 17.

Capitols fets e concordats entre lo senyer en Ramon Sola pintor de Gerona de una part e la honrada madona Geralda muller del (blanc) (De)labia(mo) (blanc) de la part altre per raho de un rerataula que lo dit Ramon Sola ha affer e febricar de la istoria de sent P(ere).

Primo lo dit Ramon Sola promet a la dita Geralda fer a febricar de nou (e) pintar un rerataula de la istoria de sent P(ere) lo qual rerataula haura de altase XIII pams de cana de Gerona de X pams dample e sera de tres pesses e en la pessa del mig sera pintat la image del dit sent Pere e sobra la dita ymage sera lo crossofix pintat e en quescuna

de les dues pesses foranas haura dues istories del dit sent P(ere). Item es convengut e promet lo dit Ramon Sola de fer un bancal lo qual bancal es entes en les dites mides del dit rerataula en lo qual bancal aura mige ymages.

Item promet lo dit Ramon Sola fer e pintar desur e or lo gordapols lo qual es entes en les mides del dit rerataula.

Lequals coses demont dites lo dit Ramon Sola promet de fer e complir acabar e haver fet e complit e acabat a ses propies massions de la festa de sent P(ere) del mes de juny propvinent a un any la dons prop saguent e tan exi que la dita Geralda no es tenguda res comprar haver ni pagar en lo dit reretaula sino los septuaginta quinque florenos auri deval convenguts.

Item la dita honrada madona Geralda promet apagar al dit Ramon Sola per sou salari e treball e jornals e messions e altres coses los dit septuaginta quinque florenos valens trenta e sinc lliures quinze sous barcelonesos en aquests termens e pagas videlicet XX florins desi e per tot lo mes de juny propvinent e lo restant com lo dit rerataula sera acabat e posat.

LV

1456, 29 de novembre. Ramon Solà I, pintor de Girona, contracta l'execució d'un retaule per a l'església parroquial de Fornells (Gironès).

A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 450.

En nom de Deu sia e de la humil Verge Maria e de mossen Sent Cugat cap de la sglesia de Fornells.

Capitols fets e concordats entre lo senyer en Ramon Sola maior de dies pintor de Gerona de una part e en Pere Rovira e Pere Storga sindichs Gaspar Strach e Johan Sibils als dits sindichs adjunts. E lo dit Gaspar Strach e Francesch Goy obres de la perroquia de Fornells de la part alta sobre lo retaula Deu volent faedor en la dita sglesia de la dita perroquia ab intervenció del honorable en Bernat de Boxols donçell en la ciutat de Gerona domiciliat, en la forma seguent:

Primerament que lo dit Ramon Sola hage affer un retaule de la amplaria dels bancals qui vuy son e onze palms e mig en la peça del mig poch mes o menys.

Item que lo dit retaule sia de bona fusta e ben sech e quey haia affer lo dit Ramon Sola tres ymages principals ço es de Sent Cugat de la Verge Maria e de Sent Jacme ab tres tubes semblants tubes e fulloles

que es aquell de Santa Caterina de prehicadors lo qual lo dit Ramon Sola ha fet e ab tot ço que en aquell es.

Item que com lo dit retaule sia acabat los dits prohomens hi meten per lur part lo dit honorable mossen Bernat de Boxols e lo dit Ramon Sola son fill lo pintor per sa part e que si los dits Bernat de Boxols e Ramon Sola menor noy eren que sia en facultat dels dessus dits prohomens e Ramon Sola de elegir hun home per cascuna part los quals dos homens se hagen avenir si lo dit retaule sera reebedor hoc o no.

Item es convengut que sobre cascuna ymage haia haver una ystoria de Sent Cugat e en lo mig lo Crucifix ab les Maries e pintar axicom se pertany.

Item es concordat que lo dit sindich e prohomens haian a donar al dit Ramon Sola per pintar lo dit retaule quoranta una liures de moneda corrent en aquestes pagues ço es de present quince liures e lo restant com sia acabat lo qual retaule haia esser fet daçi per tot lo mes de Juny primer vinent e que los dits prohomens a llur carrech lo seu hagen aportar a lur despesa e posar lo dit retaule pero que lo dit Ramon Sola hi hage esser o home per ell en lo posar.

Item es concordat que en cars que lo dit retaule no fos acabat en lo dit temps per culpa o per indisposicio sua o obit del dit Ramon Sola, es concordat que lo dit Ramon Sola o son hereu sia tengut a ses despeses de haver acabat e posar lo dit retaule en lo altar de la dita sglesia de Fornells per tota la vigilia de Sent Jacme e Sent Cugat prop vinent...

LVI

1460, 1 de juny. Ramon Solà I, pintor de Girona, havia cobrat ja una part de la quantitat establerta per a la realització d'un retaule a la parroquial de Verges (Baix Empordà). Amb el present albarà resten anul·lats els anteriors signats per Ramon Solà I i/o el seu fill.

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 63.

Raymundus Solani pictor maior dierum Gerunde confiteor vobis Simonio Masestre operatorio ecclesie de Virginibus presenti. Quod solvistis mi inter diversas vices numerando voluntati mee decem novem libras Barchinone insolutum prorata maioris pecunie quantitatis pro precio cuius ego facio et teneor facere et fabricare quod retrotabulum sub invocacione Sanctorum Quirici et Julite ad opus dicte ecclesie de Virginibus e ex ut facio apocam etc. volens etc. subpresenti comprehendi omnia albaranna tam per me quam per Raymundus Solani filium meum inde facta.

Actum Gerunde martis prima Junii anno predicto de hoc solo.

Testes Bernardus Arimbau de Virginibus et Bernardus Fuya sabaterius Gerunde.

LVII

1460, 12 d'agost. Àpoca mitjançant la qual Ramon Solà I cobra per haver pintat el retaule de Sant Joan per a la parroquial de Foixà (Baix Empordà).

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 63.

Raymundus Solani senior pictor Gerunde gratis etc. confiteor et recognosco vobis Bernardo Ribot procuratori sindico et actori universitatis de Fuxano et singularium de eadem presenti. Quod inter diversas vices et solutiones solvistis michi dicto nomine ad meam voluntatem numerando centum tres libras et octo solidos barchinonensis michi debitas et debitos ex maiori pecunie quantitate ratione cuiusdam retrotabuli sub invocacione Sancti Johannis quod fabricavi ad opus ecclesie dicte universitate unde re etc. facio apocam etc. volo tamen sub presenti comprehendi ille quinquaginta librem que fuerunt deposite in tabula venerabilis Johannis Stephani campsoris Gerunde. Et etiam volo comprehendi sub presenti omnia albarana inde vobis facta.

Actum Gerunde XII Augusti anno predicto.

Testes discreti Petrus Serra de serviens et Poncius Stephani beneficiatus in sede Gerunde.

LVIII

1461. Àpoca mitjançant la qual Ramon Solà I cobra 80 lliures per haver pintat el retaule dels Sants Joan Baptista i Joan Evangelista per a la parroquial de Foixà (Baix Empordà).

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 64.

Sit omnibus notum quod ego Raimundus Solani pictor senior Gerunde excerta scientia confiteor et recognosco vobis Bernardo Ribot loci de Fuxano presenti quod sub retencione subscripta et sub pacto ut vobis facerem cessionem subscriptam solvistis michi ad meam voluntatem numerando octuaginta unam libras barchinonensas in moneta curribili michi restantes ad solvendum ex illa maiori pecunie quantitate que michi debebatur per universitatem dicti loci de Fuxano et eius singulares racione et pro precio illius retrotabuli Sanctorum Johannis Babtiste et Evengeliste per me facti et fabricati ad opus ecclesie dicti

loci de Fuxano iuxta capitula inde facta et firmata inter me ex una et ipsam universitatem partibus ex altera unde renunciando excepcioni pecunie non numerate non habite et non recepte et doli. Et quia ante solucionem et in actu eiusdem et post fuit actum de cessione subscripta. Ideo gratis et excerta scientia ad vestri risicum periculum et fortunam et sine aliqua eviccione at restitucione dicte quantitatis dono et cedo vobis dicto Bernardo Ribot presenti et vestris omnia iura et loca mea omnesque voces vices rationes et actiones meas reales et personales mixtas utiles et directas et alias quascumque michi et meis pertinentes et pertinere debentes ac pertinencia et pertinere debencia. In ipsis octuaginta una libris adversus et contra dictam universitatem dicti loci de Fuxano et singulares eiusdem et alios inde michi tantos et obligatos et eorum bona et cuiuslibet eorum...

LIX

1461. Ramon Solà I i Miquel Rovira, pintors de Girona, treballen plegats a parts iguals al mateix taller. Hom parla també de les normes que hauran de regir entre ells en el cas de comptar amb ajudants.

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 65.

Capitols fets e concordats e fermats entre lo senyer en Ramon Sola pintor maior de dies de Gerona de una part e en Miquel Rohira pintor de Gerona de la part altra de e sobre la compenya qui es entre ells per raho de lur offici segons ab altres capitols se mostre. Primo es concordat entre los dits Ramon Sola de una part e lo dit Miquel Rohira de la part altra que dasi avant lo dit Rohira fasse la massio a si mateix e a sa muller, infants sirventa e familia sua de sos bens propis e lo dit Ramon Sola fer senblantment. E lo dit Miquel Rohira a pagar VI lliures tots anys ab lo loguer de la casa en que tots soms segons forma e manera dels dits primers capitols.

Pacten que les despeses seran a miges igual que els emoluments per totes les obres que fassin ambdos...

LX

1458. Pere Terri, pintor de Bages (França), després de restar a la presó, ha de pagar a Ramon Solà I unes quantitats per causa d'un préstec rebut quan era empresonat, i d'una plana que féu per a ell en Ramon Solà II.

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 61.

Noverint universi etc. Ego Petrus Terri pictor civitatis de Bages regni Francie et de Lengadoch gratis et excerta scientia confiteor et recognosco me debere vobis Raymundo Solani pictori maiori dierum civem Gerunde presenti et vestris et quibus volueritis septem libras et decem septem solidos barchinonenses videlicet sex libras et duodecim solidos de quibus Bernardus Fuyani sabaterius Gerunde pro vobis et nomine vestro et pro me ditam planam fecit Raymundo Solani pictori Gerunde filio vestro in quibus ego tenebar eidem filio vestro certa de causa et viginti quinquos solidos quos pro me bistraxistis et solvistis in scripturis et carcelario regio Gerunde ex eoquia ego eram conjectus incarcere regio Gerunde...

LXI

1482, 5 de desembre. Ramon Solà II, pintor de Girona, contracta repintar un retaule dedicat a Sant Marc que hi havia a la capella de la confraria dels sabaters, al convent de la Mercè de Girona.

A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 110.

En nom de Deu sia e de Madona Santa Maria e de monsenyer Sent March avengelista, quapitols fets e fermats duna part ab lo reverent frare Ramon de Dons quomanador de la merssa e lo senyer en Thomas Subira e Pera Tixedor pabordas de la quonfraria dels sabates del present any ab volentat dels adgunts alagits per los quonfrares del dit ofissi so hes an Pera Quarles, Anthoni Meol, Jaume Sureda, Antoni Oler, Mateu Rocha, mestra Glanda, Johan Quol, Manuel Borrassa, Pere Menge, Miquel Ferrer, Lleonard Exoli, Pere Morell, Andreu Malasanch, paborda dels massips i adgunts etc. tots sabates de la quonfraria de monsenyer Sent Marc ab mi Ramon Sola pintor, siutada de Gerona dun retaule de fusta qui es en la capela dels demont dits quonfrares de la Verge Maria de la Mersse lo qual ha pintar e daurar ab totas mes despessas en la forme sagent. Item a adaurar dor fi quotra pillars grans e asmortimens e las finestres piquades serquades de atzur. Item totas las tubas dauradas dorfi i asmortimens e los finestratges dels quampes daurats dor fi e finestres de atzur e los quanpers dels asmortimens qui son sinc da fin vermelos. Totas las polseraras daurades dor fi e piquadas serquadas de atzur e les quoronas sobre las ditas polseras sian dauradas dor fi. Item lo banqual las tubas dor fi e los pilarets dor fi, e les claravohes e quoronas bax dor fi, e lo quamper detras las tubas de fin vermello, los uberts de la formaria qui van antorn lo banqual detzur, los bosels antorn lo banqual dor fi. Item totes los quampers de las istorias e pessa del mix tots anbotits e daurats e piquats dor fi. Item

las images de las istorias sian fresadas dor fi e an quada istoria aga una image de atzur, altre deurada dor fi broquade, e totas las altres quolors a desgresio del demont dit e latzur que metra lo demon dit sobre las images e pilars e polseras sia de valva de set florins la liura. Item a pintar la bige de bax ab letras dor fi e los quaps anquarnats e quolar dor fi de la tala e lo quamper serquat de atzur e los demon dits prometan an nom de la quonfraria pagar al dit Sola del dit retaule 85 lliures en la forma seguent, ara de present 25 lliures quont sara an punt de daurar XXX lliures, la resta quont lo retaulla se age aragonexer de dos omens de quada part ab sagrement la hobra si sara aquabada segons forma dels quapitols los quals foren fets de ma de mi Ramon Sola.

E lo dit Ramon Sola promet als demont dits que per tot lo mes dagost del propvinent qui sera del any MCCCCLXXXIII dara acabat lo dit retaula segons la forma dels dits capitols...

LXII

1483. Àpoca mitjançant la qual Ramon Solà II cobra 85 lliures per haver repintat per al gremi dels sabaters el retaule de Sant Marc que posseïen a la seva capella del convent de la Mercè de Girona.

A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 145-A.

Raymundus Sola pictor civis Gerunde gratis etcetera confiteor et recognosco vobis Jacobo Sureda, Petro Morell, Johanni Coni duibusque sabateriis civibud Gerunde prepositis anno currenti confratrie sabateriorum Gerunde voccata de Sent Marc. Quod vos dedistis et solvistis mihi modis et formis infrascriptis omnes illas octuaginta quinqui lliuras monete correntis quas prepositi dicti confratrie anni proxime lapsi nomine dicte confratrie et confratrum omnium eiusdem mihi dare et solvere promiserunt proquodam retrotabulo per me eis facto de Sent Marc pro ut constat cum que capitulis inter me ex una et dictos prepositos anni proxime lapsi nomine dictorum confratrum firmatis in posse notarii infrascripti die et anno in presente contentis. Modus vero solutiones dictarum LXXXV lliures sunt et est talis videlicet quadraginta quinque lliuras in duabus solutionibus per manus Thome Sobira, Petri Textoris et Andre Malasanch anni proxime lapsi prepositorum dicte confratrie et residuas quadraginta lliuras per manus vestrorum dictorum prepositorum. Et ideo rerum excepcioni facio apocham inter mandanus cum presentibus con et anullari sicut et tali...

Testes Guillelmus Arnaldi et Carolus Ros sartores Gerunde.

Actum est Gerunde die VI Decembris anno predicto licet hic continetur.

LXIII

1462. Miquel Rovira i Ramon Solà I, pintors de Girona, col·laboraren en la realització dels retaules de Sant Esteve de Llémena (Garrotxa), Sant Martí de Surroca (Ripollès), Santa Magdalena d'Olot (Garrotxa), Castanyet (Selva), i de Santa Creu d'Horta (Osona).

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 65.

Miquel Rohira pictor Gerunde gratis etc. convenio et promitto vobis discreto Petro Solani notario de officio rectionis serenissimi domini Regis filio et heredi universali cum benefficio inventarii Raymundi Solani quondam pictoris Gerunde senioris cognato meo presenti. Quod meis sumptibus et sine dampno vestri faciam fabricabo et perficiam illud retrotabulum de Sancto Stephano de Lemane et illus retrotabulum de Sobre Rocha e de Sancta Magdalena et quoddam tabernaculum et unun panes iam deodauratum (sic) et illud retrotabulum de Castayet et aliud retrotabulum Sancte Crucis de Orta diocesis vicensis et duo oratoria que omnia predicta veniebant facere et perficere ad onus dicte hereditatis. Et etiam dono et remitto vobis id quod est debitum michi pro honorabili abbati Xatmar abbatem Sancti Felicis Gerunde ratione mei officii vos tamen solvendo debitum quod... Raymundo Raset draperio Gerunde ratione panni per dictum patrem vestrum empti pro induendo Michaelam filiam suam uxorem quondam meam et super predictis servabo vos et bona vestra et dicte hereditatis indempnare. Et nisi etc. pro etc. resti etc. obligo bona etc. Et dictus Petrus Solani consentio predictis et promitto vobis dicto Michaeli Rohira quod sine dampno vestri solvam dicto Raymundo Raset debitum predictum. Et etiam dono et remitto vobis e eidem Michaeli totum id quod dicte hereditati ac mi ut heredi predicto debitur et pertinet nunc vel in futurum in predictis retrotabulis oratorii tabernaculo et panesio quovis modo et omne comodum inde pro venturum. Et pro inde obii bona et ambo inter etc.

XLIV

1497. Antoni Almell, pintor de Barcelona, aleshores habitant a Girona, contracta un retaule i una imatge de Sant Cristòfor per a l'església parroquial de Celrà (Gironès).

A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 207.

En nom de nostre Senyor Deu e de la humil Verge Madona Sancta Maria mare sua.

Capitols tractats, apuntats e concordats entre lo senyer en Johan Corney, Anthoni Corneya e Bernat Stanyol de la parroquia de Celra jurats... de una part e Antoni Almell, pintor natural de la ciutat de Barchinona ara conmorant en Gerona de la part altre, sobre lo retaule que lo dit Almell te a pintar per la sglesia de la dita parroquia de Celra.

E primerament es apuntat e concordat entre les dites parts que lo dit Anthoni Almell te a pintar un retaula per la dita aglesia de Celra lo qual ja es fet de fusta e es en la dita sglesia en lo altar dit de Nostre Done. E lo dit retaula conve e promet fer ço es la obra ben apparellada e ab perfeccio segons se pertany. E los plans e fresades e diademes han esser e promet fer lo dit Almell dor fi enbotit. E los pilas e les tubes e los smortiments e les xambranes e qualsevol cosa de talla ha esser e promet obrar lo dit Almell dor fi.

Les istories del dit retaula han esser e les ha afer lo dit Almell de Nostra Dona ço es dels set goigs per ordre segons venen. E lo mantell de Nostra Dona en qualsevol part que sia ha esser de atzur e les altres robes de Nostra Dona han esser de vermel e de vert segons se venen.

En lo bancal han esser la ymage de Jhesu Xrist ab lo moniment ab los improperis al mig e a un costat la ymage de Nostra Dona e al altre costat la ymage de Sent Johan e apres la ymage de Sent Sebastia e al altre part un altre ymage qui li sera dita per los dits jurats.

E los gordapols es tengut fer dargent colrat segons en lo retaule maior.

E los campes sobre los smortiments ha afer de obres de atzur e dargent.

E mes se a pintar lo dit Almell la part de la sacristia de la dita sglesia de Celra en que te afer la ymage de Sent Xristofol ab lo Jhesus ab les diademes dorfi e lo restan del camper te a fer de domas carnasi ab ayga als peus...

LXV

1497, 5 de maig. Martí Joan, pintor de Biscaia, contracta la realització d'un retaule dedicat a Sant Miquel per a l'església parroquial de Palol Sabaldòria, municipi de Vilafant (Alt Empordà).

A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 101.

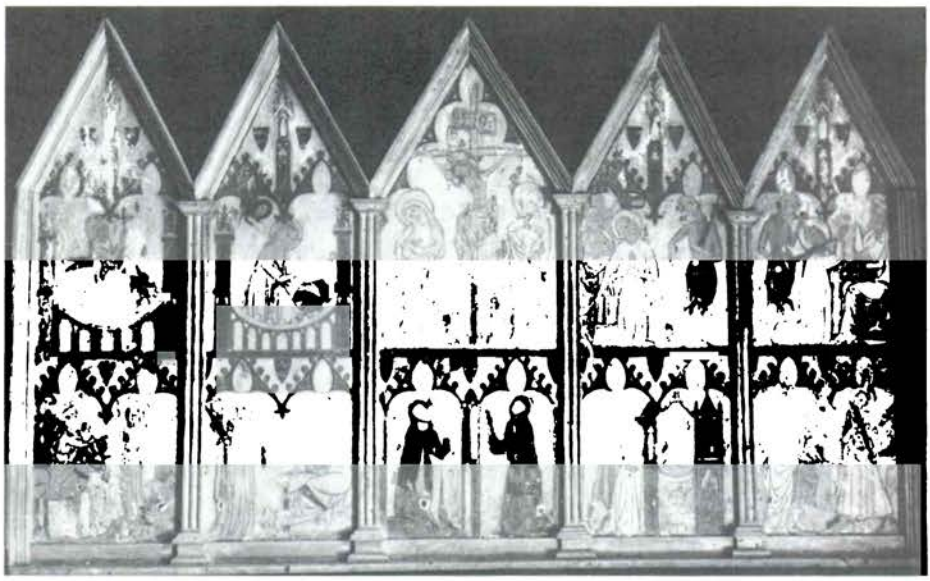
En nom de nostra senyor deu e de la gloriosa verga maria mara sua e del glorios mossenyer sent miquel arcangell.

Capitols fets, juhits e concordats entre an Johan Serra e Bartho-

meu Garrigua endos de la perroquia de palou de saboldoria del bisbat de Gerona de una part e Marti Johan pintor de biscaya atturant en la ciutat de Gerona de la part altra de e sobra un retaula a obs de la dita sglesia fehedor en la forma saguent:

E primera es convengut e concordat entra les dites parts e promet lo dit Marti Johan pintor que ell pintara un retaula ja fet de fusta en dita sglesia ab la ymaga de sent miquel en la pessa mijana e crucifix e johan e maria a la punta de la dita pessa mijana e en cascun costat duas ystorias de sent miquel les quals seran ordonades per mossen Pere Oliveres prevera beneficiat de la seu de Gerona. E en lo bancal quatre miges ymages ço es la verga maria e sen pere en la part dreta e en la part sinistra sent johan evangelista e sent pau. E que totes les ymages de sent miquel fera ab lo arnes de argent fi e les altres ymagens de fines e bonas collors segons los personatges queren e los camps de or fi picat. E los pilars, tubs e xambranas e diademes dor fi. E mes fara o pintara los gordapolsos vermells domesats. E los spays sobra les xambranas de les colors que millor se pertanyan les quals collors or e argents e altres coses necessaries per pintar dit retaula lo dit miquel Marti Johan metra e aura a totes ses despesas.

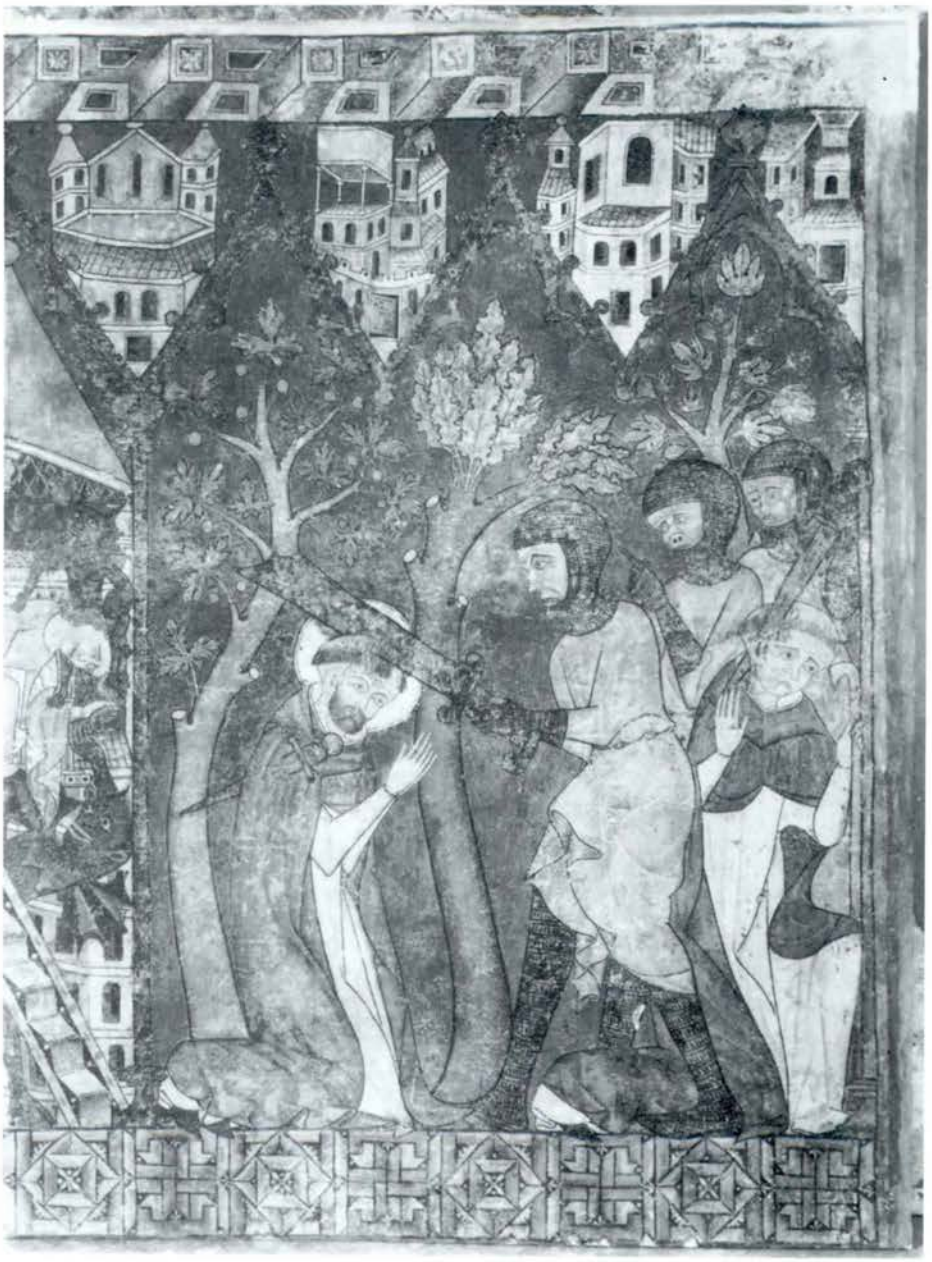
Item es concordat e promet dit miquel Marti Johan pintor que lo dit retaula be e degudament pintat ab tota perfeccio e segons dessus se conte haura fet e pintat e liurat als dits Johan Serra e Barthomeu Garrigua del dia present fins a la festa de nadal propvinent. E mes es convengut concordat entre dites parts e prometen los Johan Serra e Barthomeu Garrigua a donar e pagar al dit Marti Johan per los seus traballs de pintar dit retaula e per obs del or e argents e colors e per totes altres cosas necessarias per pintar dit retaula dotza lliures de moneda les quals dotza lliures pagaran al dit Marti Johan per les pagues e termes saguens ço es com lo dit Marti Johan comensara a pintar lo dit retaula quatre lliures. E com haura acabat de daurar de or lo dit retaula altres cotra lliures. E les restants quatre lliures com sia acabat de pintar e liurat e rebut dit retaula e per pagar les dites dotze lliures los dits Johan Serra e Barthomeu Garrigua obliguen al dit Marti Johan lurs bens presents e esdevenidors... (segueix fòrmula acostumada).

VILOBÍ D'ONYAR (Gironès). Retaule de Sant Esteve, perdut. Segle XV (Foto Arxiu Mas).

VILOBÍ D'ONYAR (Gironès). Retaule de Sant Esteve, perdut. La Verge, detall de la Crucifixió. Segle XIV (Foto Arxiu Mas).

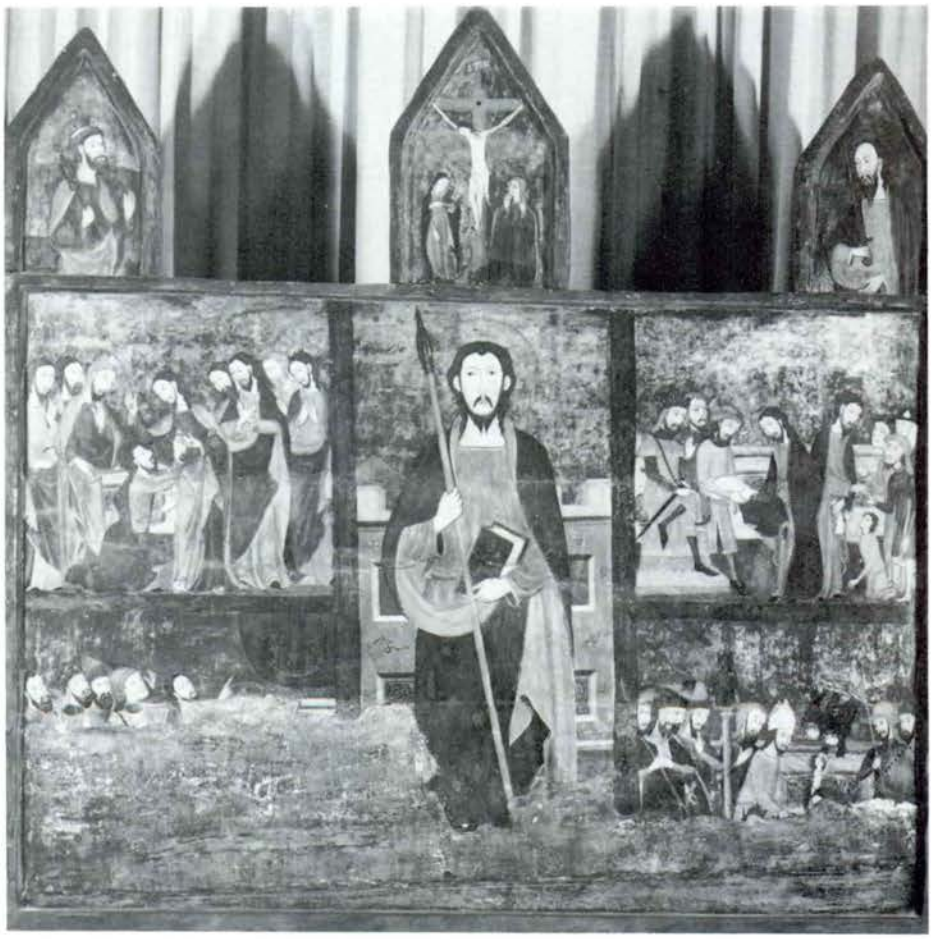
PUIGCERDÀ. Església del convent de Sant Domènec. Pintures murals, segle XIV (Foto Arxiu Mas).

PUIGCERDÀ. Església del convent de Sant Domènec. Pintures murals, detall. Segle XIV (Foto Arxiu Mas).

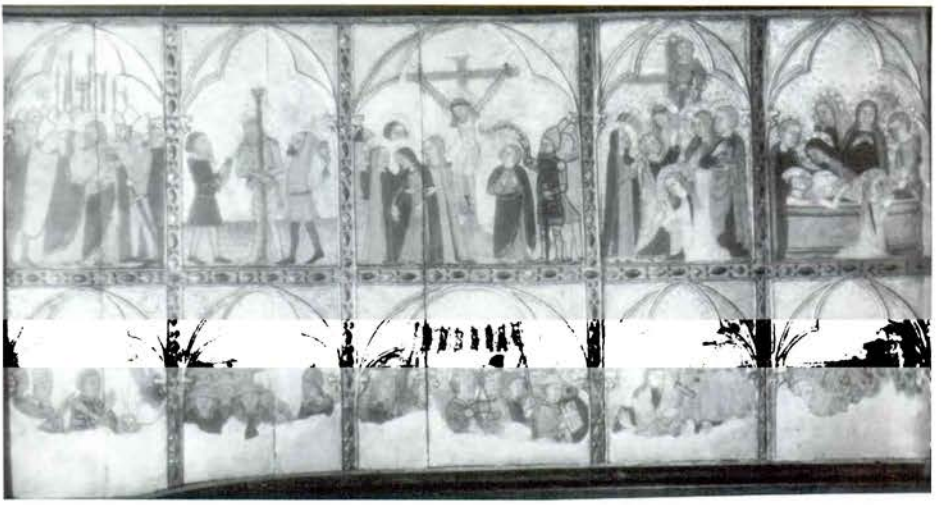
GIRONA. Museu d'Art. Taula procedent de Sant Pere Cercada (Selva). Segle XIV (Foto Actini).

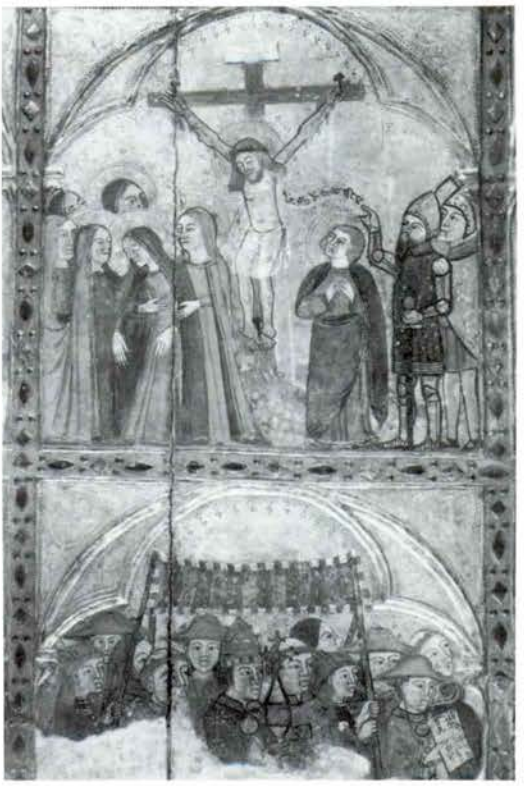
BARCELONA. Museu d'Art de Catalunya. Retaule de Sant Tomàs, segle XIV. Procedeix de l'església de Santa Maria de Lledó d'Empordà (Foto Arxiu Mas).

BARCELONA. Museu d'Art de Catalunya. Retaule de Sant Tomàs, detall. Segle XIV. Procedeix de l'església de Santa Maria de Lledó d'Empordà (Foto Arxiu Mas).

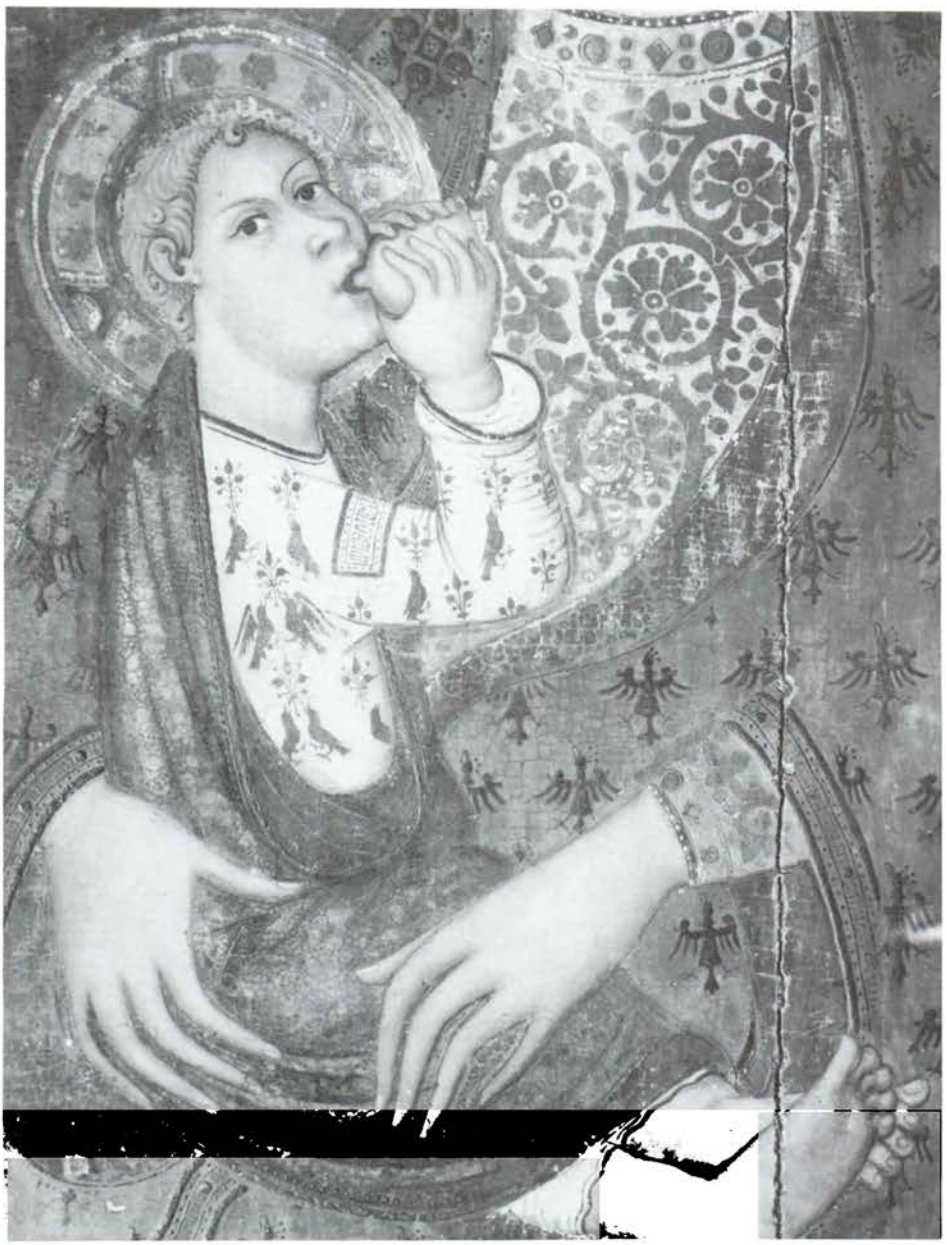
BARCELONA. Museu d'Art de Catalunya. Retaule de la Passió, segle XIV. Procedeix de l'església parroquial de Queralbs (Ripollès). (Foto Arxiu Mas).

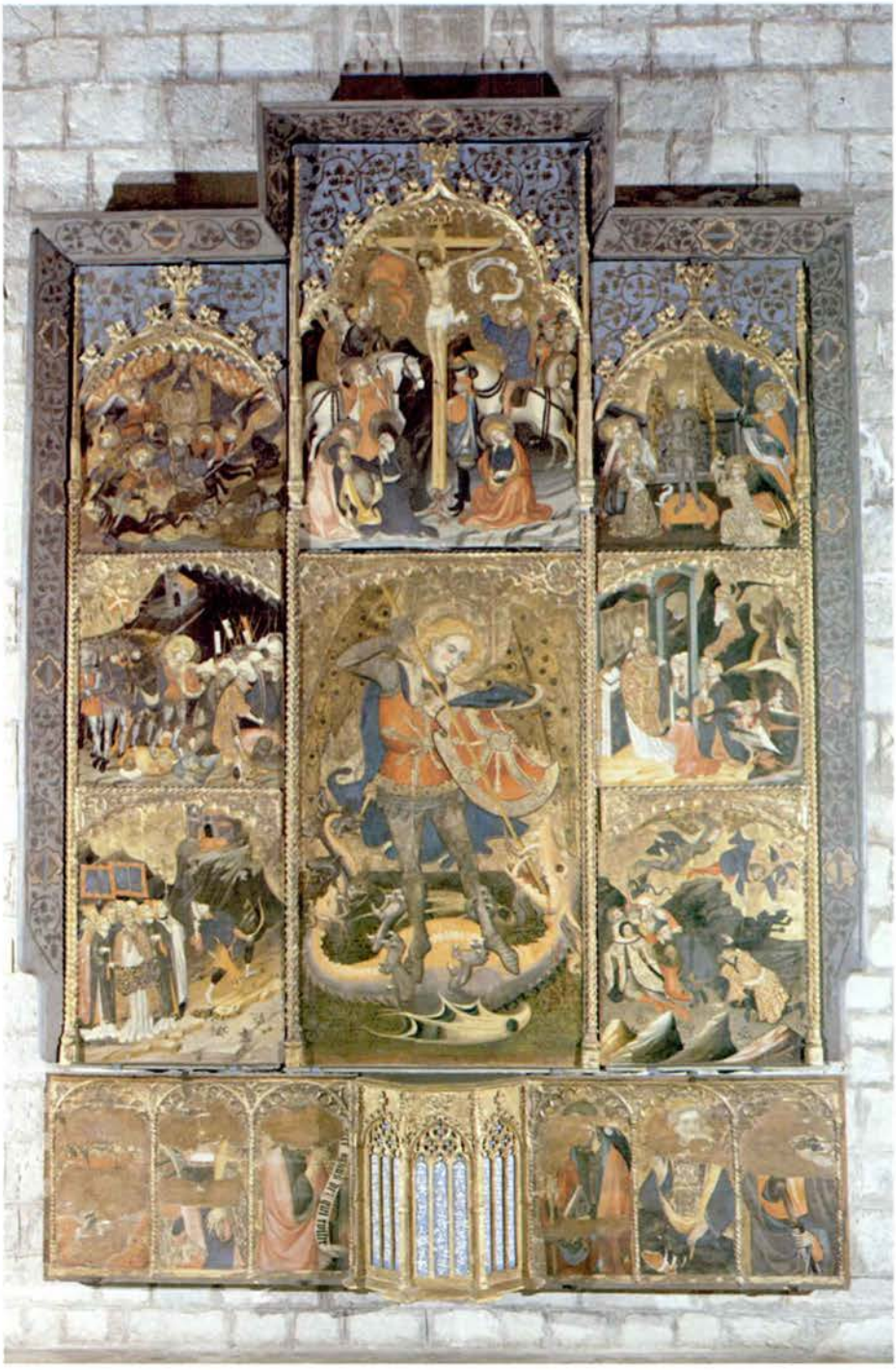
BARCELONA. Museu d'Art de Catalunya. Retaule de la Passió, detall. Segle XIV. Procedeix de l'església parroquial de Queralbs (Foto Arxiu Mas).

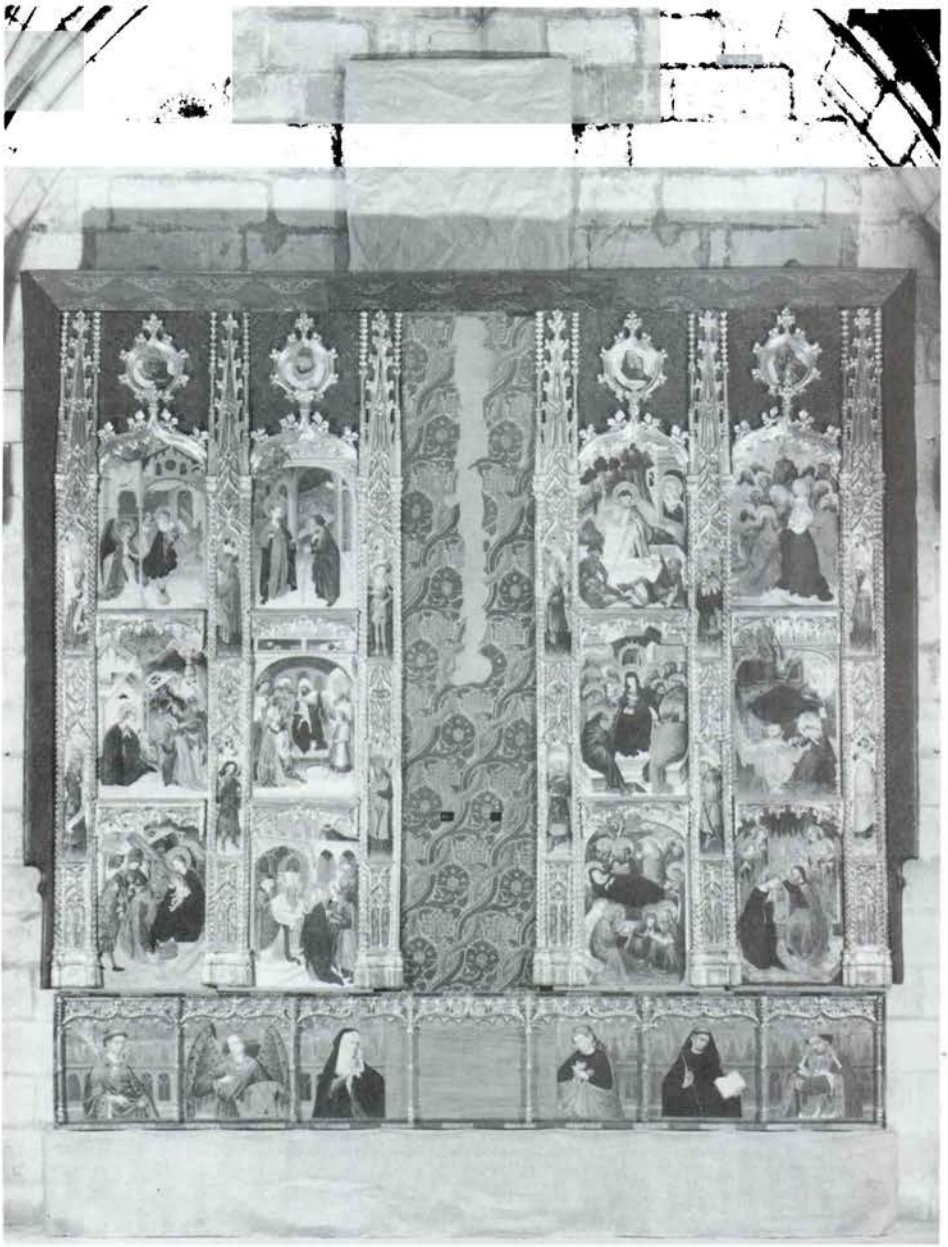
BARCELONA. Col.lecció particular. Verge de la Llet, segle XIV. Procedeix de Torroella de Montgrí (Baix Empordà). (Foto Arxiu Mas).

BARCELONA. Col.lecció particular. Verge de la Llet, detall. Segle XIV. Procedeix de Torroella de Montgrí (Foto Arxiu Mas).

GIRONA. Museu d'Art. Retaule de Sant Miquel. Lluís Borrassà, 1416. Procedeix del monestir de Sant Miquel de Cruïlles (Baix Empordà). (Foto Actini).

BANYOLES. Monestir de Sant Esteve, retaule de la verge de l'Escala. Joan Antigo, 1437-1439 (Foto Arxiu Mas).

BANYOLES. Monestir de Sant Esteve, retaule de la Verge de l'Escala. L'Anunciació, detall. Joan Antigó, 1437-1439 (Foto Arxiu Mas).

BANYOLES. Monestir de Sant Esteve. Retaule de la Verge de l'Escala, detall. Joan Antigó, 1437-1439 (Foto Arxiu Mas).

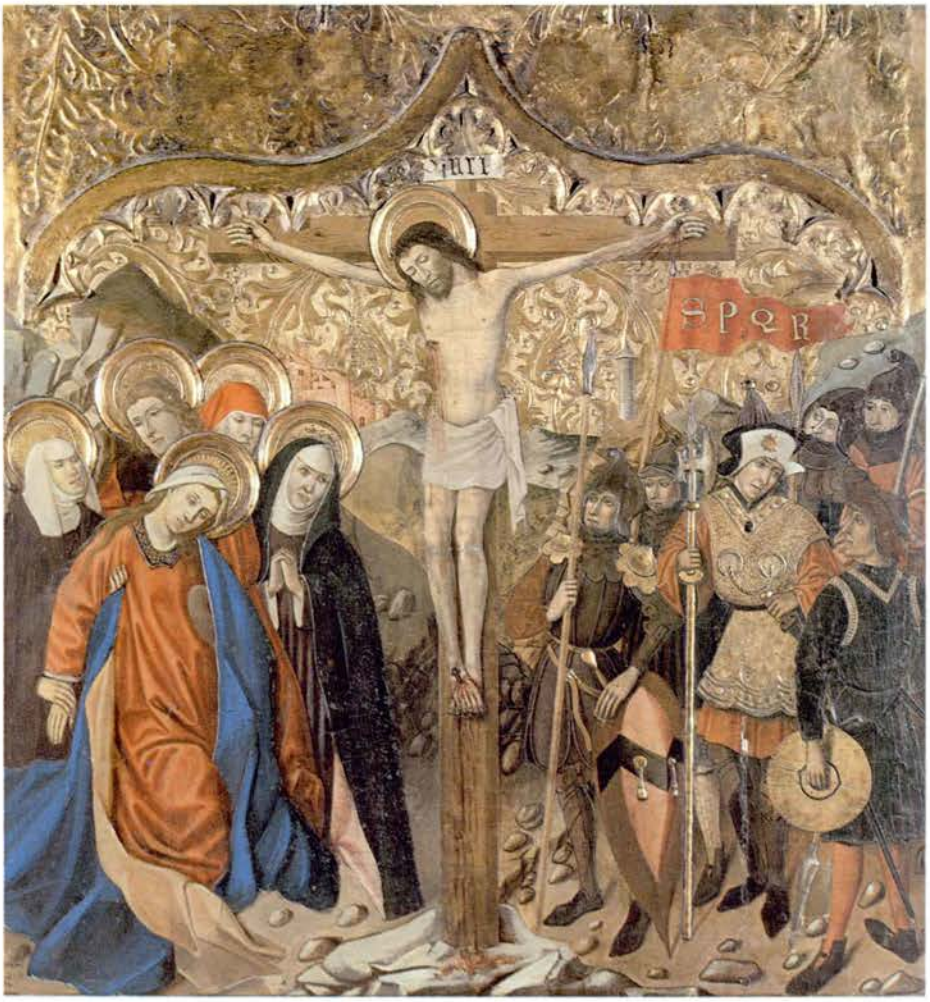
GIRONA. Museu de la Catedral. Taules de Sant Benet i Santa Clara. Atribuïdes a Ramon Solà II; segon terç del segle XV (Foto Actini).

GIRONA. Museu de la Catedral. Taula de l'Àngel de l'Anunciació. Atribuïda a Ramon Solà II, segon terç del segle XV (Foto Arxiu Catedral. Girona).

GIRONA. Museu de la Catedral. Taula de la Verge de l'Anunciació. Atribuïda a Ramon Solà II, segon terç del segle XV (Foto Arxiu Catedral. Girona).

GIRONA. Museu de la Catedral. Calvari. Taula atribuïda a Ramon Solà II, segon terç del segle XV (Foto Actini).

CAPÍTOL IV

L'ORFEBRERIA

L'orfebreria ocupà un lloc preeminent dins les arts plàstiques gòtiques, en particular, a València, Barcelona, Girona i Perpinyà[1]. L'activitat continuada al llarg dels segles XIV i XV, la gran quantitat d'obres realitzades, malgrat n'hagin arribat ben poques mostres a nosaltres, i un alt nivell tècnic i artístic, féu que aquests centres se situessin en un primeríssim pla arreu dels Països Catalans.

Els diversos objectes executats en plata i or, amb incrustacions de pedres precioses i esmalts opacs o translúcids com a ornament, han rebut, en general, poca atenció per part de la historiografia artística que durant temps els ha mantingut catalogats sota el malnom d'obres menors i relegats en capítols marginals de la bibliografia referent a la història de l'art.

Sens dubte que la pèrdua d'una esfereïdora quantitat d'aquests objectes, correntment de caràcter religiós, ha estat la causa principal d'aital desatenció tot considerant que la manca de documents escrits ha obstaculitzat el coneixement d'una activitat que a casa nostra assolí un nivell notabilíssim. Cal assenyalar només el conjunt format pel baldaquí i el retaule de la Seu de Girona, la custòdia i les creus processionals de la mateixa catedral, la creu de Vilabertran, l'arqueta de Sant Martirià de Banyoles, exemples sortits dels tallers gironins i que vénen a demostrar l'alt nivell de capacitat tècnica i artística de llurs autors, els quals en tot moment segueixen les pautes de l'estil gòtic generalitzat arreu de l'Occident europeu.

Els orfebres constituïren un dels gremis més compactes i amb més projecció ciutadana; l'any 1301, tres argenters barcelonins formaven part del Consell de Cent i, amb anterioritat, el 1298 a València, havien iniciat ja la vida gremial[2].

1. S. ALCOLEA, *Artes decorativas de la España cristiana,* dins *Ars Hispaniae.* Madrid, 1975, pàg. 131.

2. Ibídem, pàgs. 131-132.

A Girona hom desconeix la data de constitució del gremi dels orfebres, entre els quals hom hi troba no pocs jueus, com veurem més endavant[3].

1. EL CONJUNT D'ARGENTERIA DE LA SEU DE GIRONA

Les primeres notícies sobre l'activitat dels argenters gironins són imprecises. El llegat que l'any 1292 féu Guillem Gaufred per a costejar el baldaquí de la Seu de Girona[4] no permet d'assegurar que aquest s'hagués de realitzar immediatament[5]. Tant l'epitafi del sepulcre d'Arnau de Soler, ardiaca de Besalú, com la representació d'aquest en el cibori, agenollat davant Sant Pere, palesen la seva condició de principal impulsor d'aquesta important obra d'orfebreria[6].

La forma del baldaquí, certament original, és semblant a la vela d'un vaixell que s'encorba cap amunt. Aquesta estructura superior que protegeix l'ara romànica i el retaule de plata, recolza sobre quatre pilars hexagonals de fusta, xapats amb una fina làmina de plata ornada amb repetits motius fitomòrfics. L'alçada dels pilars ha sofert diverses alteracions al llarg del temps, essent els posteriors més curts amb la finalitat de poder contemplar fàcilment les escenes que decoren l'inte-

3. S. SOBREQUÉS, *Societat i estructura política...*, citat, pàg. 25. L'historiador gironí cita la notícia recollida per E. C. GIRBAL, *Antiguos gremios y cofradías de Gerona*, dins *Revista de Gerona*. Girona, 1887, pàg. 196, segons la qual l'any 1429 es constituí a Girona la cofraria de Sant Eloi. Al gremi s'integraven a més dels argenters, els ferrers, espasers, coltellers, manyans, beiners i sellers.

4. ALCOLEA, *Artes decorativas...*, citat, pàg. 131.

5. M. COMAS, *El altar mayor de la catedral de Gerona*. Barcelona, 1940, recull a l'apèndix documental un fragment del testament de Guillem Gaufred –12 d'agost de 1292–, publicat per Villanueva, on el tresorer de la Seu cedeix 500 lliures per al *ciborium* de plata. Tanmateix, l'autora fa esment també de l'acord capitular de 30 de setembre de 1305, publicat per Fita, segons el qual es destinaren una part de les 500 lliures al pagament del viatge que el mateix any féu a Roma el bisbe Bernat de Vilamarí, on visità el Papa en companyia del rei Jaume II. Més endavant, quan l'any 1312 s'inicià la capçalera gòtica de la Seu, hom invertí una part del citat llegat en les despeses de les obres i la resta es destinà al baldaquí, segons opina E. C. GIRBAL, *El Baldaquino del Altar Mayor de la Catedral*, dins *Revista de Gerona*, XII. Girona, 1888, pàgs. 65-68. Finalment, J. Fita, afirma que hom arribà a destinar quelcom de la donació de Guillem Gaufred al baldaquí i que aquest fou costejat amb el suport de la donació d'Arnau de Soler i d'altres possibles benefactors. Vegeu l'apèndix documental LXVI.

6. J. CALZADA, *Las claves de bóveda de la Catedral de Gerona*. Barcelona, 1975, pàg. 55.

rior de la coberta[7], on es desenrotlla la iconografia de la visió de la Cort Celestial.

Les imatges que decoren el baldaquí apareixen sota arcades i s'apleguen, disposades en tres frisos, dins quatre triangles formats per les dues diagonals que travessen de cap a cap l'intradós del baldaquí. Àngels, profetes, sants i santes, màrtirs, bisbes, reis i personatges de totes les classes i condicions comparteixen el benestar etern. Al centre, dins una motllura mixtilínia que simula una clau de volta, s'hi troba l'escena de la Coronació de la Verge sobre un fons d'estrelles, tema que també es repeteix a la clau de volta del presbiteri[8]. El desenvolupament constant en aquesta època de la devoció mariana i, d'altra banda, l'advocació del temple a la Verge, explica la presència de la seva Coronació als llocs més significats, això és, a les claus de volta i del baldaquí al llarg de l'eix vertical del presbiteri.

L'autor del baldaquí resta encara en l'anonimat. L'anàlisi estilística i les confrontacions amb el cos principal del retaule de plata, permeten de situar l'acabament d'ambdós a l'entorn de l'any 1325, exceptuant l'escena d'Arnau de Soler davant Sant Pere a les portes del Paradís. Aquesta, de mides més grans, correspon a una data posterior, quan es portà a terme una de les reformes del baldaquí[9], la qual abastà també la decoració dels quatre pilars amb motius vegetals i penjolls de raïms que, d'altra banda, són idèntics a l'ornamentació de la creu de Vilabertran.

7. Durant una de les nombroses reformes que el baldaquí ha sofert, l'any 1347 hom procedí a aixecar-lo mitjançant l'addició d'unes bases octagonals de pedra nummulítica. Vegeu J. PLA CARGOL, *Gerona Arqueológica...*, citat., pàg. 168; J. SUBIAS, *El retablo de plata de la Seo de Gerona*, dins *A.I.E.G.*, VIII. Girona, 1953, pàg. 222.

8. Els diferents personatges, entre els quals figuren Moisés, Sant Joan Baptista, Sant Pau, Maria Magdalena, Sant Llorenç, etc., dirigeixen la mirada cap a l'escena de la Coronació de la Verge.

9. SUBÍAS, *El retablo de plata...*, citat, pàgs. 227-228. Cal distingir, segons aquest autor, l'obra antiga del baldaquí, anònima, i l'obra nova, la qual consistiria en l'arranjament de la Coronació de la Verge i l'escena d'Arnau de Soler. L'anàlisi comparativa dels rostres i de l'estructura dels cranis dels personatges de la predel·la del retaule i els de les citades escenes del baldaquí –repussats i soldats amb una cura extraordinària–, així com el tipus de relleu, on les figures sembla que siguin exemptes, porta Subías a la conclusió de poder atribuir a l'argenter valencià Pere Berneç, artífex documentat de la predel·la del retaule, la susdita reforma del baldaquí i, en conseqüència, la realització de la creu de Vilabertran. Amb tot, creiem que la Coronació de la Verge pertany a la primera meitat del Tres-cents, relacionada directament amb el primer pis del cos principal del retaule de plata i no amb la predel·la, d'un estil més àgil i perfeccionat. Possiblement la Coronació de la Verge fou obrada amb anterioritat a l'any 1350 quan Jaspert de Campllonc, senyor de Púbol, costejà una nova reforma del baldaquí i deixà l'escut de la seva casa a l'alçada del segon terç dels pilars.

La major part dels retaules de plata sobredaurada, embellits amb filigranes, esmalts i pedres precioses, foren executats durant el segle XIV. Sabem dels que hi havia a València, encarregat pel rei Pere el Cerimoniós a l'esmentat argenter Pere Berneç, a Ciutat de Mallorca, a la Seu d'Urgell, a Elna, etc. A Girona, el retaule major de plata és l'únic conservat, però s'han perdut els dos de l'ex-col·legiata de Sant Feliu i el de Sant Pere de Galligants[10].

El conjunt d'argenteria de la Seu gironina, format originàriament pel baldaquí, el retaule, el frontal i els plafons de l'altar, era, sens dubte, d'una riquesa excepcional d'acord amb les descripcions de qui tingué l'oportunitat de contemplar-lo en tota la seva dimensió[11]. El retaule és constituït per un cos principal de dos pisos amb vuit escenes cadascun, excepte el carrer central, una predel·la, afegida a mitjan segle XIV, i un coronament format per les tres imatges de la Verge amb el Nen, Sant Feliu i Sant Narcís sota rics dossers[12]. Com a ornament, cal esmentar l'abundància d'esmalts, entre ells, els característics esmalts blaus de Girona, de tècnica semblant a la senesa de l'època[13], i de pedres precioses que embelleixen els fons i les arquitectures que emmarquen les diverses parts del retaule.

Una donació feta per Guillem de Terrades induí alguns autors a datar el retaule a mitjan segle XIII[14]. Actualment, l'opinió generalitzada coincideix que l'execució del cos principal del retaule data de

10. A. D. G. Visites Pastorals. Signatura pàg. P 143, fol. 10.

11. ROIG I JALPÍ, *Resumen historial...*, citat, pàgs. 207 i ss.

12. Situat al centre del presbiteri, sota el baldaquí, des de l'any 1939 han estat retirats els diversos objectes que hom hi havia addicionat al llarg dels segles. Es tracta de tres creus processionals, dues arquetes àrabs i els juratoris o cobertes d'evangeliari. Encara avui hom pot contemplar a la part central del cos del retaule les escenes del Pantocràtor, al segon pis, i del Calvari, al primer, procedents d'altres juratoris, les quals substitueixen les escenes perdudes amb motiu d'obrir el sagrari. Pla Cargol creu, per contra, que després de retaurar l'any 1939 el retaule i de suprimir el sagrari, els relleus primitius que s'havien conservat com a juratoris fóren col·locats novament al seu lloc. D'altra banda, la porta del sagrari on hi havia l'escena de la Resurrecció de Crist ha estat utilitzada modernament en l'execució d'un nou tabernacle, donat l'any 1941 pel bisbe J. Cartañá.

13. N. LÓPEZ, *Els esmalts de la Catedral de Girona,* dins *Catalunya Comtal* n.º 7. Barcelona, 1979, pàg. 41.

14. A. MERINO-J. CANAL, *España Sagrada,* XLIV. Madrid, 1826, pàg. 402. *Pridie kalendas Februarii* (1254) *obiit Guillelmus de Terradis sacrista maior qui tabulam argenteam altari Beatae Mariae cathedralis fieri fecit.* Aquest donatiu, com ha posat de relleu J. MARQUÈS CASANOVAS, *El frontal de oro de la Seo de Gerona,* dins *A.I.E.G.*, XIII. Girona, 1959, pàg. 219, al·ludeix a un dels plafons laterals que posseïa la mesa d'altar.

l'entorn dels anys 1320 i 1325, i els seus autors serien el gironí Bartomeu i el valencià Pere Berneç[15].

L'any 1357 el Capítol de la Seu acordà d'ampliar el retaule mitjançant l'afegiment de la predel·la. Hom pensa que havia quedat petit davant les proporcions del nou absis, després del trasllat l'any 1347 de l'ara i el retaule des del presbiteri del temple romànic fins al nou emplaçament. Una vegada més, la manca de documentació escrita impedeix d'atribuir amb seguretat l'acabament del retaule, on participà també l'argenter gironí Ramon Andreu[16].

El cos del retaule descriu amb divuit relleus el pas de Jesucrist sobre la terra, des de l'Anunciació fins a l'Anastasi o Baixada a l'Infern, escena que d'altra banda, és col·locada davant la Resurrecció. Cadascun dels relleus són emmarcats per arquitectures que formen arcuacions a manera de gablets amb una senzilla decoració de traça gòtica. Uns finíssims pilarets coronats per pinacles extraordinàriament estilitzats, sostenen les arcades, els espais sobrants de les quals s'omplen d'esmalts i de pedres semiprecioses. Al pis superior destaca l'escena del Naixement que aplega també l'Anunciament als Pastors; la composició s'esdevé així agobiant quant a l'espai, la qual cosa l'artista ha cercat de suavitzar mitjançant la inclusió d'elements paisatgístics i ornaments com els del llit on es recolza la Verge amb el Nen.

Entre els relleus de la Presentació al Temple i el Baptisme de Crist, al lloc que correspon a l'eix vertical del retaule, ha estat substituïda l'escena corresponent pel Pantocràtor i el Tetramorf, aprofitats d'una coberta d'evangeliari.

El desenvolupament de l'humanisme i del naturalisme des de la darreria del segle XIII es palesa en aquest retaule en nombrosos detalls

15. ALCOLEA, *Artes decorativas...*, citat, pàg. 133, recull la darrera hipòtesi, que diu així: *Els relleus de la zona superior i les imatges de Sant Feliu i de Sant Narcís són obra de Bartomeu. Pere Berneç féu la predel·la, la Verge amb el Nen del coronament i la resta dels relleus. Quant a Ramon Andreu, es limità a realitzar elements accessoris;* N. LÓPEZ, *Els esmalts...*, citat, pàg. 42, atribueix a Ramon Andreu els esmalts de la predel·la com a col·laborador de Pere Berneç.

16. ALCOLEA, *Artes decorativas...*, citat, pàg. 133; COMAS, *El Altar Mayor...*, pàg. 97 i apèndix. Tres notícies documentals aparentment contradictòries en el contingut, però no en la data, fan possible fixar la cronologia relativa del cos principal del retaule realitzat per Bartomeu. Les dues primeres són extretes del *Liber Notularum* (1324-1325), fols. 75b i 76a, i es refereixen als pagaments fets a Bartomeu pels seus treballs en diverses obres, a més del retaule. La quantitat puja a 50 lliures, xifra molt escassa en el supòsit de referir-se a les despeses de tot el cos del retaule. La tercera notícia, data del 4 de maig del 1325 i és extreta d'un Episcopologi. Al·ludeix a treballs de reparació que de tractar-se del retaule, pressuposaria l'existència d'una part del mateix, la qual cosa, segons Comas, explicaria l'exigua quantitat de 50 lliures que Bartomeu cobrà l'any 1325.

com, per exemple, la imatge del dimoni al relleu de les Temptacions, sota l'aparença d'una figura humana i alhora d'una bèstia amb ales i potes de caprí.

Al pis inferior, l'Entrada a Jerusalem inicia el cicle de la Passió. Sant Joan, Sant Pere i Sant Pau acompanyen de prop el Crist en la Santa Cena. La Crucifixió procedeix igualment d'un juratori, substituint, com s'ha dit, el buit que deixà el sagrari una vegada retirat. Cal esmentar que el lladre dolent es distingeix, a més de la seva col·locació dins l'escena, per l'aparició d'una figura demoníaca situada damunt la creu. Els dos lladres que acompanyen el Crist procedeixen d'unes peanyes que sostenien les arquetes àrabs anteriorment citades.

El tema de l'Anastasi mostra com a nota d'influx bizantí l'horripilant cap del monstre Leviatan, de la boca del qual ixen Crist i Adam.

En la composició d'aquests relleus hi ha la prevalença d'una estructura simètricament ponderada. Les figures tenen un lleuger moviment, a cops, contorsionat, que palesa un avenç notable respecte a l'escultura i a la imatgeria. A la predel·la, per contra, d'un estil més dúctil i avançat, Pere Berneç dóna als cossos una flexió més accentuada, amb abundància de plecs angulosos, de forma semblant a la producció pictòrica del moment, d'influx netament italià, com ho palesen la Verge amb el Neu voltada d'àngels, Sant Pere i Sant Pau, sants confessors, Santa Anna, santes verges i màrtirs i els bisbes Cruïlles, oncle i nebot, situats als extrems.

Finalment, el coronament del retaule és format per tres gonfanons o pinacles que contenen la Verge amb el Nen, Sant Feliu i Sant Narcís.

Fins l'observador amb menys acuïtat s'adona que el conjunt de l'altar de la Seu de Girona, tal com avui es pot observar, no és obra d'un moment ni d'un sol autor, ans al contrari, la seva realització comportà un treball relativament llarg, incloses les interrupcions, les ampliacions i reformes i àdhuc les pèrdues parcials en el decurs dels segles. Vertadera obra mestra de l'orfebreria medieval, comparable a la Pala d'Oro de Sant Marc de Venècia o a l'altar coetani de Sant Jaume de Pistoia i, a casa nostra, als Corporals de Daroca, obra de Pere Moragues, aquest conjunt d'argenteria gironí constitueix l'exponent més destacat de l'orfebreria catalana. Les descripcions d'antics inventaris i d'ocasionals visitants en el passat, ens parlen d'esmalts meravellosos, de pedres precioses i altres elements decoratius que la injuria del temps i dels homes ha deteriorat quan no ha fet desaparèixer irremeiablement. Malgrat tot, l'estat actual en què es troba aquesta obra única se'ns apareix com un preciós document de la nostra Edat Mitjana.

2. ARGENTERS GIRONINS DEL TRES-CENTS: FRANCESC ARTAU I

D'entre els argenters actius a Girona durant la segona meitat del Tres-cents cal citar, a més dels suara esmentats, Berenguer Eimeric, els germans Pere i Arnau Serra[17], Francesc Artau I, Antoni Costa, Guillem Oliver, Francesc de Fornells, mort el 1408, Francesc Samsó, Bartomeu Segur[18], Joan Torner i els jueus Francesc Matalim[19], i Samuel Vidal.

També treballaren a Girona els argenters barcelonins Jaume Hospital (actiu el 1355) i Bartomeu Arloví, actiu entre el 1360 i el 1366[20], qui féu societat amb Berenguer Eimeric des de l'any 1366[21].

L'activitat de Berenguer Eimeric, citat per primera vegada l'any 1357 amb motiu d'una venda de plata per un valor de cent lliures a Arnau, abat de Sant Pere de Roda[22], fou particularment intensa des de l'any 1360[23]. El 1364 realitzà dos calzes per al convent de Sant Domènec de Girona[24], i per la quantitat de dotze lliures, l'any 1366 obrà una custòdia per a l'església de Sant Feliu de la Garriga[25]. Hom perd

17. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 224. Vegeu l'apèndix documental LXVII.

18. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 283. L'any 1371 vengué una custodia a Nicolau Figueres per a la parròquia del Far.

19. A. H. G. Guillem, Llobet. Notaria 1. Signatures 16 i 27; Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 10; Bartomeu Vives. Notaria 5. Signatura 89.

20. J. M. MADURELL, *Obras de plateros barceloneses en iglesias gerundenses (1392-1698)*, dins *A.E.I.E.*, XV, Girona, 1961-1962, pàgs. 103-202, en la relació de platers barcelonins que durant el segle XIV treballaren a les comarques gironines cita, utilitzant fons documentals del A.H.B., Berenguer Tió (1392), autor de uns bordons de plata amb tabernacles daurats per al monestir de Sant Maria de Ripoll.

21. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 276.

22. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 22.

23. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 45. L'any 1361 comprà plata a Simó de Palau, domer de Girona.

24. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 275. El contracte data del 27 de setembre, al preu de 18 lliures.

25. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 276. Aquest mateix any obrà dues copes de plata per a Berenguer Rufí, ciutadà de Girona, i en un contracte de conreu particularment interessant des del punt de vista jurídic, apareix com a tutor dels fills de Francesc Artau I. Vegeu l'apèndix documental LXVIII.

el rastre de Berenguer Eimeric l'any 1375, moment en què és ocupat en obres menors[26] i actua com a tutor de Francesc Artau I.

D'entre els germans Serra, l'activitat de Pere cal situar-la en el darrer terç del segle XIV[27]. L'any 1376 realitzà una obra important el preu de la qual s'estipulà en la quantitat de 240 lliures i 10 sous[28]. En ocasions treballà a la Seu gironina en diverses reparacions d'objectes litúrgics[29], i l'any 1401 féu testament en el qual disposà d'ésser enterrat al claustre del convent de Sant Francesc de Girona i deixà un llegat per a l'obra de la Seu, de Sant Feliu i del Pont Nou aleshores en construcció[30].

L'argenter més destacat de la darreria del Tres-cents i primer quart de la centúria següent fou Francesc Artau I (v. 1370-1428). Fill d'una família camperola benestant de Salt, es formà amb Berenguer Eimeric, el qual li féu de tutor després de la mort del seu pare l'any 1380[31]. Abans dels vint anys participà ja en treballs menors a la Seu de Girona, com la realització d'un enceser i d'un anell per al bisbe. Féu també la restauració de l'àngel d'un reliquiari que era a l'altar major, i portà a cap l'execució d'una creu destinada a una capella nova, per a la qual creu reutilitzà el material d'una de vella[32]. L'any 1386 brunyí tres imatges del baldaquí i la Verge amb el Nen i els tres tabernacles del retaule de plata[33].

Més tard, Francesc Artau I rebé l'encàrrec l'any 1394 d'obrar un frontal d'altar per a la capella de Sant Narcís a l'ex-col·legiata de Sant

26. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatures 98 i 99.

27. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 277; Pere Pont. Notaria 1. Signatura 21. Els anys 1366 i 1372 apareix citat en relació respectivament a l'herència del seu pare i en un contracte de venda fet amb Guillem Bernat, ciutadà de Girona.

28. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 291.

29. A. C. G. Llibre d'Obra, VII, fol. 57 v.º. *Item pague an Serra argenter que li eren deguts del temps que adoba I pilaret e I crosa e I creu que I ladra malmes, I flori ultra III quen Valli ne avia pagats. Item per II ales que feu a la custodia de comenegar XI sous entre argent e aur e feedures. I tem entre I canadell que adoba e alcunes peres que torna al front devant del altar II sous... Item per I ala que adoba al angel que te la vera creu II sous que li paga entre tot XXXVI sous.*

30. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 268.

31. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 276.

32. A. C. G. Llibre d'Obra, X, fol. 74. L'any 1384 adobà un encenser i la creu major de plata de la Seu.

33. A. C. G. Llibre d'Obra, XIII, fol. 71. Un any després realitzà dues tanques de plata daurada per a dos missals de la Seu.

Feliu de Girona[34], i el 1398 cobrà cent florins *pro fiendo retrotabulo argenteo quod ego facere debeo in altari maiori ecclesie Sancti Felicis*[35], potser les seves obres més importants.

L'espoliació de l'arqueta de Sant Martirià de Banyoles, sens dubte, un dels exponents més notables de l'orfebreria medieval gironina, constitueix una experiència més de la situació alarmant en què es troben, quant a seguretat, els museus i temples on es guarden objectes artístics. Pocs dies després del robatori, l'atzar i la constància ens permeteren de trobar a l'Arxiu Històric Prov. un estimable document mitjançant el qual hom pot afirmar que Francesc Artau I féu la composició general de l'arqueta en forma d'església amb creuer i cimbori, i obrà l'any 1413 dues imatges repussades: Sant Feliu i Sant Andreu, aquesta darrera desapareguda no sabem quan, i substituïda per una altra, probablement per Sant Pere, ja que aquest apòstol apareixia representat dues vegades. A la data esmentada, el notari de Banyoles Pere Anglada pagà a Francesc Artau I vint-i-set lliures, catorze sous i sis diners per haver realitzat les dues imatges de l'arqueta i per haverhi cisellat els escuts de l'abat del monestir de Sant Esteve, Guillem de Pau[36]. L'ornamentació de l'arqueta es portà a terme al llarg de la primera meitat del segle XV, com es dedueix de la diversitat d'estil i de tècnica del conjunt iconogràfic, així com dels diferents donants els escuts d'algun dels quals es trobaven gravats a la planxa daurada i decorats amb esmalts translúcids. D'altra banda, l'existència de punxons o marques amb el nom de Girona, i d'altres amb les lletres BAR, havia permés a Ll. Constans[37] d'atribuir la paternitat de l'arqueta als tallers gironins, concretament a l'obrador Artau, desconeixent, però, la presència dins la família de dos membres argenters, pare i fill: el susdit Francesc Artau I i Francesc Artau II (... 1426-1452...).

Aquest darrer, autor de la custòdia de la Seu de Girona, amplià el negoci del pare i obrí un taller força important a Barcelona. La presència d'ambdós argenters que responen al mateix nom i cognom

34. A. H. G. Pere Pont. Notaria I. Signatura 252.

35. A. H. G. Narcís Simon. Notaria 11. Signatura 18.

36. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 133. Les dues imatges eren destinades *in cohoperta que fit in tetha sub qua reconditur corpus Martiriani.*

37. LL. CONSTANS, *Dos obras maestras del arte gótico en Bañolas.* Barcelona, 1947.

ja fou intuïda per F. Fita[38] i S. Sobrequés[39], i assegurada per Ll. Batlle[40].

De totes les obres documentades de Francesc Artau I només es conserva (?) la imatge de Sant Feliu de l'arqueta de Banyoles. Això fa encara més penosa la seva pèrdua, esperem que momentània.

El mateix any 1413, Francesc Artau I féu una custodia de plata per a la Seu gironina[41] i, més tard, contractà dues creus de plata[42], una per a l'església del convent de Sant Pere de Besalú (1417), i l'altra per a una església de la mateixa població (1420).

El mateix Francesc Artau I o qualsevol dels platers suara esmentats degué ésser l'autor de les admirables creus dels Esmalts i de les Confraries, i dels tres jocs de juratoris, peces totes elles conservades al Museu de la catedral de Girona, així com també d'una creu conservada al Museu de Vic.[43].

Quant a les tècniques de repussat, cisellat i estampat i quant a la confecció d'esmalts i filigranes, els tallers gironins assoleixen un extraordinari nivell dins el que podríem anomenar l'època daurada de l'orfebreria catalana. Les darreres obres documentades de Francesc Artau I: una creu de plata daurada i un reliquiari –que deixà inacabat, i que fou completat pel seu fill Francesc Artau II– destinats al convent de Sant Domènec de Girona, contractats respectivament els anys 1422 i 1427, constituïren ben segur el millor exponent de la seva producció, aspecte que no podem valorar en no haver-se conservat. De la primera solament podem dir que era la creu més important obrada als tallers gironins[44]. Contenia un conjunt iconogràfic de primer ordre, format, a l'anvers, per les imatges del Crucificat, la Verge i Sant Joan, la Resurrecció i l'Anastàsi, juntament amb escenes de la Passió realitzades amb esmalts. Al revers, hi havia els quatre evange-

38. FITA, *Los Reys de Aragó...*, citat, pàg. 26.

39. S. SOBREQUÉS I VIDAL, *Una il·lustre família banyolina. Els Samasó*, dins *Cuadernos del C.E.C.B.* Banyoles, 1966, pàg. 44.

40. LL. BATLLE I PRATS, *Sobre la fecha de la muerte del platero gerundense Francisco Artau*, dins *Revista de Girona*, n.º 78. Girona, 1977, pàgs. 37-38.

41. A. C. G. *Llibre d'Obra*, XXVIII, fol. 25.

42. A. H. G. Bernat Soler. Notaria 3. Signatura 53. Aquest mateix any és citat com a procurador de l'argenter de Barcelona Simó Vinyes. A.H.G. Bernat Vidal. Notaria 10. Signatura 65.

43. ALCOLEA, *Artes decorativas...*, citat, pàg. 134.

44. A.H.G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 385. Vegeu l'apèndix documental LXIX.

listes. Per la seva banda, el pom contenia, sota tabernacles, les imatges de Sant Domènec, Sant Pere, Sant Pau, S.P. (?) màrtir, Santa Caterina i Sant Tomàs.

Finalment, poc abans de morir, Francesc Artau I contractà i obrà dues creus més: una per a l'església de Bula d'Amunt (Rosselló)[45], i una altra per als testamentaris de Joan Baurd, carnisser de Girona[46].

Francesc Artau I s'havia casat amb Nicolaua amb qui tingué un fill, Francesc Artau II, i dues filles de nom Joana i Francina, i es convertí en el cap de la família més important dins l'àmbit de l'orfebreria gironina i àdhuc de Barcelona, car Francesc Artau II hi obrí un taller on desenrotllà preferentment la seva activitat.

3. ARGENTERS GIRONINS DEL QUATRE-CENTS: FRANCESC ARTAU II I PERE ÀNGEL

Durant el segle XV els tallers gironins continuaren desenrotllant una destacada activitat. Hi prengueren part també argenters procedents de València, com Ramon de Cistar, actiu el 1417, i Bernat Francolí, actiu el 1436, de Barcelona com Marc Canyes[47], Antoni i Francesc Costa[48], actius entre els anys 1391 i 1406, Pere i Joan Martí[49], Berenguer Palau[50], Joan Valls[51], Simó Vinyes, actiu l'any 1420, cunyat de Pere Martí, Bertran de Bayona, actiu el 1428, Joan Co-

45. A. H. G. J. Escuder. Notaria 8. Signatura 9. Vegeu l'apèndix documental LXX.

46. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 402. Vegeu l'apèndix documental LXXI.

47. ALCOLEA, *Artes decorativas...*, citat, pàg. 144. MADURELL, *Obras de plateros...*, citat, pàgs. 103-202. L'any 1436 vengué bordons al monestir de Sant Joan de les Abadesses.

48. MADURELL, *Obras de plateros...*, citat, pàgs. 103-202. Féu bordons per a l'església del monestir de Sant Pere de Roda. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 42.

49. Ibídem. Obrà un calze (1443) i una patena amb esmalts per a la capella de la Verge de l'Esperança de Cruïlles.

50. Ibídem. L'any 1461 obrà una creu de plata per a la parroquial d'Olot.

51. Ibídem. L'any 1499 féu una custòdia de plata daurada per a l'església de Sant Cristòfor de Cogolls, a la vall d'Hostoles.

lom[52], Jaume Benagam[53], Miquel Bofill[54], actiu entre els anys 1455 i 1457, Pere Camps[55]; vinguts del Rosselló cal citar Joan Robert (1414), argenter de Lo Pueg, Esteve Vareners (1414), plater de Vinçà o Vissac (Elna), Joan Daes (1438), argenter de París[56], i Jaume Lijol, de Perpinyà, ciutadà de Girona l'any 1440.

D'entre els gironins, algun dels quals es traslladaria a Barcelona, cal esmentar Francesc Artau II, autor documentat de la custòdia de la Seu de Girona, Bartomeu Torrent (1428), Joan Sacoma[57], actiu entre els anys 1396 i 1425, fill de l'arquitecte i escultor Pere Sacoma, Narcís Coromina[58], actiu entre el 1437 i 1441, Antoni Geraldi (1434), Ramon Mates (1408-1421), Francesc Pujol (1416), argenter de Castelló d'Empúries[59], Berenguer Sabater[60] (1413-1437), Narcís Estrader (1418-1443), Joan Vergés (1400-1404), Pere Àngel (1439-1457), Bartomeu Arloví (1472), Mestre Cristòfor[61], Ramon Davesa, Bartomeu Vinyes (1458-1461), Antoni Padrosa, autor l'any 1478 d'uns bordons de plata daurada per a l'església de Sant Martí Sacosta[62], Antoni Coll, actiu el 1483, any que contracta amb l'Ajuntament de Corçà la realit-

52. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 416. A Barcelona vivia al carrer del Mill.

53. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 170. Casà amb Elionor, filla de Francesc Artau II.

54. A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 78.

55. MADURELL, *Obras de plateros...*, citat, pàgs. 103-202. Féu una custodia per a l'església de Sant Esteve de Puigcerdà.

56. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 173. Molt relacionat amb Narcís Coromina.

57. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 253. Joan Safont. Notaria 11. Signatura 38. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 133. L'any 1425 era actiu a Barcelona.

58. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 150. L'any 1439 treballà a Sant Llorenç del Munt.

59. A. H. G. Roger de Dons. Notaria 10. Signatura 58. Vegeu l'apèndix documental LXXII.

60. A. H. G. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatura 89. Vegeu l'apèndix documental LXXIII.

61. A. C. G. Llibre d'Obra, LXVII, fol. 127 v. Autor de la Verge d'una creu a la Seu de Girona.

62. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 80. Vegeu l'apèndix documental LXXIV.

zació d'un reliquiari per a l'església parroquial[63], i Joan Grau Coromina, actiu de 1484 a 1532, autor l'any 1488 d'una custòdia per a l'església de Santa Maria de Castelló d'Empúries[64], entre d'altres argenters que fins ara romanien en l'anonimat.

L'any 1416 els Jurats de Girona encarregaren a Francesc Pujol, actiu aleshores a Castelló d'Empúries, diversos objectes de plata per al servei que era utilitzat quan el rei era a la ciutat[65], treballs que es comprometé a fer al taller de Joan Sacoma. L'esmentat Narcís Estrader contractà amb l'abat del monestir de Sant Pere de Besalú els busts de plata daurada de Sant Prim i de Sant Felicià prenent com a model el dibuix que havia realitzat el pintor Guillem Borrassà II[66]. Aquests busts havien d'ésser molt semblants al de Sant Martirià que es conserva al monestir de Sant Esteve de Banyoles.

La primera notícia de Francesc Artau II, continuador del taller iniciat pel seu pare, data de l'any 1426[67]. Dos anys més tard és citat com a ciutadà de Barcelona, on obrí un taller i desenrotllà preferentment la seva activitat[68]. Es casà primer amb Joana, filla de Bernat Rexach, i en morir aquesta celebrà noves noces amb Elionor, amb qui tingué dues filles de nom Elionor i Francina. El patrimoni de la família Artau era molt substanciós pel que fa a terres i cases, segons es desprèn de la documentació. Al taller de Girona hi mantingué assiduament un esclau

63 A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 83. Vegeu l'apèndix documental LXXV. L'any 1484 obrà un reliquiari de set o vuit marcs per a la confraria dels sants Quatre Màrtirs de la Seu gironina. De plata daurada i forma de custòdia allargada, havia de contenir les imatges dels sants Quatre Màrtirs i la Crucifixió, emplaçada al coronament. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 85.

64. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 489. Vegeu l'apèndix documental LXXVI. Diverses àpoques demostren que l'obra es portà a terme. Dins el segle XV, Coromina féu també un cap de plata de Sant Cast, amb els cabells daurats, per a la parroquial de Celrà. D'altra banda, l'argenter barceloní Miquel Barril obrà un altre cap per a la mateixa església representant Sant Sixt.

65. Vegeu la nota 59.

66. A. H. G. Nicolau Frugell. Notaria 5. Signatura 452. Vegeu l'apèndix documental LXXVII.

67. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 68. En l'acta notarial consta com a hereu universal de la seva mare Nicola.

68. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 97. Vegeu l'apèndix documental LXXVIII. En anys successius apareix citat sempre com a ciutadà de Barcelona. A. H. G. J. F. Calvó. Notaria 2. Signatura 163. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatura 89.

tàrtar de nom Jordi, i la seva casa de l'argenteria era ocupada pel plater Bartomeu Vinyes[69].

De totes les obres documentades de Francesc Artau II només resta la custòdia de la Seu de Girona, vertadera obra mestra dels tallers gironins. Tenint en compte que el contracte de la custòdia s'estipulà l'any 1430, dos anys després d'haver mort el seu pare, i que alhora els Jurats de Girona li encomanaren la vaixella de plata que la ciutat regalà a Alfons el Magnànim, i que aquest mateix any ingressà a la corporació de platers de Barcelona, el seu nom i la seva personalitat artística degué ésser reconeguda per tothom com la més distingida. En aquest sentit, l'aprenentatge amb el seu pare, possiblement en una obra tan important com el reliquiari del monestir de Sant Domènec de Girona, fou, sens dubte, una experiència decisiva per a la seva futura activitat.

D'entre les obres que realitzà cal esmentar l'acabament d'una creu per al monestir de Ripoll (1442), que el plater valencià Joan Castellnou, actiu aleshores a Barcelona, havia deixat sense concloure[70]; la col·laboració amb aquest en la custòdia de València (1452) i la realització de joies per al rei Alfons el Magnànim encarregades entre els anys 1450 i 1452 pels Consellers de Barcelona[71]. Finalment, l'any 1462 rebé l'encàrrec, juntament amb el plater barceloní Berenguer Palau, del Capítol de la Seu de Barcelona per tal d'obrar una creu de plata per a les despulles del Príncep de Viana.

Quant a l'arca de Sant Domènec, Francesc Artau II es comprometé el 25 de desembre de l'any 1428 a acabar l'obra que havia dibuixat i iniciat el seu pare. És probable que el disseny d'aquesta arca no s'allunyés gaire quant a mides i forma de la que fins ara es trobava al monestir de Sant Esteve de Banyoles[72].

Narcís Coromina, actiu entre els anys 1437 i 1444, destacà també d'entre els platers gironins. L'any 1439 contractà la creu major de l'es-

69. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 197. Vegeu l'apèndix documental LXXIX.

70. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 160 bis. L'any 1441 contractà un calze i una patena per al convent de Sant Francesc de Girona. La patena havia de contenir nou escenes de la Passió i vuit més sobre aquest mateix tema al peu del calze, semblant al del monestir de Sant Domènec, o millor. Vegeu l'apèndix documental LXXX.

71. ALCOLEA, *Artes decorativas...*, citat, pàg. 146.

72. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 402. Vegeu l'apèndix documental LXXXI.

glésia del Mercadal[73], segons model d'una altra creu que havia fet per a l'església de Caldes de Malavella, la qual contenia el Crucificat a l'anvers i la Verge al revers, així com el pom mostrava les imatges de Santa Susanna, Santa Elena i Sant Jaume.

Pere Àngel I, actiu entre els anys 1438 i 1505, fou un dels principals representants de l'orfebreria gironina durant la segona meitat del Quatre-cents[74]. Malauradament no es conserva cap obra de les moltes documentades que sabem que realitzà i que, per ordre cronològic són les següents: una custòdia[75] per a l'església de Sant Martí, ignorem de quina població (1438), dos canelobres[76] per a l'església de Sant Martí de Peralada (1439), una creu[77] per al monestir de Vilabertran (1444), començada per Narcís Coromina, una creu de plata daurada[78] per a Na Sança Xeminis de Foix i de Cabrera (1449), dues diademes[79] per a la Verge i el Nen de l'església del monestir de Santa Maria de Roses (1452), una creu de plata[80] per al monestir de Santa Maria de Cervià de Ter (1452), en col·laboració amb Bartomeu Vinyes; una creu i reparació d'una custòdia, dues petites creus i un calze[81] per a

73. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 416. Vegeu l'apèndix documental LXXXII. Posseïm referències de aquesta creu a través d'un inventari de l'església del Mercadal que data de l'any 1461, en el qual figura també un reliquiari de Santa Elena; A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 65. Vegeu l'apèndix documental LXXXIII.

74. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 438. Es casà primer amb Tomasa, traspassada l'any 1451, i després amb Antònia, i tingué una filla de nom Bartomeua, la qual es casà amb Jaume Verdaguer, mercader de Girona.

75. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 416.

76. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 159. Vegeu l'apèndix documental LXXXIV.

77. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 426. Vegeu l'apèndix documental LXXXV.

78. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 50. Vegeu l'apèndix documental LXXXVI.

79. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 442. El dia 31 d'agost del 1452 rebé 4 marcs del frare mercedari Francesc Gerona.

80. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 442. Vegeu l'apèndix documental LXXXVII.

81. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 72.

l'església de Sant Vicenç de Besalú; i una custòdia[82] per a la parroquial de Bordils (1505).

Les creus de Na Sança Xeminis i la del monestir de Cervià de Ter posseeixen una iconografia semblant: a l'anvers, el Crucificat, la Verge i Sant Joan; el pelicà i Llàtzer, respectivament a la part alta i baixa de la creu. A la creu de Vilabertran, per contra, els evangelistes, executats amb esmalts, eren a l'anvers, mentre que la Verge amb el Nen es trobava al revers.

82. A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 139.

APÈNDIX DOCUMENTAL DEL CAPÍTOL IV (LXVI-LXXXVII)

LXVI

1305, 30 de setembre. Donació de Guillem Jofré per a la realització del baldaquí de plata de la Seu de Girona sobre la qual el Capítol prengué un acord que més tard fou impugnat per l'ardiaca de la Selva Bernat Godell. Del contingut del document i davant la clàusula del testament de Guillem Jofré (12 d'agost del 1292), sembla deduir-se, com afirma Fita, que la idea de construir l'absis gòtic de la Seu gironina fou molt anterior a l'any 1292.

A. D. G. Liber Notularum 1304 ad 1308. Fol. 46b.

Document publicat per F. Fita Colomé. *Los Reys de Aragó y la Seu de Girona,* II. Barcelona, 1876, pàgs. 101-102.

Noverint universi et singuli quod nos Bernardus dei gracia episcopus et capitulum Gerundense utile negociis ecclesie nostre et aliarum ecclesiarum et personarum ecclesiasticarum civitatis et dyocesis Gerundensis esse considerantes quod nos episcopus predictus illustrissimum dominum Jacobum Aragonum Regem accedere ad presenciam domini Pappe intendentem, ut ipse per suas litteras nos rogavit, in huiusmodi viagio sequamur; et etiam nos episcopus et capitulum predicti expensas, que in tali negocio incumbunt, magnas esse et quod sine magno ecclesie incomodo haberi non possent attendentes; item quandam pecunie summam, ad cimborium super altare Beate Marie in sede situm Gerunde faciendum deputatam posse diu esse pro tempore futuro ociosam, sicut fuit pro tempore preterito, advertentes; et ideo ipsam peccunie summam vel majorem partem ipsius posse ad dictas expensas faciendas mutuanti nobis episcopo pro tanto comodo procurando et incomodo vitando, consideratis diversis causis, conspicientes; volumus et consulte ordinanum decem milia solidorum barchinonensium monete de terno ex dicta peccunie summa sumi, et ea seu eos nobis episcopo predicto pro dictis expensis sub forma que se-

quitur mutuari; videlicet; quod nos episcopus de dictis decem milibus solidorum nobis mutuandis usque ad festum Sancti Johannis quod erit in mense Junii anno domini MCCC sexto, duo milia solidorum barchinonensium monete de terno; et ab ipso festo Sancti Johannis usque ad aliud festum Sancti Johannis quod erit in mense Junii anno domini MCCC septimo, duo milia solidorum dicte monete, et ab ipso festo Sancti Johannis quod erit in mense Junii anno domini MCCC octavo, duo milia solidorum dicte monete; et ab ipso festo Sancti Johannis quod erit in mense Junii anno domini MCCCIX, duo milia solidorum dicte monete; et ab ipso festo Sancti Johannis usque ad aliud festum Sancti Johannis quod erit in mense Junii anno domini MCCC decimo, duo milia solidorum dicte monete solvamus predicto capitulo.

Set nos episcopus et capitulum predictus insuper ordinamus quod, si nobis episcopo et capitulo expediens videretur cimborium infra dicta tempora faciendum, quod nos episcopus tantum de quantitate quam nos tunc de dictis decem milibus solidorum deberemus, in opere dicti cimborii solvamus faciendo quantum necesarium vide remus.

Preterea nos episcopus et capitulum predicti constituimus Petrum de Crexello canonicum et Poncium Alberti ac Guillelmum Petri de Castellario presbiteros de capitulo ecclesie Gerundensis tales ad accipiendum dicta decem milia solidorum de dicta peccunie summa ad cimborium deputata de loco in quo ipsa peccunie summa existit, et ad tradendum ipsa decem milia nobis episcopo, et ad recipiendum securitatem a nobis de dictis decem milibus ipsi capitulo, terminis supradictis, solvendis.

Actum est Gerunde II kalendas octobris anno domini MCCC quinto; presentibus testibus Petro Conay et Jacobo Cerviliani clericis Gerunde. Ego Guillelmus de Sacairatis publicus dicti domini episcopi notarius hiis interfui et eam in presentem publicam formam redegi ac signum meum opposui.

LXVII

1385. Els germans Pere Serra i Arnau Serra, i Bartomeu Segur, argenters de Girona.

A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 224.

Petrus Serra et Arnaldus Serra eius frater argenterii Gerunde et Francisca uxor Bartholomei Segur quondam argentarii Gerunde tenens et possidens bona ipsius viri mei pro dote mea ypotecata et obligata scientes et attendentes quod nos omnes in simul habemus tenemus et possidemus comuniter pro indiviso quoddam casale existens in

Mercatallo civitate Gerunde in stabilimentis Jacobi Comitis quod notario Gerunde quod casale fuit Jacobi Polerii et confrontantur ab oriente in viridiario Berenguer Cavalerii apothecarii, ameridie et occidente in viis publicis inde transeuntibus, a circio inhospicio et viridario dicti Berenguer Cavalerii atendens et etiam quod id quod est comune propter negligenciam de facili deperitur consideramus et deliberamus inter nos de ipso casali in quo ego dictus Petrus habeo tres partes et ego dictus Arnaldus quartam partem et ego dicta Francisca nomine dicte mee obligacionis quintam partem nobis fore utilius facere perpetuam vendicione quam ipsum ulterius poss...

LXVIII

1366. Berenguer Eimeric, argenter de Girona, s'ocupa de la tutoria dels fills de Francesc Artau, originari de Salt (Girona) i cap de la coneguda família d'orfebres gironins.

A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 276.

Noverint universi quod ego Berengario Eymerici argentarius civis Gerunde tutor Francischi et Anthonia infantum et pupillarum filiorum Francischi Artau quondam parrochie de Saltu gratis predicto nomine traho ad laborationem sive sanuges vobis Bernardo Gilabert jam habitatori in dicto mansi Artau infrascripto presenti ad vestris totum mansum Artau situm in parrochia de Saltu. Qui est dictorum pupillorum et hoc cum omnibus terris honoribus et possesionibus eiusdem sic vero conditione predicti mansi vobis facio ad sex annos proxime venturos qui inceperunt currere die festi Sancti Narcissi proxime preteriti sub presentibus cum condicionibus per vos et uxor etiam stetis et cohabitetis in dicto manso totum dictum tempus et in ipso continuam residenciam faciatis personalem una cum uno puero seu eunuco qui sciat arare et quod teneatis et tenere habeatis in dicto manso quatuor animalia magna e grossa et plura animalia facinus defferentes et tenere ibi possitis sicut multis dum tamen ego in ipsis habeam medietatem...

LXIX

1422, 14 de gener. Francesc Artau I, argenter de Girona, contracta una creu de plata daurada per a l'església del convent de Sant Domènec de Girona. Immediatament després signa una àpoca de 100 florins.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 385.

En nom de Deu de la Verge Maria.

Capitols fets e ordonats entre lo honest e religios frare Simon Colell del ordre dels frares prehicadors de Gerona duna part. E lo senyer en Francesch Artau argenter ciuteda de Gerona daltre part.

Lo primer que lo dit Francesch Artau façe e hage afer una creu de argent del gran de una creu per ell ja en un pergamin deboxada lo fust de la qual creu ell ja ha fet fer.

Lo segon capitol que la dita creu sia de pes de XXIIII o XXV marchs de argent al pus ço es entre los braços e pom e cano e VIII armalts fets de la Passio de Ihesu Xrist ja elegits per lo dit frare Simon. E ab VIII ymagens levades e ambotides sens lo Crucifix e sens la Maria ab lo Jhesus ço es a la dreta part del Crucifix la Maria e a la part sinistra Sent Johan alt al pus alt la Resurreccio ab sepulcre e lo peno que tindra Jhesus als peus baix sera linfern ab lo Jhesus qui traura Adam e Eva. Item de la altra part sera al mig la Maria ab lo Jhesus al bras ab bell tabernacle sobre la Maria e bell empeus sobre lo qual stara la Maria. E los quatre evangelistes de figures de animals ab les ales ço es la aguila e lo leo, lo vadell e lo angel, collocats cascun segons se pertany e totes les dites VIII ymagens e lo Crucifix e la Maria seran levades segons es dit.

Lo tercer capitol que lo pom de la creu sie bell fet a sis punts fets ab sos tabernacles ab sis ymagens embotides cascuna collocada en son punt sots son tabernacle e tota la menara e forma del dit pom en totes maneres sie fet e fetes segons lo dit Francesch Arta sera millor vist faedor exceptat empero que les sis ymagens aquestes sien Sent Domingo ab una flor de lir en la una ma en laltra un libre. La segona ymage qui stara a la dreta part de Sant Domingo sera Sent Pere apostol ab les claus. La tercera ymage sera a la sinistra part Sent Pau apostol ab le spasa, la quarta ymage sera Sent P. martir. La V Sancta Caterina, la VI Sent Thomas ab la capa stelada e ab la sgleya al bras segons es acostumat de pintarlo.

Lo quart capitol que lo cano sots lo pom sie pus lonch que aquell de la creu dels frares menors de bons tres punts e tres stacions de alt segons sera millor vist faedor al dit Francesch e per conseguent haura al dit pot VIIII armalts cascun ab una ymage de I sant pero que lo dit cano sie fet de dues stacions o de tres a conaxença del dit Francesch.

Lo V capitol que totes les carnadures de totes les ymagens axi de totes les ambotides com de totes dels armalts sien pintades de encarnacio a conaxença del dit Francesch.

Lo VI capitol que tota la creu sie ben daurada de bona e perfeta daura dura axi de existencia com de precisa e no pas a fluix.

Lo VII capitol que entre totes les dites coses e altres en aquella ne-

cessaries a la dita creu segons sera vist faedor al dit Francesch no pes la dita creu perfeta e acabada mes de XXV marchs sens lo fust.

Lo VIII capitol que lo dit frare Simon age a donar e pagar al dit Francesch per cascun marçh deu lliures barchinonenses. E are de present li dona per comprar argent a obs de la dita creu cent florins dor darago compreses XXV florins que lo dit frare Simon li havia dats per la dita raho.

Item que lo dit frare Simon Colell hage e sia tengut de donar al dit Francesch Ortau tot lo argent necessari a la dita obra e lo dit Francesch Artau hage e sie tengut fer la dita obra e retre lo dit argent obrat e daurat segons forma dels presents capitols e se hage a perar a les mimves e altres messions e que per lo preu de les dites coses lo dit frare Simon hage al dit Francesch Artau sobre lo preu que lo dit argent costara fins a compliment de X lliures assi que lo dit march del argent obrat daurat e posat no cost al dit frare Simon entre compra del dit argent e mimves e obrar e daurar e clavar e totes altres messions ultra X lliures segons dit es amont.

Testes honorabilis Franciscus de Sancto Celedonio maior dierum civis Gerunde, Anthonius Capdagila parroquie de Vilaubino et Bernardus de Sentenior civem eodem commorantes.

Actum Gerunde die XIIII die Jannuarii predicti.

LXX

1424, 9 d'agost. Francesc Artau I obra una creu per a l'església de Bula d'Amunt (Rosselló).

A. H. G. J. Escuder. Notaria 8. Signatura 9.

Capitols fets e ordonats entre lo honorable mossen Francesch Merques canonge de la seu delna e rector de la esgleya de sant suplici de Bula tarraria del dit bisbat e Anthoni Andreu consol del dit loch de Bula de una part e lo senyer en Francesch Artau argenter de Gerona de altre part.

Lo primer que lo dit Francesch Artau fasse e hage a fer una creu dargent del gran de una creu per ell ja en un paper deboxada qui roman vers lo dit Francesch Artau en lo qual paper del dit deboxement es escrit de man del dit Francesch Merques ço quis seguex. Aquesta es la mostra de la creu de sant Suplici de Bula donade al senyer en Francech Artau argenter de Gerona per mi Franci Merques rector del dit loch e per Anthoni Andreu consol del dit loch scrit de me ma propia Franci Merques.

Lo segon capitol que la dita creu sie de pes de XV en XVI marchs dargent e nomes del obratge que es pintat en lo dit paper pero que lo pom de la massonera sie remes tot a discrecio del dit Francesch Artau. E que de la part devant sie lo crociffix de enlevedura. E mes la Maria e lo Johan en lo bras de la creu e al pellica dalt e baix latzer tots quatre de armalt. E de la part detras sie la Maria ab Jhesus de enlevadura e los IIII evangelistes asmaltats.

Item que si al dit Francesch Artau sera vist fesedor lo canon deius lo pom sie de coura daurat.

Item es convengut entre les dites parts que los dits honorables Francesch Merques e Anthoni Andreu sien tenguts de pagar al dit Francesch Artau a raho de X lliures per cascun march dargent que pesara la dita creu la qual tota sie daurada. E que lo dit Francesch Artau hage haver acabade la dita creu dassi a la festa de Pasca prop vinent...

LXXI

1427, 17 de setembre. Francesc Artau I, argenter de Girona, contracta amb els marmessors de Guillem Baurd, carnisser de Girona, la realització d'una creu de plata.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 402.

En nom de Deu sia e de la Verge Madona Sancta Maria. Capitols fets e concordats entre lonrat mossen P. de Bergada prevere pabordre de la Elmouyna del pa de la Seu, Guillem Baurd carnicer de Gerona, e P. Baurd sabater de la vila de Banyoles, manmassors e exegudors del darrer testament o darrera voluntat de Johan Baurd quondam, carnicer de Gerona de una part, e en Francesc Artau argenter ciutada de Gerona de la altre part en la forma seguent:

Primerament es concordat entre los dits manmassors e lo dit Francesch Artau que lo dit Francesch Artau faça una creu de argent qui pese sinch marchs e mig o entorn menys de pom e cano e que lo braç traves de la dita creu hage de larch II palms de cana de Gerona e lo Crucifix sia tou. E que de la part del braç del dit Crucifix hage haver en armalt Maria, Johan, pellica e Latzer. E daltre part hage haver en armalts sede Magestatis on lo mig e entre los dos altres braços hage haver en armalts les quatre figures dels quotre evangelistes ço es figura de home, lao, bou e aguila en la manera e forma que son tals ermalts de fer. E los florons hagen esser de fulles enbotides e relades e que tota la dita creu sia endaurada exceptat los costats.

Item es convengut que lo dit Francesch Artau prometra e iurara

que daçi a la festa de Sent Andreu pus prop vinent haura acabada ab tot bon acabament la dita creu. Item es convengut e concordat que de fer e obrar la dita creu hage lo dit Francesch Artau per quascun march obrat VIIII lliures barceloneses.

Item es concordat que lo pom e lo cano de la dita creu hage esser de coura e que sien endaurats be e suficientment e que lo dit Francesch hage de fer ensemps ab lo fust e endaurament sinquanta sous.

Mes anant es convengut entre les dites parts ço es los dits manmassors e Francesch Artau que los dits manmassors e lo dit Guillem Baurd en nom seu propi hagen a pagar reyalment e de fet al dit Francesch Artau per comprar argent de aci a la festa de Sant Miquel primer vinent sexzo lliures deu sous barcelonesas. E que en continent acabada la dita creu los dits manmassors prometen e lo dit Guillem Baurd en nom seu propi iurara que fara degut compliment e pagara al dit Francesch Artau tot lo remanent. E per aço attendre e complir los dits manmassors ne obliguen tots los bens de la manmassoria e lo dit G. Baurd tots sos bens presents e sdevenidors.

Facta e firmata fuerunt ac etiam jurata dictam capitulam Gerunde die mercurii XVII mensis Septembris anno a nativitate domini MCCCCXX septimo presentibus testibus Bartholomeo Salon prior Sancti Martini veteris et Johanne Baurd procuratore ville Barchinone.

LXXII

1416, 12 de febrer. Francesc Pujol, argenter de Castelló d'Empúries, obra al taller de l'argenter gironí Joan Comes diversos objectes de plata que els jurats de Girona li havien encarregat per al servei del rei Ferran d'Antequera.

A. H. G. Roger Dons. Notaria 10. Signatura 58.

Franciscus Pujol argenterius ville Castilionis Impuriarum gratis et excerta scientia constituo facio et ordino procuratorem meum certum et specialem vos venerabilem Franciscum Borrassani pictorem civem Gerunde presentem et onus huiusmodi procurationis in vos sponte suspicientem videlicet ad petendum habendum exhigendum et recipiendum pro me et nomine meo totum id in quo michi obligatur Johannes Comes argenterius Gerunde ratione servicii per me sibi facti in operando et fabricando in domo sua certa plateria et alia opera argenti de quibus plateris et aliis operibus argenti civitas Gerunde et honorabiles iurati ipsius servicium domino regi facere proposuerunt. Et super predictis componendum transhigendum et pasciscendum composiciones que transacciones et avinenças faciendum. Et inde apocham et

apochas de receptis finesque et definiciones gratias lexias et remissiones pactumque de non agendo. Et omnia et singula instrumenta super predictis necesaria et opportuna pactis pactionibus stipulationibus obligationibus renunciacionibus juramentis clausulis et cautelis prout voluerit pro me et nomine meo faciendum et firmandum. Et ad conveniendum et reconveniendum pro nomine meo dictum Johannem Comes et alios inde obligatos et eorum bona in iudicio et extra iudicium pro predictis querelas et querimonias contra ipsum Johannem Comes et alios pro predictis obligatos exponendum...

Actum est hoc Gerunde die XXII Februari anno a nativitate domini MCCCCXVI.

LXXIII

1432. Llorenç Puig, pedrer, reforma una casa del carrer de Mercaders de Girona, propietat de l'argenter gironí Berenguer Sabater.

A. H. G. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatura 89.

Capitols fets e fermats entre en Berenguer Sabater argenter de Gerona de una part, e en Lorens Puyg, padrer de la dita ciutat de la part altra sobra la obra per lo dit Lorens fahedora en lo alberch que lo dit Berenguer ha en lo carrer dels Mercaders de la dita ciutat.

Primo es convengut entre les dites parts que lo dit Lorens Puyg a ses propries messions e despeses fassa denou la cantera del dit alberch so es lo peu del pilar del dit alberch que es vers lo carrer de la Ferraria Vella entrant en los fonaments tant con sia necessarie apres aquells fer de nou puiant lo dit pilar a pedra e cals so es dels peus del pilar en anell de pedra nova e daqui amont fins en lo pus alt puntal qui vuy hies de cals e de la pera qui vuy hi es si ni bastara e si no hi basta de altra pedra.

LXXIV

1478, 15 d'octubre. Antoni Padrosa, argenter de Girona, es compromet a realitzar dos bordons de plata daurada per a l'església de Sant Martí Sacosta, semblants als bordons grans que darrerament s'havien obrat per a l'ex-col·legiata de Sant Feliu.

A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 80.

En nom de nostra senyor deu e de la gloriosa madona sancta maria mara sua e del glorios monsenyer sent marti.

Capitols fets, juhits e concordats entre los honorables mossen bar-

nat guillem segrista per la gracia de deu, paborda, canonges, clero e perroquians de la sglesia del monestir de mossen sent marti ça costa de Gerona de una part e lo senyer Nanthoni padrosa argenter de dita ciutat de Gerona de la part altra de e per raho de dos bordons de argent fehedors a obs de la dita sglesia...

... dos bordons de argent mercat ab los canons obrats e caps deurats ben acabats ab tota sa perfeccio los quals seran de la talla e forma dels dos bordons grans de argent derrerament fets en la sglesia de mossen sent faliu de Gerona, ben daurats en los lochs e parts que dits bordons de sent faliu son daurats los quals seran de pes de tretza en catorza marchs e los quals promet donar e acabar ben obrats a conaguda e noticia de argenters... (segueixen les clausules acustumades, essent-li avançades 8 lliures i 10 sous per march).

LXXV

1483, 25 setembre. Antoni Coll, argenter de Girona, contracta amb l'ajuntament de Corçà la realització d'un reliquiari per a l'església parroquial.

A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 83.

Capitols fets, concordats e fermats entre la universitat de la vila de Corsa de una part e lo senyer Anthoni Coll argenter de la ciutat de Gerona de la part altre per raho e ocasio en e sobre lo reliquiari deval scrit en la forma seguent: Primo es convengut e concordat entre dites parts que lo dit Anthoni Coll fara e obrera a obs de la dita universitat e asglesia de Corsa un reliquiari de argent marcat de marc de Gerona per recondir la ossa de un bras de un dels sants quotremartirs obrat segons lo mestra algun paper deboxada la qual resta en poder de la dita universitat lo qual reliquiari sera deurat de fin or en lo peu ensemblant sera deurat...

E no resmenys ab la porta de la portalada deurada la qual porta se pugue tancar e obrir. E no resmenys bax lo dit reliquiari tres vidres rastelius segons en dita mostre se conte lo cual reliquiari ben hi degudament acabat dara e liurera lo dit Coll a la dita universitat deci a la festa dels dits quotre martirs primers vinents qui sera lo diluns ans de la festa del corpos primer vinent lo qual reliquiari sera de pes de quotre marchs fins en sinch.

Item la dita universitat e lo venerable en Jacme Vilorce conceller de la dita universitat havent sobre aço special carrech e potestat de la dita universitat que promet en nom de aquella universitat que dara e

pagara al dit Coll o qui ell volra per cascun march obrat segons dessus es dit de argent per dit reliquiari deu liures de moneda corrent en la ciutat de Gerona les quals pagara dita universitat en la forma seguent çoes desi a la festa de nadal propvinent vint liures de dita moneda e en la festa de pascha propvinent deu liures e la restant quantitat dins un mes apres que dit reliquiari sera fet e liurat a dita universitat....

Die jovis vicesimaquinta septembris anno anativitate domini millesimo CCCC LXXX tercio...

LXXVI

1489, 29 de febrer. Joan Grau Coromines, argenter de Girona, contracta amb l'Ajuntament de Castelló d'Empúries la realització d'una custòdia al preu de 4 ducats d'or per marc. La custòdia, de plata, havia d'ésser daurada i decorada amb pedreria reutilitzant l'or i les pedres precioses de dues custòdies existents a l'església de Santa Maria.

A. H. G. Nicolau Roca, Notaria 1. Signatura 489.

En nom de nostre senyor deu Jhesucrist e de la gloriosa Verge Maria mara sua amen.

Capitols fets e fermats entre los honorables consols de la present vila de Castello de una part e lo senyer en Joan Garau Coromines argenter de Gerona de la part altre sobre una custodia que lo dit Coromines ha affer en la dita vila sots la forma seguent:

E primerament es stat concordat que lo dit Coromines ha affer una custodia dargent tota deurada de pes de vint e tres fins en vint e sinch marchs dargent segons una mostra en pergami pintada en e per aquella forma questa dita mostra pintada en la qual los dits consols han scrit e posat de lur ma lo nom de cascun dells la quall custodia promet lo dit Coromines haura feta ab tot son compliment de la festa de corpus xrist primer vinent a un any apres seguent.

Item es stat concordat que com la dita custodia sia feta dins lo dit temps e lo dit Coromines volra los consols qui seran reben aquella que ans que aquella sie rebude per los dits consols sien elegides algunes persones abils e spertes en dit negoci les qualls miren e regoneguen si la dita custodia feta per lo dit Coromines haura son degut compliment segons la dita mostra pintada e lo dit pergami e aquella regoneguda si sera ab lo degut compliment hagen los dits consols qui seran aquella rebre altrement no.

Item es concordat que lo dit Coromines hage a donar la dita custodia dargent bo e marcat en la ciutat de forma segons es acostumat.

Item es concordat que lo dit Coromines fera de smena als dits consols de tot largent de les dues custodies qui son vuy en la dita sglesia de Castello les quals per la dita custodia se desferan per la deuradura qui en dites custodies es deu sous per march. Item es stat concordat que acabada que sia la dita custodia sa fera vist per les persones qui aquella regonexaran que aquelles pedres qui vuy son en dites custodies o altres stiguessen be en la dita custodia que lo dit Coromines hara feta que lo dit Coromines promet posar hi aquelles enquestades per lo dit preu.

Item es stat concordat que en la dita custodia lo dit Coromines fara lo senyal de la dita vila de Castello en smalt e aximateix per aquella forma fera lo senyal del senyer en Joan Axerrat de la dita vila de Castello...

LXXVII

1418, 26 de juny. Narcís Estrader, argenter de Girona contracta la realització de dos busts de Sant Prim i Sant Felicià per al monestir de Sant Pere de Besalú, segons disseny confeccionat pel pintor Guillem Borrassà II.

A. H. G. Nicolau Frugell. Notaria 5. Signatura 452.

Narcissus Straderii argenterius Gerunde attendens quod inter vos reverendum dominum abbatem et conventum monasterii Sancti Petri de Bisulduno parte ex una et me ex parte altera de et super infrascriptis cum instrumento in posse discreti Johannis Ornos notarii Bisuldunii confecto die etc.

Inhita et concordata et firmata capitula huiusmodi seriei.

Primerament fo convengut que lo dit Narcis obra e encast les testes de mossen Sant Prim e Sent Felicia en argent be e sollempnament lavorades e obrades axi com pertany de bon menesteral ab la caballadura daurada e les circunstancies del collar e les ygragas e ab la obra de maçoneria qui es al sol devall e amb les mans qui tindran les dites testes tot deaurat sino ço qui sera pla en tal guisa que la dita obra sia tal e semblant segons es estat deboxat en un full de paper per en Borrassa pintor de Gerona e millor segons les proporcions neceçaries e altres coses a perfeccio de la dita obra segons lo dit full de paper deboxat lo qual te lo dit Narcis en lo qual lo dit abbat ha scrit les peraules seguents: Aquesta es la forma dels caps de Sant Prim e Sant Felicia que deu encastar en argent segons es aquests capitols en Narcis Strader. E que largent e aur sien tals e tan fins que sia pur quescu e net e marchat sens tota macula e fet sia reconegut per un bon argenter elegidor per lo

dit mossen labat e son honorable convent si la obra sera aquella que deura.

Item sia fet en la caballadura de cascuna testa una redorta a manera de xipillet.

Item que cascuna testa sia de pes de X marchs empero com sie mes o menys sera pagat segons lo pes.

Item que lo dit Narcis haia a dar caucio bona e segura als dits abbat e convent de tot lo preu de XX marchs araho de VII lliures VI sous per quescun march lo qual preu li hagen adar o en tal manera assegurar que lo dit Narcis na sie ben segur.

Item que los dits abbat e convent li hagen adar dassi a la primera festa de Sant P. de Juny vuytanta florins e ala festa de Sant Prim de Setembra la resta per la una testa. E per la segona testa no hage temps mas que la fassa on pus prest pora. E aximatex la caxa o los clavaris lagen a pagar segons despetxament que ell ne fara. Empro despux fou convengut que la hage haver feta a la translacio de Sant Prim del any MCCCCXVIIII.

Item axi con demont es ja mencionat feta la suma de XX marchs al demont dit preu munta cent coranta e sis liures que lo dit abbat e convent si obliguen la caxa ab tot ço que reebra en tal manera que al dit Narcis na sie segur. E aximatex lo dit Narcis assegur ab bones fermanses tot lo demont dit preu o les testes obrades axi que demont es scrit deci a la festa de Sant Prim de Setembra.

Item que lo dit Narcis hage ajurar assi los presents capitols e tantost que sia a Gerona dins X dies hage adar fermanses bones e bestants a conexensa de micer G. Domenga.

Testes Johannes Cavellaria mercator et Petrus Tarres scriptor Gerunde.

Actum Gerunde die mercurii XXVI Junii anno a nativitate domini MCCCCXVIII.

LXXVIII

1428, 10 de febrer. Francesc Artau II, argenter de Girona i, aleshores, habitant a Barcelona, és l'hereu universal de Nicolua, muller traspassada de Francesc Artau I, també difunt.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 97.

Franciscus Artau junior argenterius cives Barchinone filius et heres universalis domine Nichola quondam matris mee uxoris Francisci Artau argenterii civis Gerunde patris mei quondam testamento ipsius quondam domine matris mea per eam facto et condito die... in posse

discreti Petri Pinos notarii Gerunde gratis et ex titulo vendicione dono et cedo vobis Bernardo Mariochs barberio Gerunde et vestris etc. totum locum meum et jus mi pertinens in tot illo censuali XXX solidos Barchinone de terno et annualium et rendalium. Item venerabilis Bernardus de Torrente civis Gerunde et Constancia eius uxor mii et meis et quibus voluero perpetuo vendiderunt precio XXX librarum dicte monete cum instrumento confecto die XXXI Decembris anno a nativitate domini MCCCC octavo in posse Francisci Vitalis quondam notarii Gerunde in quoquidem censale intervenerit fideiussor Johannes Carbonelli flassaderius Gerunde de quo quidem censuali et aliis etiam dictus pater meus mi fecit donacionem cum instrumento confecto die VIII Aprilis anno MCCCCXXIII in posse discreti Michaelis Petrinotarii Gerunde...

Actum Gerunde die X Februari anno octavo.

LXXIX

1460. Document on es cita Jordi, esclau de l'argenter gironí Francesc Artau II, resident aleshores a Barcelona.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 197.

Francesch Artau argenter ciutada de Barchinona e Elienor sa muller venen al honorable mossen Johan Pelliser sacrista mija de la seu de Gerona en nom de la dita sacristia e a ops de aquell ciri instituit davant lo capella de la Verge M. de la claustra de la seu de Gerona per lo honrat en Pere Benet quondam mercader, lo qual ciri lo dit mossen sacrista per se e succesores suos in dicta sacristia sa carregat tenir ab carta rebuda per lo notari davall scrit a XX de Març any MCCCCLVIIII. Et comprat aximatex per preu de aquellas XXX lliures les quals dels bens del dit quondam en Benet foren depusades a la caxa dels deposits de la tresoraria de la dita seu de Gerona per compra de renda a ops del dit ciri XXX sous annuals censals e perpetuals migensant empero carta de gracia de poder aquells luhir pagadors de mig en mig any ab obligacio de tots llurs bens en general. E lo dit Francesch Artau en special obliga tot aquell alberch seu situat en lo carrer de la Argenteria de la ciutat de Gerona en lo qual vuy esta en Bartomeu Vinyes argenter ab totes les clausules, obligacions, renunciacions e juraments necesaris fermanses P. Baguda e Gabriel Fuya scrivans de Gerona.

Lo dit Francesch Artau en nom seu e com a procurador de la dita sa muller de la ratihabicio de la qual prometra esser tengut fara apoca de las ditas trenta lluires qui son preu de la dita renda les quals ha ree-

budes de la dita caxa dels deposits en les monedas seguents: primo en reyals corrents dargent bons XXI lliures e en scuts dor de França comptats a XVIII sous scut nou lliures.

Lo dit mossen sacrista mija fermera carta de gracia als dits F. Artau e a sa muller e ales dites fermanses de luycio del dit censal o en semblant matexa moneda o tot en reyals dargent corrents bons valents les dites trenta lliures finençadores per la dita raho matexa.

Los dits F. Artau e Elienor sa muller fermaran carta de idempnitat a les dites fermanses ab obligacio de tots los bens e ab special obligacio del dit alberch lo qual poguen vendra a totes passades o logar item per llur idempnitat tant larch com sa puga dictar reconeguda del dit notari devall scrit a tota utilitat de las ditas fermanses.

E per quant la dita medona Elienor muller del dit F. Artau es en Barchinona e al present no pot fermar en las ditas cosas lo dit F. Artau promet es posa pena de XXX lliures gonyadora en cars que fos comesa a la dita sacristia mijana o al dit mossel sacrista que dessi e per tot lo mes de Juny pus prop vinent haura dat orda ab accabament que la dita sa muller haurat fermades e loades totes les coses demont dites e sera obligada segons sa conte dalt o smena de la dita medona Elienor si ella no fermera dins XV jorns apres del dit mes de Juny saguents dara altra fermança ydonea aconaguda del dit mossel sacrista mija.

Mes avant lo dit F. Artau conve e promet a les ditas fermanses so es P. Baguda e G. Fuylla que dessi e per tot lo mes de Juny primer vinent ell haura luyt e quitat lo dit censal e restituyda la propietat de aquell ab la prorata del interes qui haura corregut. En obliga generalment tots sos bens presents e sdevenidors e specialment un sclau seu tartra apellat Jordi. E tota la culleta dels spleis prop sdevenidors de la abbadia de Montfuylla largament a tot util de las ditas fermanças. E axi o jura per los Sants Quatra Evangelis Deu per ell corporalment tochats.

LXXX

1441, 19 d'agost. Joan Castellnou, argenter de Barcelona contracta amb el frare del convent de San Francesc de Girona, Bernat Fullà, la realització d'un calze i una patena. El mateix dia cobra 50 florins.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 160 bis.

Primo es convengut e concordat entre lo relligios frare Bernat Fulla del orde dels frares menors de Gerona de una part e lo senyer en Johan Castellnou argenter ciutada de Barchinona de part altre. Que lo dit Johan Castellnou dassi a tres mesos prop venidors haie e sie tengut

haver fet e ben obrat al dit fra Bernat Fulla hun bell calser ab sa patena dargent sobredaurat ab nou istories de la Passio tallades, esmaltades en la patena del dit calser e en lo peu del dit calser vuyt istories de la Passio acompliment de tota la Passio e fera lo dit calser obrat segons algun calser de la dita obra obrat qui es en lo monestir dels frares prehicadors de Gerona o milo si fer sa pot.

Item es convengut entre les dites parts que lo dit calser e patena obrats sien de pes de set marchs e mig une unçe mes o menys e no pus. E si cas sera que lo dit calser e patena peseran mes dels dits set marchs e mig una unçe mes o menys que lo dit fra Bernat Fulla sis volra no sia tengut apendrel e anaquell cars lo dit Johan Castellnou de continent com lo dit frare Bernat Fulla lo dit calser exceptat no volra sia tengut a tornar e rafondre al dit fra Barnat Fulla tot so e quant ell per lo dit calser li hauria bastret e paguat.

Item es convengut e concordat que lo dit fra Bernat Fulla sie tengut a donar e paguar al dit Johan Castellnou a raho de vuyt lliures lo march.

Item que lo dit fra Bernat Fulla de present bestrascha al dit Johan Castellnou per argent e treballs del dit calser e patena sinconta florins dor darago.

Item que lo dit Johan Castellnou haie e sie tengut de donar al dit fra Bernat Fulla lo dit calser obrat e acabat e ben daurat e apunt segons de tals obres se pertany en la forma dessus dita e marchat amarch de Gerona dins lo temps dessus dit.

Item que lo dit Johan Castellnou haia e sia tengut lo dit calser e patena hobrar dins la ciutat de Gerona e no en altra ciutat vila loch o part.

LXXXI

1429, 25 de desembre. Francesc Artau II es compromet a continuar i acabar un reliquiari que el seu pare, traspassat feia poc, havia iniciat per al convent de Sant Domènec de Girona.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 402.

Concordat es entre en Franci Artau argenter ciutada de Barchinona fill e hereu den Francesch Artau quondam argenter de Gerona de una part, e los honrats e religiosos mossen lo prior e convent del monestir dels frares preycadors de Gerona daltre part que lo dit Franci Artau es tengut e promet acabar un reliquiari dargent daurat ab ymagens e altres obres e entre tayllaments en la forma e manera que lo dit propi para seu aquell ha traçat e deboxat en paper e de fer aquell con-

tracta ab lo religios fra Simon Colell quondam conventual del monestir dels frares preycadors de Gerona e ha posseyt en obrar lo. E sera lo dit reliquiari de pes de trenta marchs o entorn de que sera pagat araho de deu lluires lo march. E en cas que fos de maior pes de XXX marchs tot ço qui seria mes de XXX marchs consent lo dit Francesch Artau laxar a raho de cent sous lo march.

Item lo dit Franci Artau reconeix que lo dit para seu havia reebudes entre diverses pagues CCCXXXX florins valents cent vuytanta set lliures e promet a ses messions e despeses acabara lo dit reliquiari segons la dita mostra el aportara a ses propries messions e despeses.

Item lo dit Franci Artau dins lo dit monestir daçi a la festa de Sant Domingo prop vinent e dins lo temps lo convent dels frares preycadors promet dar compliment en ço que montara lo dit reliquiari ultra los dits CLXXXVII lliures. Empero si per ventura lo dit convent dins lo dit temps no pora pagar integrament al dit Franci Artau en aquest cas lo dit Franci lus donara temps de spera... los da sinconta florins per spay dun any del die que sera reebut lo dit reliquiari a avant prop contador. E per aço attendre e complir los religiosos mossen lo prior frares obliguen tots los bens del dit convent. E lo dit Françi Artau obliga tots sos bens ab sagrament... es tengut dona suficients fermançes.

LXXXII

1439, 3 de febrer. Narcís Coromina, argenter de Girona, contracta una creu de plata per a l'església gironina del Mercadal.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 416

En nom de Nostre Senyor Deu.

Concordat es entre los obrers e alguns dels perroquians de la sgleya del Mercadal de Gerona de una part, e en Narcis Coromina argenter de la dita ciutat daltra part que lo dit Narcis Coromina fara e fer e fabricar sia tengut a obs e servey de la dita esgleya del Mercadal una creu dargent bon e mercador e ben daurada e llavorada e daquella o semblant talla e obres que es aquella creu dargent que lo dit Narcis Coromina no ha molt temps ha fete a obs e servay de la sgleya de Caules de Malavella la qual creu de Caules sia tinguda per mostra. Empero la dita creu fera e obrera lo dit Coromina de les mides e talla duna creu de fust a ell de present lavoradora sobre la qual sera feta e obrada la dita creu per lo dit Coromina faedora.

Item en la una part sera lo Crucifix segons se pertany e en laltra part sera la ymage de la Verge Maria.

Item deius lo Crucifix e en lo pom de la dita creu seran fetes tres ymagens ab llurs tabernacles ço es la ymage de Madona Sancta Susana e de Madona Sancta Elena e de mossen Sent Jacme.

Item es concordat que en la dita creu fahedora sia mes tot largent qui vuy es en la creu maior de la dita esgleya del Mercadal axi entes e declarat que tot largent daqui sera feta e obrada la dita creu haia esser bon de ley e marchat. E lo dit Coromina haura per cascun march del dit argent marcat e ben daurat segons se pertany set lliures deu sous barcelonesos. E ha a reebre lo dit Coromina e pendre en compte a paga prorata lo argent de la dita creu qui no sobrepuig setze marchs ans sie de XIIII en XVI marchs e no mes avant.

Item es concordat que lo dit Coromina haia acabada la dita creu ab tot acabament daçi a la festa de Corpus Xristri primer vinent. E los dits obrers e perroquians prometen a pagar tot ço qui degut sera al dit Coromina daçi a la festa de Tots Sants primer vinent.

Item que la dita creu quant sera acabada haia esser reebuda a coneguda dels honorables mossen Ramon Sampso maior de dies e de mossen lo restor del Mercadal.

Actum est Gerunde die martis tercia die Februarii anno predicto XXXVIIII.

LXXXIII

1461. Inventari de peçes d'argenteria de l'església del Mercadal de Girona.

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 65.

...una gran creu de argent apellada la creu maior ab molts fulatges, lo Crucifix de una part e de la altra part la ymaga de la Verge Maria ab linfant al bras le qual creu es almanltada e andaurada ab sis flos en lo peu ab una tovalola de ceda blancha ab ligada dor.

Item una altra creu ab lo Crosifix de la una part e almals ab lo pom rodon al peu daurat le qual creu es dargent blanch ab una tovalola de seda ligada...

I canalobra de plata pesant...

I relicari de Santa Elena... ab una creu e Crosifix de mont dargent andaurat ab lo peu de argent blanch ab un vel negra cubert...

Item un calser ab patena de argent blanch ab senyal de Serra al peu.

Item altra calser ab sa patena de argent blanch ab senyal de Cultell de assahonador.

Item altra calser ab senyal de creu al peu ab tres claus.

Item un altra claser ab senyal de serro en lo pom.
Item una qustodia de argent...

LXXXIV

1439. Pere Angel I, argenter de Girona, cobra la resta de les 70 lliures convingudes després d'haver obrat dos canelobres per a l'església de Sant Martí de Peralada (Alt Empordà).

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 159.

Petrus Angel argenterius cives Gerunde gratis etcetera vobis discreto Bernardo Ruy presbiteri benefficiato et operario ecclesie Sancti Martini ville Petralate diocesis Gerundensis presenti. Quod solvistis michi numerando triginta libras Barchinone restantes tantum ad solvendum ex illis septuaginta libris mal valentibus totidiem barchinonenses quas discretus Petrus Bonany presbiter ebdomedarius dicte ville et Berengarius Dosopa dicte ville operarii dicte ecclesie michi debere recognoverunt racione duorum candelabrorum argentorum que ego nomine et ad opus et pro ornamentis dicte ecclesie feci et fabricavi cum instrumento debitorio confecto acto Petralate die quinta Junii anno MCCCXXX nono et clauso per Anthonium Marques autoritate domini vicecomitis de Ruppebertino notarium publicum per totam terram et donacionem suam gerentisque vices discreti Thome Parada quondam notarii publici ville Petralate quod debitorium instrumentum vobis in sui publica forma et ipsum volo esse cassum et vanum et cetera. Et est verum quod dicta candelabra perfecta vobis tradidi realiter et de facto renunciado et cetera apocham et cetera de dictis XXX libris confinem et omnibus predictis septuaginta libras. Et ego dictus Bernardus Ruy consencio et confiteor habuisse dicta candelabra.

LXXXV

1444, 12 d'agost. Pere Àngel I, argenter de Girona, es compromet a acabar una creu de plata daurada que anteriorment havia iniciat Narcís Coromina per a l'abadia de Vilabertran (Alt Empordà).

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 426.

En nom de nostre Senyor Deu e de la Gloriosa Verge Santa Maria.

Capitols fets e fermats e concordats entre lo reverend abbat e honorable convent del monestir de Madona Santa Maria de Vilabertran de una part e lonrat en Pere Angel argenter ciutada de Gerona de part altre sobre alguna creu dargent ja per en Narcis ça Coromina quon-

dam argenter de Gerona comensada e per lo dit Pere Angel argenter fahedora, lavoradora e acabadora en la forma seguent:

Primerament es concordat, pactat e convengut entre les dites parts que lo dit Pere Angel faça lavorar e fer lavorar e acabar sia tengut una creu dargent marchat ja segons dit es per lo dit Narcis ça Coromina comensada la qual li es estada liurada e pesa la qui ja hi es obrada tres marchs e dotze argens la qual lo dit Pere Angel acap fara e sia de pes de vint marchs poch mes o menys la qual haia los brassos de obra de luna ab armalts ço es los Evangelistes e que haia duna part un Crucifix de Jhesuxrist e daltra part la ymage de la Verge Maria ab linfant al bras e lo pom sia semblant dels canalobres dargent que lo dit Narcis Coromina feu al dit monestir. E que tota la dita creu sia daurada e la planxa dels costats sia blancha.

Item es concordat, pactat e convengut entre les dites parts que los dits reverent abbat e convent donaran e pagaran e donar e pagar haien en la forma e manera devall scrites al dit Pere Angel per quescum march que obrara de la dita creu vuyt lliures barceloneses ço es entre argent or armalt pero que si la dita creu pesara mes de vint marchs que aquell mes sia comprat e pres en compte dargent trencat.

Item es concordat, pactat e convengut que per pague e satisfaccio del preu que montara la dita creu faedora a la dita raho de vuyt lliures per march obrat comptant lo mes argent qui hi sera dels dits vint marchs en cas que pessas mes per argent trencat segons demont es dit los dits abbat e convent assignen de present e cessionen al dit Pere Angel tot ço e quant sobrera o restara quescun any de aquella renda que lo senyor bisbe de Barchinona quondam jagui e assigna al dit monestir fet e celebrat instituits e ordonats. Axi entes pero que primerament tots anys los dits aniversaris...

Item es pactat e convengut que lo dit Pere Angel haia acabada la dita creu en la forma demont dita e liurada al dit convent daçi a la festa de Madona Sancta Maria del mes dagost del any MCCCCXLV... E si per ventura ço que Deu no vulla dins lo dit temps lo dit argenter moria e defallia la dita creu no acabada que en aquell cas lo hereter o successor del dit Pere Angel dins un mes apres que sera request hagues atornar e restituir al dit convent tota la quantitat que del preu de la dita creu lo dit argenter hauria reebuda o dins lo dit un mes hagues feta acabar per altre argenter la dita creu en la forma demont dita...

LXXXVI

1449, 25 de març. Pere Àngel I, argenter de Girona, contracta

la realització d'una creu de plata daurada per a Na Sança Xeminis de Foix i de Cabrera.

A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 50.

En nom de Deu Amen.

Capitols fets e fermats entre lo senyer en Pere Angel argenter de Gerona de una part e lo discret mossen Pere Johan Mont prevera beneficiat en la seu de Barchinona com a procurador assat de la molt Egregi la senyora dona Xanxa Xeminis de Fox e de Cabrera de la part altra sobre una creu que lo dit Pere Angel es tengut de fer per la dita Egregi senyora dona Xanxa.

Primo es concordat que lo dit Pere Angel fera e fabricara per la dita Egregi dona Xanxa una creu de argent tota endeurada axi per los costats com per les altres parts de la dita creu la qual creu fera de pes de sis marchs poc mes o menys.

Item mes es concordat que lo dit Pere Angel fera la dita creu del dit pes e de la obre contenguda e fabricada o pintade en la mostra o forma e ell lliurada la qual forma o mostra es contenguda e pintada en un pergami al dit Angel lliurat lo qual pergami es sots scrit de ma den Bernat Escuder scriva substituit en la notaria de Gerona en poder del qual los presents capitols per les dites parts son stats fermats.

Item lo dit Angel al mig de la dita creu fara lo Crucifix e en la un costat la Maria e en laltra costat Sent Johan e de part dal lo pelica. En de part de bax Latzer segons en la dita mostra del dit pergami se conten E de part de tras de la dita creu lo dit Pere Angel fara los quotre Evangelistes entre los caps de la dita creu. E al mig fara lo senyal de la dita Egregi o de la fyla sua dona Johana quondam. Es entes empero que los Evangelistes e ymage seran almaltats.

Item lo dit Pere Angel fara la dita creu segons desus se conten a set lliures sinc solidos lo march la qual creu haura feta deci e per tot lo mes de Maig prop vinent. E sobre lo dit Crucifix lo dit Pere Angel fera en una placa de argent endeurada lo titol JHS segons es acustumat.

Item mes es convengut que la dita Egregi pagara al dit Pere Angel tot lo preu que pujara la dita creu al dit foc de set lliures sinc solidos en continent com la dita creu sera feta e acabada. E per raho de aso lo dit mossen Pere Johan Mont obliga los bens de la dita Egregi.

LXXXVII

1452, 27 de juliol. Pere Àngel I i Bartomeu Vinyes, argenters de Girona, es comprometen a obrar una creu de plata daurada per a l'església del monestir de Santa Maria de Cervià de Ter (Gironès).

A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 442.

En nom de Deu e de la Humil e Sagrada Verge Maria. Capitols fets e concordats entre lonorable mossen Ramon de Gornau prior del monestir de Medona Sancta Maria de Cervia, e en Johan Candell en nom seu propi e dels prohomens del dit loch de Cervia de una part, e en Pere Angell e Bartomeu Vinyes, argenters de la ciutat de Gerona de la part altra que los dits argenters façen e obren a tot lur cost e messio una creu dargent a servey de la sglesia de Madona Sancta Maria del dit priorat la qual creu sia feta de bon argent marcat de march de Gerona, ben daurada per tot exceptats los costats qui sian dargent blanch. En la una part de la qual sia la ymage del glorios Crucifix sobreposat e en lo cap dalt sia lo pellica e a cascun dels braços de la creu a la una part la ymage de la Verge Maria e laltre de Sant Johan e baix via la ymage de Latzer, e a laltre part de la creu sian los Evangelistes e baix sia fet hun pom dargent ab smalts ab ses caxals ab locano on se metra lo basto segons la dita creu sia deboxada en hun pergami lo qual es e romandra en poder dels dits argenters.

Item es concordat entre les dites parts quels dits argenters no puxen metre en la dita creu pus avant de vuyt marchs dargent obrat.

Item es concordat entre les dites parts quels dits argenters haian per la factura e la obra e tot acabament de la dita creu a rao de set lliures cinch sous barcelonesos de moneda corrent daurat per cascun march e acabat per la forma damont dita.

Item es concordat que la dita creu sia feta e be acabada en la dita manera daci e per tot lo vint dia de Desembre prop vinent.

Item es concordat entre les dites parts que en cas que fos fet debat per part del dit mossen lo prior o dels dits prohomens de Cervia en acceptar e reebre la dita creu qui daço sian conexedors dues persones sobre aço deputadores e elegidores la una part dels dits prior e prohomens e laltre per los dits argenters.

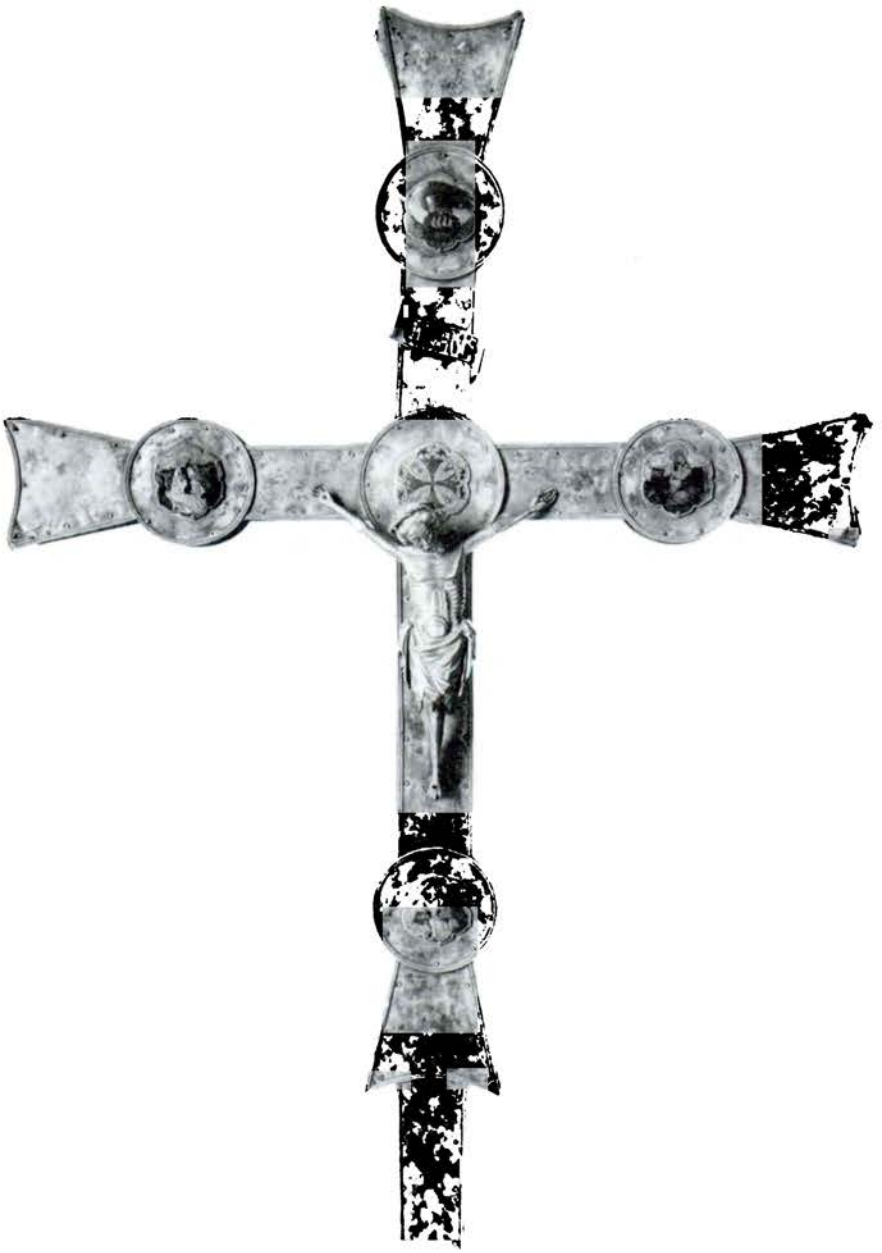
E per sguard de Nostre Senyor Deu e de la Verge Maria lo dit honrat mossen Ramon de Gornau prior dona sos bens en ajudar subvencio de la dita creu e vol e promet pagar de sos bens als dits argenters sis marchs e mig dargent al dit foc de set lliures sinch sous de la dita moneda. En paga prorata de la dita creu los quals promet pagar en la forma saguent ço es daci a Sent Pere Sent Feliu, trenta migeres de forment a mesura de Gerona, e liurar aquell als dits argenters dins la perroquia de Cervia. E deu lliures barceloneses de la dita moneda en complimens, e tot lo restant daci e per tot lo dia que la dita creu sera acabada e per liurar e per aço obliga tots sos bens e ho jure...

GIRONA. Museu de la Catedral. Custòdia. Francesc Artau II, 1430-1438 (Foto Arxiu Mas).

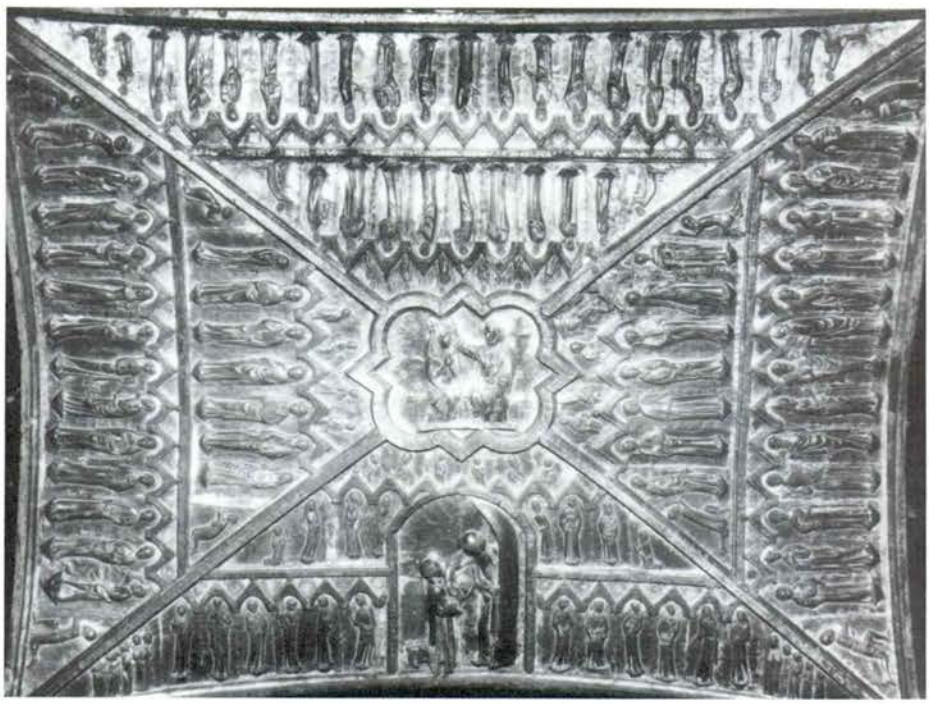
GIRONA. Museu de la Catedral. Custòdia, detall. Francesc Artau II, 1430-1438 (Foto Arxiu Mas).

VIC. Museu Diocesà. Creu de plata daurada amb esmalts. Obrada als tallers gironins, segle XIV (Foto Arxiu Mas).

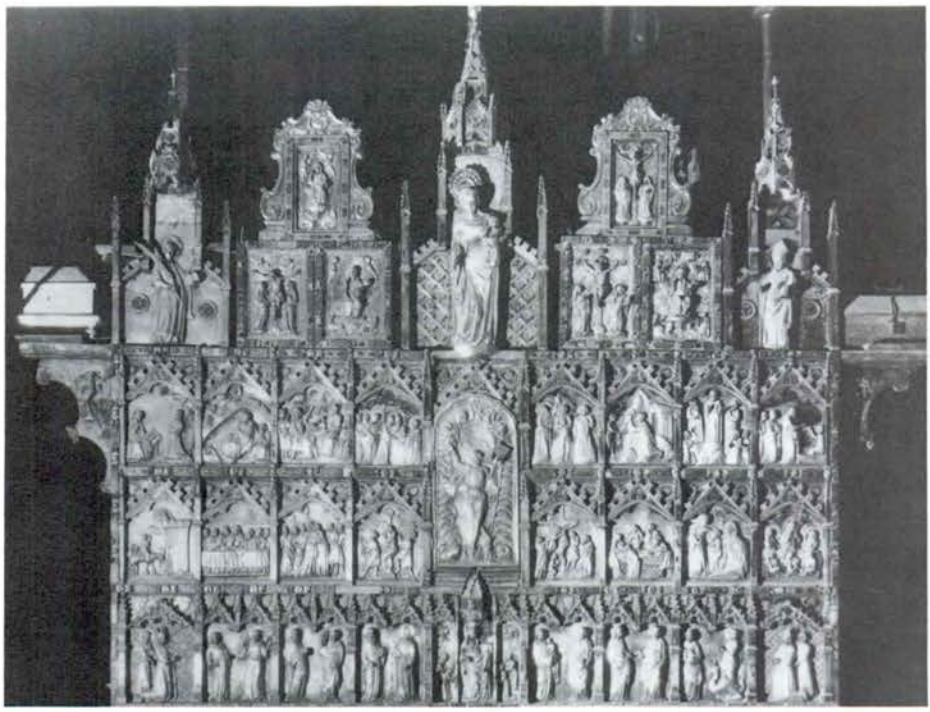
VIC. Museu Diocesà. Creu de plata daurada amb esmalts, detall. Obrada als tallers gironins, segle XIV (Foto Arxiu Mas).

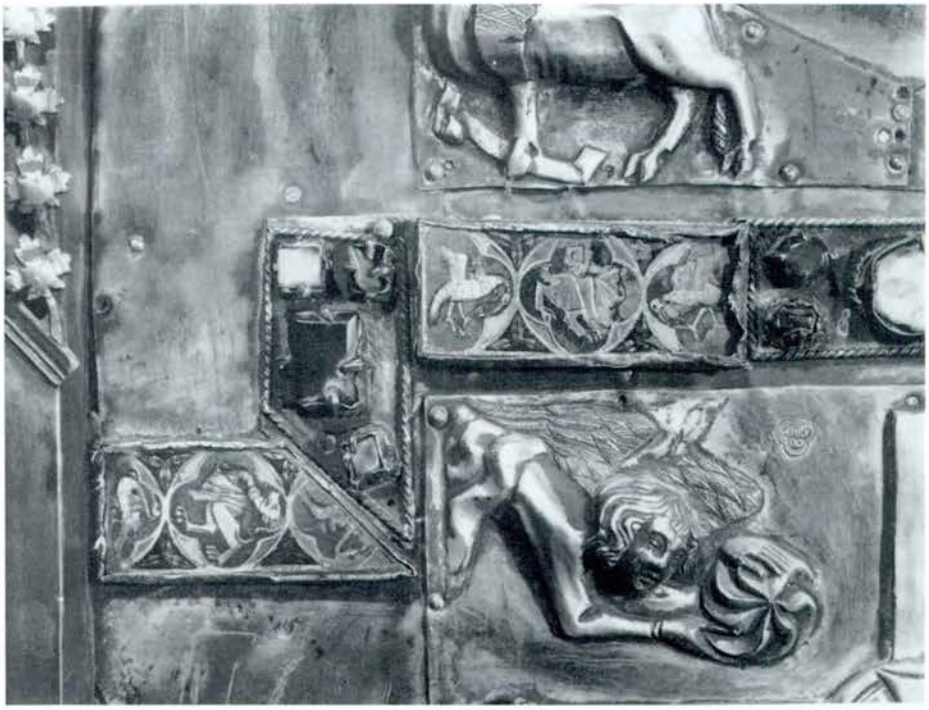
GIRONA. Catedral, altar major. Baldaquí de plata. Obrat als tallers gironins. Segle XIV (Foto Arxiu Mas).

GIRONA. Catedral, altar major. Baldaquí de plata. Obrat als tallers gironins, segle XIV (Foto Arxiu Mas).

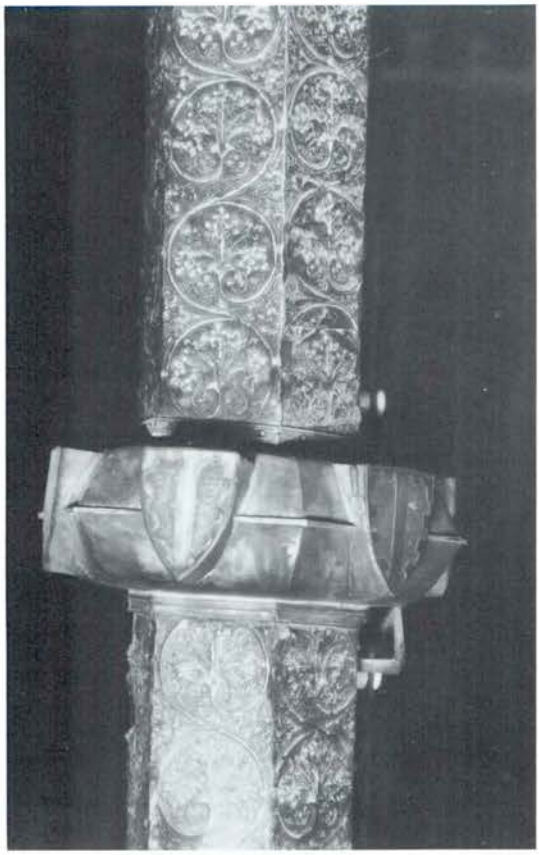
GIRONA. Catedral, altar major. Retaule de plata daurada, abans de l'any 1936. Mestre Bartomeu, probable autor del cos principal, i Pere Berneç, autor de la predel.la. Segle XIV (Foto Arxiu Mas).

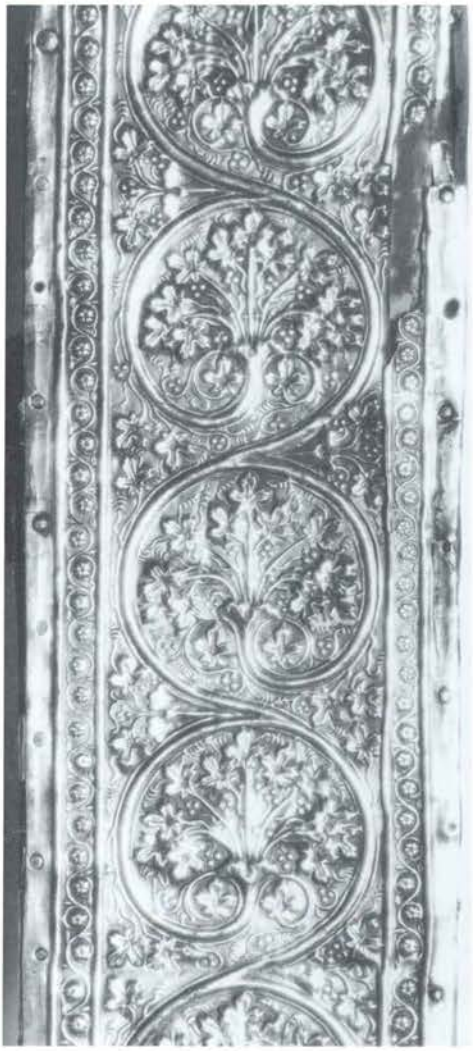
GIRONA. Catedral, altar major. Retaule de plata daurada, detall ornamental. Mestre Bartomeu ?, segle XIV (Foto Arxiu Mas).

GIRONA. Catedral, altar major. Retaule de plata daurada, detall de Sant Narcís. Segle XIV (Foto Arxiu Mas).

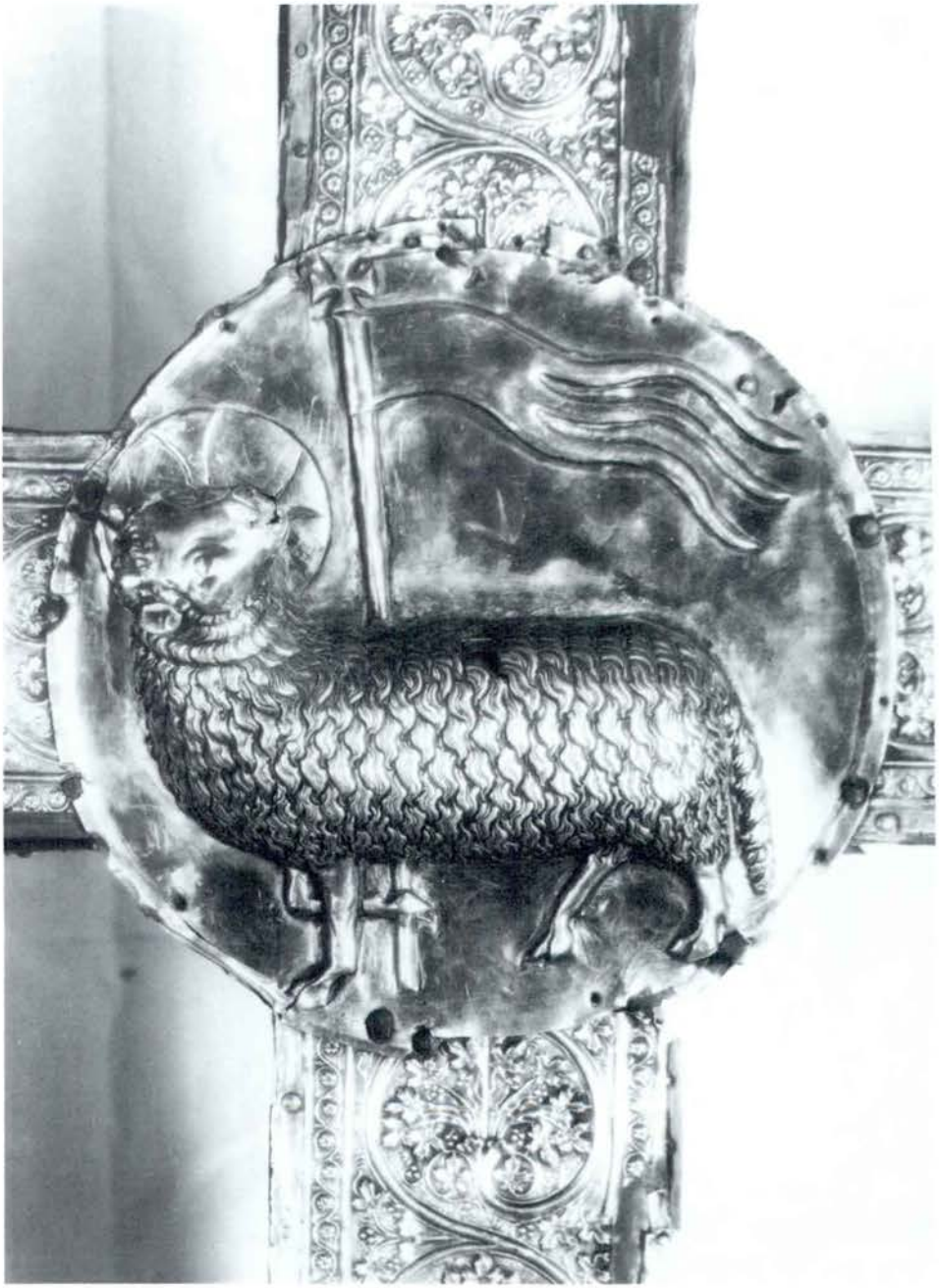
GIRONA. Catedral, altar major. Baldaquí de plata, detall d'un dels pilars. Obrat als tallers de Girona, segle XIV (Foto Arxiu Mas).

VILABERTRAN. Monestir de Santa Maria. Creu de plata daurada, detall. Obrada als tallers de Girona, com ho palesa la utilització del mateix tema ornamental que en el baldaquí de la Seu de Girona (Foto Arxiu Mas).

VILABERTRAN. Monestir de Santa Maria. Creu de plata daurada. Obrada als tallers de Girona, segle XIV (Foto Arxiu Mas).

VILABERTRAN. Monestir de Santa Maria. Creu de plata daurada, detall. Obrada als tallers de Girona, segle XIV. (Foto Arxiu Mas).

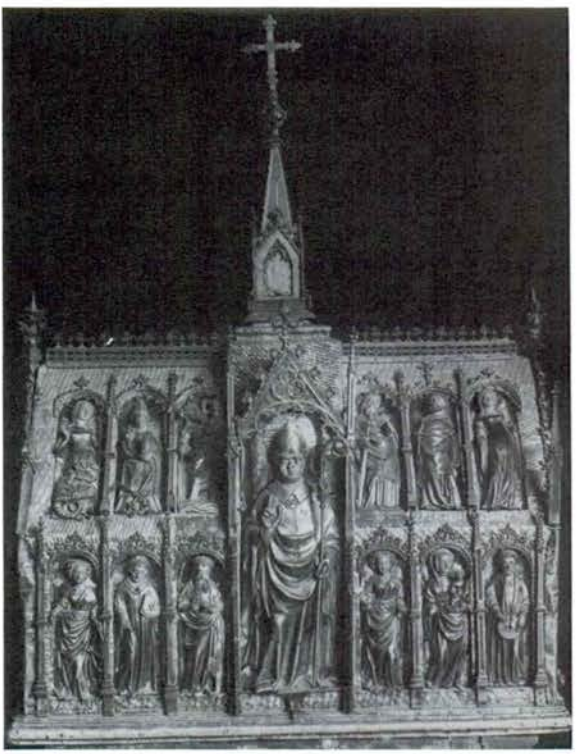
BANYOLES. Monestir de Sant Esteve, arqueta de Sant Martirià, espoliada l'any 1980. Dissenyada i obrada, en part, per Francesc Artau I, 1413 (Foto Arxiu Mas).

BANYOLES. Monestir de Sant Esteve. Arqueta de Sant Martirià, detall de la Verge amb el Nen. Disseny de Francesc Artau I, 1413 (Foto Arxiu Mas).

BANYOLES. Monestir de Sant Esteve, arqueta de Sant Martirià, detall. Disseny de Francesc Artau I, 1413 (Foto Arxiu Mas).

BANYOLES. Monestir de Sant Esteve, arqueta de Sant Martirià, espoliada l'any 1980. Dissenyada i obrada, en part, per Francesc Artau I, 1413 (Foto Arxiu Mas).

CAPÍTOL V

REIXES, VIDRIERES, ORGUES I CAMPANES

1. REIXES

L'avenç tècnic que assolí la farga catalana durant els segles XIV i XV determinà un notable desenvolupament de la producció de reixes i d'altres treballs artístics elaborats amb ferro forjat. Les referències documentals d'aquests segles aporten dades força nombroses quant a artífexs i execució de reixes malgrat que són ben poques aquelles que ens permeten de relacionar els exemples conservats amb el seu autor[1].

El desmembrament al llarg del temps d'una gran quantitat de reixes per tal de reutilitzar el material en altres llocs per atendre necessitats molt diverses, ha estat la causa principal de la pèrdua d'una bona part d'exemplars[2].

Com és sabut, la fabricació de reixes era destinada a tancar les capelles i altres llocs dels temples on es servaven objectes de valor material i artístic amb la finalitat d'evitar els robatoris freqüents també aleshores[3], sense que, però, s'impedís la contemplació dels retaules, sepulcres, creus, etc., guardats a les capelles.

Les reixes d'estil gòtic comencen a produir-se des dels primers decennis del segle XIV, principalment a Barcelona. L'any 1324 els ferrers barcelonins Pere Bonmacip i Romeu Burguès executen unes rei-

1. ALCOLEA, *Artes decorativas...*, citat, pàg. 20.

2. A. C. G. Llibre d'Obra, XXIII, fol. 32. La reutilització de reixes per a d'altres funcions que aquelles per a les quals havien estat destinades es donà ja en la mateixa Edat Mitjana. L'any 1402 el sagristà de la Seu de Girona pagà onze sous al Capítol per a transportar al seu safareig una portaleta de *rexes de ferra* que era a l'altar de la capella de Sant Bartomeu.

3. A. H. G. Berenguer Vidal. Notaria 10. Signatura 79. El any 1431, després del robatori de quatre calzes i altres objectes que tingué lloc a l'església de Sant Pere de Galligants, l'abat encarregà unes reixes para l'altar major amb la finalitat d'evitar nous furts.

xes per a l'església de Santa Maria de l'Aurora de Manresa. Quatre anys abans, Pere Julià de Castelló d'Empúries rebé l'encàrrec de fer les reixes de la capella dels Dolors –abans de Sant Vicenç– de la Seu de Girona, construïda pel bisbe Pere de Rocabertí[4]. Són les dades més antigues referents a la fabricació de reixes.

De les conservades a la Seu de Girona destaca la de la capella de Sant Honorat, obra de Pere Cervià, ferrer de Girona[5]. Les actuals corresponen a l'esmentat contracte i s'estructuren en vuit plafons acoblats al mur, obrats amb barrots de perfil circular. Les portes i els elements de separació dels plafons, així com el coronament de la reixa, són decorats amb elements gòtics com pilarets coronats amb pinacles, arcs trilobats, acabaments de carxofa i altres motius fitomòrfics.

Anteriorment, la capella de Sant Honorat comptava ja amb reixes[6], les quals l'any 1386 havien estat objecte d'una reparació i, més endavant, foren substituïdes per unes de noves[7].

Són poques les notícies que hem pogut escatir sobre les reixes de la Seu. Els anys 1379, 1380 i 1384, Joan Lor, ferrer de Girona, duu a terme diversos adobs a les reixes de la capella del Sagrat Cor, abans de Santa Marta[8]. L'any 1386 s'adobaren les de la capella de Sant Miquel[9] i el 1394 les portes de les reixes de la capella de Sant Iu i de Sant Honorat[10].

També Pere Cervià contractà l'any 1450 unes reixes per a la cape-

4. ALCOLEA, *Artes decorativas...*, citat, pàgs. 20-21. A. C. G. *Llibre de Calzada*, fol. 108 v.

5. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 192. Vegeu l'apèndix documental LXXXVIII. El mateix dia de signar el contracte, Pere Cervià cobrà 50 florins. Per la seva banda, Berenguer Cervià, mestre major de la Seu, cuidà de l'observança dels termes del contracte.

6. A. C. G. Llibre d'Obra, XIII, fol. 71 v. *Item paga an Ponç Saurin payater menor de dies per les portes de les rexes de Sent Pau que eren trencades II barres...*

7. J. CALZADA, *Las claves de bóveda...*, citat, pàgs. 50-51.

8. A. C. G. Llibre d'Obra, VII, fol. 72 v.; VIII, fol. 75 v.; X, fol. 53 v. La capella de Santa Marta fou acabada l'any 1377; Llibre d'Obra, VI, fol. 58.

9. A. C. G. Llibre d'Obra, XIII, fol. 71 v.; XXXIV, fol. 37.

10. A. C. G. Llibre d'Obra, XX, fol. 57. *Ítem pague an... payater que esta a les balesteries prop la font dels jueus per II francistes que feu noves que eren trencades que eren de les portes de les rexes del fust que sont devant Sent Ivo e mes en les dites portes volch ne aver que li pague XII diners.*

lla del Sant Crist[11], abans dedicada a Sant Domènec[12] i, el 1458, Sebastià Senyer féu un pany per a la porta d'una de les capelles *qui hix a la galileya*[13].

A la darreria del segle XV, el mestre ferrer de Girona Joan Agnes o Anes realitzà quatre reixes per a la capella de la Nativitat de l'església del monestir de Sant Domènec[14], les quals eren semblants a les de les capelles de Sant Pere i Sant Tomàs del mateix monestir, obrades l'any 1413 pel ferrer gironí Pere Fuyà, i a les de la capella de Sant Martí del convent de Sant Francesc, totes malauradament perdudes.

2. VIDRIERES

La fabricació de vidrieres a Catalunya no obtingué el desenrotllament assolit en altres llocs de la península i de l'Occident europeu. Les especials característiques de l'arquitectura gòtica catalana, on la presència del mur és sempre més important que la del buit, impediren la realització de grans composicions amb vidre translúcid.

És ben poc allò que coneixem de la vidriera medieval a casa nostra. Amb tot, els exemples conservats indiquen el nivell notable aconseguit, en especial, des del començament del Quatre-cents. A Santa Maria de Castelló d'Empúries es troben fragments de vidrieres corresponents a la primera meitat del Tres-cents, amb escenes de la Nativitat, Epifania i altres episodis, els quals recorden quant a composició els retaules de pedra[15].

La Seu de Girona posseeix magnífiques vidrieres trescentistes a la capçalera, qualificades de rústegues, però, d'una gran saviesa de color[16], alhora que la documentació coneguda més reculada ens dóna compte del contracte amb el mestre mallorquí Ramon Gilabert (1375)

11. A. C. G. Llibre d'Obra, XLI, fol. 123; XLII, fol. 45 v.

12. CALZADA, *Las claves de bóveda...*, citat, pàg. 14.

13. A. C. G. Llibre d'Obra, XLIII, fol. 118 v.

14. A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 127. Vegeu l'apèndix documental LXXXIX. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 355-356.

15. J. AINAUD DE LASARTE, *Cerámica y vidrio*, dins *Ars Hispaniae*, X. Madrid, 1952, pàg. 377.

16. F. P. VERRIÉ, *Les arts decoratives*, dins *L'Art Català*, 1. Barcelona, 1955, pàg. 425.

per a l'execució de vidrieres de la nau, en particular, a les capelles de Sant Iu i de Santa Magdalena[17].

A l'entorn de l'any 1400, l'arribada de *mestres de fer vidrieres* estrangers donà un nou impuls a aquesta activitat artística. Tant aquests com els artífex locals treballaren sovint sobre cartons realitzats per pintors catalans com, per citar l'exemple més notable, fou el cas de Lluís Borrassà. Entre els mestres actius a Barcelona cal citar un tal De Colí (1405), originari de la diòcesi de Troyes i, a Girona, Pere Carbonell (1420), Antoni Tomàs (1437), procedent de Tolosa i vitraller de la Generalitat. Segons sembla foren catalans els noms de Pere Robert (1409) i Gaspar Oliver, actiu el 1469[18].

El dia 7 de setembre de 1437, Antoni Tomàs, mestre de vidrieres de Tolosa, contractà amb el Capítol de la Seu de Girona *la primera de les dues majos vidrieras on tes laltar maior*[19]. Les vidrieres foren contractades pel preu de 415 florins i acabades l'any següent. Reparades al llarg del temps, constitueixen un bell exemple de les conservades a la Seu gironina. Es troben al costat nord de la nau, prop de l'absis, i són decorades amb les imatges dels dotze apòstols sota tabernacles, els quals mostren les insígnies del martiri i els títols dels noms escrits damunt cartells. En el mateix contracte hom fa referència a unes altres vidrieres ja realitzades a la capella de Sant Martí, no conservades.

3. ORGUES

Quant a la fabricació d'orgues a la Girona baix-medieval, hom inclou a l'apèndix diversos contractes inèdits, els quals poseeixen un interès molt notable, en especial per les escasses dades conegudes sobre aquest tema.

D'entre aquests capítols cal destacar aquell que signà el 25 de novembre de l'any 1423 Alfons Gonçal o Gonsalbo, mestre d'orgues de Barcelona, per a la realització dels orgues del convent de Sant Domè-

17. AINAUD, *Cerámica y vidrio...*, citat, pàg. 378.

18. Ibídem, pàg. 378.

19. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatures 406 i 418. És probable que Antoni Tomàs tingués una relació familiar directa amb Rafael Tomàs, actiu a Perpinyà el 1470 i que Ainaud cita entre els artífexs catalans del Quatre-cents. A l'apèndix se citen dos mestres vidriers, J. Castanyer i Pere Mont, actius a Girona l'any 1330, dels quals desconeixem les obres que pogueren dur a terme. Vegeu l'apèndix documental XC.

nec de Girona[20]. Semblants als del monestir dels dominicans de Barcelona, obrats també per Alfons Gonçal, havien de tenir forma de castell amb tres torres, executats amb fusta de roure de Flandes, i la mateixa composició i distribució instrumental.

L'any 1435 els frares del monestir del Carme de Girona encarregaren la modernització de l'orgue a Salvador Pera, mestre d'orgues de Blanes[21], i l'any 1442, Jaume Lor, orguener de la Seu de Girona, havia realitzat poc temps abans l'orgue de l'església del Mercadal[22].

A la darreria del segle XV, un dels artífexs més importants de Catalunya, Armenter Broca, nat a la vila de Bagà, signà l'any 1495 un interessant contracte per a l'execució de l'orgue de l'església parroquial de la Bisbal, on s'esmenta que el mateix Armenter Broca havia refet l'orgue del convent de Sant Domènec de Girona, havia acabat el de Santa Maria de Castelló d'Empúries, tenia a mig fer el de la Seu d'Urgell, i es trobava llavors ocupat en la fabricació del de la Seu de Girona. A la vegada, Armenter Broca es comprometia a començar l'orgue de la Bisbal l'any 1496 i a acabar-lo el dia 15 d'agost del mateix any[23].

Pel que fa a l'orgue de la Seu de Girona, A. M. Aragó trobà els capítols per a la seva construcció[24], al preu de 470 lliures. Malgrat que els capítols daten de l'any 1491, els treballs no començaren fins l'any 1495 com s'ha vist, moment en què Armenter Broca acabà l'orgue de la Seu d'Urgell[25].

20. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 395. Vegeu l'apèndix documental XCI.

21. A. H. G. Berenguer Vidal. Notaria 10. Signatura 84. Vegeu l'apèndix documental XCII.

22. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 144. Vegeu l'apèndix documental XCIII.

23. A. H. G. Dalnau Ombert. Notaria 6. Signatura 205. Vegeu l'apèndix documental XCIV.

24. ANTONI M. ARAGÓ-FRANCESC BONASTRE, *Capítol per a la construcció d'un orgue a la Seu gironina*, dins *A. I. E. G.* XXV-I. Girona (pp. 447-459). Amb anterioritat, els anys 1410-1412 el frare de Ripoll Pere Creus, mestre orguener, havia construït un orgue per a la Seu.

25. E. MIRAMBELL, *Decoración del órgano de la catedral de Gerona en el siglo XV*, dins *Revista de Gerona*, n.º 34, Girona, 1965, pàg. 42, esmenta la compra de teles per a les portes de l'orgue de Girona per tal de fer-les pintar.

4. CAMPANES

Dins aquest apartat de les arts industrials, cal fer esment, en darrer lloc, a la fabricació de campanes, activitat sobre la qual ens ha estat possible d'aportar alguns documents[26].

L'any 1425 el mestre de fer senys de Girona Bernat Gordia convingué la fabricació d'una campana per a l'església parroquial de Montfullà (Gironès)[27]. Un altre mestre especialista en aquesta tècnica, Joan de Tresvichs, originari de Vic, es comprometé l'any 1442 a realitzar una campana per a l'església de Sant Martí Sacosta de Girona[28]. El cloquer d'aquesta església posseïa dues campanes, una de les quals s'havia trencat i es feia necessària la seva substitució.

Quant a la Seu de Girona, el rellotge per a la campana de les hores fou contractat l'any 1479 entre el mestre major de la Seu, Joan Agustí i el ferrer de Girona Joan Anés, aleshores resident a Blanes[29]. De la lectura del contracte es desprén que no fou l'arquitecte Joan Agustí l'autor del rellotge a la realització del qual s'havia compromès l'any 1478, sinó Joan Anés. Al contrari d'allò que afirma Calzada[30], el rellotge havia d'assenyalar les hores i els quarts i, d'altra banda, el que en realitat succeí fou que Joan Agustí subcontractà la realització del rellotge amb Joan Anés en les mateixes condicions de penalització en el cas que aquest darrer no assumís el compromís signat l'any 1479.

26. J. CALZADA I OLIVERAS, *Las campanas de la catedral de Girona.* Girona, 1977. Aquesta obra constitueix una primera valoració i aproximació a l'estudi de la fabricació de campanes als diferents cloquers de la Seu de Girona, malgrat que l'autor no doni la procedència de la documentació utilitzada. L'obra no conté notes, llevat d'algunes referències als llibres d'obra de la Seu.

27. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 80. Vegeu l'apèndix documental XCV.

28. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 422. Vegeu l'apèndix documental XCVI. Aquest document conté la notícia interessant que Berenguer Cervià, mestre major de la Seu de Girona, realitzava aleshores un portal per a l'església gironina de Sant Martí.

29. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 80. Vegeu l'apèndix documental XCVII.

30. J. CALZADA. *Las campanas de...*, citat, pàgs. 21 i 23.

APÈNDIX DOCUMENTAL DEL CAPÍTOL V (LXXXVIII-XCVIII)

LXXXVIII

1461, 27 de febrer. Pere Cervià, ferrer de Girona, contracta l'execució d'unes reixes per a la capella de Sant Pau de la Seu gironina.

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 192.

Per les rexes de la capella del senyor bisbe de Gerona.

Capitols fets e concordats entre lo reverent senyor bisbe de Gerona de una part, e en Pere Cervia, ferrer de Gerona de la altra part, sobre les rexes per lo dit Pere Cervia fahedores a obs de la capella del dit senyor bisbe sots invocació de Sent Pau de la sglesia de la seu de Gerona.

Primo es convengut e concordat entre lo dit senyor bisbe de una part e lo dit Pere Cervia de altra part que lo dit Pere Cervia fassa e fer e obrar sia tengut les dites rexes de bon ferra obrades ab VIII panells ab los caps claravoyes e flors segons la mostra trassa e patro per lo dit Pere Cervia donat e liurat deboxat en hun full de paper o millor si millor sa pora fer lo qual patro stara en poder den Berenguer Cervia mestre de la obre de la seu de Gerona.

Item es convengut e concordat entre les dites parts que lo dit Pere Cervia haia e sia tengut a son cost e messio haver tot lo ferra, plom, stany e coura qui sien necessaris a les dites rexes exceptat lo plom ab lo qual les dites rexes se fermeran en la pedra.

Item es convengut e concordat entre les dites parts que lo dit Pere Cervia haia e sia tengut les dites rexes haver fetes e acabades de totes coses dassi e per tot lo mes dagost prop vinent salvat empero just impediment.

Item es convengut e concordat entre les dites parts que lo discret en Pere de Baguda notari e lo dit Berenguer Cervia mestra de la obra de la seu puxen en e de les obres quis mostren tressades en lo dit patro levar affigir o detraura segons que al dit Pere de Baguda e Berenguer Cervia sera vist fasedor.

Item es convengut e concordat entre les dites parts que lo dit senyor bisbe es tengut pagar so que les dites rexes costaran de aportar de la casa del dit Pere Cervia a la dita capella de Sent Pau en lo qual port lo dit Pere Cervia no haia res a pagar.

Item es convengut e concordat entre les dites parts que lo dit senyor bisbe es tengut pagar e donar al dit Pere Cervia per lo preu de les dites rexes a raho de quintar o de liura lo fer, lo qual los dits Pere de Baguda e Berenguer Cervia en dos concordants diran ne conexeran.

Item es convengut e concordat entre les dites parts que lo dit senyor bisbe ara de present bestrascha al dit Pere Cervia per prorata del preu de les dites rexes sinquanta florins dor daragon, e lo restant del dit preu lo dit senyor bisbe sia tengut pagar e donar al dit Pere Cervia per los termens e pagues los quals los dits Pere de Baguda e Berenguer Cervia diran volran ne conexeran.

Item es convengut e concordat entre les dites parts e volen e consenten les dites parts que los dits Pere de Baguda e Berenguer Cervia sien jutges e conexadors de totes questions debats alteracions e controversies les quals sien e seran o puxen esser entre los dits senyor bisbe e Pere Cervia en qualsevol manera per raho de le dites rexes e per occasio de aqueles e per raho dels presents capitols axi que los dits senyor bisbe e Pere Cervia haian a tenir seguir servar omologar attendre e complir tot so que los dits Pere de Baguda e Berenguer Cervia sobre les dites coses e cascuna de aquelles diran declararan e conexeran costrit e foragitades tota apellacio contradiccio excepcio e recors de arbura de bon baro deffugi e malicia a les quals les dites parts de present renuncien.

Die veneris XXVII Februari anno MCCCCLVI...

LXXXIX

1499, 24 de maig. El mestre ferrer de Girona Joan Agnes o Anés contracta l'execució de quatre reixes per a la capella de la Nativitat de l'església del monestir de Sant Domènec, donades pel noble Jaume Miró. Un mes després Joan Agnes rep el primer pagament.

A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 127.

Capitols fets e concordats per e entre lo magnifich mossenyer Jacme Miró, donzell, domiciliat en Gerona, de una part, e mestre Joan Agnes, ferrer de Gerona, de la part altra, en e sobra aquelles rexes de ferre les quals lo dit magnifich mossenyer Jacme Miro ha delliberades fer en la capella de la Nativitat del nostre Senyor Jhesus Xrist, construhida en la sgleya del monastir dels frares prehicadors de Gerona.

E primerament es concordat e apuntat entre les dites parts que lo dit mestre Joan Agnes promet fer dites rexes de bon ferre, meses e posades a compas segons son e estan aquelles rexes del altar o capella de sent Marti de framenors de la present Ciutat.

Item que cascuna rexa haia e sia de la longitut e pes de les dites rexes del dit sent Marti.

Item que en cascun cap de cascuna verga haia e sia tengut fer e posar una flor al cap segons stan les rexes de la dita capella de sent Marti.

Dit es, empero, e declarat que la portalade del dit rexat haia e sia de la obra e semblant que stan a la capella de sent Pere Martir e de sent Thomas del dit monastir de prehicadors.

Item es entes que les dites rexes haien e sien ennegrides segons es acustumat de ennergir en semblants rexes.

Item es entes e declarat que lo dit Johan Agnes ha ametre e ficar dites rexes en lo graho e peret de dita capella a despeses, empero, del dit mossenyer Jacme Miro e Johan Agnes per engals parts. E que lo dit Johan Agnes haia dar sis lliures de plom, e que si mes ni entrera, que lo dit mossenyer Jacme Miro haia apagar aquell mes. E que lo dit Johan Agnes no es tengut fer ni posar pany ni forrellat en dita capella.

Item es fet e concordat entre les dites parts que lo dit mossenyer Jacme Miro conve e promet dar o pagar al dit mestre Johan Agnes per cascun quintar que dites rexes pesaran, aquelles posades o picades en dita capella, quatre lliures dich IIII lliures.

Item es concordat que ara de present lo dit magnifich mossenyer Jacme Miro bestrau al dit mestre Johan Agnes en paga prorata del preu de dites rexes deu lliures barceloneses dich X lliures.

Item mes es concordat entre dites parts que arribat lo ferre de les dites rexes en Gerona a casa del dit Johan Agnes, dit mossenyer Jacme Miro promet en pagar en prorata de dites rexes quatre lliures, dich IIII lliures.

E mes mesa e posada la barre de dalt a la dita capella ab ses rexes fetes o acabades, dit mossenyer Jacme Miro promet fer compliment al dit Johan Agnes fins a compliment de vint lliures, compreses dites XIIII lliures ja segons demont es dit pagades.

Item es concordat entre dites parts que dita barra e sis rexes haien e sien posades en dita capella ab tot lur acabament daci e per tot lo mes de juliol primer vinent.

E apres dit Johan Agnes promet dar bon e formal compliment a totes les dites rexes daci a la festa de Nadal primer vinent. E axi, dit Johan Agnes se posa pena de X lliures gonyadora la mitat a la cort e laltre mitat al dit mossenyer Jacme Miro, exceptat empero just impe-

diment de fer e complir dites coses totes e sengles, segons es demont apuntat continuat.

E dit mossenyer Jacme Miro promet pagar dit preu en lo termens e pagues demont dites sots obligacio de sos bens. E cascun ne presta jurament en lur anima sobre los sants quatre Evangelis per ells corporalment tocats de tenir e servar totes e sengles coses demont dites sens neguna excepcio.

E axi les dites parts e acascuna daquelles volen, demanen e requeren dels presents capitols lus sien fetes e liurades tantes cartes publiques quontes per dites parts ne seran demanades, substancia en res no mudada.

XC

1437, 7 de setembre. Antoni Tomàs mestre de fer vidrieres de Tolosa de Llenguadoc, contracta la realització de vitralls prop de la capçalera de la Seu de Girona.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 406 i 418.

Capitols concordats entre lo honorable capitol de la Seu de Gerona ab voluntat e consentiment dels manimessos de mossen Francesch Padret prevere beneficiat de la dita seu quondam e mestre Anthoni Thomas, mestre de fer vidrieras sobre la primera de les dues majos vadrieras on tes laltar maior de la dita seu per el fahedora ja a ell mostrade e designade.

Primerament es concordat que lo dit mestre Anthoni hage a fer en la dita vadriera dotze grans ymagens de apostols ben proporcionades segons lo loch ne le altesa ab les armes e insignies de lur martiri e cartells e titols de lus noms en los peus. E aximatex hage afer dotze tabernacles proporcionats segons lample del loch de les quals XII ymagens ensemps ab XII tabernacles nage haver tres en cada fren de la dita vadriera e entre les dites tres ymagens e tres tabernacles qui mont fins a la formarie. Los dits tabernacles sien esmortits almenys los pus alts a volentat del dit capitol. E en aquells hage dues tubes o tres ben poblats de pillas e de xembranes e darchs botans e claravoyes e guargolles be esmertits rahonablement.

Item que lobratge dalt de la formarie sia poblat de tals obratges ymagens e fullatges com lo dit honorable capitol volra.

Item que per bellesa dels dits tabernacles hage afer lo dit mestre Anthoni dues formes de tabernacles la una que sie a panys laltre forme que sie per aresta e que sien posats un contrari del altre a conegude del dit honorable capitol.

Item que les dites ymagens e totes altres obres de la dite vadriera hagen esser axi de bon abratge o millor e axi de bones collos o millos com es la vadriera sobre la capella de Sent Marti de la dita seu a conegude de persones en asso espertes elegidores per lo dit honorable capitol.

Item que lo dit honorable capitol hage a donar al dit mestre Antoni per tota la dita obre quotre cens e quinze florins darago a moneda corrent dels bens del dit mossen frare Francesch Padret quondam tant com bastar poran lo restant dels bens de la obre pagados en la manera seguent, ço es los quinze florins tantost posant el tant vidre per penyore qui valegue los dits quinze florins o mes en poder de aquell que lo capitol volra.

En apres tantost com el haura feta e accabade una ymage de apostol al son tabernacle si empero al dit capitol agrevera li seran donats cent florins donant el penyores vallens la dita quantitat o fermances ydonees. I ont la meytat de la dita obre ha feta li seran donats altres cent florins donant el aximatex per aquels altres penyores vallens la dita quantitat o fermanses ydonees. Cont tota la dita obre sera feta e posade accabadement regoneguda e acceptade per lo dit capitol li sera donade tota la restant quantitat e no abans.

Item lo dit mestre Anthoni hage haver feta e accabade e posade la dite obre dins spay de un any primer vinent e de asso fara tantost sagrement...

Item es concordat que lo dit mestre Anthoni hage haver a son carrech vidre e estany plom collos e or unt sera necesari e tots los ferramens a ell necesaris per obrar a totes altres coses pertanyens a la dita obre. E lo dit honorable capitol li hage a donar tres florins en adiutori de case per fer la dita obre e li hage afer destapar la dita vadriera e fer fet los bastimens. E li hage a dar cals guix tirbol o aquells materials que lo dit capitol volra ne la dita obre raquerra per gordar los costats que noy entre pluge aximatex li hage adar ferradures tantes com ni hage necessari per tanir la dita obre e VII manobres lo temps que el triguera a posar la dita vadriera tansolament.

Item es concordat que sie feta una planxe de plom al sol deval de la dita vadriera e la planxe sie be close e soldade menys de forat nagun per la qual passe canal a la part de dintre e faldes a la part de fore assi que laygue qui vindra per la vadriera avall se lans en la part fora la sglesia e asso sie fet a voluntat del dit capitol a despens empero a carrec del dit mestre Antoni.

Die jovis VII mensis Septembris anno MCCCCXXXVII...

XCI

1423, 25 de novembre. Gonçal Alfons, mestre orguener de Barcelona, contracta la fabricació de l'orgue major de l'església del convent de Sant Domènec de Girona.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 395.

En nom sia de Nostre Senyor Deu Jhesus e de la Gloriosa Madona Sancta Maria mara sua e de monsenyer Sent Domingo e de tots los sants de Paradis Amen.

Capitols fets fermats e concordats entre los honorables religiosos frares P. Hospital prior del convent dels frares preycadors de Gerona e mestre Bernat Artiguell e mestre P. Bramon mestras en sancta theologia e frare Simon Colell obres del dit convent de preycadors e frare Anthoni Pasqual sagrista del dit convent de una part, e mestre Gonsalbo mestre dorgans habitant de Barchinona daltra part sobra algun orga per lo dit mestre Gonsalbo fahedor per la sgleya dels frares e convent dels preycadors de la ciutat de Gerona con per la forma quis sagueix.

Primer que lo dit mestre Gonsalbo age a sia tengut de fer e obrar I orga bell e sollempne soes de la granesa o majors e forma de castell ab tres torras belesa e bonesa o millos melodia e concordansa e compliment de punts semblant que lorgua major de la sgleya dels frares preycadors de Barchinona lo qual orga lo dit mestra Gonsalbo principalment ha fets e obrats ajustant que si en lorga dit de Barchinona no ha XLIIII punts o mes que en aquest que fara los age a fer car tans ne ha aquest que ha... dels frares menos de Gerona.

Item que lo dit mestra Gonsalbo age a metra en lo dit orga tota la fusta de bon roure de Flanders bona e neta e ben sequa e ben e perfetament obrada ab entretellaments en les torras semblans o pus perfetament entretellats e obrats que son los dits organs de Barchinona.

Item que en lo dit orga age IIII manxes bonas e bellas e ab bonas aludes e totas guisas perfetament e profitosament obrades.

Item que les necles del dit orga no sien massa grossas de fusta per so que les molles sien primes e per conseguent lo joch sie dolç de sonar.

Item que sobre lo joch de les taules del dit orga lo dit mestra age affer I pulpit o faristol del dit fust en lo qual puxa star fermat I libre de cant del gran dun full de paper o major en lo qual puxa gordar aquell qui sonara la nota de so que sonara sera ajustat en aquest capitol que la caxa del dit orga age esser ben longa e ample per tal que los canons stiguen ben espayosos e ordonats e no massa conculcats o spessos. E

que lo joch hage a cloure lo dit mestra faent hi una caxeta per tal que algu noy pusca sonar sens obrir la ab clau empero lo convent es tengut de pagar lo pany e clau.

Item que lo dit mestra Gonsalbo age affer la canonada del dit orga de les mides e talles e formas del dit orga de Barchinona per ço que sie del ton de aquell deius affiguit I semito o mig punt segons diu que fara.

Item que lo dit mestre age affer la canonada tota de les las foranes de ben e fin estany mesclat ab bon leuto e tota la dita canonada sie molt ben brunida e ben e gentilment saldada.

Item que lo dit mestre age affer tota la canonada ben bestant ab gran compliment de canons dins e al mig de les ales sien de bon e fin estany mesclat ab de bon plom ben bronida.

Item que los canons del bordon o tenor sie acordats en la forma que es lo dit orga de Barchinona o millor.

Item que lo orga age dobles en les tenors semblants com ha lo dit orga de Barchinona affigint en aquest capitol que tots quants canons haura en lorga hagen o puxen sonar e a sos diu per tal com en alguns e molts organs ha molts canons qui noy son sino per parensa carcon nols podien acordar e finar ab los altres tapaven los deius e no servien ares.

Item que lo dit mestra age affer la ornonança de les especies del dit orga a dita ordinacio e conaxensa de aquels qui seran per lo dit prior e frares.

Item que lo dit prior e frares puxen elegir VI o VIII personas religiosos clergues o lechs qui sien jutges e declaradors qui puxen e agen aiutgar e declarar los dits organs fahedors quant sien acabats e portats dins la esgleya dels dits frares de Barchinona ja si sera axi bons e perfets o pus que son aquells qui son a qui ja demunt anomenats.

Item qui si los dits declaradors o jutges o partida de aquels declaran los dits organs quant sien fets esser adobadors que lo dit mestre los age adobar I e tantes vegades fins que sien afinats e acordats e en totas guises adobats.

Item que si los dits jutges o declaradors jutjaran o declararan lo dit orga de Barchinona algun defaliment o flixament esser ara en los organs de Barchinona demunt dits que tal defalliment o flix lo mestra age a millorar en lorga per ell fahedor axi en los canons com en totas les altres cosas.

Item que lo dit mestra Gonsalbo age e sia tengut de fer portar los dits organs en la dita ciutat e convent de preycadors de Gerona a son perill e fortuna e provehir de fusta caxa o artifici en que sien mesos los organs segons que mester hi sera complidament pero que los dits ho-

norables prior e frares demunt dits sien tenguts a pagar lo treginer o tregines de lo port to so que costara e aximateix lo dit prior e frares agen a paguar so que costaran les dites caxes fusta e artifici de tornar e reportar a Barchinona.

Item que lo dit mestra Gonsalbo age e sie tengut de venir a son cost e massio a Gerona ab los organs e coses aquells per compondrels e bastirlos e a cordarlos perfetament dins lo dit convent de preycadors tant ben e tan complidament tro perfetament agen en totas cosas e guisas compliment a conaxensa dels dits jutges o declaradors o altres jutges si altres ne volran elegir.

Item que lo dit mestre age e sia tengut adobar e afinar lo dit orga per dos anys primers seguens apres que seran posats e afinats en lo dit convent de Gerona e alguns canons o molts mudar si mester hi sera dins los dits dos anys a conaxensa dels dits declaradors o jutges o altres si altres ne volran elegir. E assos diu per tal com algunas vegades tals obres se afollen hos demostran alguns defaliments qui al comensament nos demostravan axi per falta de avol o flaqua materia com per falta del mestra scientment o ignoratament feta axi en los canons com en totas les altres cosas a perfeccio de bon orga necessaries.

Item que posat lo dit orga e afinat perfetament dins lo dit convent de Gerona segons que demunt es contengut lo dit mestre age e sie tengut de pendra en sort de paga en prorata del preu deius scrit del dit orga los organs qui ara son en la dita sgleya del dit convent per preu de vint e sinch florins que ha atorgat quels pendra si los dits honorables prior e frares ho volran fer e sino volran que los organs aquests romanga al dit convent tot temps romanent lo franch arbitre al dit prior e frares de retenir los o per lo dit preu donar los.

Item que lo dit mestre Gonsalbo age aver fets e posats e afinats lorga segons largament es demunt dit dins la esgleya de preycadors de Gerona del present dia fins a la vigilia de cinquogesima primer vinent qui sera del any MCCCC vint e quatra sots pena de deu florins a la sagristia del dit convent de Gerona guanyadors si dons lo dit mestra Gonsalbo no havia legitim e juridich enpetxament a conaxensa de dos bons homens comunament elegidors prevet tot temps asso a bona e justa intencio e no ab cavillacio.

Item que lo dit mestra Gonsalbo age ajurar totas les ditas cosas acomplir e no en res contravenir e donar bonas fermansas a major seguritat dels dits convent e frares quant sia a Barchinona dins VIII dies lavors primers vinents en poder delgun notari de Barchinona present frare P. Ferrer sotlector del convent de preycadors de Barchinona e aquells que ell volra.

Item que los dits prior e frares sien tenguts a donar e pagar al dit

mestre Gonsalbo per lo dit orga per ell fahedor en les formas e maneras largament demunt contengudes cent cinquanta florins darago pagant de present XXV lliures de barçalonesos per senyal e en sort de pagua prorata dels dits CL florins. E tot lo restant del dit preu tantost con sien posats complit e affinat lo dit orga dins la dita esgleya de preycadors de Gerona.

Item que lo convent age affer la messio en menyar e beure e dormir al dit mestra Gonsalbo e als seus massips quant posara e bastira e finara los dits organs dins Gerona per espay de I mes. E aximateix apres li faça la dita messio tantes vegades con lo dit mestre vendra adobar e regonexer e affinar lo dit orgue.

Item que a major seguretat del dit mestra Gonsalbo los dits honorables prior e frares juren totas les cosas complidoras demont ditas e complir e no en res contravenir obligant tots los bens de la sagrestia e de la obra del dit convent. E lo donen per fermançes los honrats en Pere Miron e P. Berenguer, Joan Moles.

Nos frater Petrus Hospitalis prior frater Bernardus Artiguelli magister frater Bramon magister in sancta pagina operarii conventus fratrum predicatorum frater Collelli frater Anthonius Paschalis sacrista dicti conventus ex una parte, Gondissalvus Alfonsi magister organorum civis Barchinone ex altera parte firmo et jur dicta capitula et omnia et singula in eis contenta etc. obli etc. fide pro dictis venerabilis fratribus venerabili Petrus Mironi et Petrus Berengarius Johannes Moles cives Gerunde qui gratis etc. obli etc. renunciando etc. jur etc. fiant utique presenti unum et plura instrumenta etc.

Testes venerabili Franciscus de Segurolis et Gabriel Michaelis cives Gerunde.

Actum in domo capituli monasterii fratrum predicatorum Gerunde die jovis XXV Novembris anno CCCCXX tercis.

XCII

1435, 1 d'octubre. Salvador Pera, mestre orguener de Blanes, contracta la realització de la caixa de l'orgue de l'església del monestir del Carme a Girona.

A. H. G. Berenguer Vidal. Notaria 10. Signatura 84.

En nom de Deu e de la Verge Maria sua.

Capitols fets e fermats entre lo reverent mestre Johan Sifre mestre en theologia prior e los frares conventuals del monastir de Madona Santa Maria del Carme de Gerona de una part, e lo discret mossen

Salvador Ça Pera prevera deservent en la sgleya de Blanas mestre dorguens de la altra part.

Primo es convengut entre las ditas parts que lo dit mossen Salvador fassa de nou asses despenses la caxa dels orguens del dit monastir e salmer portas manxas e pany e clau e tot so quis pertany a la caxa e fusta e bastiment als dits orguens de fusta de roure de Flandes ben obrat e lavorat segons se usa ara modernament per aforma da la segons stan.

Item que hon a afinar los canons ben e degudament e portar los sen e apres tornarlos al dit monastir e posar los ases messions. E asso hon a fet dassi a mossen Sent... prop vinent e asso prometra e jurara...

Item que lo dit reverent mestre Johan Sifra prior e lo dit convent li paguent per tot asso affer setza florins dor daragon de bon pes e la valor en moneda corrent so es ara de present vuyt florins e com los dits orguens hauran complidament seran posats daran altres vuyt florins.

Actum Gerunde prima October anno MCCCCXXX quinto.

XCIII

1442, 4 d'agost. Resolució del plet mantingut entre Jaume Lor, mestre orguener de Girona, i el tintorer Francesc Banyils, en relació amb l'execució de l'orgue de l'església gironina del Mercadal.

A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 144.

A la raquesta feta per en Francesch Banyils tintorer de Gerona respon en Jacme Paschal beneficiat de la seu de Gerona que con mestra Jacme Lor organer de Gerona no sia estat satisfet dels orguens que ha fets al Mercadal per lo dit Francesch Banyils los quals ha resabuts. E li sia feta raquesta per lo dit mestra Jacme Lor de les IIII tasses e V florins en poder del discret en Bernat Soler notari de Gerona so es que daqueles IIII tasses e V florins nos desistha entro del dit Francesch Banyils sia satisfet. Raparegua lo dit Francesch Banyils no haver satisfet a la sentencia o pronunciacio feta per lo dit Jacme Paschal a cautela produex trasllat dels alberans scrits de man de cascun e trasllat de la sentencia volent aquela que hayan atenir per lo sagrament fermat per cascun que lo dit Francesch Banyils aya paguat e feta fin a mestra Jacme Lor axi con es tengut es conte en la sentencia, volent aquesta resposta esser insertada apes de la raquesta per vos notari protestant de messions e dampnatges e de injuria que suma a C florins. E per la present resposta no perjudica a son poder que puscha declarar si res hi ha duptos. E passats X dies si no ha fet compliment lo dit Francesch Banyils a la dita sentencia lo dit Jacme Paschal deposara les dites IIII

tasses e V florins en poder de mossen lo oficial del senyor bisba de Gerona o de la sua cort en descarrech seu e acarrech e mession del dit Francesch Banyils. E vol que li sie feta carta que e moltes per vos notari.

Jo Francesch Banyils tintorer de Gerona promet star a dita e pronunciacio de vos mossen Jacme Paschal prevera beneficiat de la seu de la dita ciutat rasso de tota questio o debat qui sie entra mestra Jacme Lor mestra dorguens e mi per aquells orguens que lo dit mestra Jacme ha fets a ops de la esgleya del Mercadal, e de present posar en deposit vostra XL florins o lo valent per gatges e paguar segons que a vos sera vist faedor. E dasso fas aquest alberan scrit de la mia propria ma e ho jur per nostre senyor Deu e per los sants quatre evangelis de mes mans corporalment tocats a XIII de Novembra del any MCCCCXVI.

Jo mestra Jacme Lor mestra de sonar los orguens de la seu de Gerona promet restar a dita de vos mossen Jacme Paschal he de liurar los orguens del senyer en Francesch Banyils e asso promet e jur a XIII de Novembra del any mill e quatre cenç e setça.

Primerament lo nom de Nostre Senyor Deu Jehsus Xrist invocat. Jo Jacme Paschal prevera beneficiat de la seu de Gerona arbitra e amigable pronunciador elet per los honrats en Francesch Banyils tintorer e mestra Jacme Lor mestra de fer orguens de la ciutat de Gerona segons que per scriptura feta de man de cascun scrita ab sagrament de saquir tot so que jo dit Jacme Paschal pronunciare sobre los orguens quel dit mestra Jacme Lor feya a le sgleya del Mercadal e ha fets la qual scriptura fo feta e scrita per cascun a XIII de Novembra lany MCCCCXVI. E hoy des rahons de cascuna part e vist e legit processos per els manats e ami demostrats tam ben en la cort reyal con del mostassaf e del consolat de la dita ciutat. E fetes proves e haudes sperien-sies sobre alteracions per ells alleguades, e vist los capitols ordonats entre ells de fer los orguens e les quantitats promeses per lo dit Francesch Banyils, e vist instruments alberans e altres rahons qui serien largues de scritura e recitar, avent Nostre Senyor devant mi e los sants IIII Evangelis pronuncio e declar jo dit Jacme Paschal que lo dit Francesch Banyils sia tengut de donar paguar e liurar al dit mestra Jacme Lor per la obra de los orguens que ha fets de la primera ala e aytant con ha fets de la segona ala e messions quis sien fetes per los dits processos trenta e dos florins ultra tot so e quant lo dit mestra Jacme Lor havia resabut del dit Francesch Banyils qui eren vint e sis florins o mes. Axi matex lo dit mestra Jacme Lor haya atornar e liurar al dit Francesch Banyils mig quintar destany verguat o lo preu qui sien C sous e lespomadures qui son XXXI lliures e los retays opoch XXV sous e torn les claus dels orguens e si nagun canon hi ha fet destany o

de plom quel torn e sia abatut del preu demont araho de III sous per lliura en asso condempnant cascuna part a fer fin la I al altre de totes questions e demandes processos e altres ana taments ques poguessen fer per rahon dels dits orguens o per altre guisa de paraules o de fet fins lo dia present. E asso per lo sagrament que han fet cascun de observar e tenir so que per mi dit Jacme Paschal sera pronunciat retinent me espresament que si naguna cosa scura o duptosa aparia per avant que jo dit Jacma Paschal la puscha declarar e esmenar segons que per justicia e amigable pronunciacio sera per mi conagut. No res menys que lo poder per ells atribuit a mi romangue en sa virtut no contrestant la pronunciacio e declaracio feta. E cascun haya afermar e loar la dita pronunciacio dins XV dies sots lo dit sagrament. E dasso puguen fer cartes una e moltes per cascun dels si la demanen.

Fo pronunciada a IIII dagost lany MCCCCXLII present lo dit Francesch Banyils e P. Pitra scriva de la cort reyal e devant los discrets Berenguer Cerdan beneficiat de la seu e Bernat de Santa Fe beneficiat de Sant Feliu de Gerona per testimonis apellats.

XCIV

1495, 27 de setembre. Armenter Broca, mestre orguener de Bagà (Berguedà), contracta els treballs per a la realització de l'orgue de la parroquial de la Bisbal. En aquestes mateixes dates es trobava ocupat en l'execució alhora dels orgues de la Seu i del convent de Sant Domènec de Girona, de la Seu d'Urgell i de Santa Maria de Castelló d'Empúries. El contracte fou signat per ambdues parts al Palau Episcopal de Girona.

A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 205.

En nom de Nostre Senyor Deu Jhesu Xrist e de la Verge Madona Sancta Maria mare sua, capitols fets e concordats entre los honorables senyors lo senyer en Joan Almar e lo senyer en Salvador Gasto alies geni Johan, jurats de la vila de La Bisball de una part, e lo honorable mestre Armenter Brocha natural de la vila de Baga mestre dorguens de la part altre en e sobre un orgua faedor en la sglesia de la vila de la Bisball de deu palms entre... hi lo reverendissim senyor lo senyor bisbe de Gerona qui per amor e bona devocio hia offertes deu liuras fets e concordats dits capitols vuy a XXI de Setembre any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCCLXXXX sinch.

Et primo es stat concordat entre dites parts que lo dit mestre Armenter fara un orgue de deu palms bo e fi en lo qual sera lo joch complit e flautes e ab aquellas millors veus e fines aconeguda de mestre

dorguens anaquesta manera que lo dit mestre Armenter se te haver tota cosa que menester haia per se dit orgue so es asseber stany, plom, fusta, clavo, cuyros per les manxes, aludes e fil de ferro e generalment totes les altres cosas necessarias per dit orgue accepta la tela de les portes que los dits jurats sien tenguts haver la e pagaran lo cost.

Item mes es concordat entre dites parts que lo designe de la fusta del dit orgue del salmer enamont sera consemblant en aquell ayre de obres e castells del orgue del monestir de prehicadors de la ciutat de Gerona lo qual dit mestre Armenter novament ha fet del salmer en haval sera fet segons lo loch e spay que haura en la sglesia de la Bisbal e anaquell milor ayre e gentilment que pora.

Item mes es concordat entre dites parts que totes les obres que se auran a fer tant de pedra e cals per affer la plaça a unt seran collocats dit orgue agen e sien tenguts a pagar los dits jurats de la dita vila de la Bisbal ho obres de aquella e mes sien tenguts a lurs despeses fer fe la cadira a unt estara dit orgue e lo sonador de aquell afi que si volran fer la entratallada ho obra plana sera rames a la voluntat dels dits jurats pagant ells la fusta e lo que costara de ma de mestres es entes empero que lo dit mestre Armenter si cars sera la valguessen detalla lurs age e sie tengut atrassar la obra affi que la obra sia ab millor acabament e perfeccio.

Item es concordat entre les dites parts que los dits jurats sien tenguts dar o fer donar casa suficient per affer dit orgua e mes un perell de lits rahonables fornits de roba per lo dit mestre Armenter e jovens seus.

Item mes es concordat entre dites parts que los dits jurats sien tinguts en haver franquesa de imposicions e drets com acustuma haver un capella qui... a la Bisbal per ell e per los seus jovens.

Item mes es concordat entre les parts que acabat que haie mestre Armenter lo que ara fa ço es lorgua de la Seu de Gerona e apres te acabar lo que ha comensat e mig fet de la Seu de Urgel e cabats los de Castello de Impurias dara comens e principi al orgua de la Bisbal de que fa stima lo dit mestre Armenter que a Pascha primer que sera acabat per a Nostra Dona de Agost apres vinent.

Item es concordat entre dites parts que per afer dit orgua ab aquell acabament dessus dits los dits jurats ço es los honorables lo senyer en Johan Almar e Salvador Gasto alies geni Johan haien e sien tenguts a dar o fer dar al dit mestre Armenter cent quoranta liures moneda barcelonesa en aquesta manera, que alahora que lo dit mestre Armenter sera en la Bisbal e comensara a fer dit orgua li sien tenguts a donar trenta liuras e les restants cent e deu acabat e posat dit orgua a son degut e ab tot son compliment.

E mes es concordat entre les parts que lo dit mestre Armenter sie tengut a rebre lorgua vell ço es assaber la canonada si sera de stany e en lo foc que costara laltre astany e sicars era fos mixta noy fos tingut.

Es concordat entre dites parts que si alguna questio ho dubte... entre dites parts per causa de dit orgua prometen star a determinacio e a judici del reverendissim senyor lo senyor bisbe de Gerona.

XCV

1425, 8 d'octubre. Bernat Gordia, mestre de fer senys de Girona, contracta la fundició d'una campana per a l'església parroquial de Montfullà (Gironès).

A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 80.

Capitols fets e fermats entre mestra Bernat Gordia, mestra de senys de la ciutat de Gerona e los obrers ab consentiment dels promens de la parroquia de Montfuya que lo dit mestra Bernat fassa I seny a la dita sgleya de Montfuya.

Primerament es convengut que lo dit mestra Bernat Gordia fassa I seny bon e net e de pes de VI quintars mig fins en set he ha affer quinta al seny qui ya es en lo cluquer de la esgleya de Montfuya.

Item es convengut que si en cas que lo dit seny no fos net e ne fees quinta al dit seny que en aquell cas los dits obrers e promens hi meten I hom e lo dit mestre Bernat Gordia altre hom los quals dos homens ensemps coneguen lo dit seny si sera net e si fera quinta al dit seny e si los dits homens ensemps conexeran que lo dit seny no sia net ne fassi quinta al dit seny qui ya es en lo dit cloquer de la dita esgleya en aquell cas lo dit mestra Bernat Gordia hage arefer lo dit seny a ses propries messions e despeses.

Item es convengut que lo dit mestre Bernat Gordia hage a haver a ses messions tota arteleria qui sia necessaria affer lo dit seny salvat que los dits obrers e promens hagen aportar a mession de la dita obra e parroquia la dita erteleria de la casa del dit mestra Bernat a la dita perroquia de Montfuya e fet lo dit seny los dits obrers e promens hagen atornar la dita arteleria a la dita casa del dit mestra Bernat dins la ciutat de Gerona.

Item es convengut que lo dit mestra Bernat Gordia hage a montar lo dit seny al dit cloquer de Montfuya e aquell ferrar pero que los dits obrers e promens li hagen ajudar amontar lo dit seny al dit cluquer.

Item es convengut que los dits obrers e promens hagen haver al dit mestra Bernat Gordia lo coura e estany aytant com ni hage necessari e argila, redortes, vergues e XII pals per fer lo fornal, cera e seu per fer

les pintures del dit seny e tanta lenya com haura mester a fer sacar lo mollo del dit seny e aximatex los dits obrers e promens hagen atenir I hom tot jorn que lo dit mestra Bernat obrara lo dit seny per servir lo e aximatex hagen affer los dits obrers e promens al dit mestra Bernat la messio de menyar o de treure tant com obrera lo dit seny.

Item es convengut que lo dit mestra Bernat Gordia hage per sos trebayls e fer lo dit seny dotza florins valents sis lliures XII sous Barchinona los quals XII florins los dits obrers e promens hagen a pagar al dit mestra Bernat del dit que lo dit seny sera fet a I any e per asso ne obligues los bens propris e de la obra e de quescun de aquells.

Item es convengut que apres que lo dit seny sera al dit cluquer dins I any e I die lavors pus prop vinent per sonant acorda se tranqua que en aquell cas lo dit mestra e per totes les cosas demont dites lo dit mestra Bernat Gordia ne obliga tots sos bens presents e sdevenidors e ho jure e renuncia a son propi foc...

XCVI

1442, 29 de setembre. Joan de Tresvichs, mestre de fer senys de Vic, contracta la fundició d'una campana per a l'església de Sant Martí Sacosta de Girona. Hom fa referència que en aquesta mateixa església, Berenguer Cervià, mestre major de la Seu, hi aixecava aleshores un portal.

A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 422.

En nom de Nostre Senyor Deu sia e de la Humil Verge Madona Santa Maria e de mossen Sant Marti. Amen.

Capitols fets e concodats entre los honorables Miquel Farrer sacrista, Guillem Artau e Pere Gilabert, obres de la sgleya de mossen Sanct Marti Ça Costa de la ciutat de Gerona, de una part, e mestre Johan de Tres Vichs mestre de fer senys ciutada de Vig de la part altre, per raho de algun seny que lo dit mestre ha affer a la dita sgleya.

E primerament es concordat que lo dit mestra Johan faça lo dit seny per preu de setanta lliures de moneda de Barchinona lo qual seny haia a pesar sis quintars mes que no pesa algun seny qui es ara trencat a la dita sgleya. E en cas que lo dit seny faedor pesas o mes o menys sen haia a letirar o afigir lo mes o menys a raho de nou lliures lo quintar lo qual seny fahedor haia a pesar de nou en deu quintars. E que los dits obres ultra les dites setanta lliures hagen a donar al dit mestra Johan lo dit seny trencat.

Item que lo dit mestra Johan se obliga de fer lo dit seny bo o fin lo

qual hage esser tenor ben concordant ab lo seny bo e sencer qui are es en la dita sgleya.

Item que si lo dit seny fahedor ço que Deu no vulla no era ben sonant e concordant per tenor ab lo dit seny qui ara es sencer en la dita sgleya que en aquell cars lo dit mestra Johan fos e sia tengut tornar aquell a son cost e a sa massio de totes coses e daquell pes mateix e si per ventura lo dit seny no era aquell que esser deia e los dits obres no volien reebra aquell en lo dit cas fossen elegits dos mestres de senys per lo dit mestra Johan e per los dits obrers dos preveres qui haguessen a jutjar lo dit seny migensant sagrament.

Item que lo dit seny hage esser fet daci a la festa de Sanct Marti primer vinent si doncs nou avia cars fortuit e just impediment...

Item que los dits obrers hagen a montar o fer montar lo dit seny alt en lo cloguer de Sanct Marti a llur cost massions e despeses...

Item los dits obrers e quescun dells de la dita sgleya de Sanct Marti Ça Costa qui are son o per temps seran obliguen al dit mestra Johan de Tres Vichs tots los emoluments de la obra de la dita sgleya presents e esdevenidors los hagen a servir tots e sengles al dit mestra Johan fins atant que ell sia pagat integrament en les dites LXX lliures exceptat que primerament sia pagat lo mestra maior de la seu ço es en Cervia qui fa un portal a la dita sgleya...

Die sabbati XXVIIII mensis Septembris anno MCCCCXLII.

XCVII

1479, 3 de març. Joan Agustí, mestre major de la Seu, contracta amb Joan Anés, ferrer de Girona, l'obra del rellotge per a la campana de les hores. El preu estipulat fou de 85 lliures.

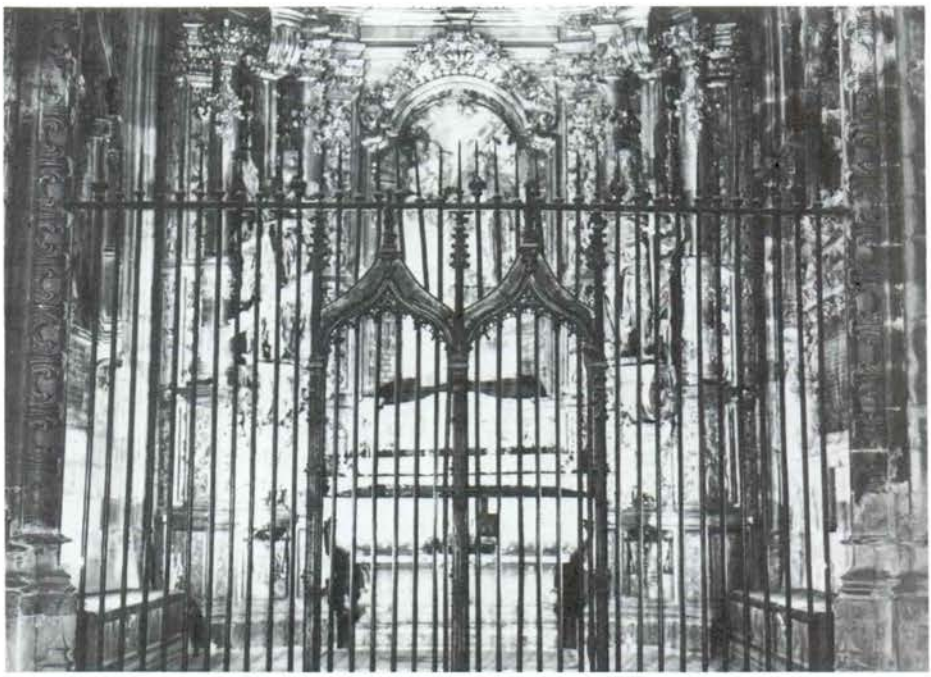
A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 80.

Capitols fets, fermats e concordats entre mestre Joan Agosti mestre de la obra de la Seu de Gerona de una part e Joan Anes farrer nadiu de la ciutat de Gerona ara aturat a la vila de Blanes de la part altre de e sobre lo relotge que dit Joan Anes fahedor a obs del seny de les ores de la dita ciutat de Gerona en la forma saguent: Primo es concordat entre les dites parts que lo dit Joan Anes age afer e conve e promet affer a totes ses despeses un relotge sonant ab corts en la forma e manera que son les ores en la ciutat de barchinone e que dit relotge sia bastant en lo seny de les ores de la present ciutat de Gerona e que sia dit relotge be acabat e ab tot son degut compliment.

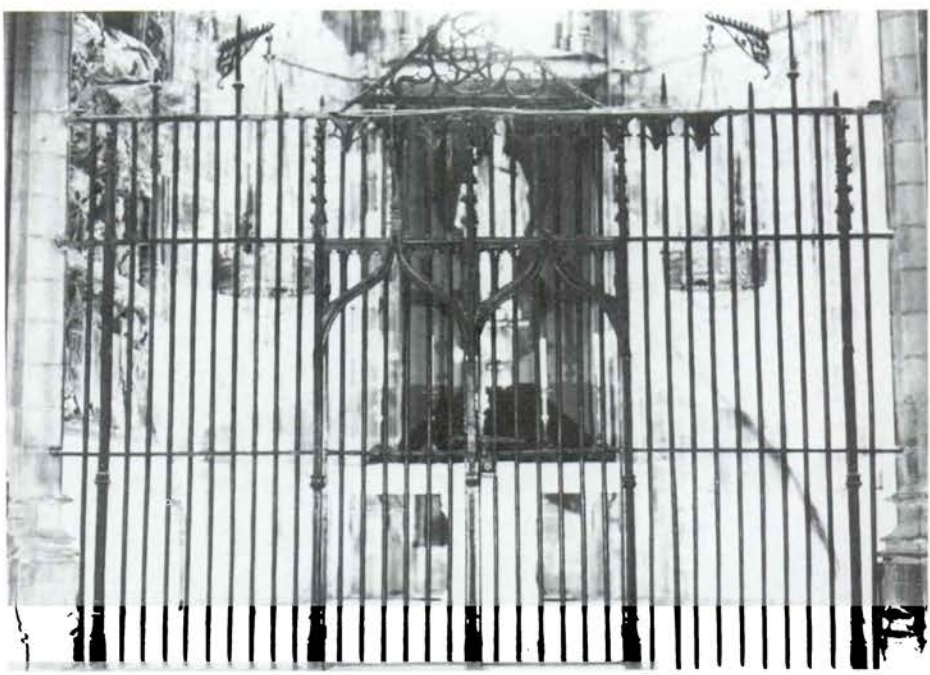
Item que en lo dit relotge no es entes que dit Anes sia tangut ammetra ne haver squella que dit relotge ne meter fusta ne obrar ne fora-

dar ne trencar garets ans lo dit Agosti o hage desfer asses despeses es entes empero que lo dit Joan Anes laya gornir dit relotge e posar sonant a totes ses despeses e metre totes cordes e contrepesos e vergas de ferro o totas altres coses necesaries en lo dit relotge. Es entes que las vergas de ferro massa e altres coses que vuy servexen en les dites ores e sera neceçari en dit relotge que lo dit Joan Anes sen puga servir e les puxa metre en lo que haura neceçari en dit relotge.

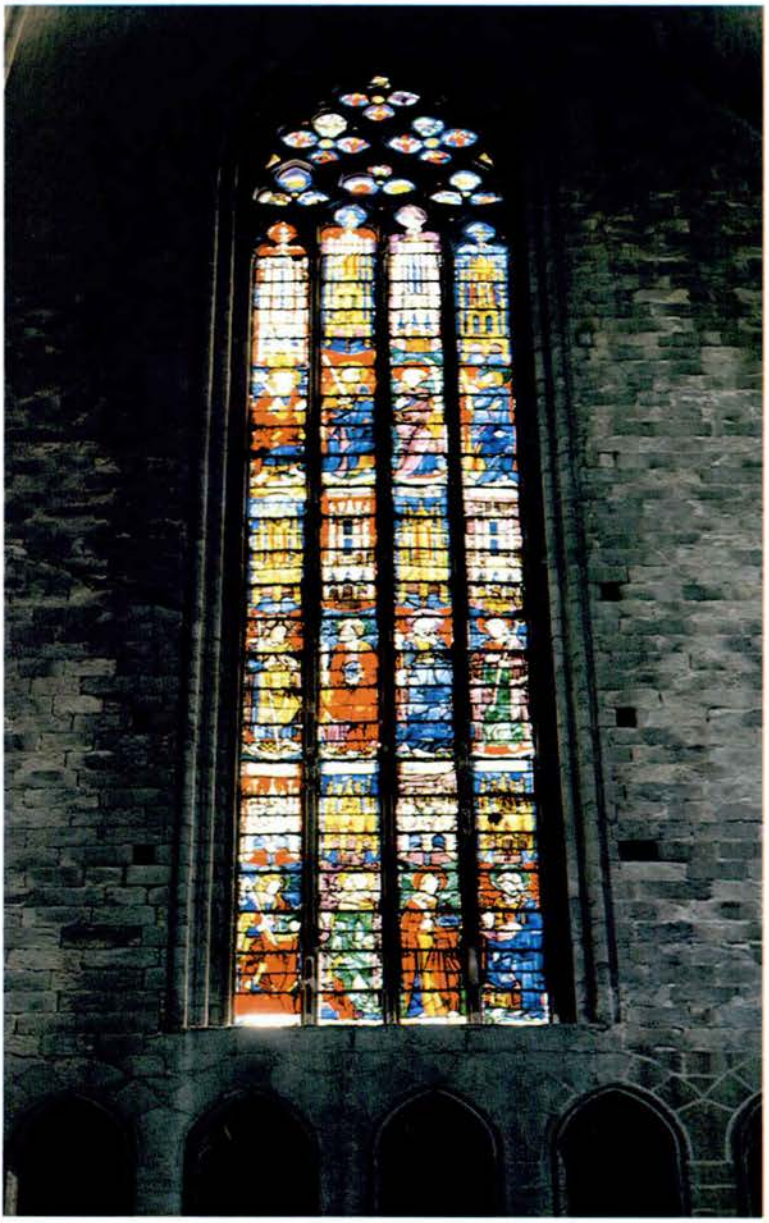
Item es convengut e concordat e promet lo dit Joan Anes que ell haura donat dagut acabament en dit relotge e aquell dara sonant del primer die de juny propvinent a un any la donacio sàguent e en aqueles coses sen proposa pena de sanquonta lliures en la qual vol que sia encorragut ferne donant dit compliment la qual pena en cars que sia comesa vol que sia adquirida en aquella forma e manera e sagons es convengut en cert contracte fet entre los dit Agusti e la ciutat e capitol de Gerona en vigor del qual contracte dit Agosti sta obligat en dar compliment en dit relotge. E per aquestes coses atendre e complir ne obliga lo dit Joan Anes tot sos bens presents e sdevenidors e renuncia son propi for...

GIRONA. Catedral, capella de Sant Isidor. Reixa, (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, capella de Sant Honorat. Reixa, 1461 (Foto Actini).

GIRONA. Catedral, nau. Vitrall dels apòstols. Antoni Tomàs, 1437 (Foto Actini).

CONCLUSIÓ

L'inici i primer desenrotllament de l'art gòtic català és, en general, poc conegut. Les causes de molts dels interrogants que conté la historiografia artística són bàsicament la manca de documentació i la pèrdua d'una quantitat d'obres, en especial, de béns mobles, que a l'àrea gironina s'acosta al noranta per cent.

És difícil de precisar, a més, l'origen i difusió de les primeres mostres conservades de l'art gòtic català per raó del retard amb què aquestes es produïren al Principat respecte a la resta de l'Occident europeu. La bibliografia a l'ús defineix correntment el Dos-cents, ocupat en gran part pel regnat de Jaume I, sota la perspectiva d'un període de transició del món cultural romànic cap als nous corrents de l'època gòtica.

En síntesi, sembla clar que a l'entorn de l'any 1200, quan a la major part del territori de l'Europa occidental s'havien imposat les fórmules d'expressió pròpies de la nova etapa gòtica, Catalunya es mantenia incondicional als models de la plàstica romànica. No obstant això, la simplificació estructural i l'aplicació de la volta d'ogives als edificis que aquí es basteixen, alhora que el naturalisme incipient que hom pot constatar en el camp de les arts figuratives, permeten de constatar una lleu evolució cap a la integració als corrents de la resta dels estats europeus, la qual cosa assolí Catalunya d'una manera plena a partir del 1300, amb una puixança i riquesa extraordinàries.

Deixant ara de banda les edificacions de caràcter civil i militar, l'arquitectura religiosa catalana abandonà al començament del Trescents el patró benedictí llombard i posà en pràctica els nous postulats continguts en la reforma de Sant Bernat. Les ampliacions de Poblet i Santes Creus, l'aixecament de les catedrals de Lleida i Tarragona, i el començament de les obres de l'església conventual de Sant Domènec de Girona, consagrada l'any 1339, constitueixen un clar exponent de la simplicitat i nuesa de l'arquitectura del Cister i d'aquella corresponent als ordes mendicants. A més, a Girona, l'any 1653 van desapa-

rèixer dos edificis de mitjan segle XIII, l'Hospital de Santa Caterina, enderrocat per reutilitzar les pedres en baluards de defensa, i el convent que més endavant ocupà l'orde dels carmelites descalços. D'aquest darrer hom ha de lamentar la pèrdua de valuosos sepulcres de famílies nobles de la ciutat. Quant al convent de Sant Domènec esmentat abans, sembla que l'amplària i bellesa de la seva església degué influir poderosament en el Capítol de la Seu quan aquest es plantejà, dins el primer quart del Tres-cents, la construcció d'un nou edifici sobre la vella Seu romànica.

El procés que seguí la construcció de la nau de la Seu gironina des de l'acabament de la capçalera fins que Antoni Canet deixà d'ésser mestre major l'any 1426, conté encara interrogants i valoracions a cops força oposades. Amb la intenció de precisar supòsits agosarats i de posar en dubte afirmacions que no recolzen en proves documentals, hom addueix les dades i consideracions següents: l'aixecament de la nau única abans de l'any 1386 sota la direcció de Pere Sacoma, segons afirmen alguns autors, resta com una hipòtesi al nostre parer poc plausible. La manca de dades referents a l'activitat de Pere Campmagre i a la direcció de les obres per part de Dionís de Lovaina, arquitecte documentat a Girona entre els anys 1360 i 1362, no permet de capir les intencions del Capítol de la Seu quant al tema de la substitució de les naus romàniques del temple catedralici. L'únic cert és que Guillem Morell aixecà els pilars corresponents al primer tram de les voltes, segons la traça de tres naus. Aquests pilars foren enderrocats després de celebrada la reunió d'arquitectes l'any 1416 quan el Capítol es decidí per la solució d'una sola nau, projecte que fou encarregat a Antoni Canet. La complicació de l'obra a realitzar i l'experiència de Guillem Bofill en tot el procés de les discussions sobre la conveniència d'adoptar el patró d'una o tres naus, féu que excepcionalment la Seu gironina comptés alhora amb dos arquitectes en qualitat de mestres majors.

Quant a un altre tema força debatut, ço és, la construcció de l'ex-col·legiata de Sant Feliu, creiem poder assegurar la paternitat del campanar a Pere Sacoma i estimar les repercussions d'aquesta obra cabdal de l'arquitectura catalana a la resta de temples de les poblacions veïnes. Un deixeble d'aquest, Berenguer Genesta, bastí el campanar de l'església de Sant Martí Vell.

Cal esmentar també la figura d'un artista gironí de la primera meitat del Quatre-cents que hom ha decobert ara: Arnau Sans. Autor d'una de les capelles de l'església del convent de Sant Domènec, a partir de l'any 1427 construí en col·laboració amb els mestres d'obres Bernat Pericas i Bernat Escuder el claustre alt del monestir de Sant

Daniel, on també portà a terme reformes importants en diverses dependències d'entre les quals cal destacar el dormitori que era situat a l'andana est del claustre.

Les nombroses dades documentals que hom ha extret de l'Arxiu Històric ens han permès d'iniciar, en una primera etapa, la reconstrucció de la fesomia de la Girona baix-medieval. Hom ha emplaçat en el plànol el traçat de les muralles medievals amb llurs torres i portes, els ponts sobre els rius Onyar, Galligants i Güell, i la fixació de les principals vies de comunicació. Sabem que Pere Sacoma dirigí els treballs de la muralla est, mentre Berenguer Cervià aixecava el Portal de l'Àngel al costat sud del recinte fortificat, i que l'any 1390 les obres de la torre del pont de Sant Francesc eren força avançades. La inclusió en el plànol citat dels edificis religiosos, fins i tot els desapareguts, completa la trama urbana de la ciutat, que hem dividit en cinc barris principals: la Força Vella, amb el sector adjacent a la Seu i el Call; la plaça de les Cols i les Albergueries, i els ravals de Sant Feliu, de Sant Pere i del Mercadal, aquest darrer amb els sectors de Canaders i l'Horta de Figueroles.

En síntesi, l'art català del Dos-cents travessà un període en què l'estancament del sector constructiu obstaculitzà l'acull generalitzat del fenomen cultural que es desenrotllava a la resta de l'Occident europeu. L'apogeu del gòtic clàssic no obtingué entre nosaltres una incidència paral·lela, ans, al contrari, es mantingué al llarg del Dos-cents un eclecticisme entre formes tardo-romàniques i d'altres protogòtiques, com ho palesa ben clarament el Santíssim Misteri de Sant Joan de les Abadesses i altres obres coetànies.

La recessió constructiva de la qual parlàvem fa poc s'aturà a la darreria del XIII, moment en què la ciutat de Girona inicià el camí cap a una forta expansió que culminà a la darreria del segon quart del Trescents. Els seus 8.000 habitants la convertiren en la segona població de Catalunya. Durant aquesta etapa s'aixecaren o es completaren els edificis més representatius de la ciutat i s'amplià el recinte emmurallat, amb què Girona assolí la seva màxima puixança just abans de la Pesta Negra (1348).

Més tard, un seguit d'esdeveniments calamitosos com una plaga de llagosta (1358), l'anomenada Mortaldat d'Infants (1362), estesa després a bon nombre de la població adulta, diversos aiguats, la matança de jueus al Call (1391), etc., foren la causa de paralitzacions intermitents en tots els ordres de la vida ciutadana. Amb tot, l'activitat artística continuà amb una notable abundor productiva.

Finalment, durant el Quatre-cents, tot i que la població gironina havia quedat reduïda a prop de la meitat, es mantingué una activitat

artística notable fins a la davallada quasi absoluta que ocorregué com a conseqüència de la participació activa de la ciutat en la guerra dels Remences (1462-1472).

La propagació de l'arquitectura gòtica a l'àrea gironina constituí un factor essencial per a la configuració fins als nostres dies del perfil i tipologia de places, carrers i cases de la gran majoria de pobles i viles, i també de la mateixa ciutat de Girona, malgrat que en alguns casos la pèrdua de monuments representatius i les transformacions i deterioracions provocades pels abusos especulatius de la nostra història recent, hagin degradat sovint aquest valuós patrimoni.

El primer edifici on s'inicià l'estil fou l'església del convent de Sant Domènec. Aixecada segons el tipus de nau única, molt corrent en el gòtic català, constituí, sens dubte, el model per a diversos temples posteriors, entre ells la nau de la Seu de Girona. L'arquitectura gòtica monàstica tenia també notables testimonis a la ciutat de Girona, com els desapareguts convents de Sant Francesc i de Santa Clara. Del primer, se'n conserven alguns elements en el mateix lloc i d'altres de traslladats, tots ells en mans privades.

D'altra banda, la construcció de l'absis de la Seu i de l'ex-col·legiata de Sant Feliu, alçada durant el primer terç del Tres-cents i coberta del tot a la darreria del segle XV, aplegaren al seu voltant els artífexs més notables del moment.

Com s'ha dit, la ciutat experimentà durant la Baixa Edat Mitjana un fort creixement urbà, la qual cosa comportà un desenvolupament molt intens de la construcció, en particular fortificacions, ponts i altres edificacions de caràcter col·lectiu. A la darreria del segle XIV i primers anys del següent es completaren les muralles del sector est i del burg del Mercadal. Al mateix temps, el centre de la ciutat, que es trobava a la plaça de les Cols, avui Rambla de la Llibertat, s'amplià a poc a poc cap a la plaça de les Albergueries o plaça del Vi, juntament amb la consolidació urbana al sector del carrer de Ciutadans, principal eix de comunicació entre les zones alta i baixa de la ciutat i per on també discorregué fins temps ben recents el camí reial de Barcelona a la Catalunya-Nord. Ben segur que la fesomia primitiva d'aquest carrer ha estat alterada en èpoques diverses, car tenim notícia de l'existència d'espais porticats a les plantes baixes d'alguns edificis, de semblant manera als de la Fontana d'Or, únics conservats.

En el decurs del Quatre-cents, solament es bastí amb obra nova la gran nau de la Seu, projectada per Antoni Canet, mentre que en altres edificis de la ciutat es portaren a terme obres de reforma i d'ampliació: Arnau Sans, arquitecte i escultor, construí el claustre gòtic i altres dependències del convent de Sant Daniel, alhora que participà juntament

amb els principals mestres d'obres en l'acabament del recinte emmurallat de la ciutat.

L'economia del país en aquesta etapa de conquestes i reconquestes –és ben evident que els esforços militars restaren vitalitat al desenvolupament edilici–, i el caràcter de funcionalitat i sobrietat que des de sempre ha presidit l'activitat constructiva al Principat, foren causes determinants de l'acceptació al llarg del Tres-cents de la tècnica constructiva cistercenca i, paral·lelament, del perllongament dels models romànics de tradició llombarda. Així l'escultura monumental quedà reduïda a senzilles motllures en impostes de naus i portalades, i a esquemàtics motius vegetals en muntants i capitells.

L'estat de la qüestió quant a les arts figuratives del Dos-cents apunta darrerament cap a la tesi segons la qual a Catalunya es manté una forta tradició de tipus local i que l'art de l'escultura té un desenrotllament al marge de la transformació artística que s'esdevé en aquesta centúria en altres països. Aquesta tesi es confirma quan hom observa que al llarg del segle XIII l'herència romànica subsisteix d'una manera generalitzada. Els primers a abraçar el nou estil procedent de França foren els escultors que treballaven en tallers organitzats entorn de l'edificació d'una catedral. I solament més tard, aquests escultors passaren a treballar als nuclis de caràcter secundari o de to local.

Com s'ha vist, l'escultura gòtica a Catalunya emergeix sense cap mena de radicalisme respecte a les formes romàniques que al final del segle XII havien assolit el màxim desenrotllament. És més, mentre una part considerable dels exemples conservats deixen entreveure imitacions foranes, altres, per contra, mostren una continuïtat sense esperit innovador.

L'únic escultor d'aquest segle XIII el nom del qual coneixem és el Mestre Bartomeu de Girona. L'obra que, però, li ha estat atribuïda comporta força interrogants, llevat del sepulcre reial de Pere el Gran (1294), conservat a Santes Creus. El Mestre Bartomeu, principal representant del Dos-cents, assoleix una notable perfecció tècnica en la realització d'aquest sepulcre, però ignorem el camí que seguí des de la darrera obra seva a la Seu de Girona fins aleshores. Trenta-nou anys d'activitat que desconeixem, puix que el contracte de Tarragona al·ludeix possiblement a un altre mestre Bartomeu, nom molt corrent aleshores. Durant la primera meitat del segle XIV, un altre mestre Bartomeu, argenter, fou qui executà el cos principal del retaule de plata de la Seu de Girona.

Dins l'activitat escultòrica del Dos-cents cal citar també el Santíssim Misteri de Sant Joan de les Abadesses, la primera obra documentada fins avui a Catalunya corresponent a aquesta centúria. Executada

l'any 1250, els seus valors iconogràfics ens donen l'exacta mesura del lloc que ocupava l'escultura gironina a mitjan segle, valors que es concreten en l'abandó de l'abstracció romànica i en l'aparició d'un incipient naturalisme gòtic.

Quant a les arts figuratives, iniciat el segle XIV, l'escultura i la pintura catalanes s'incorporen novament dins l'òrbita de la cultura artística europea. El coneixement indirecte de l'activitat desenrotllada a l'exterior i la vinguda d'artistes procedents de França i d'Itàlia, despertaren la inclinació dels tallers locals cap al formalisme gòtic. Els escultors francesos Joan de Tournai, Francesc Bornat, Guillem Camprodon i el Mestre Aloi, entre d'altres, introduïren, juntament amb els artífexs italians, les formes originàries de llurs països de procedència, conferint a l'activitat escultòrica una complexió dual. Al naturalisme en el plegat dels vestits i sentit del volum italians, s'oposa la dolça i espiritualitzada figura del gòtic francès. El Mestre Aloi, autor del Crist Jacent de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona i documentat aquí entre els anys 1345 i 1353, creiem que fou el primer a assimilar ambdós corrents, tot i que al llarg de la seva producció mantingué una certa afecció a models rígids propis de l'estatuària tradicional.

A mitjan segle XIV podem parlar ja d'una escultura gòtica plenament catalana. A Girona, s'observa, en especial, en l'admirable arca dels Sants Màrtirs i en la sèrie de sepulcres de la Seu.

Per la seva banda, la pintura seguí una evolució semblant a l'escultura, llevat d'una major inclinació d'aquella vers les obres de caràcter italianitzant. Després d'una primer seqüència protogòtica assenyalada per alguns exemples conservats que romanen dins uns esquemes romànics amb una forta tendència pel linearisme, esdevingué l'anomenat estil italogòtic, introduït a Barcelona per Ferrer Bassa. A Girona hem de pensar que el representant més destacat d'aquest corrent fou Guillem Borrassà I, fundador d'una de les famílies de pintors més nombroses del Principat i, a la vegada, el veritable creador de l'escola gironina.

Ens hem cansat de repetir que l'índex elevadíssim d'obres destruïdes a l'àrea gironina constitueix un obstacle quasi insalvable per a reconstruir la capacitat operativa i el nivell tècnic assolit per l'escola pictòrica formada a Girona a l'entorn de la família Borrassà, així com també ens resulta difícil de determinar el vertader pes específic dels tallers gironins respecte a la totalitat de la producció als Països Catalans. El primer pintor documentat, el susdit Guillem Borrassà I, creiem que representà a Girona el corrent gòtic italianitzant i potser el trànsit cap a l'estil internacional, el qual és sabut que es desenrotllà al Principat sota la direcció de Lluís Borrassà, fill d'aquell, i també amb

la participació d'altres membres de la família, com Guillem Borrassà II i Francesc Borrassà I.

Santiago Alcolea i Blanch ha publicat recentment al catàleg de l'exposició *La pintura gótica en la Corona de Aragón* (Saragossa, 1980) un avanç de la síntesi de l'evolució de la pintura gòtica catalana que està elaborant l'equip de l'Institut Amatller d'Art Hispànic de Barcelona, dirigit per Josep Gudiol i Joan Ainaud, síntesi que posa en relleu l'escassesa desesperant d'obres conservades dels tallers gironins. No obstant això, creiem que la investigació dels fons documentals haurà de convertir-se en el futur en l'única alternativa eficaç i rigorosament científica per a reconstruir l'activitat de l'escola pictòrica de Girona durant la Baixa Edat Mitjana. Els primers resultats que hem obtingut així ho assenyalen: Joan Antigó, pintor desconegut fins ara, adscrit al cercle dels Borrassà, és el mestre de Banyoles autor del retaule de la Verge de l'Escala, conservat al monestir de Sant Esteve, mentre Francesc Borrassà II, Honorat Borrassà, Pere Pinyana, els dos Solà, pare i fill, Pere Terri i Miquel Rovira, constitueixen un elenc de destacats pintors que assoliren un nivell notable si hem de jutjar per les obres que contractaren. Amb ells l'escola de Girona desenrotllà una activitat ininterrompuda fins ben entrada la segona meitat del Quatre-cents.

Semblants conclusions hom pot traslladar-les a l'àmbit de les arts industrials, en particular, de l'orfebreria. Malgrat que els censos són una important font de notícies, l'avaluació de l'activitat artística no pot deduir-se solament de les referències que aquests documents ofereixen. Al cens publicat per Santiago Sobrequés corresponent a l'any 1462, hi figuren solament sis mestres de cases quan, a més, a Girona hi són actius, en els decennis del setanta i del vuitanta, Miquel Barril, Jaume Domènec, Antoni Escuder, Jaume el Francès, Jaume Martí, Bartomeu Mascort, Llorenç Puig, Mateu Serra, Jaume Soler, entre d'altres. Igualment els pintors i els argenters eren força més nombrosos que la quantitat de tres i quatre, respectivament, relacionats l'any 1462. Quant a aquests darrers, són molts els noms que hem extret de l'anonimat, a més de la comprovació de l'existència de dos argenters d'igual nom: Francesc Artau, pare i fill.

Des de la primeria del Tres-cents, els tallers gironins d'escultura s'incorporaren progressivament al corrent gòtic. La situació geogràfica privilegiada de Girona, porta de pas obligada per a molts artistes que procedents del centre i del nord d'Europa es dirigien cap a la resta del Principat i del llevant peninsular, constituí un factor essencial per a la ràpida assimilació de les noves formes d'expressió del naturalisme gòtic. D'altra banda, la utilització cada vegada més generalitzada de l'a-

labastre convertí Girona, gràcies a la qualitat excepcional de les pedreres de Beuda, en el centre més important d'expedició d'aquest preuat material. Als noms coneguts de Joan de Tournai i del Mestre Aloi, cal afegir-hi ara els de Francesc Bornat, Guillem Camprodon, i els escultors gironins Francesc Saplana i Pere Ramon Bosch, sobre els quals aportem les primeres dades documentades de la seva activitat.

Quant al Mestre Aloi, hom ha constatat la seva residència a Girona com a mínim entre els anys 1345 i 1353. Versemblantment romangué aquí fins el 1356, en què anà a Tarragona. Sens dubte fou l'artista més destacat de mitjan Tres-cents, autor documentat de la cadira episcopal del cor de la Seu, i del Crist jacent que es conserva a l'ex-col·legiata de Sant Feliu. Atribuït des de sempre a Jaume Cascalls, aquest Crist formava part d'un Sant Enterrament que Aloi tallà al seu obrador de Girona mentre coordinava alhora els treballs d'extracció i desbastat de l'alabastre necessari per als sepulcres reials de Poblet.

L'estat de la qüestió de l'escultura gironina del segle XV resta, ara com ara, amb poques modificacions. Solament cal posar en relleu la personalitat de Berenguer Cervià, arquitecte i escultor, el qual dirigí els treballs de la Seu i tallà els respatllers de 34 cadires per al cor de l'ex-col·legiata de Sant Feliu.

Pel que fa a la pintura, els exemples conservats assenyalen idèntics trets que l'escultura. Fins a l'entorn de l'any 1300, moment en què s'intensificaren els contactes comercials amb Itàlia, les arts figuratives catalanes i, en especial, la pintura, no s'incorporaren als nous camins que havien iniciat temps enrera les escoles de Florència i de Sena per a alliberar-se dels cànons greco-bizantins.

La notable quantitat de dades que hom ha extret dels fons documentals ens permet d'aproximar-nos cabalment cap a la fixació de les vertaderes coordenades de l'escola pictòrica gironina, la qual es formà a l'entorn de la família Borrassà. El seu fundador, Guillem Borrassà I, superà les darreres etapes tardo-romànica i protogòtica i seguí les directrius assenyalades per la pintura toscana.

Els contactes amb els centres provençals i rossellonesos constituí, sens dubte, la principal via de penetració a Girona de l'estil italogòtic. Malgrat que no s'hagi conservat cap obra de les que sabem que realitzà Guillem Borrassà I, cal considerar que fou aquest el veritable iniciador de la seqüència altogòtica a l'àrea gironina i que, a la vegada, tingué un pes específic de primer ordre en el desenvolupament de l'escola barcelonina. En efecte, l'any 1394 Guillem Borrassà I obrí un taller a Barcelona que continuà el seu fill Lluís. En el moment de valorar la personalitat de Lluís Borrassà, la historiografia artística sosté la desvinculació d'aquest de l'escola de Girona llevat de l'origen i forma-

ció gironins del pintor, ensems que inverteix el vertader sentit direccional quant a la comunicació d'ambdues escoles, adduint un influx centrífug des de Barcelona cap a la resta dels centres del Principat.

La pèrdua de les obres que realitzaren els Borrassà a Girona i el no reconeixement de la figura de Lluís com a representant de l'escola gironina al llarg de les seves estades a Barcelona, han estat la causa de l'absència de referències precises quant a l'activitat i significació de Girona com a centre capdavanter de la pintura catalana durant la darreria del Tres-cents i primer terç del Quatre-cents. Al contrari de la tesi més generalitzada, la documentació que aportem posa en relleu, d'una banda, l'activitat continuada de Lluís Borrassà tant a Barcelona com a Girona des de l'any 1391 i, de l'altra, la notable aportació dels pintors gironins al desenvolupament de l'escola de Barcelona. Lluís Borrassà posseí en ambdues ciutats obradors, creiem que amb una gran capacitat de producció, al front dels quals hi havia els seus germans Guillem Borrassà II i Francesc Borrassà I.

La capacitat operativa i el nivell tècnic assolit per l'escola pictòrica gironina fou notabilíssim també dins l'ambit d'allò que s'ha anomenat gòtic internacional. Les proves irrefutables que presentem sobre el pintor gironí Joan Antigó, desconeguda fins ara la seva identitat, i autor del retaule de la Verge de l'Escala que es conserva al monestir de Sant Esteve de Banyoles, així com les notícies referents a l'activitat de Francesc Borrassà II i Honorat Borrassà, fills de Francesc Borrassà I, palesen, en definitiva, la continuïtat de l'escola fins ben entrada la segona meitat del Quatre-cents.

A més dels membres de la familia Borrassà cal citar els noms de Pere Pinyana, Mateu Ortoneda, els dos Ramon Solà, pare i fill, Pere Terri i Miquel Rovira, entre d'altres.

Mancada d'obres conservades com es troba la documentació relativa a la seva producció, resulta impossible d'escatir l'autèntica dimensió de l'escola gironina. És per això que ens limitem a deixar constància una vegada més de la pèrdua esfereïdora de retaules i altres objectes a les contrades gironines al mateix temps que, atesa l'extraordinària qualitat de l'únic conservat, datat i d'autor conegut, ço és, el retaule de Banyoles, volem significar l'alt nivell assolit pels pintors gironins durant aquests decennis la qual cosa els havia estat negat quan no oblidat per la historiografia artística.

Girona ocupà un lloc preeminent en la producció d'objectes elaborats amb metalls preciosos. Solament el retaule de plata daurada i el baldaquí que es conserven a la Seu justifiquen sobradament aquesta afirmació. Els argenters constituïren un dels gremis amb més projecció ciutadana. Malgrat que hom desconeix la data de constitució del gremi

a Girona, alguns dels seus representants com, per exemple, Francesc Artau I, exerciren nombroses vegades el càrrec de Jurat de la ciutat. Res de nou no podem aportar a l'estat de la qüestió pel que fa a l'autor ignot del baldaquí i als criteris diferents que es coneixen quant a l'atribució d'algunes de les peces que conformen el retaule, conjunt que, sens dubte, constitueix l'exponent més destacat de l'orfebreria catalana.

D'entre els argenters actius durant la segona meitat del Tres-cents, són molts els noms que hem extret de l'anonimat. A més de la comprovació de l'existència de dos argenters d'igual nom, Francesc Artau, pare i fill, cal esmentar els germans Pere i Arnau Serra, els jueus Francesc Matalim i Samuel Vidal, i Berenguer Eimeric. L'activitat d'aquest fou particularment intensa a partir de l'any 1360. Tingué com a deixeble Francesc Artau I, l'argenter més destacat de la darreria del segle XIV, i autor d'un frontal de plata per a la capella de Sant Narcís i d'un retaule de plata per a l'altar major de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona.

Darrerament ens ha estat permès de trobar un estimable document mitjançant el qual hom pot afirmar que Francesc Artau I dissenyà l'arqueta de Sant Martirià de Banyoles, recentment espoliada.

Malauradament s'han perdut també un reliquiari i una creu que realitzà Francesc Artau I entre els anys 1422 i 1427 per al convent de Sant Domènec. Segons el contingut del contracte, aquesta creu havia d'ésser la més ricament decorada i de més grans dimensions de les obrades als tallers gironins.

Durant el segle XV, l'activitat dels argenters gironins continuà desenrotllant-se amb força intensitat. La presència a Girona d'artífexs procedents de València, com Ramon de Cistar i Bernat Francolí; de Barcelona, com Marc Canyes, Pere i Joan Martí, Joan Valls, Simó Vinyes, Joan Colom i Pere Camps; de França, com Joan Robert, Esteve Vareners, Joan Daes i Jaume Lijol, demostra ben clarament la vitalitat que els tallers gironins mantingueren al llarg del Quatre-cents.

D'entre els gironins cal esmentar Francesc Artau II (autor documentat de la custòdia de la Seu, el qual obrí un taller a Barcelona), Bartomeu Torrent, Joan Sacoma (fill de l'arquitecte i mestre major de la Seu Pere Sacoma), Narcís Coromina, Ramon Mates, Berenguer Sabater, Narcís Estrader i Pere Àngel I, noms absolutament desconeguts fins ara. Una vegada més, la pèrdua de totes les obres que aquests artífexs portaren a terme impossibilita l'adequada anàlisi de llur activitat, tot i que la documentació suggereix sobradament el paper destacat que els tallers gironins desenvoluparen dins el capítol de les arts decoratives catalanes.

Hom aplega finalment les diverses activitats classificades indistintament dins les arts decoratives i industrials. Quant a les reixes gòtiques, Barcelona fou el primer centre del qual es té notícia que inicià la seva producció des dels primers decennis del Tres-cents. De les reixes conservades a la Seu de Girona destaca la de la capella de Sant Honorat, obrada pel ferrer Pere Cervià. Altres notícies que hem pogut escatir ens parlen dels adobs realitzats a altres reixes de la Seu pel ferrer gironí Joan Lor.

D'altra banda, la fabricació de vidrieres a Catalunya no assolí el nivell d'altres llocs per causa de les limitacions imposades per l'arquitectura. És ben poc el que coneixem de la vidriera catalana. Durant la primera meitat del Quatre-cents, l'arribada d'artífexs estrangers, com Antoni Tomàs, mestre de fer vidrieres de Tolosa de Llenguadoc, degué impulsar notablement la fabricació de petites vidrieres. D'entre els artífexs locals, solament coneixem el nom del gironí Pere Carbonell, actiu l'any 1420.

Quant a la realització d'orgues, ens ha estat possible de comprovar i acréixer la figura de dos dels principals mestres orgueners catalans: Alfons Gonçal o Gonsalbo, autor dels orgues del convent de Sant Domènec de Girona, i Armenter Broca, el qual féu uns orgues per a la Seu, i els de les esglésies de la Bisbal, Santa Maria de Castelló d'Empúries i la Seu d'Urgell.

Tanmateix, cal citar dos artesans especialistes en la fabricació de campanes: Bernat Gordia, que l'any 1425 convingué la realització d'una campana per a l'església parroquial de Montfullà, i Joan de Tresvichs, originari de Vic, el qual es comprometé l'any 1422 a executar una campana per a l'església gironina de Sant Martí Sacosta.

Finalment, cal concloure, com hom anunciava a la introducció, que la tasca no ha fet sinó començar. Resta encara molt per desamagar als nostres arxius, l'única via possible, atesa la pèrdua de tan gran quantitat d'obres, per a intentar de refer la història artística medieval de les terres gironines.

APÈNDIX GENERAL

1. ASSAIG BIOGRÀFIC D'ARTISTES ACTIUS A GIRONA

GUILLEM BOFILL (...1377-1424...)

Mestre d'obres i arquitecte de Girona, nat a Galliners.

1377. Primera referència de la seva activitat.

1379. Treballa a l'*obra del portal,* amb tota probabilitat, la Porta dels Apòstols.

1381. Cobra una pensió anual de 40 sous, i un salari de 3 sous i 8 diners diaris.

1383. Treballa a l'església del Mercadal de Girona, juntament amb els pedrers G. Cantallops i Bernat Ginesta.

1384. Treballa a l'ex-col·legiata de Sant Feliu; Bonanat de Pont, aleshores obrer, donà 20 lliures a Guillem Bofill per haver tallat uns blocs de pedra, alhora que rebé una horta situada ran del riu Galligants, la qual llindava al nord amb l'hospital de la Seu. Durant aquest mateix any cobrà també 20 florins.

1390. Viatja a Ripoll per tal de treballar al claustre del monestir.

1404. El dia 5 de novembre és nomenat mestre major de la Seu gironina. Cobra un salari diari de 3 sous i una pensió anual de 300 sous.

1410. Treballa en la coberta *cap de l'altar* de la Seu.

1412. Viatjà a Sant Feliu de Boada i a Sant Feliu de Guíxols, on realitzà diverses obres que ens són desconegudes.
Un nebot seu treballa a la Seu de Girona.

1417. Comparteix el càrrec de mestre major de la Seu amb Antoni Canet.

1424. Darrera notícia d'ell. Apareix citat en un contracte com a supervisor de les reformes d'una casa.

ANTONI CANET (...1394-1426...)

Arquitecte i escultor, versemblantment d'orígen mallorquí.

1394. Treballa al cor de la Seu de Barcelona com a col·laborador de Pere Sanglada.
Cobra 4 sous i mig el dia, el més alt després del mestre major.

1397. Col·labora en l'obra del Portal del Mirador a la Seu de Ciutat Mallorca.

1409. Realitza el sepulcre del bisbe Escales, conservat a la capella de les Ànimes de la Seu de Barcelona. És citat com a *mestre d'imatges.*

1419. És actiu a Girona i a Barcelona.

1420. Desenrotlla una gran activitat a la Seu de Girona.

1422. Repetits viatges de Girona a Barcelona i viceversa.

1423. Contracta la realització d'un tabernacle de fusta per a l'altar major de l'església del convent de Sant Domènec de Girona.
Compra tres cabirons per a la teulada de la volta nova de la Seu de Girona.

1426. Darrera data coneguda. Treballà tot l'any a Girona. Havent-se perdut el Llibre d'Obra de la Seu entre els anys 1427 i 1429, desconeixem quan deixà d'ésser mestre major.

FRANCESC ARTAU I (v. 1370-1428)

Argenter de Girona. Format amb Berenguer Eimeric, tutor seu després de la mort del seu pare.

1383. Obra un encenser i un anell per al bisbe de Girona.
Porta a cap obres menors a la Seu i realitza una creu per a una capella nova.

1384. Treballa en obres menors a la Seu de Girona.

1386. Restaura el retaule de plata i el baldaquí de la Seu de Girona.

1389. Citat com a membre del Consell Municipal de Girona.

1394. Contracta un frontal d'altar per a la capella de Sant Narcís a l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona.

1398. Realitza un retaule de plata per a l'altar major de l'ex-col·legiata de Sant Feliu.

1399. Cobra les peces d'una vaixella que havia obrat per encàrrec dels Jurats de Girona, els quals la regalaren al rei Martí l'Humà.

1404. Restaura un bordó i altres peces per a la Seu de Girona.

1406. Des d'aquest any fins al 1409 exercí el càrrec de Jurat del Consell de Girona.

1413. Obra una custòdia de plata per a la Seu gironina.
Dissenya l'arqueta de Sant Martirià de Banyoles i n'executa dues imatges i escuts.

1416. Obra les joies de la coronació del rei Alfons V.

1417. Realitza una creu de plata daurada per al monestir de Sant Pere de Besalú. El 27 de juny cobra 40 florins de les 66 lliures i 14 sous contractats. La creu havia de pesar 7 marcs i 3 argents i mig.

1420. Contracta una creu de plata per a una església de Besalú.

1422. Contracta una creu per al convent de Sant Domènec de Girona. Tot seguit signa un rebut de 100 florins. El 16 d'agost de l'any següent, mentre treballava en la creu, cobra 55 lliures.

1424. Entre aquest any i el 1426 forma part del Consell Municipal en representació de la mà menor.

1425. Obra dues copes de plata daurada.

1427. Comença la realització d'un reliquiari per al convent de Sant Domènec, el qual deixà inacabat, i fou continuat pel seu fill Francesc Artau II.
Contracta una creu de plata daurada per Joan Baurd, carnisser de Girona.

1428. Exerceix el càrrec de Jurat de Girona.

FRANCESC ARTAU II (...1421-1462...)

Argenter de Girona, actiu també a Barcelona.

1421. Citat per primera vegada quan encara era noiet.

1426. Citat com a hereu de la seva mare Nicolaua.

1428. Resideix habitualment a Barcelona d'on era també ciutadà.
Contracta la continuació del reliquiari de Sant Domènec que el seu pare havia deixat inacabat.
Rep de Constança de Campllong, monja del monestir de Sant Daniel de Girona, unes quantitats per haver obrat un calze i una patena per a l'església de Púbol.

1430. Participa en la realització d'una vaixella que la ciutat de Girona regalà al rei Alfons V.
Treballa en la custodia de la Seu gironina, contractada aquest mateix any.

1438. Acaba la custòdia de la Seu. Entre aquest any i el següent cobrà 740 lliures de les 1090 que el Capítol li devia.

1442. Sembla que intervé, juntament amb Joan Castellnou, argenter valencià, en l'execució d'una custòdia per al monestir de Ripoll.

1450. Obra diverses peces que els Consellers de Barcelona li encarregaren per a obsequiar el rei Alfons V. D'entre aquestes peces hi havia una imatge de Santa Eulàlia i una banyera de plata.

1452. Acaba una creu de plata per al monestir de Ripoll que havia començat el plater valencià Joan Castellnou.

1462. Juntament amb el plater barceloní Berenguer Palau rep l'encàrrec del Capítol de la Seu de Barcelona d'obrar una creu de plata per a les despulles del príncep de Viana.

PERE ÀNGEL (...1438-1505...)

Argenter de Girona.

1438. Obra una custòdia per a una església les dades de la qual sabem solament que és dedicada a Sant Martí.

1439. Realitza dos canelobres per a l'església de Sant Martí de Peralada i una custodia per a la de Sant Martí Sacosta a Girona.

1449. Obra una creu de plata sobredaurada per a Na Sança Xeminis de Foix i de Cabrera.

1452. El dia 31 d'agost rep 4 marcs del frare mercedari Francesc Gerona per tal de realitzar dues diademes per a la Verge i el Nen de l'església de Santa Maria de Roses.

Obra una creu de plata per al monestir de Santa Maria de Cervià de Ter, en col·laboració amb el plater Bartomeu Vinyes.

1454. El dia 5 de setembre rep unes quantitats per treballs menors.

1475. Cobra 20 lliures per treballs menors a la Seu. El 24 d'octubre fa testament, disposant d'ésser enterrat al claustre de St. Domènec.

1505. Contracta una custòdia per a la parroquial de Bordils.

GUILLEM BORRASSÀ I (...1360-1399)

Pintor de Girona. Hom assenyala que residí sempre aqui (LL. BATLLE, 1944). És possible que fos així, tot i que l'any 1394 és citat com a pintor de Barcelona on versemblantment obrí un taller que, més tard, dirigí el seu fill Lluís Borrassà (Mn. J. GUDIOL, 1925).

1360. Realitza el retaule de Sant Jaume per a la capella homònima de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona. La notícia sobre aquest retaule prové d'un albarà publicat el 1921 (F. MARTORELL, 1921) i recollit després per altres autors (J. M. MADURELL, 1949).

1368. Porta a cap petites obres de restauració de diverses pintures conservades a la Seu.

1369. Pinta el retaule de Sant Martí per a l'església parroquial de Terradelles.

1370. Realitza treballs menors a la Seu de Girona.

1373. Pinta el retaule de Sant Blai per a l'església de Santa Maria de Castelló d'Empúries. Acabà el retaule l'any següent.

1374. Pinta el retaule de la Verge per a la capella del castell de Cartellà.
Executa el baldaquí de Santa Cecília de Montcalb, prop de Cartellà.

1375. Pinta el retaule de la Verge per a l'església del Mercadal de Girona.

1379. Treballa a la Seu de Girona, ocupat en obres de reparació.

1380. Posseeix una casa prop de la Cúria Reial de Girona.

1381. El rei Joan I li concedeix guiatge durant un any.

1382. Contracta el retaule de Sant Miquel de Fluvià. Tot i que aquest any havia cobrat 20 florins dels 100 convinguts, el contracte fou anul·lat el 1407 al mateix temps que hom contractava novament el retaule amb Lluís Borrassà, actuant com a intermediari el germà d'aquest, Francesc Borrassà I.

1389. Realitza treballs menors a la Seu de Girona.

1392. Treballa a la Seu ocupat en obres de reparació.

1394. Citat per primera vegada com a pintor de Barcelona.

1396. Treballa a la Seu ocupat en obres menors.

1399. Data segura de la seva mort.

LLUIS BORRASSÀ (...1380-1425)

Pintor de Girona.

1380. Citat com a pintor de Girona, adoba unes vidrieres a la Seu de Girona. Es tracta de la primera dada coneguda del pintor, recollida per diversos autors.

1384. Citat com a ciutadà de Barcelona. Hom afirma (J. M. MADURELL, 1949) que l'any 1385 vivia al barri de Santa Maria del Mar.

1388. El rei Joan I li demana la col·laboració per a les obres destinades a la coronació de Saragossa.

1390. Pinta un retaule per a l'església del convent de Sant Francesc a Tarragona. Aquest mateix any cobra 210 lliures per haver completat el retaule.

1391. Contracta el retaule de Sant Narcís per a l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona. En el document apareix citat com a pintor de Girona.

1392. Contracta un retaule de Sant Pere per a l'església de Sallavinera.
Contracta un retaule per a l'església del convent de Sant Francesc a Vilafranca del Penedès.
Contracta un retaule de Sant Pere per a l'església de Mieres. Intervingué en aquesta obra el fuster de Barcelona Pere Despuig (Mn. J. GUDIOL, 1925).
Contracta un retaule dedicat a Santa Caterina i a Santa Elena.
Contracta el retaule de Sant Bartomeu per a l'església de Calaf.

1396. Contracta el retaule de Sant Miquel i Sant Martí per a l'església de Sant Joan de Valls. Tanmateix sembla que el retaule no es començà fins l'any 1401 (Mn. J. GUDIOL, 1925).
Realitza treballs a la trona de la Seu de Barcelona.

1400. Pinta un retaule per a la parroquial de Vila-rodona.

1401. Contracta un retaule dedicat a Santa Caterina. El contracte fou signat amb García Ruiz, mercader de Burgos (J. PUIGGARI, 1982; Mn. J. GUDIOL, 1925).

1403. Contracta un retaule dedicat a Sant Pere per a la parroquial de Manlleu.

1404. Contracta el retaule de la Vida de Jesucrist per a l'altar major de la parròquia de Guardiola (Vic). El retaule es conserva fragmentàriament a la col·lecció A. Soler i March (J. PUIGGARI, 1860).

1406. El dia 26 de febrer es compromet a pintar un retaule dedicat a la Verge. Cobra 25 lliures de les 60 contractades.
Es compromet a pintar el retaule de Sant Celdoni i Santa Àgata. Cobra 25 lliures de les 60 contractades.

1408. Contracta un retaule per a Sant Miquel de Fluvià.
Contracta un retaule del Sant Enterrament per a Santa Maria de Manresa.

1410. Contracta un retaule dedicat a Sant Antoni Abat per a l'església major de Manresa.

1412. Acaba el retaule de les Onze Mil Verges per al claustre nou de la Seu de Vic.

1413. L'11 de desembre contracta un retaule dedicat a Sant Martí per a l'altar major de la parroquial de Palafrugell.

1414. El 27 de febrer contracta un important retaule dedicat a Sant Jaume per al monestir de Sant Joan de les Abadesses.
Pinta un retaule per a l'església de Sant Gervasi de Cassoles. L'any 1416 cobrà una part de la quantitat convinguda (Mn. J. GUDIOL, 1925).

1415. Contracta un retaule dedicat a Santa Eulàlia de Mèrida per a l'església de Gironella.
Pinta el retaule de Santa Clara per al convent de les clarisses de Vic, conservat al Museu Diocesà.

1416. Pinta el retaule de Sant Miquel de Cruïlles, conservat al Museu d'Art de Girona.

1417. Contracta un retaule per a la confraria de Sant Nicolau de Cervera.
Juntament amb Francesc Borrassà I, el dia 2 de novembre contracta un retaule per a l'altar major de l'església del convent de Sant Martí Sacosta a Girona. El dia 28 de gener ambdós cobren 33 lliures, 4 sous i 5 diners, de les 159 lliures i 10 sous que els hi faltava cobrar. Més tard, el 15 de novembre reben 83 lliures i 15 sous.

1419. Pinta un retaule per a l'església de Sant Llorenç de Morunys.

1424. Cobra un cens.

1425. Data probable de la seva mort. Alguns autors sostenen, per contra, que morí l'any 1426 (J. L. CIRLOT, 1969).

GUILLEM BORRASSÀ II (c. 1355-1428)

Pintor de Girona.

1374. L'11 de novembre cobra la darrera quantitat de les 42 lliures i 10 sous estipulats per haver pintat un retaule per a l'altar de Sant Miquel a l'església parroquial com a *menor de dies*, això és, essent encara molt jove.

1385. Pinta un retaule per a l'església de Santa Maria de Porqueres. Cobra 50 florins dels 225 estipulats per a la realització del retaule.

1388. Contracta un retaule dedicat a Sant Jaume i Sant Iu per a l'església del Mercadal de Girona; en les clàusules del contracte hom fa referència als retaules de Sant Jaume del convent de San Francesc de Girona i al de Sant Iu de la Seu, versemblantment executats per ell poc temps abans.

1418. Dissenya dos caps per a una obra d'orfebreria que el plater Narcís Estrader havia de realitzar per a l'església del monestir de Sant Pere de Besalú.

1428. Darrera dada coneguda, traspassat des de feia poc.

FRANCESC BORRASSÀ I (...1394-1427)

Pintor de Girona

1407. En nom del seu germà Lluís Borrassà contracta un retaule per a l'església de Sant Miquel de Fluvià. Alguns autors li atribueixen un retaule dedicat a Sant Martí, probablement per a l'església de Sant Martí Sacosta de Girona (Mn. LL. G. CONSTANS, 1946; J. M. MADURELL, 1949) el qual, efectivament, contractarà l'any 1417 juntament amb el seu germà Lluís.

1411. Cobra 33 lliures per adobar el retaule de Sant Miquel de la capella de Sant Miquel i Sant Antoni a l'església del monestir de Sant Feliu de Guixols.

1413. Dóna una casa que posseïa a la plaça de les Cols, avui sector de la Rambla de la Llibertat.
La casa era situada a la banda del riu ran d'un carreró que conduïa al pont d'en Barrat.

1415. Cobra una quantitat per uns escuts que havia pintat.

1416. Pinta un retaule dedicat a Sant Antoni per a la capella de la confraria dels carnissers a l'església de Santa Maria de Castelló d'Empúries.

Pinta el sepulcre de l'advocat gironí Guillem de Sanmartí. L'any 1420, Francesc Borrassà I cobrà de Blanca, vidua de Guillem de Sanmartí, i casada de nou amb Lluís de Gualbis, ciutadà de Barcelona, 9 lliures i 18 sous per haver pintat i daurat el susdit sepulcre.

1417. El dia 2 de novembre contracta amb el seu germà Lluís un retaule per a l'altar major del convent de Sant Martí Sacosta de Girona.

1421. Contracta un retaule dedicat a Sant Sadurní per a una església de Girona el nom de la qual desconeixem. El retaule fou acabat l'any 1422.

1427. Data de la seva mort. Deixa inacabat un retaule dedicat a la Verge amb el Nen per a l'església de Vilademany, prop d'Aiguaviva, el qual fou completat l'any 1432 per Joan Antigó.

HONORAT BORRASSÀ (...1440-1455...)

Pintor de Girona

1440. Lloga un camp prop de l'Hospital de Girona.

1448. Tutor d'Asbert Borrassà, pintor.

1453. Realitza una peça de retaule per als prohoms de Sant Feliu de Guíxols.

1454. Col·labora amb Pere Borrassà en obres menors per a la Seu de Girona (J. DE CHIA, 1883).

1455. Pinta un retaule per a la capella de Sant Honorat de la Seu gironina. L'any seguent havia cobrat 280 florins i, per tant, el retaule era ja acabat.

JOAN ANTIGÓ (1409-1452)

Pintor de Girona, nat l'any 1409. Tingué dos fills, també pintors, Miquel, documentat entre 1452 i 1456, i Rafael (1458), i una filla, de nom Margarida, casada amb Pere Gelabert, escriptor de Girona.

1432. Pinta un retaule dedicat a Santa Caterina per a la capella homònima de la Seu de Girona. Aquest mateix any cobra 37 sous de les 55 lliures contractades.
Completa un retaule dedicat a la Verge amb el Nen per a l'església de Vilademany, començat per Francesc Borrassà I.

1435. Pinta un retaule per a la capella de Sant Roc a l'església parroquial de Vilablareix.

Executa un retaule per a l'església parroquial de Sant Gregori (Gironès).

1437. Pinta el retaule de la Verge de l'Escala, conservat al monestir de Sant Esteve de Banyoles, el qual acabà dos anys més tard.

1442. Pinta un retaule per a l'església de Sant Vicenç de Maià de Montcal.

RAMON SOLÀ I (...1424-1462)

Pintor de Girona.

1423. Pinta la clau de volta de la Verge amb el Nen, obrada per Antoni Canet, corresponent al primer tram prop de l'absis de la Seu. Anteriorment havia repintat la imatge de Pere el Cerimoniós del Museu de la Seu.

1424. Pinta un tabernacle, obra d'Antoni Canet, al convent de Sant Domènec de Girona.

1429. Es compromet a realitzar la decoració d'una creu per a la Seu gironina.

1435. Pinta els escuts de la tomba del noble Gregori de Caramany, a l'església del convent de Sant Domènec de Girona.

1448. Pinta dos parells d'ales a uns àngels que hi havia a la Seu.

1456. Contracta un retaule dedicat a la Verge, Sant Jaume i Sant Cugat per a l'església parroquial de Fornells. Anteriorment havia realitzat un retaule sota l'advocació de Santa Caterina per al convent de Sant Domènec de Girona.

1458. Pinta un retaule dedicat a Sant Miquel per al claustre de la Seu de Girona.

1460. En col·laboració amb el seu fill Ramon Solà II, pinta un retaule dedicat a Sant Quirze per a l'església de Sant Julià de Verges.
Contracta un retaule sota l'advocació dels Sants Joan Evangelista i Joan Baptista per a l'església parroquial de Foixà.

1461. Fa societat amb el seu gendre Miquel Rovira amb qui realitzà els retaules de les esglésies de Sant Esteve de Llémena, de Surroca, de Santa Magdalena d'Olot, de Castanyet, i de la Santa Creu d'Horta. Tenint en compte que Ramon Solà I mor l'any 1462, és probable que Miquel Rovira fos l'autor de la major part d'aquests retaules. Potser hi col·laborà també Ramon Solà II.

RAMON SOLÀ II (v. 1445-1502)

Pintor de Girona.

1456. Documentat per primera vegada quan era encara un adolescent.

1458. Estableix relació amb el pintor francès Pere Terri.

1460. Col·labora amb el seu pare en diversos treballs.

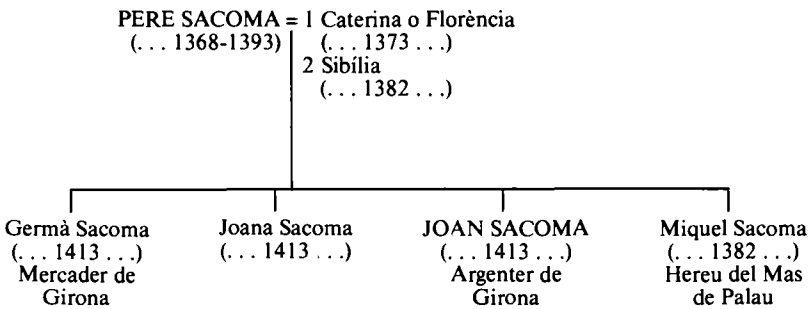
1472. Pinta la clau de volta de Sant Pere a la Seu.

1482. Repinta el retaule de Sant Marc al convent de la Mercè de Girona. El contracte data del 5 de desembre, i l'any següent n'havia cobrat 85 lliures del gremi de sabaters.

1484. Pinta a la Seu la capella de Tots Sants. Anteriorment havia pintat la capella del Sant Crist, antiga de Sant Domènec.

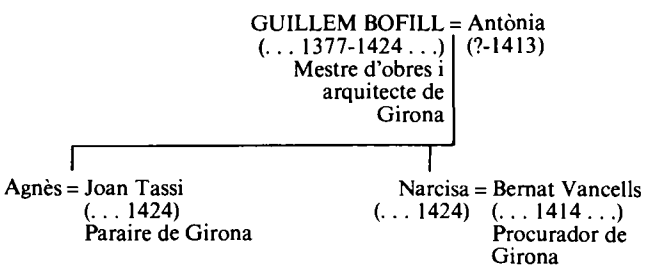
2. QUADRES GENEALÒGICS, DE LES PRINCIPALS FAMILIES GIRONINES D'ARTISTES

QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA SACOMA*

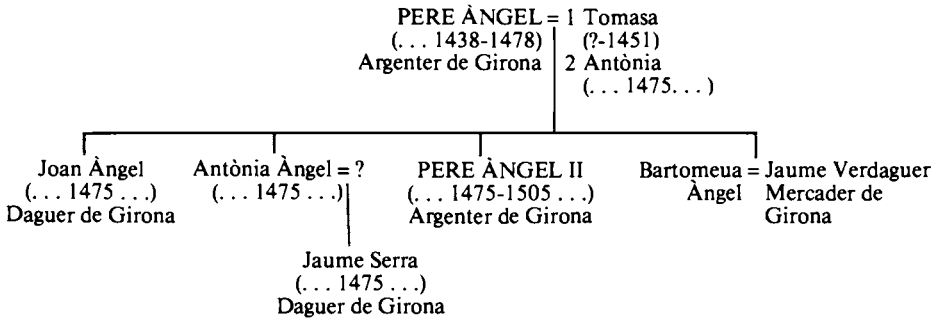
* Confeccionat d'acord amb la documentació extreta de l'A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 221; Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 133; Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 106.

QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA BOFILL *

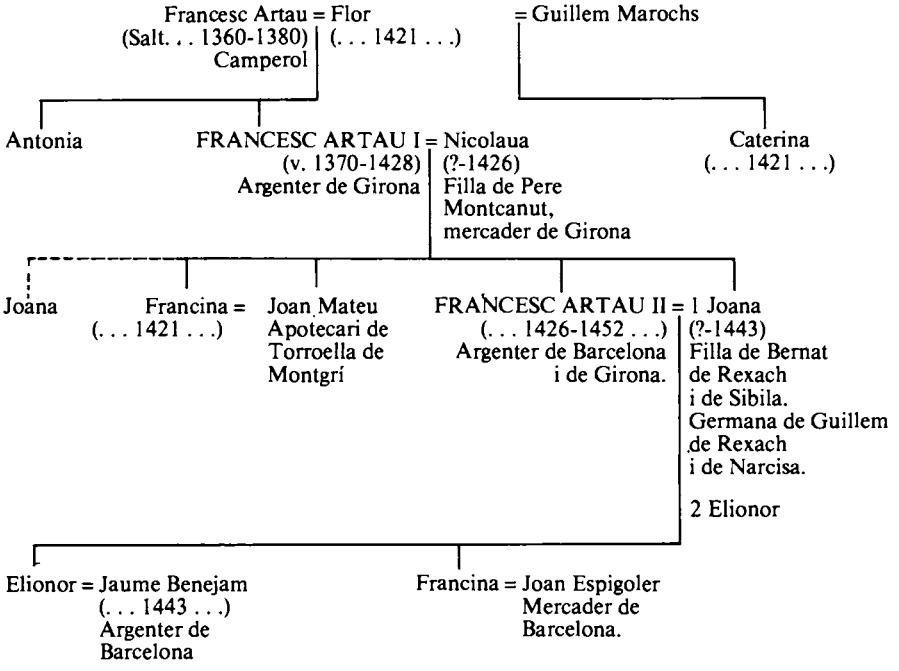
* Dades extretes de la documentació de l'A. H. G. Vegeu P. FREIXAS CAMPS, *Antoni Canet, Maestro Mayor de la Seo de Gerona*, dins Revista de Gerona, n.º 60. Girona, 1972, pàg. 52.

QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA ÀNGEL *

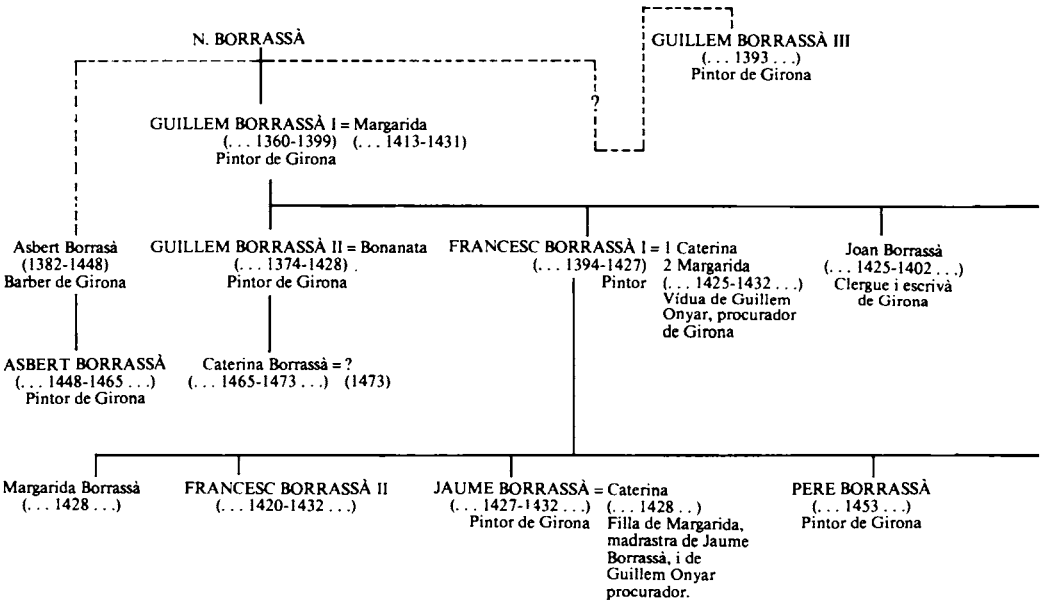
* Dades extretes de la documentació de l'A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 438.

QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA ARTAU *

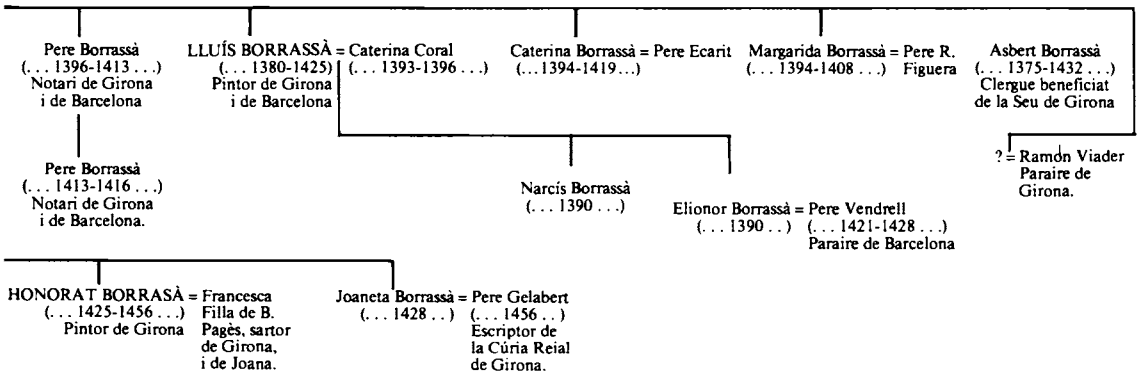

* Confeccionat d'acord amb la documentació extreta de l'A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 221; Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 170; Berenguer Vidal. Notaria 10. Signatura 68.

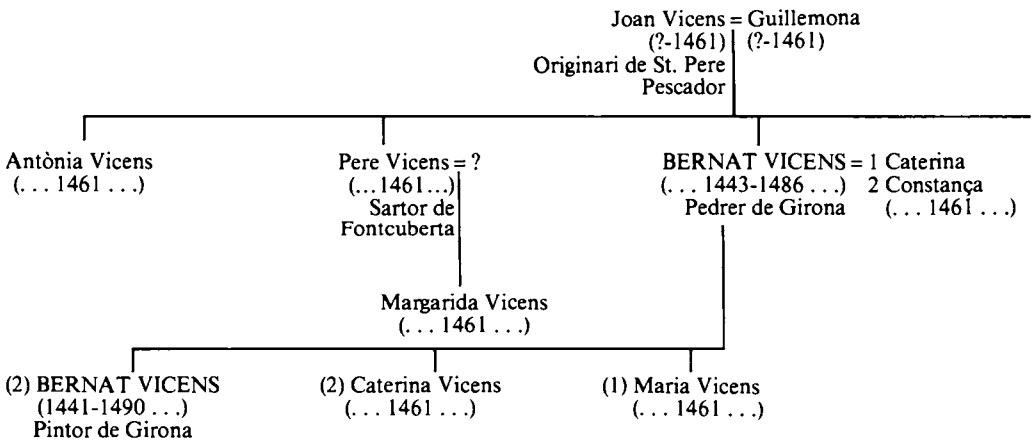
QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA BORRASSÀ *

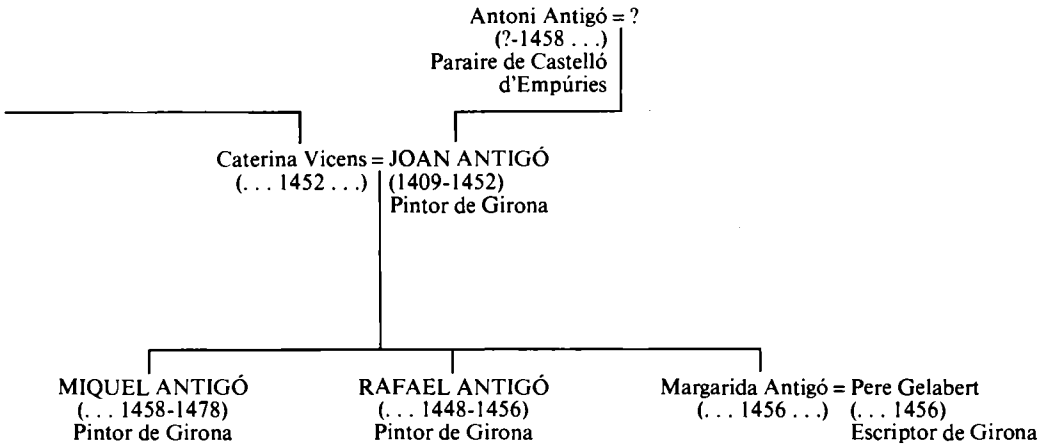
* El present quadre completa al que publicà J. M. MADURELL, *El Pintor Lluís Borrassà*, dins *A. y B. de los M. A. B.* Barcelona, 1949, pàg. 24-25.

Pere Borrassà
(. . . 1396-1413 . . .)
Notari de Girona
i de Barcelona
LLUÍS BORRASSÀ = Caterina Coral
(. . . 1380-1425) (. . . 1393-1396 . . .)
Pintor de Girona
i de Barcelona
Caterina Borrassà = Pere Ecarit
(. . . 1394-1419 . . .)
Margarida Borrassà = Pere R. Figuera
(. . . 1394-1408 . . .)
Asbert Borrassà
(. . . 1375-1432 . . .)
Clergue beneficiat
de la Seu de Girona
Pere Borrassà
(. . . 1413-1416 . . .)
Notari de Girona
i de Barcelona.
Narcís Borrassà
(. . . 1390 . . .)
Elionor Borrassà = Pere Vendrell
(. . . 1390 . . .) (. . . 1421-1428 . . .)
Paraire de Barcelona
? = Ramon Viader
Paraire de
Girona.
HONORAT BORRASÀ = Francesca
(. . . 1425-1456 . . .) Filla de B.
Pintor de Girona Pagès, sartor
de Girona,
i de Joana.
Joaneta Borrassà = Pere Gelabert
(. . . 1428 . . .) (. . . 1456 . . .)
Escriptor de
la Cúria Reial
de Girona.

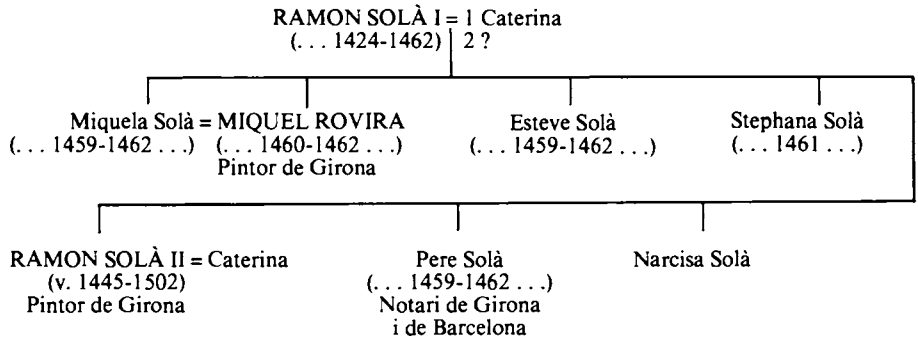
QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA VICENS-ANTIGÓ *

* Confeccionat d'acord amb la documentació extreta de l'A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 75. Bernat Vicens. Joan i Miquel Antigó foren enterrats al claustre del convent de St. Domènec.

Antoni Antigó = ?
(?-1458 . . .)
Paraire de Castelló
d'Empúries
Caterina Vicens = JOAN ANTIGÓ
(. . . 1452 . . .) (1409-1452)
Pintor de Girona
MIQUEL ANTIGÓ
(. . . 1458-1478)
Pintor de Girona
RAFAEL ANTIGÓ
(. . . 1448-1456)
Pintor de Girona
Margarida Antigó = Pere Gelabert
(. . . 1456 . . .) (. . . 1456)
Escriptor de Girona

QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA SOLÀ *

* Confeccionat d'acord amb la documentació extreta de l'A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatures 65 i 75; Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 427; A. Arnau. Notaria 3. Signatura 112.

3. RELACIÓ DE MESTRES MAJORS DE LA SEU DE GIRONA (S. XIV-XV)

MESTRE ENRIC (. . . 1312-1321)

JAUME FAVERAN (1321-1330)

GUILLEM DE CORS (1330-?)

PERE CAMPMAGRE ? (1357-1359 ?)

DIONÍS DE LOVAINA (. . . 1362-?)

FRANCESC SAPLANA (?-1368)

PERE SACOMA (1368-1393)

GUILLEM MORELL (1394-1396)

PERE DE SANT JOAN (1397-1404)

GUILLEM BOFILL (1404-1421)

ANTONI CANET (1417-1426 . . .)

RAULÍ VAULTER (1427-1430)

PERE CIPRÉS (1430-1434)

BERENGUER CERVIÀ (1434-1470)

JOAN AGUSTÍ (1471-1479)

JULIÀ JULIÀ (. . . 1479?-1490)

FRANCESC GOMIS (1490-1511 . . .)

JULIÀ PUJADES (. . . 1507 . . .)

4. RELACIÓ DE MESTRES D'OBRES (ARQUITECTES I MESTRES DE CASES) ACTIUS A GIRONA DURANT ELS SEGLES XIV-XV.

SEGLE XIV

ALBANYÀ, Mateu. Pedrer de Girona (. . . 1370-1372 . . .)
ANDREU, Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1370-1439 . . .)
ANDREU, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1361 . . .)
ARGILAGA[1], Pere. Pedrer de Girona (. . . 1378 . . .)
AXALM, Berenguer. Pedrer de Girona (. . . 1381 . . .)
BARRERA[2], Guillem. Pedrer de Girona (. . . 1383-1389 . . .)
BAUZERENYS, Pere. Pedrer de St. Feliu de Guíxols (. . . 1350)
CABANELLES, Guillem de. Pedrer de Girona (. . . 1370-1387)
CALVERA, Berenguer. Pedrer de Girona (. . . 1372-1377 . . .)
CAMÓS, Pere, Pedrer de Girona (. . . 1389 . . .)
CAMPMAGRE[3], Francesc. Pedrer de Girona (. . . 1357-1368 . . .)
CAMPMAGRE, Pere. Mestre d'obres de Girona, probable mestre major de la Seu (. . . 1357-1371)
CANTALLOPS, G. Pedrer de Girona (. . . 1383 . . .)
COMA[4], Arnau. Pedrer de Peralada (. . . 1360 . . .)
COMA, Pere. Pedrer de Castelló d'Empúries (. . . 1360 . . .)
CORS, Guillem de. Mestre d'obres de Girona?. Mestre major de la Seu (. . . 1330-1357? . . .)
CORSÀ, Berenguer. Pedrer de Girona (. . . 1361 . . .)
COSTA, Bernat. Pedrer de Girona (?-1385)
CUBERES, Pere. Mestre d'obres de la Seu (. . . 1380 . . .)
DOMÈNECH, Jaume. Mestre de cases de Girona (. . . 1360 . . .)
ENRIC, Mestre. Mestre major de la Seu (?-1320)
ESPIGOLER[5], Francesc. Obrer de Sant Pere de Galligants (. . . 1369 . . .)
FAVERAN, Jaume. Mestre d'obres de Narbona? Mestre major de la Seu (. . . 1321-1330?)

1. Treballà al campanar de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona.

2. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 25. A. H. M. G. Manual d'Acords de 1386, f. 29 v.º.

3. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 171. Era fill de Pere Campmagre.

4. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 51.

5. A. D. G. Visites Pastorals. Signatura P. 143, fol. 33 v.º.

FERRER, Bernat. Pedrer de Camprodón (. . . 1370-1372 . . .)
FONT[6], Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1356-1365 . . .)
FUSTER[7], Pere. Obrer de Santa Maria de Castelló d'Empúries (. . . 1369 . . .)
FUYA, Bartomeu. Pedrer de Girona (. . . 1358 . . .)
GINESTA, Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1383 . . .)
GRANOLLERS[8], Guillem de. Mestre d'obres de Girona (. . . 1357 . . .)
GUILLEM, Pere. Pedrer originari del comtat de Foix, habitant de Girona (. . . 1360 . . .)
JIFRA, Arnau. Pedrer de Girona (. . . 1360 . . .)
LESSANA[9], Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1337 . . .)
LLAMPAYES, Jaume de. Pedrer de Girona (. . . 1370-1372 . . .)
LLEDÓ, Bartomeu. Pedrer de Girona (?-1374)
LOMBARDI, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1369 . . .)
LOVAINA, Dionís de. Mestre d'obres de Lovaina. Mestre major de la Seu (. . . 1360-1363 . . .)
MAIÀ, Guillem. Pedrer de Girona (. . . 1348-1385)
MARANYÀ, Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1360-1372 . . .)
MARANYÀ[10], Ramon. Pedrer de Girona (. . . 1354-1372)
MARRÀ, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1370-1372 . . .)
MARTÍ, Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1372-1385 . . .)
MIERES[11], Guillem. Pedrer de Girona (. . . 1377-1390)
MONER, Berenguer. Pedrer de Girona (. . . 1351 . . .)
MORELL, Guillem. Mestre d'obres i escultor mallorquí. Mestre major de la Seu (. . . 1364-1397 . . .)
MORER, Francesc. Pedrer de Girona (. . . 1368-1371)
NAVATA, Guillem de. Pedrer (?-1321)
NUELL, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1351 . . .)
PARCÉS, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1383-1387 . . .)

6. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 77.

7. A. D. G. Visites Pastorals. Signatura P. 143, fol. 33 v.º.

8. A. H. G. Guillem Llobet. Notaria 1. Signatura 18.

9. A. H. G. A. Despoll. Notaria 1. Signatura 1.

10. A. H. G. Bernat Vives. Notaria 5. Signatura 79. Obrà sis columnes per al convent de Sant Francesc de Girona.

11. Originari de Pujals dels Pagesos, prop de Cornellà del Terri (Gironès), obrà una capella a l'església de Sant Andreu del Terri (1383). Pere Pont. Notaria 1. Signatura 221.

PONT[12], Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1355-1377 . . .)
PORRERES, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1370-1372 . . .)
PORTELL[13], Berenguer de. Pedrer de Girona (. . . 1334 . . .)
QUADRES, Guillem. Pedrer de Girona (. . . 1358 . . .)
RAINES, Tomàs. Pedrer de Girona (. . . 1369-1372 . . .)
RAJERES, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1385 . . .)
RAMON, Pere. Pedrer de Figueres (. . . 1356-1372 . . .)
REGIS, Berenguer. Pedrer de Girona (. . . 1321 . . .)
REIOLLI, Arnau. Pedrer de Girona (. . . 1321 . . .)
ROVIRA[14], Bartomeu. Pedrer de Girona (. . . 1370-1372 . . .)
RUFÍ, Bernat. Obrer de Sta. M.ª de Tarradellas (. . . 1369 . . .)
SACOMA[15], Joan. Mestre d'obres de Girona (. . . 1396-1408 . . .)
SACOMA, Pere. Mestre d'obres de Girona. Mestre major de la Seu (. . . 1368-1393)
SALOMÓ[16], Guillem. Pedrer de Girona (. . . 1376-1377 . . .)
SANS, Pere Nicolau. Pedrer de Girona (. . . 1370-1372 . . .)
SANT JOAN[17], Pere de. Mestre d'obres picard. Mestre major de la Seu (. . . 1397-1404 . . .)
SAPLANA[18], Arnau. Pedrer de Girona (. . . 1355-1407)
SAPLANA[19], Francesc. Mestre d'obres de Girona. Suposat mestre major de la Seu (. . . 1349-1372 . . .)
SAPLANA[20], Pere Ramon. Pedrer de Girona (. . . 1370-1407)
SARROCA, Bartomeu. Pedrer de Girona (. . . 1370-1372 . . .)
SATORRA, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1370-1374 . . .)

12. L'any 1371 treballà a Castelló d'Empúries.

13. A. H. G. Jaume Transfort. Notaria 4. Signatura 8. Autor d'una llosa sepulcral per a Berenguer de Pau.

14. A. H. G. Bartomeu Capella. Notaria 2. Signatura 11.

15. Fill de Pere Sacoma.

16. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 203.

17. Alguns autors li atribueixen l'execució de l'agulla del campanar de l'ex-col·legiata de Sant Feliu.

18. L'any 1371 treballà a Castelló d'Empúries. Casat amb Maria i mort el 1407, l'any 1413 apareix documentat un altre Arnau Saplana el qual amb tota probabilitat és el seu fill.

19. Alguns autors li atribueixen l'execució del campanar de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona, datada l'any 1302, la qual cosa resulta difícil d'acceptar puix que l'activitat de Francesc Saplana és documentada entre els anys 1349 i 1372.

20. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 192. L'any 1372 féu societat amb Tomàs Rainers. Un any abans havia realitzat amb la col·laboració d'Arnau Saplana 12 columnes per al convent franciscà de Castelló d'Empúries. A. H. G. Bossegays. Notaria 3. Signatura 14.

SERRA, Francesc. Pedrer de Girona (. . . 1370-1372 . . .)
TALÓ, Llorenç. Pedrer de Girona (. . . 1370 . . .)
TALÓ, Pere. Pedrer de Castelló d'Empúries (. . . 1370-1372 . . .)
TERRADES, Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1369 . . .)
TURRI, Pere de. Pedrer de Girona (. . . 1377 . . .)
VENDRELL, Miquel. Pedrer de Girona (. . . 1368-1372 . . .)
VILAR, Bernat. Pedrer de Barcelona (. . . 1375 . . .)
VILAR, Ramon. Pedrer de Peratallada (. . . 1374 . . .)
VITALIS, Pere. Pedrer de Girona (?-1408)
XIFRE, Arnau. Pedrer de Girona (. . . 1360 . . .)

SEGLE XV

ABAT, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1454 . . .)
ABELLOJOCA, Joan. Pedrer d'Arle, Provença (. . . 1527 . . .)
AGUSTÍ[21], Bartomeu. Mestre de cases de Barcelona (. . . 1444 . . .)
AGUSTÍ, Joan. Mestre d'obres de Girona. Mestre Major de la Seu (. . . 1471-1479 . . .)
AIMERIC, Bartomeu. Mestre de cases de Girona (?-1481)
AIMERIC[22], Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1460-1462 . . .)
AIXULÍ, Berenguer. Pedrer de Girona (. . . 1377-1404 . . .)
AIXULÍ[23], Joan. Pedrer de Girona (. . . 1457-1478 . . .)
AIXULÍ, Nicolau. Pedrer de Girona (. . . 1404-1440 . . .)
ALAMANY, Mateu. Pedrer de Girona (. . . 1498 . . .)
ALAVERT, Arnau. Mestre de cases de Girona (. . . 1518 . . .)
AMAT, Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1433 . . .)
ANÉS[24], Pere. Pedrer de Girona (. . . 1460-1481 . . .)
ANTONI, Pere. Pedrer de Girona (?-1447)
ARBRES[25], Antoni. Mestre de cases de Girona, originari d'Aiguaviva (. . . 1481-1490 . . .)
ARENYS, Arnau. Pedrer de Girona, originari de Torroella de Montgrí (. . . 1430 . . .)
ASASAT, Bernat. Mestre de cases de Girona (. . . 1483 . . .)

21. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 426. Casat amb Joana (m. 1444) tingué un fill de nom Pere.

22. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 452.

23. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 1. Signatura 198.

24. Citat també com a mestre de cases.

25. S. SOBREQUÉS I VIDAL, *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*, dins *A. I. E. G.*, VI. Girona, 1951, pàg. 39.

ATUR[26], Pere. Pedrer d'*Oretu* o *Vertu,* França (. . . 1420 . . .)
BARRIL[27], Miquel. Mestre de cases de Girona (. . . 1458 . . .)
BASSA, Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1419-1432 . . .)
BASSA[28], Pere. Pedrer de Girona (. . . 1384-1414 . . .)
BASTIT, Antoni. Mestre de cases de Girona (. . . 1495 . . .)
BATLIA, Antoni. Mestre de cases de Palafrugell (. . . 1491 . . .)
BEN[29], Pere. Mestre de cases de Sant Daniel (?-1474).
BERALDI DE SANT FLOR, Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1498 . . .)
BERNAT, Pere. Pedrer de *Meralac,* diòcesi de *Jumeges,* França (. . . 1510 . . .)
BIRBA, Antoni. Mestre de cases i fuster de Girona (. . . 1429 . . .)
BISBE, Antoni. Mestre de cases (. . . 1441 . . .)
BODO[30], Felip. Mestre de cases de *St. Floris del Verxa,* França (. . . 1454)
BOET[31], Francesc. Pedrer de Girona (. . . 1444-1487 . . .)
BOET[32], Narcís. Pedrer de Girona (. . . 1460-1505 . . .)
BOET, Ramon. Pedrer de Girona (. . . 1429-1454 . . .)
BOFILL, Guillem. Mestre d'obres de Galliners. Mestre major de la Seu (. . . 1369-1422 . . .)
BOMEN[33], Antoni. Mestre de cases de Girona (. . . 1478 . . .)
BONET, Esteve. Mestre de cases de Girona (. . . 1500-1503 . . .)
BORI[34], Pere. Mestre de cases de Girona (. . . 1460-1493 . . .)
BOSCH, Pere Ramon. Pedrer de Girona (. . . 1389-1404 . . .)
BRONYS, Berenguer. Pedrer de Girona i obrer de Sant Feliu (. . . 1408-1429 . . .)
BRUERA, Miquel. Mestre de cases actiu a Tarragona i a Girona (. . . 1518 . . .)

26. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 83. El 19 de juny del 1483 contracta amb el mercader Pere Fron obres de reforma a la façana i pati de la seva casa de la Cort Reial, on també n'hi tenía una altra.

27. A. H. G. Antoni B. Ferran. Notaria 7. Signatura 84.

28. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 447.

29. També tingué el títol de mestre.

30. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 72.

31. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 445.

32. És fill de Ramon Boet.

33. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...,* citat, pàg. 39.

34. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 480. L'any 1478 reformà la casa de Jaume Esteva, escrivà de Girona, situada al carrer de Ciutadans... *fer en la dita cambra* (menjador) *finestra enguixada francesa enmercada de fusta e fer-hi portes...*

BUC, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1460-1471 . . .)
CAÇÀ[35], Francesc. Pedrer de Girona (. . . 1414-1420 . . .)
CADRA, Antoni. Mestre de cases de Girona (. . . 1502 . . .)
CALM, Pere. Mestre de cases (. . . 1437 . . .)
CAMPOLIER, Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1422 . . .)
CANAL, Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1520 . . .)
CANAL, Joan. Pedrer de Girona, fill de l'anterior (. . . 1520 . . .)
CANET, Antoni. Mestre d'obres d'origen mallorquí. Mestre major de la Seu (. . . 1417-1426 . . .)
CANET, Joan. Mestre de cases francès (. . . 1505 . . .)
CANET, Pere. Mestre de cases de Girona (. . . 1505-1509 . . .)
CANUT, Miquel. Mestre de cases de Girona (. . . 1496-1505 . . .)
CARBÓ, Pere. Mestre de cases de Peratallada (. . . 1443 . . .)
CARLAT, Jaume de. Mestre de cases habitant a Girona (. . . 1502 . . .)
CARRERA, Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1389-1414 . . .)
CARRERA[36], Bernat. Pedrer de Montalbà, França (. . . 1440-1443 . . .)
CARRERAS, Pere. Mestre de cases (. . . 1436-1438 . . .)
CASADEVALL, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1445-1460 . . .)
CASAL, Antoni. Mestre de cases habitant a Blanes (. . . 1499 . . .)
CASALS, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1425 . . .)
CASALS, Julià. Pedrer de Palau-sator (. . . 1432 . . .)
CASELLES, Bartomeu. Mestre de cases i fuster de Girona (. . . 1483-1512 . . .)
CASELLES, Esteve. Mestre de cases de Salt (. . . 1483-1498)
CASELLES, Joan. Mestre de cases i fuster de Salt (. . . 1483-1505 . . .)
CASELLES, Pere. Mestre de cases de Salt (?-1498)
CASSÀ, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1411-1454 . . .)
CASTANYER, Joan. Mestre de cases de Querol, Cerdanya (. . . 1497-1500 . . .)
CASTELLÓ, Jaume. Mestre de cases de Castelló d'Empúries (. . . 1452-1458 . . .)
CASTELLÓ, Pere. Mestre de cases de Figueres (. . . 1490 . . .)
CERVIÀ[37], Berenguer. Mestre d'obres de Girona. Mestre major de la Seu (. . . 1430-1470 . . .)
CERVIÀ, Jaume. Mestre de cases de Cervià de Ter (. . . 1455 . . .)
CERVIÀ, Martí. Pedrer de Girona (. . . 1426 . . .)

35. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 73. L'any 1476 reparà la teulada de l'església de Sant Martí Sacosta. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 96. El 1493 realitza l'escultura d'un moltó per a la capella de St. Agustí a l'esglesia de St. Feliu de Girona.

36. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 382. Vivía al burg del Mercadal.

37. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 426. Citat com a *«lapidum magister»* (1433). L'any 1444 realitzà un portal al costat nord de l'església de Sant Martí Sacosta.

CERVIÀ[38], Pere i Joan. Mestres de cases de Girona (. . . 1440-1451)
CIPRÉS[39], Pere. Fuster de Girona, mestre d'obres de la Seu (. . . 1420-1447 . . .)
CIURANA, Gabriel. Mestre de cases de Girona (. . . 1463 . . .)
CLAMÓS, Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1512 . . .)
COBIAS, Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1431-1441 . . .)
COFINYE, Esteve. Mestre de cases de Llemotges (. . . 1509 . . .)
COLTELLER[40], Bartomeu. Pedrer de Girona (. . . 1454-1460 . . .)
COMA[41], Ramon. Mestre de cases de Girona (. . . 1447 . . .)
CORRAGER, Bartomeu. Mestre de cases de Girona (. . . 1434 . . .)
CROHAT, Esteve. Mestre de cases de Narbona (. . . 1453 . . .)
DALVÈRNIA, Antoni. Mestre de cases (. . . 1495 . . .)
DALVÈRNIA[42], Esteve. Mestre de cases (. . . 1495 . . .)
DOMÈNEC[43], Jaume. Mestre de cases de Girona (. . . 1460 . . .)
DOMÈNEC[44], Pere. Mestre de cases de Girona (. . . 1440-1441)
DONDÓS, Mateu. Pedrer de Lega, habitant a Girona (. . . 1453 . . .)
DEL MON[45], Antoni i Pere. Mestres de cases llemosins (. . . 1490-1496 . . .)
ERMEDÀ, Guillem. Mestre de cases de Cervià (. . . 1442 . . .)
ESCUDER, Antoni. Àlias Volta. Pedrer i mestre d'obres de Girona (. . . 1454-1460 . . .)
ESCUDER[46], Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1409-1451 . . .)
ESCUDER, Joan. Pedrer de Girona (?-1502)
ESTEVA, Salvador. Mestre de cases de Riudellots (. . . 1518 . . .)

38. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 193. Els més destacats mestres de cases de Girona juntament amb Joan Tomàs. Treballaren plegats al monestir de Sant Daniel de Girona en la construcció del dormitori.

39. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 126. A mitjan segle treballà en les importants reparacions del Palau Episcopal de Girona.

40. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 446.

41. Treballà a la Seu.

42. Amb Antoni realitzà obres a la casa de Grau Coromines, situada a la Plaça del Vi.

43. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 452.

44. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 175. Treballà al convent de Sant Daniel.

45. Antoni vivía a Cervià de Ter, i Pere a Foixà.

46. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatures 364, 402. Fill de Bernat Escuder. L'any 1428 aixecà un pilar *ad opus platee de la lana...*

FABRE[47], Pere. Mestre de cases de *Delumech*, diòcesi de Rodés, França (. . . 1492-1498 . . .)
FARGA, Miquel. Mestre de cases de Girona (. . . 1527 . . .)
FERMI, Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1527 . . .)
FEXES, Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1433 . . .)
FOIXÀ, Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1451-1460 . . .)
FORT, Antoni. Pedrer d'Empúries i de Girona (. . . 1433 . . .)
FRAIROT, Guillem. Mestre de cases de Girona (. . . 1504-1505 . . .)
FRANCÈS, Jaume lo. Mestre de cases (. . . 1460-1463 . . .)
FREXEN, Jaume. Mestre de cases de Girona (. . . 1499 . . .)
GALÍ, Guillem. Mestre de cases de Cervià (. . . 1439 . . .)
GARRIGA, Esteve. Mestre de cases de la Bisbal (. . . 1490 . . .)
GELI, Jaume. Mestre de cases de Girona (. . . 1518 . . .)
GENESTA, Berenguer. Mestre de cases de Girona (. . . 1422 . . .)
GERONÉS[48], Narcís. Mestre de cases de Girona (. . . 1431-1453 . . .)
GERONÉS[49], Pere. Pedrer de Girona (. . . 1428-1438 . . .)
GERONI, Miquel. Mestre de cases de Girona (. . . 1482-1490 . . .)
GERONI, Narcís. Mestre de cases de Girona (. . . 1443-1469 . . .)
GOMIS, Francesc. Mestre de cases. Mestre major de la Seu (. . . 1490-1511 . . .)
GOMIS, Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1501-1508)
GONSALBO[50], Joan. Pedrer de Girona (. . . 1430-1434 . . .)
GRAS[51], Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1460 . . .)
GUADRE[52], Antoni. Mestre de cases de Girona (. . . 1500 . . .)
GUILANA, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1420-1461 . . .)
GUILANA[53], Pere. Pedrer de Girona (. . . 1460 . . .)
GUILLEM, Andreu. Mestre de cases (. . . 1437 . . .)
GUILLEM, Joan. Mestre de cases valencià (. . . 1445 . . .)

47. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 91; Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 195; Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 489. L'any 1498 féu una capella a l'església de Celrà i la volta d'una altra capella a l'església de Sant Joan Salern, parroquia de Juià.

48. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...*, citat, pàgs. 40, 42. És relacionat com a mestre de cases.

49. A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 102.

50. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 167, 168. L'any 1430 era mestre d'obres del pont d'Esponellà. Un any més tard contractà amb Bernat Martí, prior de la confraria de Sant Tomàs, una imatge d'aquest Sant. El 1432 en cobrà la darrera quantitat, la qual muntava 6 lliures, 7 sous i 9 diners.

51. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...*, citat, pàgs. 40, 57.

52. A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 214. Bastí una casa prop l'església de Palau per a Joan Sarriera, cavaller, Batlle General de Catalunya.

53. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...*, citat, pàg. 39.

GUIXERES, Gabriel. Mestre de cases de Girona (. . . 1480-1484 . . .)
JOAN, Francesc. Pedrer de Girona (?-1419)
JOAN, Gonsalbo. Pedrer de Girona (. . . 1420 . . .)
JOHARD, Pere. Pedrer de Girona, originari de França (. . . 1432 . . .)
JULIÀ[54], Bernat. Mestre de cases de Girona (. . . 1442 . . .)
JULIÀ, Joan. Mestre de cases de Blanes i de Girona (. . . 1432-1482 . . .)
JULIÀ[55], Julià. Mestre d'obres i mestre major de la Seu (. . . 1479-1490)
JULIÀ, Martirià. Pedrer de Girona (. . . 1436 . . .)
JULIÀ, Nicolau. Fuster i mestre de cases de Girona (. . . 1428 . . .)
JULIÀ, Pere. Mestre de cases de Girona (. . . 1420-1442 . . .)
LAPART, Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1429-1447 . . .)
LAPART, Joan. Mestre de cases de Madremanya (. . . 1447-1448 . . .)
LAPEYRA de CARALT, Antoni. Mestre de cases de *Sant Flor,* França (. . . 1484 . . .)
LLOP[56], Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1418-1434 . . .)
LLOP, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1431 . . .)
LLORENS, Francesc. Pedrer de Girona (. . . 1425 . . .)
MALLOL[57], Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1460 . . .)
MALLOL, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1448-1462 . . .)
MARCÓ[58], Antoni. Fuster i mestre de cases de Girona (. . . 1437-1438 . . .)
MARIFONT, Antoni. Mestre de cases (. . . 1437 . . .)
MARIGOT[59], Esteve. Mestre de cases francès (. . . 1495 . . .)
MARTÍ, Jaume. Mestre de cases de Girona (. . . 1428-1459 . . .)
MARTÍ, Miquel. Pedrer de Girona (. . . 1451 . . .)
MARTÍ, Pere. Mestre francès (. . . 1487 . . .)
MARTS, Guillem. Mestre de cases d'Olot (. . . 1451 . . .)
MASARNAN, Narcís, àlias Carteià. Mestre de cases habitant a Girona (. . . 1480 . . .)
MASCORT[60], Bartomeu. Mestre de cases de la Bisbal (. . . 1472 . . .)
MASCORT, Jaume. Mestre de cases de Cruïlles (. . . 1454 . . .)

54. Germà de Pere Julià.

55. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 487. Reformà una casa de Francesc Scola, mercader, situada... *sobre les mesures i voltes de la plasa.*

56. A. C. G. Llibre d'Obra, XXX, fol. 32 v.º. Autor de mainells per a la Seu.

57. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...,* citat, pàg. 39.

58. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 143. Treballà al Palau Episcopal ocupat en obres de reforma.

59. A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 204. L'any 1495 realitzà obres al Mas Pont de Vilablareix per a Silvestre des Lor, ciutadà de Girona.

60. Col·laborà amb Joan Agustí.

MASSOT[61], Joan. Pedrer de Girona (. . . 1432 . . .)
MATHEI, Antoni. Mestre de cases de Barcelona (. . . 1421 . . .)
MIERES, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1380-1428)
MIQUEL[62], Francesc. Mestre de cases de Cervià (. . . 1473-1498 . . .)
MIQUEL, Fermí. Pedrer de Girona (. . . 1421-1430 . . .)
MIQUEL, Jaume. Mestre de cases i fuster de Girona (. . . 1504 . . .)
MOIX, Francesc. Mestre de cases de Girona (. . . 1492-1507 . . .)
MOIX, Narcis. Mestre de cases de Girona (. . . 1499 . . .)
MOLLET, Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1427 . . .)
MONER, Francesc. Mestre de cases (. . . 1424 . . .)
MONTALBÀ, Joan de. Mestre de cases de Montalbà, diòcesi de Caors, França (. . . 1495-1496 . . .)
MOROR, Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1418 . . .)
MOSSET[63], Pere. Mestre francès (. . . 1487 . . .)
NADAL, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1502-1533 . . .)
NERIA, Esteve de. Mestre de cases habitant a Girona (. . . 1499 . . .)
NICOLAU, Joan. Pedrer de Girona (?-1490)
NURA, Antoni. Mestre de cases de Caors, França (?-1517)
OLIVER, Pere. Mestre de cases de Barcelona (. . . 1443 . . .)
OLIVERES, Antoni. Mestre de cases de Girona (. . . 1487 . . .)
OLIVERES, Pere. Mestre de cases de Barcelona (. . . 1424 . . .)
OLM, Antoni. Mestre de cases de la Bisbal (?-1488)
PADRER, Narcís. Mestre de cases de Caçà (. . . 1430 . . .)
PAGES, Antoni. Mestre de cases de Girona (. . . 1496 . . .)
PALAU, Antoni. Mestre de cases de Sant Daniel (. . . 1461 . . .)
PALAU, Guillem. Mestre de cases de Girona (. . . 1422 . . .)
PARAREDA, Pere. Mestre de cases de Girona (. . . 1491 . . .)
PARER, Joan. Mestre de cases de Girona (. . . 1494 . . .)
PEDRER, Narcís. Mestre de cases de Caçà de la Selva (. . . 1423-1428 . . .)
PERICAS[64], Bernat, àlias Forani. Pedrer de Girona (. . . 1408-1429 . . .)
PERICAS, Joan, àlias Foixà. Pedrer de Girona (. . . 1434-1460 . . .)
PLAN, Bernat. Mestre de cases de Peratallada (. . . 1433 . . .)
PLANA, Joan. Pedrer (. . . 1440 . . .)
PONS, Bernat. Mestre de cases de Girona (. . . 1430-1432 . . .)
PORRERES, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1482 . . .)

61. Dit també Joan Cros, habitant del Mas Cros de Vilamarí.

62. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 72.

63. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 487. Juntament amb Pere Martí realitzà obres al Mas Reig de Fornells.

64. Participà en la construcció del claustre gòtic i dormitori del convent gironí de Sant Daniel.

PUIG, Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1430-1447 . . .)
PUIG, Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1430 . . .)
PUIG, Gerard. Pedrer de Girona (. . . 1505 . . .)
PUIG,[65], Joan. Pedrer de Girona (. . . 1460 . . .)
PUIG[66], Llorenç. Mestre de cases de Girona (. . . 1432-1461 . . .)
PUGET[67], Pere. Pedrer de Roerga, *Castri novi,* França (. . . 1460 . . .)
PUJADAS, Julià. Mestre de cases de Girona (. . . 1505-1508 . . .)
PUJADAS, Narcís. Pedrer i mestre de cases de Girona (. . . 1508-1518 . . .)
QUADRA, Antoni. Mestre de cases de Girona (. . . 1494-1512 . . .)
QUORTER, Joan. Pedrer francès, habitant a Girona (. . . 1411 . . .)
RASET, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1429-1433 . . .)
REFRENS, Esteve. Mestre de cases actiu a Amer (. . . 1506 . . .)
RIART, Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1431-1444 . . .)
RIBA, Francesc. Mestre de cases de *Castri Octulo stricto* (. . . 1495-1496 . . .)
RIBOT, Francesc. Mestre de cases de Girona (. . . 1462 . . .)
RIEMBAU, Bartomeu. Pedrer de Girona (. . . 1429-1435 . . .)
RIERA[68], Pere. Pedrer de Girona (. . . 1411-1421 . . .)
RILER, Antoni. Mestre de cases francès, habitant a Girona (. . . 1496 . . .)
RIU, Joan. Pedrer francès (. . . 1514 . . .)
ROMEU, Antoni. Mestre de cases de Castelló d'Empúries i de Girona (. . . 1471-1498 . . .)
ROURA, Antoni. Pedrer de St. Feliu de Guixols (. . . 1416 . . .)
ROVIRA[69], Pere. Pedrer de Girona (. . . 1451-1460 . . .)
ROSAR[70], Pere. Mestre de cases de Vic (. . . 1406-1411 . . .)
RUBIES, Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1431 . . .)
RUFÍ, Bartomeu. Pedrer de Girona (. . . 1510-1533 . . .)
SABATER, Vicenç. Mestre de cases de Girona (. . . 1495-1507 . . .)
SALA, Bernat. Pedrer de Lloret (. . . 1501 . . .)

65. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...,* citat, pàg. 39.

66. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 443; Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 79.

67. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 472.

68. A. C. G. Llibre d'Obra, XXVIII, fol. 32. L'any 1415 anà a Narbona comissionat pel Capítol de la Seu per tal de sol·licitar la presència a Girona d'algun tècnic que pogués reconèixer l'obra.

69. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 438. Arrendà l'explotació d'una pedrera de Pedret a Pere Casadevall. En aquest document llegim ROVIRA, mentre SOBREQUÉS, *Censo y profesión...,* citat, pàg. 39 llegeix ROURA.

70. A. H. G. Bernat Soler. Notaria 3. Signatura 59.

SALA, Gabriel. Pedrer de Girona (. . . 1528 . . .)
SALA, Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1496-1528 . . .)
SALA[71], Llorenç. Mestre de cases de la Bisbal i de Girona (. . . 1474-1487 . . .)
SALA, Pere. Mestre de cases de Caçà de la Selva (. . . 1423-1439 . . .)
SALAS, Ramon de la. Mestre de cases de Sant Salvador, Llemotges, França (. . . 1509 . . .)
SALAT, Joan. Mestre de cases de Barcelona (. . . 1497 . . .)
SANS[72], Arnau. Pedrer de Girona (. . . 1358-1429 . . .)
SANS[73], Bartomeu. Pedrer de Girona (. . . 1428-1451 . . .)
SAPLANA, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1420-1425 . . .)
SARAGOSSA, Esteve. Pedrer de Lloret (. . . 1501 . . .)
SEGUER, Pere. Pedrer de Castelló d'Empúries (. . . 1443 . . .)
SERRA, Berenguer. Fuster i mestre de cases de Girona (. . . 1381-1419 . . .)
SERRA, Mateu. Mestre de cases de Vidreres i de Girona (. . . 1431-1463 . . .)
SERRA, Miquel. Mestre de cases de Monells (. . . 1441 . . .)
SERRA, Narcís. Mestre de cases de Girona (. . . ?-1423)
SERRA, Pere. Pedrer de Girona (. . . 1421-1425 . . .)
SIMON[74], Joan. Mestres de cases de Barcelona, pare i fill (. . . 1430 . . .)
SOBREVILA[75], Joan. Mestre de cases de Barcelona (. . . 1414 . . .)
SOLER, Jaume. Mestre de cases (. . . 1457-1507 . . .)
SOT, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1485-1492)
SOT, Joan. Pedrer de Girona (. . . 1492-1502)
SOT[76], Periquet. Pedrer de Girona (. . . 1460 . . .)
STRADER[77], Guerau. Mestre de cases de Girona (. . . 1446-1452 . . .)
SUREDA[78], Antoni. Pedrer de Girona (. . . 1460 . . .)
TOBIAS, Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1429 . . .)

71. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 72.

72. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 363; Obrà una lauda sepulcral amb les armes d'Antoni de Villaclara al convent de Sant Francesc de Girona. L'any 1415 vengué una casa que posseïa al carrer de la Merceria i, finalment, des del 1427 al 1429 treballà al claustre nou de Sant Daniel.

73. Fill d'Arnau Sans, fou obrer de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona.

74. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 407.

75. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 67.

76. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...*, citat, pàg. 39.

77. Ibídem., pàgs. 40 i 57. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 437.

78. Ibídem., pàg. 39.

TOMÀS[79], Joan. Mestre *in arte aedificatoria* (. . . 1427-1447 . . .)
TOME, Pere. Mestre de cases de la Bisbal (. . . 1450-1502 . . .)
TORRENT, Pere. Mestre de cases de Girona (. . . 1462 . . .)
TRUIOLS[80], Nicolau. Pedrer de Girona (. . . 1443-1460 . . .)
VAL, Joan. Mestre de cases de Galliners (. . . 1434 . . .)
VALADA, Esteve. Mestre de cases llemosí (. . . 1505 . . .)
VALOR[81], Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1460 . . .)
VAULTER, Raulí. Mestre d'obres de Narbona. Mestre major de la Seu (. . . 1427-1430 . . .)
VICENS[82], Bernat. Pedrer de Girona (. . . 1443-1486 . . .)
VILAR, Jaume. Pedrer de Girona (. . . 1481 . . .)
VILAR, Joan. Pedrer de Barcelona (. . . 1418 . . .)
VIVES[83], Pedrer de Girona (. . . 1460 . . .)
XAMBÓ, Antoni. Mestre de cases de Girona (. . . 1500 . . .)
XINALLER[84], Joan. Mestre de cases de *Dorliach,* comtat de *Lucenia,* habitant a Girona (. . . 1483 . . .)
YRENES, Gabriel. Mestre de cases (. . . ?-1395)

79. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 435. L'any 1447 reparà juntament amb Pere Cervià la casa d'Elena Vestiar, construïda ran de l'ex-col·legiata de Sant Feliu de Girona... *lo passatge de la porta maior e principal de la dita casa qui ix al carraro del pau de la scala de la sglesia de Sent Feliu... potxo qui es devant la casa de mossen Vicens Cots.* A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 143. Treballà en diverses reparacions a la Seu i al Palau Episcopal.

80. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...,* citat, pàg. 39.

81. Ibídem.

82. Ibídem. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 440; B. Escuder. Notaria 8. Signatura 51. L'any 1452 treballà a Perpinyà *ad opus generalis Cathalonie,* i contractà la realització de vint-i-quatre columnes i capitells per a un claustre, encarregats pel mestre de cases de Castelló d'Empúries Joan Ferrer.

83. Ibídem.

84. El 1483 executa obres de reforma a l'església de Cabanelles.

5. RELACIÓ D'ESCULTORS ACTIUS A GIRONA DURANT ELS SEGLES XIV-XV

SEGLE XIV

ALOI, Mestre. Escultor picard (. . . 1345-1353 . . .)
BEFARA, Gerard. Escultor de Girona (. . . 1520 . . .)
BORNAT, Francesc. Escultor picard (. . .1360-1362 . . .)
BOSCH[1], Pere Ramon. Escultor de Girona (. . . 1373 . . .)
CAMPRODON[2], Guillem. Escultor de Carcassona (. . . 1350-1352 . . .)
CASCALLS, Jaume. Escultor i arquitecte.
FAVERAN, Jaume. Escultor i arquitecte de Narbona (. . . 1321-1330 . . .)
MORELL, Guillem. Escultor i arquitecte mallorquí (. . . 1364-1397 . . .)
SACOMA, Joan. Escultor de Girona (. . . 1396-1408 . . .)
SACOMA, Pere. Escultor i arquitecte de Girona (. . . 1368-1393 . . .)
SANT JOAN, Pere de. Escultor i arquitecte picard (. . . 1397-1404 . . .)
SAPLANA, Francesc. Escultor de Girona (. . . 1394-1372 . . .)
SATORRA, Pere. Escultor de Girona (. . . 1373 . . .)
SAULET[3], Bernat. Escultor de Sant Joan de les Abadesses (. . . 1341-1342 . . .)

SEGLE XV

ARTAU[4], Guillem. Escultor de Girona (. . . 1432 . . .)
CARRERES, Guillem. Escultor de Girona (. . . 1528 . . .)
CLAPERÓS, Antoni. Escultor de Barcelona (. . . 1450 . . .)
CLAPERÓS[5], Joan. Escultor de Barcelona (. . . 1460 . . .)
CLAPERÓS, Francesc. Escultor de Barcelona.

1. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 195. L'any 1373 es compromet a realitzar, juntament amb Pere Satorra, un rentamans amb decoració de lleons i roses.

2. Relacionat amb el Mestre Aloi.

3. RÀFOLS, *Diccionario...*, 1, citat, pàg. 65. Autor del retaule de Sant Pol (1341-1342, Museu de Vic). Hom suposa que col·laborà en el retaule de Beget.

4. Ibídem, pàg. 59.

5. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 472. Casat amb Tecla, filla de Berenguer Cervià, mestre major de la Seu gironina.

OLLER[6], Pere. Escultor de Girona (. . . 1414-1441 . . .)
PORRERES[7], Joan. Escultor de Girona (. . . 1483 . . .)
REIG[8], Jaume. Escultor de Girona i de Barcelona (. . . 1426-1434 . . .)
SAPLANA[9], Pere Ramon. Escultor de Girona (. . . 1372-1422 . . .)
SAPLANA, Joan. Escultor de Girona (. . . 1416-1422 . . .)
VENATRICA, Joan. Escultor i fuster alemany (. . . 1505-1506 . . .)

6. A. H. G. Guillem Descoll. Notaria 2. Signatura 125. L'any 1414 cobrà 23 lliures, 2 sous i 6 diners per la dot de la seva muller Nicolaua. L'any 1418 és citat com escultor de Girona; A. H. G. Berenguer Ferrer Sassala. Notaria 4. Signatura 160 bis. L'any 1441 és citat com escultor de Barcelona.

7. A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 102. L'any 1483 realitzà un sepulcre per al notari Joan Olm, col·locat després a la capella de Sant Tomàs del monestir de Sant Domènec de Girona. Era prior del convent Joan Carles.

8. L'any 1432 és citat com a *ymaginator cives Barchinone,* i dos anys més tard com a *magister ymaginum civis Barchinone.*

9. Entre els anys 1416 i 1422 treballà a Arbúcies, juntament amb el seu fill Joan.

6. RELACIÓ D'ARGENTERS ACTIUS A GIRONA DURANT ELS SEGLES XIV-XV

SEGLE XIV

ALEU, Pere. Argenter de Barcelona (. . . 1358 . . .)
ANDREU[1], Ramon. Argenter de Girona (. . . 1362 . . .)
ARLOVÍ, Bartomeu. Argenter de Barcelona i de Girona (. . . 1360-1371 . . .)
ARTAU I, Francesc. Argenter de Girona (v. 1370-1428)
BARTOMEU. Argenter de Girona (. . . 1325 . . .)
BERNEÇ[2], Pere. Argenter de València (. . . 1345-1398 . . .)
COSTA[3], Antoni. Argenter de Girona (. . . 1380 . . .)
EIMERIC[4], Berenguer. Argenter de Girona (. . . 1354-1375 . . .)
FORNELLS, Francesc. Argenter de Girona (?-1408)
HOSPITAL, Jaume. Argenter de Barcelona (. . . 1355 . . .)
MATALIM, Francesc. Argenter de Girona (. . . 1350-1358 . . .)
OLIVER[5], Guillem. Argenter de Girona (. . . 1374-1377 . . .)
SAMPSÓ, Francesc. Argenter de Girona (. . . 1372-1375 . . .)
SEGUR[6], Bartomeu. Argenter de Girona (. . . 1370-1385 . . .)
SERRA, Arnau. Argenter de Girona (. . . 1385-1400 . . .)
SERRA[7], Pere. Argenter de Girona (. . . 1360-1401 . . .)
TORNER, Joan. Argenter de Girona (. . . 1331-1335 . . .)
VIDAL[8], Samuel. Argenter de Girona (. . . 1372-1377 . . .)

1. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 151. RÀFOLS, *Diccionario...*, I, citat, pàg. 38, assenyala l'any 1357 en què l'artista rebé l'encàrrec d'obrar la part més inferior del retaule de plata de la Seu gironina *(subtus retrotabulum)*.

2. N. LÓPEZ, *Els esmalts de la catedral de Girona,* dins *Catalunya Comtal,* n.º 7. Barcelona, 1979, pàg. 40.

3. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 203.

4. L'any 1369 era jurat de Girona.

5. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 287. Era fill de Guillem Oliver, de Martorell.

6. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 15.

7. A. H. G. Pere Mut. Notaria 1. Signatura 287. L'any 1374 rebé una comanda de Joan Varguer, senyer, per un valor de 504 florins. És fill de Bernat Serra, mort el 1360.

8. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 36.

SEGLE XV

ALAGÓ[9], Joan. Argenter de Girona (. . . 1440-1446)
AMAT[10], Joan. Argenter de Girona (. . . 1506-1508 . . .)
AMORÓS, Fèlix. Argenter de Barcelona (. . . 1497 . . .)
ÀNGEL I[11], Pere. Argenter de Girona (. . . 1438-1478)
ÀNGEL II, Pere. Argenter de Girona (. . . 1505 . . .)
ARLOVÍ[12], Bartomeu. Argenter de Girona (. . . 1472 . . .)
ARTAU II, Francesc. Argenter de Girona (. . . 1421-1462 . . .)
BALAGUER, Miquel. Argenter de Barcelona (. . . 1497 . . .)
BALELL, Bernat. Argenter de Barcelona (. . . 1479 . .)
BARRIL[13], Miquel. Argenter de Barcelona (. . . 1499 . . .)
BAYONA, Bertran de. Argenter de Barcelona (. . . 1428 . . .)
BAYONA, Pere. Argenter de Girona (. . . 1505 . . .)
BENEJAM[14], Jaume. Argenter de Barcelona (. . . 1443 . . .)
BOFILL[15], Miquel. Argenter de Barcelona (. . . 1455-1457 . . .)
CANALS, Salvador. Argenter de Girona (. . . 1508-1519 . . .)
CISTAR[16], Ramon de. Argenter de València (?-1417)
COLOM[17], Joan. Argenter de Barcelona (. . . 1436 . . .)
COLL[18], Antoni. Argenter de Girona (. . . 1483-1528 . . .)
COMES[19], Bartomeu. Argenter de Girona (. . . 1462 . . .)

9. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 426.

10. A. H. G. Guilana. Notaria 2. Signatura 351 i 366. L'any 1506 realitza una custodia per a l'església de Vilopriu

11. S. SOBREQUÉS I VIDAL, *Societat i estructura política de la Girona Medieval.* Barcelona, 1975, pàgs. 38 i 52. A. H. G. M. Ombert. Notaria 10. Signatura 97. El 23 de maig de 1445, cobra 24 lliures de Francesc Vilar de Figueres per la realització de dos canelobres de plata.

12. Fill de Bartomeu Arloví, argenter de Barcelona.

13. A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 211. Realitzà obres menors a Celrà, encomanades primer a Grau Corominas.

14. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 170. Casat amb Elionor, filla de Francesc Artau II.

15. A. H. G. Antoni Arnau. Notaria 3. Signatura 78.

16. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 372. L'any que morí (1417) residia a Girona.

17. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 416. Posseïa l'obrador al carrer del Mill de Barcelona.

18. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatures 83 i 142. El 1483 contractà un reliquiari per a la parroquial de Corçà (Baix Empordà).

19. SOBREQUÉS, *Societat i estructura...*, citat, pàgs. 38 i 52.

COROMINA, Narcís. Argenter de Girona (. . . 1437-1444)
COROMINAS[20], Joan Grau. Argenter de Girona (. . . 1484-1532)
COSTA[21], Antoni i Francesc. Platers de Barcelona (. . . 1391-1414 . . .)
CRISTÒFOR[22], Mestre. Argenter de Girona (. . . 1482 . . .)
DAES[23], Joan. Argenter de París (. . . 1438 . . .)
DAVESA[24], Ramon. Argenter de Girona (. . . 1430-1457 . . .)
ESTRADER[25], Narcís. Argenter de Girona (. . . 1413-1452 . . .)
FABRA I, Francesc. Argenter de Girona (. . . 1499 . . .)
FABRA II, Francesc. Argenter de Girona, fill de l'anterior (. . . 1499 . . .)
FABREGA, Pere. Argenter de Girona (. . . 1461-1480 . . .). Habitant a Barcelona des del 1478.
FIGUERADA, Jaume. Argenter de Girona (. . . 1475-1476 . . .)
FRANCOLÍ, Bernat. Argenter de València (. . . 1436 . . .)
GERALDI, Antoni. Argenter de Girona (. . . 1434 . . .)
GONEUS, Grau. Argenter de Girona (. . . 1522 . . .)
GUTERRA[26], Joan de. Argenter de Saragossa (. . . 1494 . . .)
LIJOL, Jaume. Argenter de Perpinyà i de Girona (. . . 1440 . . .)
LLOP, Francesc. Argenter de Girona (. . . 1431-1454 . . .)
LOR, Gabriel. Argenter de Barcelona (. . . 1498 . . .)
MARTI[27], Pere. Argenter de Barcelona (. . . 1420-1422 . . .)
MATES, Ramon. Argenter de Girona (. . . 1408-1421 . . .)
MIRALPEIX, Antoni. Argenter de Perpinyà, actiu a Ceret (. . . 1498 . . .)
MIRALPEIX, Narcís, Argenter de Perpinyà, pare de l'anterior (. . . 1429-1468 . . .)

20. A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 208. Posseïa propietats a Perpinyà. L'any 1499 cobra 72 sous per haver realitzat diversos treballs a la Seu.

21. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 42. Eren germans. GUDIOL, *Les Creus...*, pàg. 338; C. ESTERAS, *El punzón de platería de Barcelona,* dins *Archivo Español de Arte,* C.S.I.C., LII.

22. A. C. C. Llibre d'Obra, XLVII, Fol. 127 v.º Obrà una imatge de la Verge per a una creu de la Seu de Girona.

23. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 173. A Girona es relacionà amb Narcís Coromina.

24. SOBREQUÉS, *Societat i estructura...*, citat, pàgs. 38 y 55; A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 385 i 422. Fill natural de Joan Davesa, draper de Girona, tenia un germà de nom Nicolau.

25. SOBREQUÉS, *Societat i estructura...*, citat, pàgs. 38 i 52; A. H. G. Bernat Vidal. Notaria 10. Signatura 88; Nicolau Roca, Notaria 1. Signatura 439. Vengué el Mas Antoni de la seva propietat, situat a Campllonc, a Mateu Negre d'aquesta població.

26. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 96.

27. Cunyat de Simó Vinyes, citat en la present relació.

MORELL, Bartomeu. Argenter de Girona (. . . 1434 . . .)
OLLER, Geroni, àlias Domingo. Argenter de Barcelona (. . . 1510 . . .)
PADROSA[28], Antoni. Argenter de Girona (. . . 1480 . . .)
PINYES, Francesc. Argenter de Girona (. . . 1507-1513 . . .)
PUJOL, Francesc. Argenter de Castelló (. . . 1416 . . .)
PUIG, Pere. Argenter de Barcelona (. . . 1427 . . .)
ROBERT, Joan. Argenter de Lo Pueg, França (. . . 1414 . . .)
SABATER[29], Berenguer. Argenter de Girona (. . . 1413-1437 . . .)
SACOMA, Joan. Argenter de Girona (. . . 1396-1425 . . .)
SEGALARS[30], Narcís. Argenter de Girona (. . . 1437-1447 . . .)
SOBRER[31], Guillem. Argenter de Barcelona (?-1497)
SUBIRÀ, Joan Antic. Argenter de Girona (. . . 1525-1528 . . .)
TORRADA[32], Joan. Argenter de *Castri Caller,* Sardenya (. . . 1406 . . .)
TORENTELLER, Tomàs. Argenter de Barcelona (. . . 1512 . . .)
TORRENT, Bartomeu. Argenter de Girona (. . . 1428 . . .)
VARENERS, Esteve. Argenter de Vissac, Rosselló (. . . 1414 . . .)
VERGES, Joan. Argenter de Girona (. . . 1400-1404 . . .)
VIDAL, Francesc. Argenter de Barcelona (. . . 1511 . . .)
VILAR, Gerard. Argenter de Girona (. . . 1534 . . .)
VILAR, Lluc. Argenter de Girona, actiu a Perpinyà (. . . 1507 . . .)
VILAR[33], Grau. Argenter de Girona (. . . 1471 . . .)
VILAR, Narcís. Argenter de Perpinyà (. . . 1498-1528 . . .)
VINYES, Bartomeu. Argenter de Girona (. . . 1428-1468 . . .)
VINYES[34], Simó. Argenter de Barcelona (. . . 1420-1439 . . .)

28. L'any 1480 realitza dos bordons de plata per a l'església gironina de St. Martí Sacosta.

29. Tenia un taller al carrer Mercaders de Girona.

30. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatures 434 i 435. L'any 1447 comprà una casa a Francesc Artau II al carrer de la Cort de Girona, situada al costat d'una casa que el mateix Francesc Artau II havia llogat a Pere Àngel. L'any 1448 féu una creu de coure daurat per a l'església de Mollet.

31. A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 208.

32. A. H. G. Bernat Solere. Notaria 3. Signatura 42.

33. A. H. G. Bernat Escudèr. Notaria 8. Signatura 71.

34. Cunyat de Pere Martí, citat en la present relació.

7. RELACIÓ DE PINTORS ACTIUS A GIRONA DURANT ELS SEGLES XIII-XV.

SEGLE XIII

ADALMAT[1], Guillem. Pintor de Sant Joan de les Abadesses (. . . 1252-1272 . . .)
CASTELLÓ[2], Guillem de. Pintor de Girona (. . . 1298 . . .)
CERVERA[3], Berenguer de. Pintor de Girona (. . . 1268 . . .)
OLIVER[4], Pere. Pintor de Girona (. . . 1252 . . .)
OLM[5], Guillem d'. Pintor de Vic (. . . 1261-1279 . . .)

SEGLE XIV

ARMENTERA[6], Pere de. Pintor de Girona (. . . 1329-1330 . . .)
ARNAU[7]. Pintor de Perpinyà (. . . 1300 . . .)
BARBARA[8], Jaume. Pintor de Tortosa (. . . 1351 . . .)
BORRASSÀ I, Guillem. Pintor de Girona (. . . 1360-1399)
CERRENI, Bernat. Pintor de Girona (. . . 1352 . . .)
CLARA, Bernat. Pintor de Girona (. . . 1345 . . .)
COMPANY[9], Berenguer. Pintor de Girona (. . . 1360 . . .)
COMPANY, Guillem. Pintor de Girona
DURAN, Pere. Pintor de Girona (. . . 1329-1350 . . .)
ERMENTERIA[10], P. Pintor de Girona (. . . 1337 . . .)
FELIU[11], Francesc. Pintor i escultor de Camprodon

1. RÀFOLS, *Diccionario...*, citat, pàg. 4.
2. MADURELL, *El pintor Lluís Borrassà...*, citat, pàg. 111.
3. Ibídem, pàg. 112.
4. RÀFOLS, *Diccionario...*, II, citat, pàg. 263.
5. Ibídem, pàg. 267. Actiu a Sant Esteve d'En Bas.
6. Ibídem, I, pàgs. 61-62.
7. Ibídem, pàgs. 53-54.
8. A. H. C. Ramon Peradalta. Notaria 5. Signatura 141. Citat juntament amb Tomàs Petro, mercader de Toscana.
9. A. H. G. Pere Pont. Notaria 1. Signatura 147. A. H. A. G. Manual d'Acords de 1354, fol. 4, apareix un Bernat Company, pintor.
10. A. H. G. A. Despoll. Notaria 1. Signatura 1.
11. RÀFOLS, *Diccionario...*, I, pàg. 378. La seva activitat es desenvolupà fora de les comarques gironines.

FELIU[12], Guillem. Pintor de Ullastret (. . . 1394-1409 . . .)
FERRER, Joan. Pintor de Girona (. . . 1349-1357 . . .)
MANRESA[13], Guillem de. Pintor de Puigcerdà (. . . 1362-1393 . . .)
MASÓ[14], Armand del. Pintor francès de *Montebatone,* diòcesi de *Montisallani* (. . . 1511 . . .)
OLIVA[15], Joan. Pintor de Girona (. . . 1309-1324 . . .)
PROVENÇAL[16], Galceran. Pintor de Girona (. . . 1348 . . .)
ROMER, Pere. Pintor de Girona (. . . 1360 . . .)
SOLER[17], Bernat o Bartomeu. Pintor de Girona (. . . 1366-1372 . . .)
TALLADA[18], Jaume. Pintor de Girona (. . . 1379 . . .)
TERCEM, Bernat. Pintor de Girona (. . . 1341 . . .)
TERRENI, Bernat. Pintor de Girona (. . . 1350-1355 . . .)
TERRENI[19], Pere. Pintor de Girona (. . . 1322-1327 . . .)
VILARDELL[20], Pere. Pintor de Girona (. . . 1341-1394 . . .)
VILELLAS[21]Joan, Pintor i argenter de Girona (. . . 1397 . . .)

SEGLE XV

ALBI, Antoni, àlias Orri. Pintor (. . . 1514 . . .)
ALMELL[22], Antoni. Pintor de Girona (. . . 1497 . . .)
ANTIGÓ[23], Joan. Pintor de Girona (1409-1452)
ANTIGÓ[24], Miquel. Pintor de Girona (. . . 1458-1478 . . .)

12. Ibídem, pàg. 378. Fill de Berenguer i Bernarda desenrotllà la seva activitat a Girona, on es casà l'any 1409 amb Constança Jordi.

13. A. H. G. Guilana. Notaria 2. Signatura 371.

14. Ibídem, II, pàg. 97. Sembla que residia a Perpinyà, on morí l'any 1393. El 1367 era actiu a Puigcerdà.

15. Ibídem, pàg. 263. Format amb Joan de Perpinyà, residí a Sant Joan de les Abadesses.

16. Ibídem, pàg. 377.

17. Ibídem, III, pàg. 93. Treballà en diversos encàrrecs reials.

18. Ibídem, pàg. 124.

19. Ibídem, pàg. 136.

20. Ibídem, pàg. 252.

21. Ibídem, pàg. 256.

22. A. H. G. N. Ombert. Notaria 6. Signatura 208. Autor d'un retaule per a l'església parroquial de Celrà.

23. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 416. Citat també per MADURELL, *El pintor Lluís Borrassà...,* citat, pàgs. 19 i 89, i per RÀFOLS, *Diccionario...,* I, citat, pàg. 44.

24. A. H. G. B. Escuder. Notaria 8. Signatura 75.

ANTIGÓ[25], Rafael. Pintor de Girona (. . . 1448-1456 . . .)
BAGENY, Joan. Pintor de Girona *«habitator ville Hostalrici vicecomitatus Caprarie»* (. . . 1526-1534 . . .)
BERNAT. Pintor de Girona (. . . 1420 . . .)
BIGORRA, Joan. Pintor (. . . 1514-1521 . . .)
BORRASSÀ I, Francesc. Pintor de Girona (. . . 1394-1427 . . .)
BORRASSÀ II, Francesc. Pintor de Girona (. . . 1420-1432 . . .)
BORRASSÀ II, Guillem. Pintor de Girona (. . . 1374-1428 . . .)
BORRASSÀ, Honorat. Pintor de Girona (. . . 1425-1456 . . .)
BORRASSÀ, Jaume. Pintor de Girona (. . . 1420 . . .)
BORRASSÀ, Lluís. Pintor de Girona i de Barcelona (. . . 1380-1425)
CANELES[26]. Pintor de Girona (. . . 1408 . . .)
CARBONEDA, Guillem. Pintor d'origen francès (. . . 1511 . . .)
COMA[27], Pere. Pintor de Castelló d'Empúries (. . . 1426 . . .)
CORELL, Miquel. Pintor de Girona (. . . 1476 . . .)
ESCAPARRA[28], Pere. Pintor de Puigcerdà (. . . 1446 . . .)
ESTRADER, Pere. Pintor de Besalú (. . . 1419 . . .)
FABREGA, Andreu. Pintor de Perpinyà (. . . 1458 . . .)
FONTAINES, Pere de. Pintor flamenc, actiu a Girona (. . . 1499-1518)
GINESTAR[29], Pere. Pintor de Girona (. . . 1421-1426 . . .)
HOMELL[30], Antoni. Pintor de Girona
HOMELL[31], Guillem. Pintor de Girona
JOAN, Martí. Pintor de Biscaia i de Girona (. . . 1497-1505 . . .)
LUSSANA[32], Joan. Pintor de Barcelona (. . . 1476 . . .)
MARCH[33], Guillem. Pintor de Girona (. . . 1452 . . .)

25. A. H. G. Nicolau Roca. Notaria 1. Signatura 440. Fill de Joan Antigó i de Caterina, traspassats, hereta una casa al burg del Mercadal de Girona, situada al costat de la d'Honorat Borrassà.

26. A. C. G. Llibre d'Obra, XXV, fol. 39 v.º.

27. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 399. Es casà amb Margarida.

28. MADURELL, *El pintor Lluís Borrassà...*, citat, pàg. 121. Originari de Siracusa.

29. Ibídem, pàg. 137. Aquest autor aporta documents dels anys 1415 i 1435 referents al pintor, el qual consta com a convers de Barcelona.

30. RÀFOLS, *Diccionario...*, II, citat, pàg. 4.

31. Ibídem, pàg. 4.

32. A. H. G. Bernat Escuder. Notaria 8. Signatura 73.

33. MADURELL, *El pintor Lluís Borrassà...*, citat, pàgs. 19 i 50.

MARTÍ[34], Guillem. Pintor de Girona (. . . 1458 . . .)
MATELÍ[35], Francesc. Pintor de Girona (. . . 1431-1460 . . .)
MATES[36], Pere. Pintor de Castelló d'Empúries (. . . 1423 . . .)
MIQUEL, Pere. Pintor de Barcelona (. . . 1416 . . .)
OLOT[37], Mestre de. Pintor anònim
PAGÈS[38], Martí. Pintor de Girona (. . . 1458-1459 . . .)
PALOMAR, Gabriel. Pintor d'Olot (. . . 1526 . . .)
PINTOR[39], Guillem. Pintor de Perpinyà (. . . 1426 . . .)
PINTOR[40], Pere. Pintor de Girona (. . . 1509 . . .)
PINYANA[41], Pere. Pintor de Girona (. . . 1421-1441 . . .)
POU[42], Gabriel. Pintor de Girona (. . . 1495-1593 . . .)
ROSSER, Pere. Pintor habitant a Girona (. . . 1506 . . .)
ROVIRA[43], Miquel. Pintor de Girona (. . . 1460-1462 . . .)
RUIA, Salvador. Pintor de Girona (. . . 1501 . . .)
SAREAL, Pere. Pintor de Morella (. . . 1428 . . .)
SCAPARRA[44], Pere. Pintor de Siracusa (. . . 1446 . . .)
SERRAZOLA, Ferran. Pintor (. . . 1447 . . .)
SOLÀ[45], Esteve. Pintor de Girona i de Barcelona (. . . 1467-1470 . . .)

34. Ibídem, pàgs. 151-152. Un document de l'any 1456 cita aquest pintor com a ciutadà de Barcelona.

35. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...*, citat, pàgs. 38 i 54. A. H. G. J. F. Calvó. Notaria 2. Signatura 188.

36. MADURELL, *El pintor Lluís Borrassà...*, citat, pàg. 155.

37. RÀFOLS, *Diccionario...*, II, citat, pàg. 267.

38. MADURELL, *El pintor...*, citat, pàg. 19. Aquest autor li dóna el nom de Marian.

39. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 399. Es casà amb Caterina.

40. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 385. El 24 de desembre de 1421 contractà un retaule per a l'església de Fontclara.

41. A. H. G. N. Ombert. Notaria 6. Signatura 208. Pere Escuder. Notaria 8. Signatures 103 i 142. Autor d'un retaule per a la confraria de la Santa Creu de Besalú (1498), d'un altre per a la parroquial de Bàscara (1497) i d'un altre per a l'església de Sant Maurici (1509).

42. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 103. L'any 1497 cobrà 36 lliures per haver pintat, una habitació del Palau Episcopal de Girona.

43. MADURELL, *El pintor...*, citat, pàgs. 181 i 192. Citat per aquest autor com a pintor de Barcelona. SOBREQUÉS, *Censo y profesión...*, citat, pàgs. 35, 38 i 50.

44. RÀFOLS, *Diccionario...*, III, citat, pàg. 47.

45. MADURELL, *El pintor...*, citat, pàg. 192. Fill de Ramon Solà II i deixeble de Jaume Huguet.

SOLÀ I, Ramon. Pintor de Girona (. . . 1424-1462 . . .)
SOLÀ II, Ramon. Pintor de Girona (v. 1445-1502 . . .)
SOLIVES o OLIVES[46], Francesc. Pintor de Banyoles
SPINOSA, Francesc. Pintor de Girona (. . . 1526 . . .)
SUDIA, Joan. Pintor de Girona (. . . 1421 . . .)
TÀPIES, Joan. Pintor de Girona (. . . 1414 . . .)
TERRI I, Pere. Pintor de Bages, Llenguadoc, actiu a Olot (. . . 1458-1502 . . .)
TERRI II, Pere. Pintor de Bages, fill de l'anterior, actiu a Olot (. . . 1502 . . .)
VALLDEQUES[47], Ricard. Pintor alemany (. . . 1497-1506 . . .)
VICENS[48], Bernat. Pintor de Girona (. . . 1441-1490 . . .)
VICENS[49], Damià. Pintor de Girona.
VILA[50], Guillem. Pintor de Barcelona (. . . 1413 . . .)
VILAFANYA, Joan. Pintor (. . . 1514 . . .)
VILARDELL, Guillem. Pintor de Girona (?-1498)

46. RÀFOLS, *Diccionario...*, II, pàg. 266.

47. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 128. L'any 1506 compra una casa situada al carrer de les Ballesteries al fuster també alemany Joan Venatrica.

48. Deixeble de Jaume Huguet, l'any 1483 pintà la clau de volta de la capella de Tots Sants a la Seu de Girona.

49. RÀFOLS, *Diccionario...*, III, citat, pàg. 221.

50. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 355; A. C. G. Llibre d'Obra, XLVII, fol. 205.

8. RELACIÓ D'ALTRES MESTRES I ARTESANS ACTIUS A GIRONA DURANT ELS SEGLES XIV-XV

BIRBA, Antoni. Fuster de Girona (. . . 1430 . . .)
BOTET, Bernat. Fuster de Girona (. . . 1377 . . .)
BROCA[1], Armenter. Mestre orguener de Bagà (. . . 1496 . . .)
CARBONELL, Pere. Vidrier de Girona (. . . 1420 . . .)
CASTANYER, J. Vidrier de Girona (. . . 1330 . . .)
CERVIÀ, Pere. Ferrer de Girona (. . . 1450-1461 . . .)
COLTALLER, G. Mestre ?
COLL, Pere. Fuster de Girona (?-1508)
CREUS[2], Pere. Mestre orguener de Ripoll (. . . 1410-1412) . . .)
FERRANDO, Joan. Orguener i mestre de fer orgues de Girona (. . . 1506-1520 . . .)
FEXES[3], Joan. Mestre de fer senys de Girona (. . . 1486-1520 . . .)
GONSALBO[4], Alfons. Mestre oguener de Barcelona (. . . 1423 . . .)
GORDIA[5], Bernat. Mestre de fer senys de Girona (. . . 1425 . . .)
GRANADA, Benet. Vidrier de Girona (. . . 1497-1498 . . .)
GRANADA, Vicenç. Vidrier habitant a Girona (. . . 1490 . . .)
GUILLEM, Miquel, àlias Sadorní. Mestre brodador de Barcelona (. . . 1488 . . .)
JOAN, Mestre. Mestre de fer senys (. . . 1379 . . .)
LOR, Jaume. Mestre orguener de Girona (. . . 1416-1418 . . .)
MARCÓ, Antoni. Fuster de Girona (. . . 1430 . . .)
MONT, Pere. Vidrier de Girona (. . . 1330 . . .)

1. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 99. Hom cita que ha de fer uns orgues per a l'església de Sta. M.ª de Castelló d'Empúries.

2. Entre els anys 1410 i 1412 realitzà uns orgues per a la Seu de Girona.

3. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatures 86 i 142. El 24 de maig contracta amb la parròquia de Montfullà la realització d'una campana de coure de cinc quintars pel preu d'onze lliures per cada quintar, la qual hagué de reparar el 1509.

4. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 391. Autor dels orgues dels convents dominicans de Barcelona i de Girona.

5. A. H. G. Berenguer F. Sassala. Notaria 4. Signatura 88.

MONTSERRAT[6], Jaume. Mestre de fer senys de Barcelona (. . . 1416 . . .)
NADAL, Miquel. Ferrer de Girona (. . . 1500 . . .)
NARCÍS, Miquel. Mestre orguener de Barcelona (. . . 1490 . . .)
PERA[7], Salvador. Mestre orguener de Blanes
ROSSELL, Pau. Mestre orguener de la Seu de Girona (. . . 1493 . . .)
SANYER[8], Joan. Mestre de fer senys (. . . 1495 . . .)
SAVARTRES[9], Nicolau. Vidrier habitant a Girona (. . . 1490-1496 . . .)
TOMÀS[10], Antoni. Mestre de vidrieres de Tolosa, Llenguadoc (?-1437)
TRESVICHS[11], Joan de. Mestre de fer senys de Vic (. . . 1442 . . .)

6. Autor de la campana de Campllong. El coure fou portat de Monells. A. H. G. Pere Cervià. Notaria 6. Signatura 141.

7. A. H. G. Guillem Dons. Notaria 10. Signatura 84. Autor dels orgues de l'església del convent del Carme a Girona.

8. A. H. G. Dalmau Ombert. Notaria 6. Signatura 204. El 10 d'agost del 1495 contractà una campana per a l'església de Juià.

9. A. H. G. Pere Escuder. Notaria 8. Signatura 91. Amb Vicens Granada construeixen el 1490 un forn per a fabricar vidre al mas que el mercader de Girona Francesc Vedrun posseïa a St. Andreu del Terri.

10. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatura 406. Autor d'una vidriera amb el tema de l'apostolat per al presbiteri de la Seu de Girona.

11. A. H. G. Miquel Pere. Notaria 1. Signatures 421, 422. Realitzà una campana per a l'església de Sant Feliu de Celrà i una altra per a la de Sant Martí Sacosta de Girona.

BIBLIOGRAFIA

OBRES GENERALS

AINAUD, J., GUDIOL, J. i VERRIÉ, F. P.: *Catálogo monumental de España.* Ciudad de Barcelona. Madrid, 1947.

ALART, J. B.: *L'art catalan du Xème au XVème siècle. Jeu de Paume des Tuileries.* París, 1937.

ARGAN, G. C.: *Storia dell'arte italiana.* 3 vols. Florència, 1968.

BALTRUSAITIS, J.: *Il Medioevo fantastico. Antichità ed esotismi nell'arte gotica.* Milà, 1973.

BOZAL, V.: *Historia del Arte en España.* Madrid, 1972.

BREHIER, L.: *L'art chrétien.* París, 1928.

CINOTTI, M.: *Arte en la Edad Media.* Barcelona, 1968.

CIRICI PELLICER, A.: *Arte Gótico.* Barcelona, 1945.

DUBY.: *La Europa de las catedrales (1140-1280).* Barcelona, 1966.
– *Fondements d'un humanisme nouveau (1280-1440),* dins *Arts, idées, histoire.* París, 1966.
– *Le Temps des Cathédrales. L'Art et la societé* (980-1420). París, 1976.

DURLIAT, M.: *L'art dans le royaume de Majorque.* Tolosa de Llenguadoc, 1962.
– *L'art catalan.* París-Grenoble, 1965.
– *Introducción al arte medieval en Occidente.* Madrid, 1979.

FAWTIER, R. i COVILLE, A.: *L'Europe occidentale de 1270 à 1380.* 2 vols. París, 1940-1941.

FOCILLON, H.: *L'art d'Occident. Le Moyen Âge roman et gothique.* París, 1938.

FRANZ, H.: *Le roman tardif et le premier gothique.* París, 1973.

GATTO, L.: *Viaggio intorno al concetto di Medioevo.* Roma, 1977.

GILSON, E.: *Le Moyen Âge comme «Saeculum Modernum»,* dins *Concetto, Storia, Miti e Immagini del Medio Evo,* XIV. Florència, 1973.

GIMPEL, J.: *I costruttori di cattedrali.* Milà, 1961.
– *La révolution industrielle du Moyen Âge.* París, 1975.

GUDIOL CUNILL, J.: *Arqueología Sagrada Catalana.* 2 vols. Barcelona, 1931-1933.

GUDIOL RICART, J.: *L'art de la Catalogne.* París, 1937.

LAMBERT, E.: *El arte gótico en España,* dins *Arte Gótico. Historia del Arte Labor,* VII. Barcelona, 1932.

LEFRANÇOIS PILLION, L. i LAFOND, J.: *L'art du XIVème siècle en France.* París, 1954.

LE GOFF, J.: *La civilización del occidente medieval.* Barcelona, 1969.
– *La Baja Edad Media.* Madrid, 1971.

LOZOYA, Marqués de: *Historia del Arte hispánico,* III. Barcelona, 1940.

MALE, E.: *L'art religieux du XIII siècle en France.* París, 1969.

MARTÍN, H.: *L'art gothique.* París, 1968.

MAYER, A.: *El estilo gótico en España.* Madrid, 1960.

MERINO, A. i LA CANAL, J. de: *España Sagrada,* 43, 44, 45. Madrid, 1819-1826.

MICHEL, A.: *Formation et évolution de l'art gothique.* Histoire de l'art gothique, I-II. París, 1922.

MOLINER, J. M.: *Espiritualidad Medieval. Los mendicantes.* Burgos, 1974.

PAUL, J.: *Histoire intellectuelle de l'Occident médievale.* París, 1973.

PERNOUD, R.: *¿Qué es la Edad Media?* Madrid, 1979.

PIFERRER, P. i PI MARGALL, F.: *Cataluña,* II. Barcelona, 1884.

PIJOAN, J.: *El arte gótico de la Europa Occidental,* dins *Summa Artis,* XI. Madrid, 1947.

PONZ, A.: *Viaje de España.* Madrid, 1772.

REAU, L.: *Iconographie de l'art chrétien,* 6 vols. París, 1955-1959.

SCHLOSSER, J.: *La literatura artística.* Madrid, 1976.

SIMSON, O. von: *The gothic Cathedral. Origins of Gothic Architecture and the Medieval Concept of order.* Nova York, 1962.

TOESCA, P.: *Il Trecento.* Torí, 1971.

VILLANUEVA, J.: *Viaje literario a las iglesias de España, XII-XIII.* Madrid, 1850.

WEISE, G.: *L'Italia e il mondo gotico.* Florència, 1956.

WORRINGER, W.: *La esencia del estilo gótico.* Buenos Aires, 1967.

YARZA, J. *La Edad Media,* dins *Historia del Arte Hispánico,* II. Madrid, 1980.

YARZA, J. et alt. *Arte Medieval II, Románico y Gótico,* dins *Fuentes y documentos para la Historia del Arte,* III. Barcelona, 1982.

ARQUITECTURA GÒTICA

ESTUDIS GENERALS

AUBERT, M.: *L'architecture cistercienne en France,* 2 vols. París, 1947.

BASSEGODA I AMIGÓ, B.: *L'arquitectura gòtica a Catalunya.* Barcelona, 1896.

BEVAN, B.: *Historia de la arquitectura española.* Barcelona, 1950.

CHUECA, F.: *Historia de la arquitectura española. Edad Antigua. Edad Media.* Madrid, 1965.

CIRIRI PELLICER, A.: *L'arquitectura catalana.* Ciutat de Mallorca, 1956.
– *Arquitectura gòtica catalana.* Barcelona, 1968.

ENLART, C.: *Les origines françaises de l'architecture gothique en Espagne et en Portugal,* dins *Bulletin Archéologique.* París, 1894.
– *L'architecture gothique du 13ème siècle; Espagne et Portugal,* dins *Histoire de l'Art* d'A. Michel. París, 1902.
– *L'architecture gothique du 14ème siècle; Espagne et Portugal,* dins *Histoire de l'Art* d'A. Michel. París, 1907.

FILANGIERI, R., FLORENSA, A., MARTINELL, C., PUIG I CADAFALCH, S. i RUBIÓ, J.: *L'architecture gothique civile en Catalogne.* París, 1935.

JANTZEN, H.: *La arquitectura gótica.* Buenos Aires, 1970.

LAMPEREZ, V.: *Los comienzos de la arquitectura ogival en España.* Madrid, 1902. – *Historia de la arquitectura cristiana española en la Edad Media.* Madrid, 1930.

LAVEDAN, P.: *L'architecture gothique religieuse en Catalogne, Valence et Baléares.* París, 1935.

MARTINELL, C.: *Els hospitals medievals catalans.* Tarragona, 1922.

MONREAL, L. i RIQUER, M. de: *Els castells medievals de Catalunya.* Barcelona, 1955.

PANOFSKY, E.: *Architecture gothique et pensée scolastique.* París, 1970.

PEVSNER, N.: *Esquema de la arquitectura europea.* Buenos Aires, 1968.

STREET, G. E.: *La arquitectura gótica en España.* Madrid, 1926.

TORRES BALBAS, L.: *Arquitectura gótica,* dins *Ars Hispaniae,* VII. Madrid, 1952.

ESTUDIS PARTICULARS

ALOMAR, G.: *Guillem Sagrera y la arquitectura gótica del siglo XV.* Barcelona, 1970.

BADIA, J.: *L'arquitectura medieval de l'Empordà,* 3 vols. Girona, 1977-1981.

BASSEGODA I AMIGÓ, J.: *La catedral de Gerona.* Barcelona, 1889.

BASSEGODA I NONELL, J.: *Gerona-cattedrale,* a *Tesori d'arte cristiana.* Bolonya, 1966.

BATLLE I PRATS, Ll.: *Demolición del Hospital de Santa Catalina en 1654,* dins *Revista de Girona,* n.º 74. Girona, 1976.

BRUTAILS, A.: *Consideraciones artísticas sobre nuestra catedral,* dins *Revista de Gerona, XI.* Girona, 1887.

COSTA I PARETAS, M. M.: *Els antics ponts de Girona,* dins *A. I. E. G.,* XXI. Girona, 1974-1975.

DANÉS, J.: *Restauració del monestir de Sant Joan de les Abadesses,* dins *B. C. E. C.* Barcelona, febrer 1926.

DOMÈNEC I MUNTANER, L.: *Caràcters successius de l'arquitectura a Catalunya i l'evolució de l'estil durant el segle XIII.* Barcelona, 1908.

FARRERAS MUNNER, M.: *Monografía de la catedral de Gerona,* dins *Círculo Artístico de Barcelona.* Barcelona, 1906.

FREIXAS CAMPS, P.: *Antoni Canet. Maestro Mayor de la Seo de Girona,* dins *Revista de Girona,* n.º 60. Girona, 1972.

GRAHIT, E.: *Las murallas de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XIII. Girona, 1889.

GUIA D'ARQUITECTURA DE GIRONA. *Exposición Arquitectura de Girona. La ciutat i la seva evolució urbana.* Girona, 1980.

HOMS ROURICH, C.: *Los constructores de la catedral de Gerona. Aportación a su estudio (1367-1377),* dins *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña,* XVII. Barcelona, 1977.

LAMBERT, E.: *Les premières voûtes nervées françaises et les origins de la croisée d'ogives,* dins *Revue Archéologique.* París, 1935.

LIAÑO, E.: *Contribución al estudio del gótico en Tarragona,* dins *I. E. T. Ramón Berenguer IV.* Tarragona, 1976.

MADURELL, J. M.: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685),* dins *A. I. E. G.,* XVII. Girona, 1964.

MARQUÈS CASANOVAS, J.: *Los campanarios de la catedral de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* n.º 18. Girona, 1962.
- *Guillermo Bofill, maestro mayor de la Seo de Gerona,* dins *Los Sitios, Suplement de Fires.* Girona, 1967.
- *Restauración de la bóveda de la catedral de Gerona.* Girona, 1967.
- *El campanario de San Félix,* dins *Revista de Girona,* n.º 43. Girona, 1968.
- *Le cloître de la cathedrale de Gerona.* Girona, 1973.
- *El Portal de los Apóstoles en la Seo de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* n.º 71, 72. Girona, 1975-1976.

MARQUÈS, J. i MARQUÈS, J. M.: *Apuntes históricos sobre el Palacio Episcopal de Gerona,* dins *A. I. E. G.,* XIV. Girona, 1960.

OLIVA PRAT, M.: *El monasterio de San Daniel,* dins *Revista de Gerona,* n.º 7. Girona, 1959.

PUIG I CADAFALCH, J.: *L'església franciscana a Catalunya,* Franciscalia, 1928.
- *El problema de la transformació de la catedral del Nord importada a Catalunya. Contribució a l'estudi de l'arquitectura gòtica meridional,* dins *Miscel·lània Prat de la Riba.* Barcelona, 1929.

ROCA, N.: *Las naves de la catedral de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XII. Girona, 1888.

SERRA RÀFOLS, E.: *La nau de la Seu de Girona,* dins *Miscel·lània Puig i Cadafalch,* I. Barcelona, 1947-1951.

VERRIÉ, F. P.: *L'arquitectura gótica,* dins *L'Art Català,* I. Barcelona, s. d.

WETHEY, H. E.: *Guillermo Sagrera,* dins *The Art Bulletin,* XXI. 1939.

ESCULTURA GÒTICA

ESTUDIS GENERALS

AUBERT, M.: *La sculpture française au Moyen Âge.* París, 1946.

BERTAUX, E.: *La sculpture du XIVème siècle en Italie et en Espagne,* dins *Histoire de l'Art d'A. Michel,* II. París, 1906.
- *La sculpture du XVème siècle en Espagne,* dins *Histoire de l'Art* d'A. Michel, III. París, 1906.

BRUTAILS, J. A.: *L'art religiós en el Rosselló.* Barcelona, 1901.

CARLI, E.: *La scultura italiana dal XII al XVI secolo.* Milà, 1960.

CIRICI PELLICER, A.: *La escultura en los países que formaron parte de la Corona de Aragón.* Barcelona, 1924.
- *L'escultura catalana.* Ciutat Mallorca, 1957.

DURAN I CAÑAMERAS, F.: *La escultura medieval catalana.* Madrid, 1927.

DURAN SANPERE, A.: *Retaules de Pedra,* I, dins *Monumenta Cataloniae.* Barcelona, 1957.

DURAN SANPERE, A. i AINAUD DE LASARTE, J.: *Escultura gótica,* dins *Ars Hispaniae,* X. Madrid, 1956.

GOMEZ MORENO, M. E.: *Breve historia de la escultura española.* Madrid, 1951.

JULIAN, R.: *L'art en Europe. La sculpture gothique.* París, 1966.

KOEPF, H.: *La sculpture en Europe.* París, 1964.

MAS, J.: *Notes d'esculptors antichs a Catalunya,* dins *B. R. A. B. de Barcelona.* Barcelona, 1950.

POPE-HENNESSY, J.: *La scultura italiana. Il Gotico.* Milà, 1963.

ESTUDIS PARTICULARS

BOTET I SISÓ, J.: *El sepulcro de Eleonor de Cabrera,* dins *Revista de Gerona,* XIV. Girona, 1890.
– *Sobre uns sepulcres de la família comtal d'Empúries,* dins *B. R. A. B. Ll. de Barcelona,* VIII. Barcelona, 1916.

BOTTARI, S.: *Saggi su Nicola Pisano.* Bolonya, 1969.

CARBONELL, P.: *La escultura funeraria en Cataluña,* dins *Museum,* VII. 1926.

COHN, W.: *Scultori senesi del Trecento,* dins *Rivista d'Arte,* XX. 1938.

CONSTANS, LL. G.: *Los claustros del Monasterio de Bañolas,* dins *C. E. C. Banyoles,* 1952.

COSTA I PARETAS, M. M.: *Mahalta o Ermessenda?, sobre les sepultures comtals a la Seu de Girona,* dins *A. I. E. G.,* XVIII. Girona, 1980.

CUATRO TORRES, B. de: *La estatua llamada de San Carlomagno,* dins *Revista de Gerona,* XVIII. Girona, 1894.

DURAN I SANPERE, A.: *El sepulcro del obispo de Gerona Bernardo de Pau,* dins *La Vanguardia.* Barcelona, 26-VIII-1934.
– *L'escultura gòtica,* dins *L'art Català,* I. Barcelona, 1955.

DURLIAT, M.: *Christs romans.* Perpinyà, 1956.
– *Sculpteurs français en Catalogne dans la première moitié du XIVème siècle,* dins *Annals de la Facultat de Lletres de Tolosa de Llenguadoc,* 1959.

ESTEVE, J.: *El retaule gòtic de Sant Agustí del monestir de Sant Joan de les Abadesses.* Sant Joan de les Abadesses, 1979.

FREIXAS CAMPS, P.: *El Mestre Pere de Galligans i Ripoll,* dins *A. I. E. G.,* XXIII. Girona, 1976-1977.

GERONA, Conde de: *Sepulturas notables... en la catedral de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* X. Girona, 1886.

GIRBAL, E. C.: *La estatua de Carlomagno,* dins *Revista de Gerona,* XIII. Girona, 1889.

GRAHIT, E.: *El sitio de Gerona de 1462,* dins *Revista de Gerona,* III. Girona, 1879.

GUDIOL I CUNILL, J.: *El retaule de Castelló d'Empúries,* dins *La Veu de Catalunya.* Barcelona, 1-I-1917.

KELLER, H.: *Giovanni Pisano. Viena,* 1942.

LEFRANÇOIS-PILLION, L.: *Les sculpteurs français du XIII siècle.* 2 vol. París, 1931.

MADURELL, J. M.: *¿Una obra documentada de Jaime Cascalls?,* dins *A. E. A.,* XL. Madrid, 1967.

MARQUÈS CASANOVAS, J.: *El mausoleo de Guillermo Ramon Boil en la Seo de Gerona, El arte funerario de la Seo de Gerona,* dins *Revista de Girona,* n.º 4. Girona, 1958.
– *El sepulcro de Dña. Leonor de Cabrera en la Seo de Gerona,* dins *Revista de Girona,* n.º 12, 1960.
– *El mausoleo de Matilde de Apulia en la catedral,* dins *Revista de Girona,* n.º 30. Girona, 1965.
– *El mausoleo de Arnaldo de Soler,* dins *Revista de Girona,* n.º 36. Girona, 1966.
– *Guillermo de Montgrí,* dins *Revista de Girona,* n.º 50. Girona, 1970.

MASDEU, J.: *Dos retaules de Sant Joan de les Abadesses,* dins *B. C. E. de Vic.* Vic, 1915-1917.
– *Sant Joan de les Abadesses. Resum Històric.* Vic, 1926.

MIQUEL, F.: *La catedral de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XIV. Girona, 1890.

MORERA, J.: *La sepultura común de los obispos en la catedral de Gerona,* dins *Revista de Girona,* n.º 19. Girona, 1962.

NICCO, G.: *Nicola Pisano.* Roma, 1941.

ROCA, J. N.: *El altar mayor, los sepulcros y el exterior gótico de la catedral de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XII. Girona, 1888.

SERRA VILARÓ, J.: *El frontispicio de la catedral de Tarragona,* dins *I. E. T., Ramon Berenguer IV.* Tarragona, 1960.

SOLÀ-MORALES, J. M. de: *El interés iconográfico de unas laudas sepulcrales,* dins *Revista Pyrene,* III. Olot, 1951.
– *En torno a la capilla de Dña. Leonor de Cabrera en la Seo Gerundense,* dins *Revista de Girona,* n.º 17. Girona, 1961.

TOESCA, P.: *Andrea e Nino Pisano. Florència,* 1950.

THOBY, P.: *Le Crucifix. Nantes,* 1959.

VIVES I MIRET, J.: *El maestro Reinard des Fonoll, lapicida inglés en Cataluña* (1320-1360). Santes Creus, 1961.
– *Reinard des Fonoll, escultor i arquitecte anglès, renovador de l'art gòtic a Catalunya (1321-1362).* Barcelona, 1969.

ZANNETACCI, H.: *Les ateliers picards de sculptures à la fin du Moyen Âge.* París, 1954.

PINTURA GÒTICA

ESTUDIS GENERALS

AINAUD DE LASARTE, J.: *Pintura spagnola dal periodo romanico,* dins *«El Greco».* Bèrgam, 1964.

AUBERT, M.: *Le vitrail français.* París, 1958.

AZCÁRATE, J. M.: *El protogótico hispánico.* Discurs d'entrada a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid, 1974.

BERTAUX, E.: *La peinture et la sculpture spagnoles au XIVème et au XVème siècles,* dins *Histoire de l'Art* d'A. Michel, III, 2na part. París, 1908.
– *Les primitifs spagnols,* dins *Revue de l'Art ancien et modern.* París, 1906-1909.

BOLOGNA, F.: *Di alcuni rapporti tra Italia e Spagna nel Trecento e Antonius Magister,* dins *Arte Antica e Moderna.* gener-desembre. Bolonya, 1961.

BONNEFOY, Y.: *Peintures murales de la France gothique.* París, 1954.

BOSQUE, A. de: *Artistes italiens en Espagne du XIVème siècle aux Rois Catholiques.* París, 1965.

BOTTARI, S.: *La pittura del Quattrocento in Sicilia.* Messina-Florència, 1953.

BUSKOVITS, M.: *La pittura fiorentina alla vigilia del Rinascimento.* (1370-1400). Florència, 1974.

CAMON AZNAR, J.: *Pintura medieval española,* dins *Summa Artis.* XXII. Madrid, 1966.

CARLI, E.: *La peinture siennoise.* París, 1955.
– *Les primitifs siennois.* París, 1957.
– *I grandi maestri del Trecento toscano.* Bèrgam, 1965.

CARLI, E., GUDIOL, J. i SOUCHAL, G.: *La pintura gótica.* Barcelona, 1967.

CASELLAS, R.: *La pintura gótica catalana en el siglo XV.* Conferències llegides a l'Ateneu barceloní. Barcelona, 1893.

CASTELNUOVO, E.: *Un pittore italiano alla corte di Avignone. Matteo Giovanetti e la pittura in Provenza nel secolo XIV.* Torí, 1962.

CIRLOT, J. E.: *Pintura gótica europea.* Barcelona, 1969.

COCK, W. A.: *Spanish franco-gothic stucco altar frontals.* Universitat de Nova York, 1961.

DESCHAMPS, P. i THBOUT, M: *La peinture murale en France au debut de l'époque gothique (1180-1380).* París, 1963.

DUPONT, J. i GNUDI, C.: *La peinture gothique.* Ginebra, 1954.

DURLIAT, M.: *La peinture roussillonnaise a l'époque des rois de Majorque,* dins *Études Roussillonnaises,* II. Perpinyà, 1954.

FOCILLON, H.: *Sienne et la Catalogne,* dins *La Peinture Catalane à la fin du Moyen Âge.* París, 1933.

GUDIOL RICARD, J.: *La pintura gótica a Catalunya,* II. Saló Mirador. Barcelona, 1936.
- *La pintura gótica a Catalunya,* dins *Monografies d'art hispànic. ADAC.* Barcelona, 1938.
- *Spanish Painting.* The Toledo Museum of Art. 1941.
- *Historia de la Pintura gótica en Cataluña.* Barcelona, 1944.
- *Pintura gótica,* dins *Ars Hispaniae,* IX. Madrid, 1955.
- *Pintura medieval,* dins *Historia de la pintura en Cataluña.* Madrid, s.d.
- *Cataluña.* Barcelona, 1974.

HERUBEL, M.: *Pintura Gótica,* I, II. Madrid, 1969.

LACOTTE, M.: *L'école d'Avignon. La peinture en Provence aux XIVe et XVe siècles.* París, 1960.

LAFUENTE FERRARI, E.: *Breve historia de la pintura española.* Madrid, 1953.

LASSAIGNÉ, J.: *La peinture espagnole. Des fresques romanes au Greco.* Ginebra, 1952.

MARTINELL, C.: *L'art de transició al gòtic,* dins *L'Art Català,* I. Barcelona, 1955.

MAS, J.: *Notes sobre antichs pintors a Catalunya.* Sèrie d'articles dins *B.R.A.B.LL.,* VI. Badalona, 1911-1912.

MEISS, M.: *Italian style in Catalonia and a Fourteenth Century,* dins *The Journal of the Walters Art Gallery,* IV. Baltimor, 1941.

MESURET, R.: *De Barcelone à Toulouse. Échanges et rencontres dans la peinture médievale,* dins *Pirineos,* XIII. 1957.
- *Les peintures murales du Sud-Oest de la France du XIè au XVIè siècle.* París, 1967.

POST, Ch.: *Contributions to the understanding of Catalan painting of Fifteenth Century. The Art Quarterly,* 1951.

RÀFOLS, J. F.: *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña desde la época romana hasta nuestros días,* 3 vols. Barcelona, 1957.

RICHERT, G.: *La pintura medieval en España. Pinturas murales y tablas catalanas.* Barcelona, 1926.

ROQUES, M.: *Les peintures murales du Sud-Est de la France du XIIIème et XIVème siècles.* París, 1961.

ROUCHÉS, M.: *La peinture espagnole. Le Moyen Âge.* París, 1928.

SANPERE I MIQUEL, S.: *Los cuatrocentistas catalanes. Historia de la pintura en Cataluña en el siglo XV.* Barcelona, 1906.

– *La pintura mig-eval catalana. Els Trecentistes,* vol. II, per J. GUDIOL. Barcelona, 1922.

SCHNEIDER, R.: *Avignon et la Catalogne,* dins *La Peinture Catalane à la fin du Moyen Âge.* París, 1933.

SOLER I MARCH, A.: *Pintura catalana trecentista.* Barcelona, 1923.
– *Les Frères Serra,* a *La Peinture Catalane à la fin du Moyen Âge.* París, 1933.

TRENS, M.: *La peinture gothique jusqu'à Ferrer Bassa,* dins *La Peinture Catalane à la fin du Moyen Âge.* París, 1933.

VAN DE PUT, A.: *The early catalan school of painting. Burlington Magazine.* 1906-1907.

VERRIÉ, F. P.: *La pintura gòtica,* dins *L'Art Català,* I. Barcelona, 1955.

ESTUDIS PARTICULARS

AINAUD DE LASARTE, J.: *El maestro de Soriguerola y los inicios de la pintura gótica catalana,* dins *Revista Goya,* n.º 2. Madrid, 1954-1955.

CALZADA I OLIVERAS, J.: *La capella de Sant Salvador del Palau Episcopal i les pintures gòtiques suara descobertes,* dins *Revista de Girona,* n.º 90. Girona, 1980.

CID PRIEGO, C.: *Las pinturas murales de la iglesia de Santo Domingo de Puigcerdà,* dins *A. I. E. G.,* XV. Girona, 1958.

DURAN I SANPERE, A.: *Documents d'Art Antic Català. Els Borrassà, pintors de Girona. Segles XIV-XV,* dins *B. C. E. C.,* 31. Barcelona, 1921.
– *Un deixeble del pintor Lluís Borrassà a la catedral de Barcelona,* dins *Vida Cristiana,* n. 164. Barcelona, 1933.

DURLIAT, M.: *Les origines de la peinture gothique en Cerdagne.* Perpinyà, 1958.
– *La Peinture gothique en Cerdagne,* dins *Reflets du Roussillon,* n.º 21. Perpinyà, 1958.
– *La Peinture murale en Roussillon et en Cerdagne,* dins *Cahiers de Civilisation Médiévale.* Gener-Març. Poitiers, 1961.
– *L'art en Cerdagne.* Oceja, 1975.

GUDIOL I CUNILL, J.: *L'estudi del natural en la pintura gòtica catalana,* dins *Vell i Nou,* desembre. Barcelona, 1920.
– *El pintor Lluís Borrassà.* Barcelona, 1925.
– *La pintura mig-eval catalana,* dins *Els Trecentistes,* II. Barcelona, 1926.

GUDIOL I RICART, J.: *Borrassà.* Barcelona, 1953.

MADURELL, J. M.: *Lluís Borrassà, su escuela pictórica y sus obras,* dins La *Notaria,* LXXIX. 1944.
– *El pintor Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidores y sus obras,* dins *A. y B. M. A. B.,* II, III, VII, X. Barcelona, 1949-1952.

MARQUÈS I CASANOVAS, J.: *El retablo gótico de Bañolas,* dins *Revista de Gerona,*n.º 49. Girona, 1969.

PUIG GARÍ, J.: *Noticia de algunos artistas catalanes inéditos,* dins *Memorias de la R.A.B.LL.B.,* III. Barcelona, 1880.

SUBIAS I GALTER, J.: *Les taules gòtiques de Castelló d'Empúries.* Girona, 1930.

SUTRÀ I VIÑAS, J.: *Tres retaules de l'Empordà,* dins *Vida Cristiana,* XVI. 1928-1929.
– *El retaule de Sant Miquel de l'església del Monestir de Sant Miquel de Cruilles.* Girona, 1931.
– *El Maestro de Lladó,* dins *Revista de Gerona,* n.º 26. Girona, 1964.
– *El Maestro de Gerona. Ramon Solà,* dins *Revista de Gerona,* n.º 28. Girona, 1964.

- *El retablo de San Pedro de Púbol,* dins *Revista de Gerona,* n.º 54. Girona, 1971.
- *El retablo de San Bartolomé de la iglesia parroquial de Cruïlles,* dins *Revista de Gerona,* n.º 57. Girona, 1971.
- *El retablo de Santa Margarita de Vilobí d'Onyar,* dins *Revista de Gerona,* n.º 33. Girona, 1965.

ORFEBRERIA GÒTICA

ESTUDIS GENERALS

ABBAD RIOS, I.: *Manual de Orfebrería.* Madrid, 1949.

AINAUD DE LASARTE, J.: *Cerámica y vidrio,* dins *Ars Hispaniae,* X. Madrid, 1952.

ALCOLEA, S.: *Los «argenters» de Barcelona.* Barcelona, 1955.
- *Los esmaltes en la orfebrería catalana.* Barcelona, 1962.
- *Artes decorativas de la España cristiana,* dins *Ars Hispaniae.* Madrid, 1975.

DURAN I CAÑAMERAS, F.: *La orfebrería en Cataluña en la Edad Media,* a *Revista de Archivos, Bibliotecas* y *Museos.* Madrid, 1915.

DURAN I SANPERE, A.: *Orfebrería catalana,* dins *Estudis Universitaris Catalans,* 8. Barcelona, 1914.

GAUTHIER, M. M.: *Émaux du Moyen Âge Occidental.* Friburg, 1972.

GUDIOL I CUNILL, J.: *L'orfebreria catalana del segle IX al XVIII.* Barcelona, 1915.
- *Les creus d'argenteria a Catalunya,* dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans,* VI. Barcelona, 1915.

HARVARD, H.: *Histoire de l'orfèbrerie française.* París, 1896.

LIPINSKY, A.: *Orificeria e argenteria in Europa.* Milà, 1960.

MASFERRER, S.: *La joieria catalana.* Barcelona, 1930.

ESTUDIS PARTICULARS

ALBERT Y LLAURÓ, R.: *Un inventari de joies del temps del rei Martí,* dins *M. P. i C.,* II. Barcelona, 1947-1951.

ALCOLEA, S.: *La orfebrería barcelonesa.* Barcelona, 1957.
- *Expansión de la orfebrería barcelonesa.* Barcelona, 1964.

BATLLE, LL.: *Documents per a la biografia i obres dels artistes gironins Francesc Artau i Pere Compte,* dins *M. P. i C., I.* Barcelona, 1947-1951.
- *Sobre la fecha de la muerte del platero gerundense Francisco Artau,* dins *Revista de Girona,* n.º 78. Girona, 1977.

BERTAUX, E.: *Pere Moragues, argentier et imaginier,* dins *Estudis Universitaris Catalans.* Barcelona, 1909.

CEBALLOS ESCALERA, I.: *La cruz de Vilabertran,* dins *Boletín Sociedad Española Excursionista.* 1950.

COMAS, M.: *El altar mayor de la catedral de Gerona.* Barcelona, 1940.

CONSTANS, G. L.: *La arqueta de Banyoles. Aparece la fecha de su construcción,* dins *A. y B. M. A. B.,* IX. Barcelona, 1951.

FLAMA: *Els darrers mestres argenters de Barcelona,* dins *La Veu de Catalunya,* 28 d'agost. Barcelona, 1916.

FOLCH I TORRES, J.: *Els argenters de Barcelona,* dins *La Veu de Catalunya,* 12 de juny. Barcelona, 1913.

GIRBAL, E. C.: *La custodia del Corpus,* dins *Revista de Gerona,* V. Girona, 1881.

– *El baldaquino del altar mayor de la catedral,* dins *Revista de Gerona,* XII. Girona, 1888.
– *Antiguos gremios y cofradías de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XI. Girona, 1887.

GUDIOL I CUNILL, J.: *L'exposició de creus,* dins *La Veu de Catalunya,* 20 novembre. Barcelona, 1913.
– *Gravadors argenters catalans,* dins *La Veu de Catalunya,* 31 gener. Barcelona, 1916.
– *Les creus d'argenteria a Catalunya,* dins *A. de l'I. E. C.,* VI. Barcelona, 1915-1920.

LOPEZ, N.: *Els esmalts de la catedral de Girona,* dins *Catalunya Comtal,* n.º 2. Barcelona, 1979.

MADURELL, J. M.: *Obras de plateros barceloneses en iglesias gerundenses (1392-1698)* dins *A.I.E.G.,* XV. Girona, 1961-1962.

MARQUÈS I CASANOVAS, J.: *El frontal de oro de la Seo de Gerona,* dins *A. I. E. G.,* XIII. Girona, 1959.

MARTORELL I TRABAL, F.: *Pere Moragues i la custodia dels corporals de Daroca,* dins *E. U. C.* Barcelona, 1909.

SOBREQUÉS I VIDAL, S.: *Una il·lustre família banyolina. Els Samasó,* dins *Cuadernos del C. E. C. B.* Banyoles, 1966.

SUBIAS I GALTER, J.: *El retablo de plata de la Seo de Gerona,* dins *A. I. E: G:* VIII. Girona, 1953.

TRENS, M.: *Las custodias españolas.* Barcelona, 1952.

VERRIÉ, F. P.: *Les arts decoratives,* dins *L'Art Català,* I. Barcelona, 1955.

TEMES COMPLEMENTARIS

ESTUDIS GENERALS

BARRAQUER, X.: *Las casas de religiosos en Cataluña.* Barcelona, 1906.

BERNIS, C.: *Indumentaria medieval española.* Madrid, 1955.
– *La moda y las imágenes góticas de la Virgen. Claves para su fechación,* dins *A. E. A.* Madrid, 1970.

BOFARULL, P. de.: *Los condes de Barcelona vindicados,* II. Barcelona, 1936.

BOTET I SISÓ, J.: *Geografia General de Cataluña.* Gerona. Barcelona s. d.

BRÉHIER, E.: *La philosophie du Moyen Âge.* París, 1971.

CAMPS, E.: *Hierros antiguos españoles.* Madrid, 1941.

COLOMBIER, P.: *Chantiers des Cathédrales.* París, 1953.

DAVI, M. M.: *Initiation a la symbolique romane.* París, 1977.

DUFOURCQ, CF. E.: *L'Espagne catalane et le Mahgrib aux XIIIe et XIVe siècles.* París, 1966.

EUROPE GOTHIQUE, XIIe-XIVe siècles, L'. *Dotzena Exposició europea d'Art organitzada sota el pratocini del Consell d'Europa.* París, 1968.

FOSSIER, R.: *Histoire social de l'Occident médiéval.* París, 1970.

GÉNICOT, L.: *El Espíritu de la Edad Media.* Barcelona, 1963.
– *Le XIIIe siècle européen.* París, 1968.

GUY DE VALOUS: *Le monachisme clunisien des origines au XVe siècle.* 2 vols. París, 1970.

HEER, F.: *El mundo medieval. Europa 1100-1350.* Madrid, 1963.

HEERS, J.: *L'Occident aux XIVe et XVe siècles: aspects économiques et sociaux.* París, 1963.

HUIZINGA, J.: *El Otoño de la Edad Media.* Madrid, 1971.

MAINAR, J.: *Diversos capítols dedicats a les arts decoratives de diferents èpoques,* dins l'*Art Català.* Barcelona, 1961.

MARQUÈS CASANOVAS, J.: *Catálogo monumental de la Provincia de Gerona.* Bañolas, 3 vols. Girona, 1967-1972.
– *Catálogo monumental de la Provincia de Gerona.* Besalú. Girona, 1976.

MORGHEN, R.: *Medioevo Cristiano.* Bari, 1972.

NIETO ALCAIDE, V.: *La luz, símbolo y sistema visual.* Madrid, 1978.

PIFERRER, P. i PI I MARGALL, F.: *Cataluña. España y sus monumentos,* I. Barcelona, 1884.

PLADEVALL, A.: *Els monestirs catalans.* Barcelona, 1968.

RAMON COBOS, M.: *Apuntes histórico-descriptivos de los monumentos y objetos artístico-arqueológicos existentes en Gerona desde la época romana hasta fines del siglo XVIII,* dins *A.L.G.* Certàmen 1898.

REGLÀ, J.: *Introducció a la Història de la Corona d'Aragó.* Ciutat de Mallorca, 1969.

RUBIÓ I LLUCH, A.: *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eval,* I, II. Barcelona, 1908, 1921.

UÑA JUAREZ, A.: *La filosofía del siglo XIV.* El Escorial, 1978.

ESTUDIS PARTICULARS

AINAUD DE LASARTE, J.: *Alfonso el Magnánimo y las artes plásticas de su tiempo,* dins *IV Congrès de Història de la Corona d'Aragó.* Ciutat de Mallorca, 1955.

ARAGÓ, A. M. i BONASTRE, F.: *Capítols per a la construcció d'un orgue a La Seu gironina,* dins *A. I. E. G.,* XXV-I. Girona, 1980.

BATLLE I PRATS, LL.: *Los funerales del rey Pedro el Ceremonioso en Gerona,* dins *A. S. T.* Barcelona, 1944.

BLANCH E ILLA, N.: *Gerona Histórico-Monumental.* Girona, 1853.

CALZADA I OLIVERAS, J.: *Les campanes de la catedral de Girona.* Girona, 1977.

CHIA, J. DE: *Inundaciones de Gerona.* Girona, 1861.

CHIA, J. DE: *Bandos y bandoleros en Gerona,* 3 vols. Girona, 1888.

CONSTANS, LL. G.: *Dos obras maestras del arte gótico en Bañolas,* dins *C.E.C.B.* Barcelona, 1947.

COROLEU E INGLADA, J.: *Noticias históricas sobre los museos de Gerona,* dins *C.A.L. de Gerona.* Girona, 1872-1901.

DORCA, J.: *Colección de noticias para la historia de los Santos Mártires de Gerona y de obras relativas a la Santa Iglesia de la misma ciudad.* Barcelona, 1807.

FARRERAS MUNNER, M.: *Monografía de la catedral de Girona.* Barcelona, 1906.

FITA I COLOMER, F.: *Els Reys de Aragó y la Seo de Gerona.* Barcelona, 1873.

FONT, L.: *Gerona. La catedral y el Museo Diocesano.* Girona, 1952.

GIRBAL, E. C.: *Guía-Cicerone de la Inmortal Gerona.* Girona, 1886.
– *Bibliografía histórica de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* V. Girona, 1881.
– *Consideraciones artísticas sobre nuestra catedral,* dins *Revista de Gerona,* XI. Girona, 1887.

GRAHIT, E.: *El sitio de Gerona del año 1462,* dins *Revista de Gerona,* III. Girona, 1879.

GUDIOL I CUNILL, J.: *Les reixes catalanes i els seus autors,* dins *La Veu de Catalunya,* 28 de maig. Barcelona, 1914.

GUILLERE, C.: *Aspects de la societé géronaise à la fin du XVème siècle,* dins *A.I.E.G.,* XXV-I. Girona, 1980.

MARQUÈS CASANOVAS, J.: *Fernando el Católico y la catedral de Gerona,* dins *Cuadernos de Historia J. Zurita.* Saragossa, 1963.
– *Judíos de Gerona en el siglo XII,* dins *A.I.E.G.,* XXII. Girona, 1974-1975.
– *Girona Vella.* 2 vols. Girona, 1978-1979.

MIQUEL I BADIA, F.: *La catedral de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XIV. Girona, 1890.

MIRAMBELL, E.: *Decoración del órgano de la catedral de Gerona en el siglo XV,* dins *Revista de Girona,* n.º 34. Girona, 1966.

MONTSALVATJE I FOSSES, F.: *Los monasterios de la diócesis gerundense,* dins *Noticias Históricas,* XIV. Olot, 1904.

PALOL P. de.: *Gerona. Guías artísticas de España.* Barcelona, 1953.
– *Gerona Monumental.* Madrid, 1955.

PLA CARGOL, J.: *Gerona Arqueológica y Monumental.* Girona, 1945.
– *Gerona Histórica.* Girona, 1945.
– *Biografías de Gerundenses.* Girona, 1960.
– *Santos Mártires de Gerona.* Girona, 1962.

RAHOLA, C.: *Gerona y sus monumentos,* Girona, 1929.
– *La ciutat de Girona,* 2 vols. Barcelona, 1929.

ROCA, J. N.: *La inmortal Gerona.* Girona, 1885.
– *Recuerdos de la historia y los monumentos de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XII. Girona, 1888.
– *El altar mayor, los sepulcros y el exterior gótico de la catedral de Gerona,* dins *Revista de Gerona,* XII. Girona, 1888.

ROIG I JALPÍ, J.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la catedral de Gerona.* Barcelona, 1678.

RUIZ CASTILLO, A.: *El arte del hierro en España.* Barcelona, s. d.

SOBREQUÉS I VIDAL, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462,* dins *A.I.E.G.,* VI. Girona, 1951.

ÍNDEX ONOMÀSTIC

Abat, Pere. 343.
Abellojoca, Joan. 343.
Adalmat, Guillem. 359.
Agnes, Joan. 285, 288, 290, 304.
Agustí, Bartomeu. 343.
Agustí, Joan. 29, 288, 304, 339, 343.
Aimeric, Bartomeu. 343.
Aimeric, Joan. 343.
Aixulí, Berenguer. 20, 124, 343.
Aixulí, Joan. 343.
Aixulí, Nicolau. 343.
Alagó, Joan. 356.
Alamant, Rich. 27.
Alamany, Mateu. 343.
Alavert, Arnau. 343.
Albanyà, Mateu. 340.
Albi, Antoni. 360.
Aleu, Pere. 355.
Alfons el Magnànim. 120, 244, 323, 324.
Alió, Francesc. 109
Almell, Antoni. 185, 186, 211, 360.
Almell, Antoni. 185, 186, 211, 360.
Aloi, Mestre. 11, 34, 35, 101, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 131, 132, 133, 314, 316, 353.
Amat, Joan. 343.
Amat, Joan. Argenter. 356.
Amorós, Fèlix. 356.
Andreu, Bernat. 340.
Andreu, Pere. 340.
Andreu Ramon. 235, 355.
Anès, Pere. 343.
Àngel I, Pere. 241, 242, 245, 264, 265, 266, 318, 324, 356.
Àngel II, Pere. 356.
Anglesola, Berenguer d'. 19, 120, 121.
Anglesola, Ramon d'. 99.
Antigó, Joan. 12, 178, 179, 180, 181, 198, 200, 315, 317, 329, 360.
Antigó, Miquel. 329, 360.
Antigó, Rafael. 329, 361.
Antoni, Pere. 343.
Aragó, Joan d'. 101.
Arbres, Antoni. 343.
Arenys, Arnau. 23, 343.
Argilaga, Pere. 340.
Arloví, Bartomeu. 237, 242, 355, 356.
Armentera. 359.
Arnau. 359.
Artau I, Francesc. 237, 238, 239, 240, 241, 249, 251, 252, 258, 315, 317, 318, 322, 355.
Artau II, Francesc. 12, 120, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 258, 259, 261, 315, 318, 323, 356.
Artau, Guillem. 353.
Artiguell, Bernat. 122.
Arvey, Pere. 24.
Asasat, Bernat. 343.
Atur, Pere. 344.
Axalm, Berenguer. 340.
Bagueny, Joan. 361.
Balaguer, Miquel. 356.
Balell, Bernat. 356.
Banyils, Francesc. 298.
Banyils, Jaume. 52.
Bàrbara, Jaume. 359.
Bargués, Arnau. 24.
Barrera, Guillem. 340.
Barril, Miquel. 315, 344.
Barril, Miquel. Argenter. 356.
Bartomeu. Argenter. 235, 313, 355.
Bartomeu, Mestre. 12, 99, 100, 102, 103, 313.
Bassa, Ferrer. 173, 174, 314.
Bassa, Jaume. 344.
Bassa, Pere. 24, 49, 60, 67, 344.
Bastit, Antoni. 344.

Batlia, Antoni. 344.
Baurd, Joan. 241, 323.
Bauzerenys, Pere. 340.
Bayona, Bertran de. 241, 356.
Bayona, Pere. 356.
Befara, Gerald. 353.
Ben, Pere. 344.
Benagam, Jaume. 242, 356.
Beraldi de Sant Flor, Joan. 344.
Bernat. 361.
Bernat, Pere. 344.
Berneç, Pere. 234, 235, 236, 355.
Bigorra, Joan. 361.
Birba, Antoni. 344, 364.
Bisbe, Antoni. 344.
Bodo, Felip. 344.
Boet, Francesc. 344.
Boet, Narcís. 344.
Boet, Ramon. 122, 135, 136, 344.
Bofill, Guillem. 20, 21, 27, 28, 31, 32, 62, 125, 310, 321, 339, 344.
Bofill, Miquel. 242, 356.
Bomen, Antoni. 344.
Bonet, Esteve. 344.
Bonmacip, Pere. 283.
Bori, Pere. 344.
Bornat, Francesc. 18, 53, 117, 314, 316, 353.
Borràs, Vicenç. 124.
Borrassà, Asbert. 179, 197, 329.
Borrassà I, Francesc. 177, 178, 181, 195, 198, 315, 317, 325, 327, 328, 329, 361.
Borrassà II, Francesc. 179, 181, 315, 317, 361.
Borrasà I, Guillem. 174, 176, 177, 178, 187, 188, 189, 190, 194, 257, 314, 316, 325, 359.
Borrassà II, Guillem. 177, 178, 194, 243, 315, 317, 328, 361.
Borrassà, Honorat. 52, 179, 197, 198, 315, 317, 329, 361.
Borrassà, Jaume. 179, 181, 361.
Borrassà, Lluís. 120, 176, 177, 178, 190, 191, 193, 286, 314, 316, 317, 325, 326, 328, 329, 361.
Borrassà, Pere. 179, 329.
Bosch, Pere Ramon. 24, 119, 134, 316, 344, 353.
Botet, Bernat. 31, 32, 364.
Boxols, Francesc. 52, 69.
Broca, Armenter. 287, 300, 319, 364.
Bronys, Berenguer. 344.
Bruera, Miquel. 344.
Buc, Joan. 345.
Burgues, Romau. 283.
Burgunya, Joan de. 34.
Cabanelles, Guillem de. 340.
Cabrera, Elionor de. 107, 108, 109.
Caçà, Francesc. 20, 125, 345.
Cadra, Antoni. 345.
Calm, Pere. 345.
Calvera, Berenguer. 340.
Camós, Pere. 340.
Campmagre, Francesc. 340.
Campmagre, Pere. 17, 18, 19, 32, 310, 339, 340.
Campolier. 345.
Camprodon, Guillem. 116, 117, 133, 314, 316, 353.
Camps, Pere. 242, 318.
Canal, Antoni. 345.
Canal, Joan. 345.
Canals, Salvador. 356.
Caneles. 361.
Canet, Antoni. 24, 27, 28, 29, 118, 121, 122, 134, 182, 183, 310, 312, 321, 322, 330, 339, 345.
Canet, Joan. 345.
Canet, Pere. 345.
Cantallops, G. 321, 340.
Canyes, Marcos. 241, 318.
Capmany, Pere. 37.
Caramany, Gregori. 183, 330.
Carbó, Pere. 345.
Carboneda. 361.
Carbonell, Pere. 286, 319, 364.
Carlat, Jaume de. 345.
Carrera, Antoni. 345.
Carrera, Bernat. 345.
Carrera, Pere. 19.
Carreras, Pere. 345.
Carreres, Guillem. 353.
Casadevall, Pere. 345.
Casal, Antoni. 345.
Casals, Joan. 345.
Casals, Julià. 345.
Cascalls, Jaume. 12, 112, 113, 114, 120, 316, 353.
Caselles, Bartomeu. 345.
Caselles, Esteve. 345
Caselles, Joan. 345.
Caselles, Pere. 345.
Cassà, Pere. 345.
Castanyer, J. Vidrier. 364.
Castanyer, Joan. 345.
Castellnou, Joan. 244, 260, 324.
Castelló, Guillem de. 359.
Castelló, Jaume. 345.
Castelló, Pere. 345.
Castelló d'Empúries, Mestre de. 180.

Cavallini, Pietro. 99.
Cerreni, Bernat. 359.
Cervantes, Cardenal. 128.
Cervera, Berenguer de. 359.
Cervià, Berenguer. 29, 39, 43, 63, 123, 126, 137, 138, 303, 311, 316, 339, 345.
Cervià, Jaume. 345.
Cervià, Joan. 38, 39, 63, 346.
Cervià, Martí. 345.
Cervià, Pere. 39, 63, 346.
Cervià, Pere. Ferrer. 284, 289, 319, 364.
Ciprés, Pere. 29, 31, 35, 37, 39, 61, 339, 346.
Cistar, Ramon de. 241, 318, 356.
Ciurana, Gabriel. 346.
Clamós, Joan. 346.
Claperós, Antoni. 124, 126, 142, 145, 353.
Claperós, Francesc. 353.
Claperós, Joan. 126, 145, 353.
Clara, Bernat. 359.
Cobies, Jaume. 123, 138, 346.
Cofinye, Esteve. 346.
Colom, Joan. 242, 318, 356.
Coltaller, G. 364.
Colteller, Bartomeu. 346.
Coll, Antoni. 242, 255, 356.
Coll, Pere. 364.
Coma, Arnau. 340.
Coma, Pere. 340, 361.
Coma, Ramon. 346.
Comes, Bartomeu. 356.
Comes, Joan. 253.
Company, Berenguer. 359.
Company, Guillem. 359.
Corell, Miquel. 361.
Coromina, Narcís. 242, 244, 245, 262, 264, 318, 357.
Corominas, Joan Grau. 243, 256, 357.
Corrager, Bartomeu. 346.
Cors, Guillem de. 17, 339, 340.
Corsà, Berenguer. 340.
Costa, Antoni. 237, 241, 355, 357.
Costa, Bernat. 340.
Costa, Francesc. 241, 357.
Creus, Pere. 364.
Crohat, Esteve. 346.
Cuberes, Pere. 340.
Daes, Joan. 242, 318, 357.
Dalvèrnia, Antoni. 346.
Dalvèrnia, Esteve. 346.
Davesa, Ramon. 242, 357.
De Coli. 286.
Del Mon, Antoni i Pere. 346.
Despuig, Pere. 326.
Despujol, Bernat. 120.
Déu, Jordi de. 112, 113.
Domènec, Jaume. 315, 340, 346.
Domènec, Pere. 346.
Dondós, Mateu. 346.
Duran, Pere. 359.
Eimeric, Berenguer. 237, 238, 249, 318, 322, 355.
Enric, Mestre. 16, 104, 339, 340.
Ermedà, Guillem. 346.
Ermenteria. 359.
Ermessenda, comtessa. 15.
Ermessenda, abadessa. 36, 37.
Escaparra, Pere. 361.
Escuder, Antoni. 315, 346.
Escuder, Bernat. 20, 24, 29, 37, 60, 61, 310, 346.
Escuder, Joan. 346.
Espigoler, Francesc. 340.
Estamariu, Mestre de. 175.
Estany, Arnau. 32.
Esteva, Salvador. 346.
Estrader, Narcís. 178, 242, 243, 257, 318, 328, 357.
Estrader, Pere. 361.
Fabra I, Francesc. 357.
Fabra II, Francesc. 357.
Fabre, Pere. 347.
Fabrega, Andreu. 361.
Fabrega, Pere. 357.
Farga, Miquel. 347.
Faveran, Jaume. 16, 17, 104, 105, 106, 107, 339, 341, 353.
Felip l'Ardit. 42, 47, 48.
Feliu, Francesc. 359.
Feliu, Guillem. 360.
Fermí, Joan. 347.
Ferran d'Antequera. 253.
Ferrando, Joan. 364.
Ferrer, Bernat, 341.
Ferrer, Joan. 65, 360.
Fexes, Antoni. 347.
Fexes, Joan. 364.
Figuerada, Jaume. 357.
Foixà, Bernat. 347.
Font, Bernat. 341.
Fontaines, Pere de. 34, 361.
Fornells, Francesc de. 237, 355.
Fort, Antoni. 347.
Frairot, Guillem. 347.
Francès, Jaume el. 315, 347.
Francolí, Bernat. 241, 318, 357.
Frexen, Jaume. 347.
Fullà, Bernat. 260.

Fuster, Pere. 341.
Fuyà, Bartomeu. 341.
Fuyà, Pere. 285.
Galí, Guillem. 347.
Garriga, Esteve. 347.
Gaufred, Guillem. 16, 232, 247.
Geli, Jaume. 347.
Genesta, Berenguer. 34, 310, 347.
Geraldi, Antoni. 242, 357.
Geronès, Narcís. 347.
Geronès, Pere. 347.
Geroni, Miquel. 347.
Geroni, Narcís. 347.
Gilabert, Ramon. 285.
Ginesta, Bernat. 321, 341.
Ginestar, Pere. 361.
Godel, Bernat. 247.
Gomis, Francesc. 29, 339, 347.
Gomis, Joan. 347.
Gonçal o Golçalbo, Alfons. 286, 287, 294, 319, 364.
Goneus, Grau. 357.
Gonsalbo, Joan. 347.
Gordia, Bernat. 288, 302, 319, 364.
Granada, Benet. 364.
Granada, Vicenç. 364.
Granollers, Guillem de. 49, 341.
Gras, Joan. 347.
Guadre, Antoni. 347.
Guilana, Joan. 23, 347.
Guilana, Pere. 347.
Guillem, Andreu. 347.
Guillem, Joan. 347.
Guillem, Miquel. 364.
Guillem, Pere. 341.
Guinau, Montserrat. 63.
Guines, Pere de. 101, 114, 116.
Guixeres, Gabriel. 348.
Guterra, Joan de. 357.
Homell, Antoni. 361.
Homell, Guillem. 361.
Hospital, Jaume. 237, 355.
Jaume I. 103, 171, 172.
Jaume II. 104, 109.
Jifra, Arnau, 341.
Joan, Francesc. 348.
Joan, Gonsalbo. 348.
Joan, Infant. 104.
Joan, Martí. 185, 186, 212, 361.
Joan, Mestre. 21, 364.
Johan, Pere. 120, 125.
Johard, Pere. 348.
Julià, Bernat. 348.
Julià, Joan. 348.
Julià, Julià. 29, 339, 348.
Julià, Martirià. 348.
Julià, Nicolau. 348.
Julià, Pere. 284, 348.
Llampayes, Jaume de. 341.
Lledó, Bartomeu de. 341.
Llobet, Jaume. 61.
Llop, Antoni. 348.
Llop, Francesc. 357.
Llop, Joan. 348.
Llorens, Francesc. 348.
Lloret, Guillem. 57.
Llull, Ramon. 172.
Mahalta. 26, 117, 118, 125.
Maià, Guillem. 341.
Mallol, Antoni. 348.
Mallol, Joan. 348.
Manresa, Guillem de. 360.
Maranyà, Bernat. 341.
Maranyà, Ramon. 341.
March, Guillem. 361.
Marcó, Antoni. 31, 348, 364.
Marifont, Antoni. 348.
Marigot, Esteve. 348.
Marrà, Pere. 341.
Martí l'Humà. 119, 323.
Martí, Bernat. 341.
Martí, Guillem. 362.
Martí, Jaume. 315, 348.
Martí, Joan. 241, 318.
Martí, Miquel. 348.
Martí, Pere. 241, 318, 348, 357.
Martini, Simone. 175.
Martorell, Bernat. 177, 180.
Masarnan, Narcís. 348.
Mascort, Bartomeu. 315, 348.
Mascort, Jaume. 348.
Masó, Armand del. 360.
Massot, Joan, 349.
Matalim, Francesc. 237, 318, 355.
Matelí, Francesc. 362.
Mates, Pere. 362.
Mates, Ramon. 242, 318, 357.
Mathei, Antoni. 349.
Mercadant de Bretanya, Llorenç. 126, 128.
Mieres, Guillem. 24, 46, 341.
Mieres, Pere. 49, 67, 349.
Miquel, Fermí. 349.
Miquel, Francesc. 349.
Miquel, Jaume. 349.
Miquel, Pere. 362.
Mir, Guillem. 119.
Miralpeix, Antoni. 357.
Miralpeix, Narcís. 357.
Miró, Beat. 115.

Miró, Jaume. 290.
Moix, Francesc. 349.
Moix, Narcís. 349.
Mollet, Joan. 349.
Moner, Berenguer. 341.
Moner, Francesc. 349.
Mont, Pere. 364.
Montalba, Joan de. 349.
Montcada, Gastó de. 109.
Montgrí, Guillem. 103.
Mont-rodó, Arnau. 113, 115, 117.
Mont-rodó, Bertran. 117.
Montserrat, Jaume. 365.
Moragues, Pere. 236.
Morell, Bartomeu. 358.
Morell, Guillem. 20, 21, 24, 26, 27, 54, 108, 117, 118, 124, 125, 310, 339, 341, 353.
Morell, Pere. 26, 27, 125.
Morer, Francesc. 341.
Moror, Antoni. 341.
Mosset, Pere. 349.
Nadal, Miquel. 365.
Nadal, Pere. 349.
Narcís, Miquel. 365.
Navata, Guillem de. 341.
Nea, Joan de. 124.
Neria, Esteve de. 349.
Nicolau, Joan. 349.
Nuell, Pere. 341.
Nura, Antoni. 349.
Oliva, Joan. 360.
Olivella, Bernat de. 100.
Oliver, Guillem. 237, 355.
Oliver, Pere. 349.
Oliver, Pere. Pintor. 359.
Oliveres, Antoni. 349.
Oliveres, Pere. 349.
Olm, Antoni. 349.
Olm, Guillem de. 359.
Oller, Geroni. 358.
Olot, Mestre de. 362.
Oller, Pere. 12, 120, 121, 122, 354.
Ortoneda, Mateu. 182, 201, 317.
Pedrer, Narcís. 349.
Padrosa, Antoni. 242, 254, 358.
Pagès, Antoni. 349.
Pagès, Martí. 362.
Palau, Antoni. 349.
Palau, Berenguer de. 109, 241, 244, 324.
Palau, Francesca de. 39, 63.
Palau, Guillem. 349.
Palomar, Gabriel. 362.
Parareda, Pere. 349.
Parcés, Pere. 341.
Parer, Joan. 349.
Pau, Berenguer de. 109.
Pau, Bernat de. 12, 120, 124, 127, 128, 129, 170.
Pau, Guillem de. 239.
Pedrer, Narcís. 52, 69, 349.
Pera, Salvador. 10, 287, 297, 365.
Pere el Cerimoniós. 26, 42, 104, 107, 111, 113, 114, 118, 171, 234.
Pere el Gran. 100, 102, 313.
Pericas, Bernat. 37, 310, 349.
Pericas, Joan. 349.
Pintor, Guillem. 362.
Pintor, Pere. 362.
Pinyana, Pere. 182, 200, 315, 317, 362.
Pinyes, Francesc. 358.
Pisano, Andrea. 115.
Pisano, Giovanni. 101.
Plan, Bernat. 349.
Plan, Joan. 349.
Pons, Bernat. 349.
Pont, Bernat. 342.
Pont, Bonanat de. 321.
Pontós, Joan de. 182.
Porreres, Joan. 349, 354.
Porreres, Pere. 342.
Portell, Berenguer de. 342.
Pou, Gabriel. 362.
Provençal, Galceran. 360.
Puget, Pere. 350.
Puig, Antoni. 350.
Puig, Bernat. 350.
Puig, Gerald. 350.
Puig, Joan. 350.
Puig, Llorenç. 254, 315, 350.
Puig Pere. 358.
Puigmoler, Nicolau de. 122, 136.
Pujades, Julià. 339, 350.
Pujades, Narcís. 350.
Pujol, Francesc. 242, 243, 253, 358.
Quadra, Antoni. 350.
Quadres, Guillem. 342.
Quorter, Joan. 350.
Raines, Tomàs. 342.
Rajeres, Pere. 342.
Ramon Berenguer II. 26, 117, 118, 125.
Ramon, Pere. 342.
Raset, Bernat de. 129, 147.
Raset, Dalmau de. 12, 36, 120, 124, 129, 147.
Raset, Pere. 350.
Real, Pere Sa. 182, 201.
Refrens, Esteve. 350.
Regis, Berenguer. 342.

Reig, Jaume. 354.
Reiolli, Arnau. 342.
Riart, Jaume. 350.
Riba, Francesc. 350.
Ribot, Francesc. 350.
Riembau, Bartomeu. 123, 139, 140, 350.
Riera, Pere. 350.
Riler, Antoni. 350.
Riu, Joan. 350.
Robert, Joan. 242, 318, 358.
Roca, Bernat. 19, 24.
Rocabertí, Pere de. 104, 106, 284.
Roger, Pere. 15.
Romer, Pere. 360.
Romeu, Antoni. 350.
Rosar, Pere. 350.
Rossell, Pau. 365.
Rosser, Pere. 362.
Roura, Antoni. 350.
Rovira, Bartomeu. 342.
Rovira, Miquel. 179, 183, 184, 185, 208, 211, 315, 317, 330, 362.
Rovira, Pere.
Rubies, Jaume. 350.
Rufí, Bartomeu. 350.
Rufí, Bernat. 342.
Ruia, Salvador. 362.
Sabater, Berenguer. 242, 254, 318, 358.
Sabater, Vicenç. 350.
Sacoma, Joan. 242, 243, 318, 342, 353, 358.
Sacoma, Pere. 17, 18, 19, 20, 21, 24, 32, 43, 49, 59, 65, 66, 67, 118, 124, 242, 310, 311, 318, 339, 342, 353.
Sala, Bernat. 350.
Sala, Bertran de. 197.
Sala, Gabriel. 351.
Sala, Jaume. 351.
Sala, Llorenç. 351.
Sala, Pere. 52, 69, 351.
Salas, Ramon de la. 351.
Salat, Joan. 351.
Salomó, Guillem. 342.
Samsó, Francesc. 237, 355.
Sanglada, Pere. 27, 118, 122, 322.
Sans, Arnau. 12, 37, 50, 51, 69, 310, 312, 351.
Sans, Bartomeu. 351.
Sans, Pere Nicolau. 342.
Sant Bernat. 309.
Sant Joan, Pere de. 27, 32, 61, 117, 339, 342, 353.
Sanyer, Joan. 365.
Saplana, Arnau. 342.
Saplana, Francesc. 32, 119, 316, 339, 342, 353.
Saplana, Joan. 23, 351, 354.
Saplana, Pere Ramon. 50, 68, 342, 354.
Saragossa, Esteve. 351.
Saragossa. Llorenç. 175.
Sareal, Pere. 362.
Sarroca, Bartomeu. 342.
Satorra, Pere. 342, 353.
Saulet, Bernat. 353.
Savarrés, Francesc. 115, 131.
Savartrés, Nicolau. 365.
Scaparra, Pere. 362.
Segalars, Narcís. 358.
Seguer, Pere. 351.
Segur, Bartomeu. 237, 248, 355.
Senyer, Sebastià. 285.
Serra, Arnau. 237, 248, 318, 355.
Serra, Berenguer. 31, 351.
Serra I, Francesc. 343.
Serra II, Francesc. 175.
Serra, Jaume. 175.
Serra, Mateu. 315, 351.
Serra, Miquel. 351.
Serra, Narcís. 351.
Serra, Pere. 123, 139, 175, 351.
Serra, Pere. Argenter. 237, 238, 248, 318, 355.
Serrazola, Ferran. 362.
Simon, Joan. 351.
Sisbert, Bartomeu. 24.
Sobrer, Guillem. 358.
Sobrevila, Joan. 351.
Solà. Esteve. 362.
Solà I, Ramon. 135, 182, 183, 184, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 211, 315, 317, 330, 363.
Solà II, Ramon. 183, 184, 185, 202, 208, 209, 210, 315, 317, 330, 331, 363.
Soler, Arnau de. 107, 108, 232, 233.
Soler, Bernat. 360.
Soler, Jaume. 315, 351.
Solives o Olives, Francesc. 363.
Soriguerola, Mestre de. 170.
Sot I, Joan. 351.
Sot II, Joan. 351.
Sot, Periquet. 351.
Spinosa, Francesc. 363.
Strader, Guerau. 351.
Subirà, Joan Antic. 358.
Sudia, Joan. 363.
Suger. 98.
Sureda, Antoni. 351.
Taló, Llorenç. 66, 343.
Taló, Pere. 65, 66, 343.
Tallada, Jaume. 360.
Tàpies, Joan. 363.
Tercem, Bernat. 360.

Terrades, Guillem de. 234.
Terrades, Jaume. 343.
Terreni, Bernat. 360.
Terreni, Pere. 360.
Terri I, Pere. 185, 208, 315, 331, 363.
Terri II, Pere. 363.
Tobias, Jaume. 351.
Tomàs, Antoni. 12, 286, 292, 319, 365.
Tomàs, Joan. 39, 63, 352.
Tomé, Pere. 352.
Torrenteller, Tomàs. 358.
Torner, Joan. 237, 355.
Torrada, Joan.358.
Torrent, Bartomeu. 242, 318, 358.
Torrent, Pere. 352.
Torriti, Jacopo. 99.
Tournai, Joan de. 34, 106, 107, 116, 314, 316.
Tresvichs, Joan de. 288, 303, 319, 365.
Truiols, Nicolau. 352.
Turri, Pere de. 343.
Val, Joan de. 352.
Valada, Esteve. 352.
Valenciennes, Joan de. 27.
Valor, Jaume. 352.
Valldeques, Ricart. 363.
Valls, Joan de. 241, 318.
Vareners, Esteve. 242, 318, 358.
Vaulter, Raulí. 29, 339, 352.
Venatrica, Joan. 354.
Vendrell, Miquel. 343.
Vergés, Joan. 242, 358.
Viana Príncep de. 119, 244, 324.
Vicens, Bernat. 35, 39, 40, 65, 352.
Vicens, Bernat. Pintor. 363.
Vicens, Damià. 363.
Vidal, Francesc. 358.
Vidal, Samuel. 237, 318, 355.
Vila, Guillem. 363.
Vilafanya, Joan. 363.
Vilamarí, Bernat de. 105.
Vilamarí, Guillem de. 105, 106.
Vilanova, Arnau de. 172.
Vilanova, Galceran de. 19.
Vilar, Bernat. 343.
Vilar, Gerald. 358.
Vilar, Grau. 358.
Vilar, Jaume. 352.
Vilar, Joan. 352.
Vilar, Lluc. 358.
Vilar, Narcís. 358.
Vilar, Ramon. 343.
Vilardell, Guillem. 363.
Vilardell, Pere. 360.
Vilaric, Berenguer de. 109.
Vilaric, Guillem de. 109.
Vilella, Narcís. 119, 134.
Vilellas, Joan. 360.
Villaclara, Antoni. 37.
Vinyes, Bartomeu. 242, 244, 245, 266, 324, 358.
Vinyes, Simon. 241, 318, 358.
Viollet-le-Duc. 35.
Vitalis, Pere. 343.
Vives. 352.
Xambó, Antoni. 352.
Xeminis de Foix i de Cabrera, Sança. 245, 246, 266, 324.
Xifre, Arnau. 343.
Xinalller, Joan. 352.
Xipre, Maria de. 104.
Yrenes, Gabriel. 352.

ÍNDEX TOPONOMÀSTIC

Agullana, capella de Santa Eugènia. 52, 71.
Aiguaviva. 183, 203.
Amiens, catedral. 29.
Avinyó. 175.
Bagà. 287, 300.
Banyoles, monestir de Sant Esteve. 12, 180, 231, 239, 240, 243, 244, 315, 317, 318, 323, 330.
Barcelona, catedral. 16, 19.
Bàscara. 31.
Berga. 113.
Besalú. 19, 107, 178, 232, 240, 243, 246, 257, 323, 328.
Beuda. 116, 122, 133, 316.
Bisbal, la. 287, 300, 319.
Blanes. 10, 288, 297.
Boada, Sant Feliu. 321.
Bordils. 34, 178, 246, 324.
Bruges. 24.
Bula d'Amunt. 241, 251.
Cabestany. 123.
Calaf. 326.
Caldes de Malavella. 245.
Carcassona. 117, 133.
Carme, monestir. 10, 50, 68, 121, 287, 297.
Cartellà. 176, 189, 325.
Caçà de la Selva. 34.
Castanyet. 184, 211, 330.
Castelló d'Empúries. 65, 116,124, 133, 176, 188, 242, 243, 253, 256, 284, 285, 287, 300, 319, 325, 328.
Celrà. 185, 186, 211.
Cervera. 327.
Cervià de Ter. 245, 246, 266, 324.
Ciutat de Mallorca. 26, 27, 112, 122, 125, 234, 322.
Cluny. 36.
Corçà. 242, 245.
Corfe. 24.
Cornellà de Conflent. 113.
Cullera. 24.
Chartres. 18.
Elna. 234.
Figueres. 24, 38, 118, 122, 123, 136.
Florència. 115, 169, 316.
Foixà. 184, 207, 330.
Fontclara. 182, 200.
Fornells de la Selva. 34, 184, 205, 330.
Galliners. 28, 321.
Gironella. 327.
Guardiola. 326.
Lucca. 99.
Llagostera. 186.
Lledó. 173, 175.
Lleida. 18, 113, 309.
Madrid. 27.
Maià de Montcal. 181, 200, 330.
Manlleu. 326.
Manresa. 284, 327.
Mercadal, església del. 50, 69, 178, 190, 194, 245, 262, 263, 287, 298, 321, 325, 328.
Mercè, convent. 50, 185, 209, 210, 331.
Mieres. 326.
Montalegre. 123, 139, 140.
Montfullà. 49, 288, 302, 319.
Nàpols. 175.
Narbona. 16, 104.
Olot. 173, 184, 211, 330.
Palafrugell. 327.
Palol Sabaldòria. 185, 212.
París. 242.
Pedralbes, monestir. 109.
Pera, la. 34.
Peralada. 245, 264, 324.

Perpinyà. 39, 40, 104, 123, 138, 173, 175, 231, 242.
Pisa. 175.
Pistoia. 236.
Poblet. 111, 112, 113, 114, 116, 133, 309.
Porqueres. 178, 328.
Pontmajor. 19.
Púbol. 323.
Puigcerdà. 172, 173, 174.
Purbeck. 24.
Puy, le. 242.
Queralbs. 175.
Ripoll. 112, 170, 244, 321, 324.
Romanyà de la Selva. 52.
Roses. 38, 116, 123, 133, 245, 324.
Rupià. 31.
Sallavinera. 326.
Salt. 238, 249.
Sant Andreu Salou. 67.
Sant Daniel, convent. 12, 15, 29, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 50, 63, 114, 310, 312, 323.
Sant Domènec, convent. 43, 50, 51, 122, 135, 172, 183, 184, 237, 240, 244, 249, 261, 285, 286, 287, 290, 294, 300, 309, 310, 312, 318, 319, 322, 323, 324, 330, 331.
Sant Esteve de Llémena. 184, 211, 330.
Sant Feliu, ex-col.legiata. 19, 32, 34, 42, 62, 106, 113, 115, 123, 131, 137, 176, 190, 191, 193, 234, 238, 239, 254, 310, 312, 314, 316, 318, 321, 322, 325, 326.
Sant Feliu de la Garriga. 237.
Sant Feliu de Guíxols. 24, 38, 123, 179, 321, 328, 329.
Sant Francesc, convent. 37, 44, 50, 51, 104, 178, 238, 260, 285, 312, 328.
Sant Gervasi de Cassoles. 327.
Sant Gregori. 181, 198, 330.
Sant Joan de les Abadesses, monestir. 38, 97, 98, 99, 111, 115, 311, 313, 327.
Sant Llorenç de Morunys. 327.
Sant Llorenç de la Muga. 122, 135.
Sant Martí de Surroca. 184, 211, 330.
Sant Martí Sacosta, convent. 50, 177, 242, 254, 288, 303, 319, 324, 327, 328, 329.
Sant Martí Vell. 34, 310.
Sant Miquel de Cruïlles. 170, 327.
Sant Miquel de Fluvià. 179, 325, 327, 328.
Sant Pere de Galligants, monestir. 50, 102, 234.
Sant Pere de les Puelles. 36.
Sant Sadurní. 31, 179, 195, 239.
Santa Caterina, hospital. 51, 310.
Santa Clara, convent. 104, 105, 312.
Santa Coloma de Queralt. 112.
Santa Creu d'Horta. 184, 211, 330.
Santa Cristina d'Aro. 176.
Santes Creus. 100, 309, 313.
Saragossa. 107, 326.
Sardenya. 104.
Seu d'Urgell, la. 27, 234, 287, 300, 319.
Sevilla. 126, 128.
Siena. 169, 175, 316.
Tarragona, catedral. 100, 101, 102, 113, 116, 125, 309.
Terradelles. 176, 187, 325.
Tolosa de Llenguadoc. 286, 292, 319.
Torroella de Montgrí. 175, 183, 204.
Tournai. 23.
Troyes. 23, 286.
València. 231, 234, 241, 244.
Valldigna, 24, 60.
Valls. 326.
Venència. 236.
Verges. 184, 206, 330.
Vic. 99, 120, 240, 288, 303, 319, 327.
Vilabertran. 104, 231, 233, 245, 246, 264.
Vilablareix. 181, 198, 329.
Vilademany. 179, 181, 198, 329.
Vilafranca del Penedès. 326.
Vila-romà. 31.
Vila-rodona. 326.
Vila-sacra. 186.
Vilobí d'Onyar. 172.
Vinçà i Vissac. 242.

ABREUJAMENTS MÉS UTILITZATS

A.H.G. Arxiu Històric (Provincial) de Girona. Citat també A.H.P.

A.C.G. Arxiu de la Catedral de Girona.

A.I.E.G. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins.

A.M.G. Arxiu Municipal de Girona.

A.D.G. Arxiu Diocesà de Girona.

I.E.T. Institut d'Estudis Tarraconins.

B.E.A.B.L. Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

A.S.T. Analecta Sacra Tarraconensia.

C.E.C.B. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles.

TAULA DE MATÈRIES

Pàg.

Pròleg 5
Introducció 9
Capítol I. L'arquitectura a la ciutat de Girona 15
1. La Seu 15
1.1. La capçalera 15
1.2. La porta dels apòstols 20
1.3. La torre-campanar del sepulcre 21
1.4. La llotja 22
1.5. La nau. Antoni Canet, mestre major 24
2. El Palau Episcopal 30
3. L'ex-col·legiata de Sant Feliu 32
4. El claustre gòtic del convent de Sant Daniel 34
5. L'arquitectura militar i civil 40
6. Notícia sobre indrets de Girona i comarques 49
Apèndix documental del capítol I (I-XVIII) 53

Capítol II. L'escultura 97
1. L'escultura protogòtica. El segle XIII 97
1.1. Sant Joan de les Abadesses. El Santíssim Misteri 97
1.2. El mestre Bartomeu 99
2. L'escultura del Tres-cents 104
2.1. El camí cap a la plenitud 104
2.1.1. Els primers arquitectes-escultors 104
2.1.2. Els sepulcres del claustre de la Seu de Girona .. 107
2.1.3. Capitells gòtics del claustre de la Seu 109
2.1.4. L'arca dels sants màrtirs 110
2.2. El gòtic de plenitud 112
2.2.1. L'activitat dels escultors forans 112
2.2.2. Jaume Cascalls. L'estàtua de Carlemany 113
2.2.3. El mestre Aloi i la seva activitat a Girona 114
2.2.4. L'escultura funerària. Guillem Morell 117

3. L'escultura del Quatre-cents 119
3.1. Els tallers gironins de la primera meitat del Quatre-cents. 120
3.2. Les darreres obres 124
Apèndix documental del capítol II (XIX-XXXII) 131

Capítol III. La pintura 169
1. El Dos-cents. Seqüència tardo-romànica 169
2. El Tres-cents. Seqüència protogòtica 172
2.1. Les pintures del Palau Episcopal de Girona 174
2.2. Formació de l'escola de Girona 174
3. El Quatre-cents 176
3.1. La família Borrassà 176
3.2. Joan Antigó. El retaule de la Verge de l'Escala 180
3.3. La família Solà 182
Apèndix documental del capítol III (XXXIII-LXV) 187

Capítol IV. L'orfebreria 231
1. EL conjunt d'argenteria de la Seu de Girona 232
2. Argenters gironins del Tres-cents. Francesc Artau I 237
3. Argenters gironins del Quatre-cents. Francesc Artau II i Pere Àngel 241
Apèndix documental del capítol IV (LXVI-LXXXVII) 247

Capítol V. Reixes, vidrieres, orgues i campanes 283
1. Reixes 283
2. Vidrieres 285
3. Orgues 286
4. Campanes 288
Apèndix documental del capítol V (LXXXVIII-XCVIII) 289

Conclusió 309

Apèndix general 321
1. Assaig biogràfic d'artistes actius a Girona 321
– Guillem Bofill 321
– Antoni Canet 322
– Francesc Artau I 322
– Francesc Artau II 323
– Pere Àngel 324
– Guillem Borrassà I 325
– Lluís Borrassà 326
– Guillem Borrassà II 328

– Francesc Borrassà I 328
– Honorat Borrassà 329
– Joan Antigó 329
– Ramon Solà I 330
– Ramon Solà II 331
2. Quadres genealògics de les principals famílies gironines d'artistes 332
– Família Sacoma 332
– Família Bofill 332
– Família Àngel 333
– Família Artau 333
– Família Borrassà 334
– Família Vicens-Antigó 336
– Família Solà 338
3. Relació de mestres majors de la Seu de Girona (segles XIV-XV) 339
4. Relació de mestres d'obres (arquitectes i mestres de cases) actius a Girona durant els segles XIV-XV 340
5. Relació d'escultors actius a Girona durant els segles XIV-XV 353
6. Relació d'argenters actius a Girona durant els segles XIV-XV 355
7. Relació de pintors actius a Girona durant els segles XIII-XV 359
8. Relació d'altres mestres i artesans actius a Girona durant els segles XIV-XV 364

Bibliografia 367
Índex onomàstic 379
Índex toponomàstic 387
Abreujaments més utilitzats 389

AQUEST VOLUM DE LES MEMÒRIES
DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA
DE
L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
S'HA IMPRÈS ALS TALLERS
DE GRÀFIQUES CURBET
GIRONA
NOVEMBRE DE MCMLXXXIII

13.50 €